

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_204239

UNIVERSAL
LIBRARY

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

Call No T 83/NMC. Vol II
Accession No T 1606

Author నరసింహం శాస్త్రి, బాలకృష్ణ

Title భజన సామగ్రి. 1929

1a. This book should be returned on or before the date
marked below

భృగ్వచారిణీగ్రంథమాల. ౫౭.

భత్రసాలుడు

(రెండవభాగము.)

మూలశ్లోకము,

శ్రీముత బాలచంద్ నానాచంద్ సాహా వశీల్ గాడు.

అనువాదములు,

ప్రతివాదిభయంకరం శింగాచార్యులుగాడు.

శింపెల్ల జనార్దనరావుగాడు.

శింపెల్ల జనార్దనరావు
శింపెల్ల జనార్దనరావు

ప్రకాశకులు

శ్రీ వేంకట పార్వతీశ్వర కవులు.

అంభరీప్రచారిణీగ్రంథనిలయము,

పి రా వు ర ము.

1929.

గవ్యస్వామ్యకలకరితము]

[వల ౧-౨-౨౦]

0 ౪-౦౦

ప్రధానపోషకులు.

మ. రా. శ్రీ పోతాపర్తిగడ్డ బ్రహ్మసంధరావుపంతులుగారు, శ్రీవి
యిటరు, సుజయంజన ముద్రాక్షరశాల, కాకినాడ.

రాజపోషకులు.

- ,, శ్రీ రాజా ఇసుగంటి వేంకటాచార్యశాస్త్రి రావుగారు,
ఉదూరు.
- ,, శ్రీ కలిదండి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, భీమవరము.
- ,, శ్రీ కొప్పురి సూర్యనారాయణ శాస్త్రిగారు,
జయదేవర, కాకినాడ.
- ,, శ్రీ శ్రీ చినవేంకటశాస్త్రిగారు, మర్పంట, కాకినాడ.
- ,, శ్రీ ముత్యాల సుబ్రహ్మణ్యముగారు, రంగూర్.
- ,, శ్రీ వనచల సత్యేశ్వరగారు, రంగూర్.
- ,, శ్రీ బత్తుల బసవయ్యగారు, రాజమండ్రి
- ,, శ్రీ ఆకారపు వెంకటగారు, వక్రకులు, ఒరంగల్లు.
- ,, శ్రీ వెలగల నాగిందరాజుగారి కుమారులు వేంకటశాస్త్రిగారు,
శ్రీహరిగోదామ లాసంపాడకులు, అంకిల్లి.

రాజపోషకులు.

మ. రా. శ్రీశ్రీరాజా వల్లవాలు వేంకట నుభద్రయ్యమ్మ జగపతి
బహద్దరు జమీందారీగారు, తుని.

పోషకులు.

మ. రా. శ్రీ దివాన్ బహద్దరు తొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి
నాయుడుగారు, కాకినాడ,

„ శ్రీ వాడ్రేవు వేంకటరత్నము పంతులుగారు, పితాపురము.

„ శ్రీ ద్వారంపూడి రామారెడ్డిగారు, అనపర్తి.

„ శ్రీ దోగిరాజు వేంకటరత్నారావు పంతులుగారు, మొఖా
సాదారు, తణుకు.

„ శ్రీ బండాసూర్యనారాయణపంతుగారు బి. ఎ యల్.టి.

తణుకు.

„ శ్రీ పండ్రాజు వీర్రాజుగారు, కాకినాడ.

„ శ్రీ కొవ్వూరి వేంకట రెడ్డిగారు, పిట్టలవేమవరము.

„ శ్రీ కిరీ పల్లారెడ్డిగారు, మారుతురు.

„ శ్రీ తేతల గంగిరెడ్డి సోదరులు, పెనుకొండ.

పోషకులు.

- , మ. రా. శ్రీ దివాన్ బహద్దరు పి. పరాంకుశము నాయుడుగారు,
రిటైర్డ్ సైవల్ పోలీసుకమిషనరువారు, చెన్నపురి.
,, శ్రీ అర్జి పెంటయ్యగారు, నరసాపురము.
,, శ్రీ టి. యల్. నరసింహారావుగారు, మారుటేరు.
,, శ్రీ చిల్ల అమ్మిరెడ్డిగారు, రంగూన్.
,, శ్రీ పులగం వెంకన్నగారు, మారుటేరు.

సహాయులు.

—

- మ. రా. శ్రీ ఉదయరాజు వేంకటరంగారావుపంతులుగారు, దేశముభ
నర్ దేశపాండ్వా, మరేవాడ, ఒరంగల్లు. (దక్కన్)
,, శ్రీ నేరెళ్ళ నరసింహారాములుగారు, కలవవర్తకులు,
ఒరంగల్లు (దక్కన్.)
,, శ్రీ గుండాపుల్లయ్యగారు, వర్తకులు, ఒరంగల్లు (దక్కన్.)
,, శ్రీ పింజల మబ్బిహ్మణ్యం చెట్టిగారు, వర్తకులు నె 16
శ్రీ పిళ్ళవీధి, నె. టి., మదరాసు.

శ్రీరామాయనము
పండితాభిపాయము

(బ్రహ్మశ్రీ) కొంపెల్ల జనార్దనరావు, ప్రతివాదిని యంగరించి రం
గాచాగులగాడ్ల వే విరిచింపబడిన " ఛత్రిపాలుడు " అనునవలను
కొని గుర్తాను అంగులకైలి మృగుమధుమై విరాజిల్లుచున్నది.
కొని పాట ను రసవంతముగా నున్నది. గ్రంథము చదువుటకు మొద
లికి చదువనలగు నెడఁబాలులకుండఁ జనువనలెను నిచ్చ పాఠము
చున్నది. ఇది వీరరసప్రధానమగు చక్కనినవల కావున, దేశాభిరూ
పములు, భాషాభిరూపములు గూడ దీనికి దగు నాదగము నీయఁదగిన
వై యున్నది. దీనిని విద్యార్థులకుఁ బఠనీయగ్రంథముగా నీయఁప
వచ్చుమై యున్నది.

11-5-27

కాకినాడ

కాశీభట్ట బ్రహ్మయ్యశాస్త్రి.

కృష్ణకాంతుని మరణశాసనము

ఇది రసవంతములగు నవలలు మొదలగునవి రచించిన జగత్పూ
సిద్ధుడగు శ్రీబంకిమచంద్రునియభిరూపగ్రంథము. ఇది మిగులచురో
వారి ముగకథ యగుటచే కాకినాడ బెజవాడ రాజమహేంద్రవరము
మొదలగు గొప్పపట్టణములలో నీనీచూలలో ప్రచురింపఁబడుచున్నది.
ఈగ్రంథము పునర్ముద్రితమై సిద్ధముగ నున్నది.

దీనివల చందాదారులకు పోస్తేజతో రు 0—12—0

ఇత్యర్థులకు పోస్తేజకాక రు 1—0—0.

శ్రీరస్తు.

భక్తసాముడు

ద్వితీయభాగము.

పద్యనై దపవీరణము.

— ❦ —

“వృద్ధయేతుహలాహలమ్”

ప్రపంచజ్ఞానలాముభిప్రాయభంగమున నేరీతి నభ్యున్నస్థాన మొక యు విభేదమువలననో, భూకంపాఘాతమున నెవ్విధమున తతివిస్తృత మగు మైదానమున రమ్యలటాక ముద్భిన్నమగునో, యక్షిణీదండప్రభావమున తణుమాల్మేళాలమున నేలీల నపూర్వదృశ్య మగ్నిస్థిత మగునో యామాడ్కినే హీరాదేవివైఖరి మారిపోవుట నోర్చాప్రజలెల్లరుఁ గాంచిరి. పంచాననము లెవనై స్సగ్గ శరారుభావమునఁ దృణించి కృపాభుత్వము వహించుటఁ గాంచ నెట్టియాశ్చర్య ముద్భవించునో, టిన్నివారణముఁ గావించుకొనునోసంఘముఁ గని ముప్రన్నమగువ్యాఘ్రమునుజూడ నెట్టిసంతోషము సంభవించునో, యాశీవిషము తన స్వాభావికదౌష్ట్యమును వినర్జించి సౌజన్యవ్యాపారము లొనరించుట వీక్షించ నెట్టిసమాధాన ముదయించునో ఓర్చాజనకోటికి, నేఁడాయా శ్చర్యము, అనంతోషము, అనమాధానముఁ గలుగుచుండెను. సభామండపమునఁ గూరుచుండి మహీబౌరాజవంశముపై గరభముఁ గ్రొక్కెడువాము నేఁ డింతశాంతముగను నిఘాతుకముగను నుంటఁ జూడఁ బర్వతసింహాసకుఁ గూడ నవృక్షప్పు డాశ్చర్యము గలుగుచుం

డెను. అంబరవీధి నుండరచరభిరకుసుమము వికశించెననువాక్య జెల్లియఁ
బ్రభవించెనువాశ్చర్యముకన్న నెక్కుడగువాశ్చర్యము ప్రజలకు హీనా
దేవివ్యాపారమునఁ గలిగెను ఓర్పాయందు చంపతరాయలనాస్తి
గతాత్మమై గొప్పనై భవముతో సన్నాహము జరుగుచుండెను. సగర
పశ్చిమభాగమండలి పృథులప్రవేశద్వారము వివిధపుష్పమాలికలచే
నలంకృత మగుచుండెను ఏచూర్ణమునఁ జంపతరాయలవాహశము
రాజప్రసాదాభిముఖమై రానున్నదో, యాచూర్ణమున కిరుకెలంకులఁ
దోరణములును, వివిధములగుపతాకాలును, నలంకృతము లైనవి.
విశేషించి చతుర్భుజాలయము కనుంగడ సుత్యుప్తముగ నలంకరించు
బడెను. ఆయాలయాలంకారములు గాక తక్కినశృంగార మంతయుఁ
గాంచ వీరింహదేవునికాలమున సార్వభౌమమనుతుఁ డగు సలీమునాగ
మనసమయమునఁ గావించఁబడిన శృంగారమే యిది యని చెప్ప
వచ్చును.

సగరపశ్చిమద్వారమున యువరాజు విమలదేవుడు అశేకులగు
సరదాకులతో నశ్వసూక్తుడై సంచరించుచుండెను. ఆసరదాకులము
ఖము లానందించుఁ బ్రకటించుచుండెను. అట్లేయాశ్చర్యముఁగూడఁ
జరిగటమగుచుండెను. వారికానందము సగరశృంగారము వీక్షింపఁ
బ్రభవించెను. ఆశ్చర్యము తత్కారణమును గమనింప నుద్భవై
ను. అమేయమగుసంతోషచ్ఛాయ యారినమున విమలదేవునిముఖ
మునఁ గన్పట్టుచుండెను జయసాగరిసరోవరతీరమున యువరాజు
ఛత్రసాలుడు తనకు నియోగించిన కార్య మంతర్వితో నంతసర్పిరి
కరిచుగ నిర్వహింపఁబడునని—యోర్చుచుహీనాబాదకుటుంబములకు
మైత్రీచేకొలువని—గూతల స్వమునైన నఁ దలంచలేదు కాని
యాసంఘటనమే జాగ్రతవస్థయందా—బ్రత్యక్షముగఁ గాంచి విమల

దేవుఁ డాపందమున మైచుటచిహ్నమందెను. చువరగాయచ్చత్రీసాలురుయెడ నింతవఱకుఁ దావహిం న నాక్షికతనుగూర్చి యూరిఁ దింకను. అప్పుడు రెండువార్షికాండట సభామందిరమున హీరాగేవిపలికఁ ది యు ముటునాఁడు శుభకలఁబఁచెనేలోఁ జెప్పుదియు నారఁమాహిం న్నకై న లేదు. తనతల్లి హీరాగేవి తాల్చినసాధుగోరూపమునఁ గ్రూర వ్యాఘ్రాంతఃకరణము డాఁగియుండెనని యతని కనుమానమైనఁ దల్లి యుండిఁచో భయదుఃఖము లాతని కెట్టివశఁ గల్గించియుండెడివో తెలియరాదు.

స్వాగతసమయము సమీపించుకొలఁది విమలదేవునియత్కంఠ యినుమఁగించుచుండెను. అతఁడు గడియగడియకు సూర్యునివంక కుఁ జూచుచు నెవ్వఁ డిరఁ డస్తమించు, నెవ్వఁడు నాకుఁ జంపతరాయ చ్చత్రీసాలులకు స్వాగతమొనంగు సమయము ప్రాప్తించు నని తలఁపఁ జొచ్చెను. సూర్యుఁ డాకసమునుండి ప్రతీచీభూమిజంబుపై కవత రించెను. ఇంక నొక్కక్షణములో నస్తంగితుఁ డాసని విమలదేవుఁ డాశించెను. సూర్యుఁ డస్తమించెను. ఐన నింక నాతనికి రాఁ యువరా జావాహనములు ఢిల్లీనుండి యటకుఁ గలమార్గమున నేలెంచు చుంట యగవడలేదు. కొంచెమునేపటి కాతనికిఁ బశ్చిమదిశయల్లా దెద్దియో, మేఘమువలెఁ గన్పట్టఁ దొడ గెను. మరల నతఁడు పశ్చి మమునకు వీక్షింప, నింకను భాష్కరుఁడు తొల్లింటివలెనే ప్రకాశించు చున్నట్లు జోఁచెను. “ఇంకను సూర్యుఁ డస్తమింపలేదు, మేఘము లదాఁటుు డాఁగియుండె” నని యతఁడు తలఁచెను. ఆతనియాత్మకృ మింకను వృద్ధిబొందెను. పశ్చిమదిశను బ్రకాశించుసూర్యుఁడు మెల్ల మెల్లగఁ దనవంకకే సాగివచ్చుచున్న ట్లతనికిఁ దోచుచుండెను.

అతిఁడు గమనాశ్చర్యభరిత మగుదృష్టితోఁ దనదిక్కునకు నడువెంచు బుందేలఖండసూర్యునినై పునకుఁ జూడసాగెను.

భక్తిసాలునిగాంభీర్యపూర్ణ మగునానందము, విమలదేవునిన్నే హచిహ్నితమగుచూడ్కి వీనియందే స్వాగతకృత్యము లన్నియు నెఱవేఱును. ప్రతాపవంతుఁ డగురుద్రప్రతాపునిచరణపరాగమునఁ బునీతమయిన పుణ్యప్రదేశమున ననతికాలమునఁ బ్రవేశింపనున్నాఁడననుతలఁపునఁ జంపతరాముల యన్యభావము లన్నియు నంతరిరిము లంఘింపఁకును. మాట్లాడునఁ డనపై వర్ణించుపుష్పములు బుద్ధిప్రతాపుని వ్యసీయాచరణములచూడ్కి నాతనికిఁ గన్పట్టఁదొడఁగెను. తననామమున వెల్వడినజయధ్వనులు బుద్ధిప్రతాపునియశోమందుభిధావనము లవలె నాతనికి వినఁబడసాగెను. పుష్పగురుచండనాదిసౌగంధ్యమెల్ల దశదిశల నిండినరుద్రప్రతాపునికిఁగిరిసౌరభమువలె నాతని కనుభూత మగుచుండెను. ఇవిధమున నోర్చాయం దాదరసత్కారముల పొందుచుఁ జంపతరాయలు చతుర్ముఖాలయముదిక్కునకు సాగుచుండెను.

పర్యతసింహునియత్యంతనిరోధమున చంపతరాయలాతనినిమంత్రణ మంగీకరించుతిఱి మొదట చతుర్ముఖస్వామిదర్శనముఁ గావించుకొని పిదప రాజభవనముఁ బ్రవేశింపఁ దనకిచ్చకలదని తెలియఁజేసి యుండెను. కావుననే చతుర్ముఖాలయముఁగూడ చాలనుదార్తముగ సింగారింపఁబడెను. నగరద్వారమున నతనికి స్వాగత మొనంగ యువరాజువిమలదేవుఁ డంపఁబడెను. చతుర్ముఖాలయమున పర్యతసింహుఁ డనేకులగుతనసరదారులతోఁ గూడి కూరుచుండి యుండెను. చంపతరాయచ్చరిసాలులయెడఁ గాని వారియేయనుచరునియెడఁగాని తికస్కారదృష్టితోఁ జూడరాదనియు, వారిదర్శనమున సత్యావందముఁ గనుఁజూపవలయు ననియు వారితో ప్రేమవీరయత్నముగ మాట్లాడవ

లయశిరియఁ దమరూటలవలననుఁ జెయ్యలవలననుఁ దమ కళాఁకు
కాని దేవము. కాని సుంతయు లేవఁగ వారికి సంపూర్ణాభిశ్వాసముఁ
గలిగింపవలయుననియుఁ దుదకు వారినిఁ దమకుఁ బరమోపకారులుగఁ
బాటించి వారియెడ స్నేహదరవిశ్వాససూచకంబగువర్తనఁ జూపవ
లయు ననియు వర్వతసింహునికు పీఠావేళి కటువుగ నాజ్ఞ యొసంగి
యుండెను. పర్వతసింహుఁడును దనరాణియొక్కను జాలతక్కుగను
నేర్చుతోడను బాలించెను. చంపతరాయలు నవరహతుఁడై యాల
యమునఁ బ్రవేశించుచుండఁ గాంచి పర్వతసింహుఁడు కపటముగ
తనకృతజ్ఞతయనువనికయందుఁ దనమచ్చరముఁ గప్పిపుచ్చుటకై
సాదరముగ లేచి నిలువఁబడెను. సదాచరణము, సాదరసత్కారము,
కృష్ణత యనుశ్మంఖలల నిబ్బమయిన యాతనిజిహ్వ మర్యాదాక్షే
త్రమునఁ జక్కగఁ బనిచేయసాగెను. ఆతనినేత్రములు దేవభావ
మును బొగుగ నడఁచియుంచి యుద్గాఢానందమును బ్రదర్శింప నారం
భించెను. తనభార్యవలన చేర్చిపవరములను దనయాచాంభికప్రేమ
యుఁ గపటవర్తనము సంతయు యథార్థమని చంపతరాయలకుఁ దోఁ
చునంతయు త్రమచుగఁ జంపతరాయలయెడట నప్పగించెను. ఆత
నికిఁ దనపూర్వకృత్యములయెడఁ జాల పశ్చాత్తాపము గలిగెనని యొంది
చంపతరాయ లతనికిఁ దనవ్యాధయమున స్థాన మొసంగి యరినియవ
చారముల మన్నించెను.

ఓర్కామహారాజవంశముల కింక స్త్రీవిరోధము లేదనియు
సంపూర్ణముగుసఖ్యము లభించెననియు భావించి యుపరాజులగుభరణి
సాలదలపతిరాయలుఁగూడఁ జాలగ నానందించిరి. ప్రశంసనీయ
ముగు నీకృత్యమునకై వారు విమలదేవునిఁ గడుమెచ్చుకొనిరి. చతు
ర్ముఖదేవాలయమునుండి బయలుదేరినదియొకలు రాజమందిరద్వార

ముఁ జేతువలకును కలవతిరాయ విమలదేవులకు ఛత్రీసాలుఁడు విమల
దేవుని యాక్తి సఖ్యములపరిణామము బుందేలఖండస్వతంత్రిత యెట్లు
పొక్తింబునో జోధించుచునే యుండెను

అలంకృతి మగురాజప్రసాదదాస్కిమున హీరాదేవి చాల
మంది చెలికత్తెలను వెంట నిడికొని చంపతిరాయలకును యువరాజుచ్చ
త్రీనాలునకును మంగళసీరాజము లొసంగ సంస్కర్తయై నిలువఁబడి
యుండెను. ఆమె యిట్టిస్వాగత మొసంగుటఁ జూడఁ జంపతిరాయ
లకిఁ జాల సంతోష మొదవెను. “ ఈస్వాగతము నాకుఁ గాదు. నా
యలగు సంచరించు స్వాతంత్ర్యభావమున ” తని కూడ నాతఁ డొక
టరెండుసాధులు జనులతోఁ బలికెయుండెను. కొంచెము నేవటికిఁ జరిగి
తరాయల కారతి యిప్పుటకునై యొకపొక్తి సప్తమి గజగమనమున
ముందునకు వచ్చెను. బంధుప్రేమ, ప్రియప్రేమాము, గురుభక్తి, య
న్నియు నొక్కిమూర్తిఁ దాల్చి తనయెదుట నిలిచెనో యని చంత
రాయలకుఁ డోచెను. ఆతఁడు లోలోననే మిక్కిలి సంతసించెను.
తన కింతటిమూదరసత్కారములఁ గావించువట్టియు, సీరాజన మొసం
గునట్టియు దొక్కికాంతవై పున కతఁడు రెండుమారులు చూచునది
కామె యెవ్వరో కాదు పరివ్రతసింహునిరాణి హీరాదేవియే యని యు
తనికి స్పష్టమయ్యెను. పరివ్రతసింహుని నేటవర్తనముఁ జూచి చంపతి
రాయలు ఆశ్చర్యచకితుడై యుండెను. హీరాదేవివర్తనముఁ గాని
యాతఁడు ప్రతిభితుడై పోయెను. హీరాదేవి భీకరరామసి యనియు
సర్వస్వముల మించినవనియుఁ జంపతిరాయలు బొగుగ నెఱిగి
యుండెను. కావుననే యతఁడు నేడు హీరాదేవి తన్ను నిందించుటకు
మాణ్యఁ దనకాంతినొసంగుటయందే తన్నుఁదాధవ్యగ నెంచుకొనుటఁ
గాంచి పరిబూతినయాశ్చర్యము నందెను.

చంపతరాయ లిల్లు పలికెను. “హీరాదేవీ! నేను పవ్విత్ర
 సింహుడు నీవు గలిసి మీయాచరింపు. నాకి ఛేదమునలనబుమే
 శ్వరుడగుగూడ మిక్కిలి మాశ్చర్యము గలుగును. బుడేలు
 తంత్ర్యచూడమును వికృతకంటకాకీర్తి మొనరించుటకును, బుడేలు
 లస్వతంత్ర్యప్రేమయు శశింపకేయుటకునే యీశ్వరుడుమిమ్ముల
 సృష్టించెను. కాని స్వతంత్ర్యమునకై దివాకాత్రీములుపోరాడువా
 వంటిమానవునకు మీత పూజ సల్పుచుంటు గాంచ నీశ్వరుడుగూడ
 మిమ్ముల రచించుటయందు గొప్పతనము కేసితినని చింతించును. కాని
 ముచింధ్యవాసి—మనస్వతంత్రితాదేవి—యోగార్చరుడ్రవ్రతాపుని
 వంశీయుడు తనయెడ భక్తుడగుట జూచి మిక్కిలిసంతోషయగుచు.
 హీరాదేవీ! నేను రణదులహానును బట్టి బంధించితి ననునా
 చార మింకను ఢిల్లీపాడుషాకడకు జేరలేదు. కాని పడిదినములలో
 నైన నీవార్త తిప్పక యరనిచెవుల బడును. అప్పుడామూర్ఖుడు
 శర్మాంధుడు నగు పాదుషా తనబలమునంతనుగూర్చి బుడేలఖండ
 మునో జాగ్ర మొనరించుయత్నము సల్పును. బుడేలఖండమున కట్టి
 వికటసంకటము రానున్నది. కాని, మొకటినుండియు మేల్కొలిపి
 యుంప నుద్దేశించి నేను నమస్తవీతులు నేతెంచి బుడేలఖండస్వతం
 త్ర్యవై జయంతితలమున గూడవలయు ననియు బుడేలఖం
 డబల మంతయు బ్రోవులిడవలయుననియు బ్రార్థనాపత్రిక బుడేల
 ఖండమునం దంతటను బంపితిని. నేను మీర లాప్రాప్తకావశ్రమము
 నక్కరించుచున్నాడు. ఉదాస్వతంత్ర్యధ్యయము నాదరించుచు
 న్నాడు. ఓర్కరాజకులము రుద్రప్రతాపునిరిక్తమున నేర్పడినది.
 పవ్విత్రసింహునిచితిరోమకూపమునను రుద్రప్రతాపునిలేజము తాండ
 వించుచున్నది కావుననే యనేకదినములు స్థూలావాసమయగపావర

ముగ నివసించియునిరహాకిశోర ముచితసమయమున స్వప్రతాపముఁ బ్రదర్శించి మానస్సు, ప్రతాపసింహాకిశోరుడగు పరత్రసించుఁడు చిత్రపమయమున పృథాలనాపాచర్యము వీడి స్వాతంత్ర్యప్రాప్తికై నిజశ్రీతాపముఁ బ్రకటించుచున్నాఁడు. ఈశ్వరానుగ్రహమున మీ యుద్దేశము నెఱవేఱుఁగాక. మీమనోరథము సాఫల్యముఁ గాంచుఁ జాక.”

హీరాదేవి కివ్వడు తనయుద్దేశము నిస్సందేహముగ నెఱవేలు వని బాగుగనుమొక కలిగెను. అయ్యుద్దేశము—నామనోరథము నామె హాస్యమునఁ దైశాచికముగఁ బ్రతిబింబించెను. ఆసమయమునఁ జంపత రాజు తామెను శ్రద్ధాయుక్తముగఁ దిలకించి యుండినచో నతఁడు రాజభవనమున నొక్కనాటికిఁ బ్రవేశించియుండఁడు. అతఁడు తనయె మఱి హృదయంగతు మగుభావిస్సోగత్రతాచిత్రమును జీర్తించుకొ ముచు కాజభవనపోసనముల నెక్కు చుండెను.

పగమురాత్రి కడచిపోయెను. నిశాకాంతుఁ డవృషవృషదేవీల నిశాపతానాసంజున విసిది సుధాపాన మొనరింప న్వస్థోన్ముఖుడై యుండియుండెను. తారారమణీమణులు యుఁజేచ్చుముగ సంతరిక్షమున నాట్రము నల్పుచుండిరి. బేతవానదీవిమలతోయంబు లోచ్ఛారాజ భవనమును స్పృశించుచుఁ బ్రశాంతముగఁ బ్రవహించుచుండెను. శాంతిదేవి యుల్లెకల నిష్కంఠకముగ రాజ్యమెలుచుండెను. చంపతి కామలహృదయంగనుస్వసంత్రితాచిత్రముమాత్ర మింకను బూర్వ ముకతనే యరనినయంససాన్నిధ్యమునఁ జిత్రిలి మగుచుండెను. స్వతంత్రతాచివీచిత్రము రచించుసమయమున సందారఁడు బేతవానదీనిర్మ ళ్లికముఁగూడ నుపయోగపఱిచెను. ఏన నది కాఁదగినంతమంజుల ముగఁ గాలేదు. స్వతంత్రతాదేవీమానసమున వెలిగెడిప్రజాహూంగ

శ్రీశోభినిఁ జంపతరాయలు తనచిత్రిమున సంరచక్కగ రచింపజాల
కపోయెను. ప్రజామాంగళ్యమున నెన్నేని పరస్పరవిరుద్ధము లగునుఖ
సాధనములు, నధికారములు, మనోభావములు, సంకల్పములు, సహా
విప్రము లగుటవలన స్వతంత్రితాదేవీముఖలేడ మెంతశాంతముగఁ
గాని యుగ్రముగఁ గాని యుండవలయునో, యెంతశోభనముగఁగాని
భక్షావహముగఁగాని యుండవలయునో, యెంతకృపామయునుగఁ
గాని, కఠోరముగఁగాని యుండవలయునో, చంపతరాయలు నిర్ణయిం
పజాలకుండెను. అతఁ డొక్కసారి యాదేవీముఖమునఁ జేర్చుకొనక
ర్జము నిడెను. అసమయమున నందు స్వతంత్రితాదేవీముఖము
లకల్యాణముఁగూడఁ బ్రీతిబింబిత మగుచున్నట్లును, బరకల్యాణమునఁ
గ్రీమకృమముగఁ దనసోదరులకల్యాణ మాహుతి యగుచున్నట్లును
నరినికిఁ దోఁపసాగెను. యవనులకల్యాణము సరికట్ట నామెముఖమునఁ
బలువర్ణముల నిడఁగోరఁ దనసోదరులకుఁగూడ నందు హానిపాట్లెల్ల
నని యుతనిమనోనేత్రమునకు గోచరింపసాగెను యవనులహానిము
బుండేలురయభ్యుదయము స్వతంత్రితాదేవీముఖమునఁ జిత్రింప నతఁ
డు మిక్కిలిమనోభావచ్ఛాయను స్ఫుటింకలకఁ గోతి యున్నచో నుచ్చ
భావములు యవనులవంకకుఁ బోయి నీచమనోవికాశములు బుండేలు
రపాలున నుండ వారు సేవావృత్తియందే తిమ్మఁ కాము ధక్కులుగ
నెంచుకొందు రని యాతినికి నందియును వొడమ నొడఁగెను. కావు
ననే యింకను జంపతరాయలు, సరియగుస్వతంత్రితాదేవీముఖము రచింప
ననుభవించు కాకుండెను. అంతప్రీతియిన్నించినను దాని చిత్రింపజాల
కుండిన యాస్వతంత్రితాసుందరిఁ బొంది క్రమమునఁ గాత్య మెల్ల
నెఱవేర్చుటయని యోజించి చంపతరాయలు కొంచెము చిఱింపెను.
అతఁ డిట్లు తలపసాగెను. “ మనము స్వతంత్రితాదేవిఁ బొందఁజాల

విజయ మరల మోహనస్వరమున నిట్లనెను.—“ ప)భూ ! నేను డాండ్లరాజ కుమారిని విజయను. ”

చంప—నీవు కందుకరియలపుత్రిక వగువిజయవా ! నీచేతనే కదా వింధ్యవాసిని ఛత్రసాలునిగళమున మూల జేయించినది. నీవింధిరాత్రివేళ నిట నేమిచేయవచ్చితివి ?

విజ—రాణిహీరాదేవి యాడైనతామ్రముల వాస్తవికస్వయావమును దమకు పెల్లడిసేయుటకే నేనిటకువచ్చితిని. తమరు నాకిచ్చటఁ గనుపింపకుండుటచే యువరాజు ఛత్రసాలుని మేల్కొలుప యోజించుచుంటిని. ఇంధిలోఁ దమశే వచ్చితితి. మహారాజా ! పర్యవసించుటను రాణిహీరాదేవియుఁ దమకుఁ గావించిన యదాత్తిగౌరవసమ్మానములవలనఁ దమకు చాల సంతోషమైతెన్ను కన్పట్టచున్నాడు !

చంపతిరాయ లాశ్చర్యమున విజయవైపుఁ జూచుచు నిట్లువలిగెను.—సరి ! ఇంతటి ప్రేమభరితముగు సమ్మానమున నెవ్వరు సంతోషులుగారు ! హీరాదేవిపర్వతసింహులికుపురు నివృత్తే యనురాపగ్నిఁ బరితప్తులై పరిశుద్ధులై వెలువడిరి. వారిపూర్వమర్షిచారములన్నియు నశించిపోయినవి. ఉజ్జ్వలస్వాతంత్ర్యప్రకాశము వారిమనసుల వ్యాపింప నారంభించినది. తమకు మహిమరాజనంశ మెంతయువకార మొనర్చెనో వారు గ్రహించిరి. ఆరాజకులమును వారు తమకన్న గురుతరస్థానమున గౌరవింపఁగోరుచున్నట్లు వారు తమమూలలయందు సూచించిరి. వారు యోగ్యమగుస్వాతంత్ర్యమృగామునుండి తొలఁగిపోయినతోడనే యింక వారు నాలోకమును వీడిపోయి రని నేనెందితిని. ఇప్పుడు వారు మరల వెన్నఁ గలిసికొనిరి. నేటిహీరాదేవి యధాఘముగ దేవియనుటకు నర్హురాలు. ఇట్టిప్రేమాస్పదుఁడగు

సోదరుడు, గుణవతియగు దేవియుఁ గావించిన నత్కారమువలన నేనెల్లు
సంతోషుడఁ గాకుందును !

విజయ చాల విషయపూర్వకముగ నిట్లనెను.—“ మహారాజా!
తేజుకుఁ గావించిన తూనత్కారమంతయు వట్టికృత్రిమము. దాంశి
కము. కేవలమృగత్వస్థ. మగత్వస్థయందు సంపూర్ణముగు జలాభాస
ముండియు నొక్కజలబిందువైన నుండనట్లు నేటినత్కారము వట్టికప
టము. అందు వాస్తవమగు స్నేహము సుంతయు లేదు. ”

చంప—నీవట్లు పలుకుట సత్యము నవమానించుట. నేటివ
టకుఁ బరులమాటల విశ్వసించుటవలననే యోగ్యాచార్యుని బాధాపం
శములనైర మింతవటకుఁ బెరిగినది. ఇదియుండుచుండి యైకమత్యము
నంది న్నాతంత్ర్యసంపాదనకై ప్రయత్నించుట మావి నీవంటి యల్ప
బుద్ధియగు జాలికవాక్యముల నమ్ముట నేను కేరీయముని తలంపను.
ఎవ్వరిప్రోద్బలముననో, నీవు నన్నుఁ దప్పదారిఁ బట్టింప వచ్చికచో,
నేను నీవలుకుఁ బాటింపను.

విజయ—మహారాజా! నేను తమ్ముఁ దప్పదోషఁబట్టించుట
కును దమలో నైరముఁ బెంచుటకును వచ్చితినిని తమరేల తలపవల
యును! హీరాదేవి సత్యమూర్తిగను విజయ యసత్యమూర్తిగను
మీకుఁ గన్పట్టుటకు హేతువేమి! నేటివటకు హీరాదేవి తమయెడ నట్టి
చర్యల నొనరించియుండెనో. మొదట నొక్కసారి యవి పరికిం
పుడు. అట్టిమాన్యమును, స్వీకృత్యమునో వ్యాపారమున నట్టిమా
య్యింపనలసిన సాత్వికప్రేమ యెట్టి లుప్తత్రింగలదో యోజిం
పుడు. ఫల్లీలోఁ దమకుద్వాదశేపమాప్రాధికారిత్వము లభించెననియు,
దమ రమిరులుగ నొనరింపఁబడిరనియు నెప్పుడు హీరాదేవి వినినో
యప్పుడొనండియు, నామె యీకపటరూపము ధరించినది. తమప్రాగ్ధనా

పత్రికపైఁ దమకు విరుద్ధముగ గుప్తమంత్రణముఁ గావించిపట్టియు,
రెండుదినములక్రిందటనే నభూమందీరమునఁ దమకు విరుద్ధముగఁజనుట
తెచ్చుకొట్టటకై యుజ్జిసత్రియు, హీరాదేవి యొక్కఁజూకుగఁ విసిత
యు, సరళయు, సత్యసంధయు నట్లయెను. ఏకోఽవిలపప్రవృత్తులు హీరా
దేవిని శాశ్వతముగ వదలివైచెనో, యేయావరసత్కారచింత హీరా
దేవిని సంవత్సరములనుండి స్ఫులింపుట లేదో, యేమైత్రిశిల్పము
హీరాదేవి యెక్కుడును దనచెంతనడుగై న నిదనీయలేదో, యేస్వతం
త్రతాప్రేమను హీరాదేవి మాతృర్యాగ్నియం దాహుతి యొనర్చి
నదో, యాకోమలమనఃప్రవృత్తులు, నాయాదరసత్కారచింత, యా
మైత్రికల్పన, యాస్వాతంత్ర్యప్రేమయు, నట్టియనుభవాంతరము లేక
యే, మఱి యేప్రబలకారణాంతరము లేకయే న్యయముగ నజ్ఞచిరము
లుగాఁగలవా! ఆంతరంగికములు బహిరంగములునగు హేతువు రెవ్వి
యు లేకయే, యొక్కరెండుదినములలో ద్వేషమునుండి స్నేహము,
మచ్చరమునుండి యాదరము శత్రునుండిమిత్రము, ఘాతుకీనుండి దేవి,
యేర్పడు అల్లు సంభవమగును! నేటిహీరాదేవివర్తనము కేవల కప
టమయమనియు, మాయాధారిత మనియు నమ్మికఁ గల్గించుటకీకారణ
ములు చాలవా!”

విజయమాటలు విని చంపతేరాయలు చకితుఁడయ్యెను. అతడు
హీరాదేవిపూర్వవృత్తములను నేటిచర్యలను, నొఁదొంటికోఁ బోల్పు
చుండెను. విజయ ముతీంశ యావేశమున నిట్లనియె:—ఇన్నికారణ
ములుఁజాలకున్నచో, హీరాదేవివైచ్యమునకు మఱితెలుక నిదర్శనము
నీగతను. మహీబాహురాజులుగలవాను నమూలముగ వినప్త మొనరింప
నాను, ఢిల్లీకేగి పాదుషాతోఁ దమకు రణదులహానిని బంధించినవృ
త్తాంత మంతయుఁ జెప్పటకై మాతండ్రిగారిని బంపియొండెను.

తొండ్రోగాఁమాటలపై రోషవారభేగముకు సమీక కలుగకుండుటచే వారచ్చటనే ఇందింపఁబడిరి. అది యప్రస్తుతము. రోషవారభేగము తొండ్రోగాఁమాటల విశేషించి యుండినచో నేడేమహాభారాజవంశ మున కెంతటియావడ వచ్చియుండునో 'కదా ! మహారాజా ! ఢిల్లీచా దుపావలనఁ దమకు సమూలవిధ్వంసముఁ గల్గింపఁగోరు నాహీరాదేవి మేమిదా తమతో నింతటిసఖ్యపర్చన మొనరించునది ?

చంప—హీరాదేవి తొల్లింటివర్తనములు నాజ్ఞప్తియం దున్నవి, కాని నేటియామెదర్య బొత్తుగ మాయొకమని యెట్లు చెప్పనగును !

విజ—అర్యా ! హీరాదేవి మొదట ఘాతుకీ. ఇప్పుడు రాక్షసి యైపోయినది. తొలుత నీవములగు హీరాదేవిచర్యలు నేడు ఘోరములగుచున్నవి. మున్ను హీరాదేవియుద్దేశ మమానుషమై యుండెను. అది నేఁజానురమయి పోవుచున్నది. హీరాదేవి మాయావిని యగు బుందేలఖండశూర్పణఖ. ఆమె పూర్వచ్ఛిన్నవాపరములయందు భేదము వొడమియే యుండినాఁక. ఆమెను గొమ్ములమార్చి మెన్నఁగునుగలుగఁజాలవు. వ్యసనియగువాఁ డొకవ్యసమునివీక్షించినను, వెంటనే ఘోరతమగుమఱియొకవ్యసనమునఁ జిక్కును. ఇట్లే హీరాదేవి మునుపటితనవై చ్యమును వీడినది. కాని వెంటనే యామె నవీనమగు నాసురవృథావమును స్వీకరించెను.

చంప—హీరాదేవియందు సద్గుణములు రావని యంగీకరింపవచ్చును. కాని యామెవృథావ మానుకమైపోయినదని యెట్లంగీకరింపనగును ! ఆమెస్వాగతము పూర్తిగమాయానివృత్తమని యెట్లు చెప్పఁగలవు !

విజయ ముఖముపై వెలరకునర్థభావమునఁ జంపలేరాయల దృష్టి నాటగొనిపోయెను.

విజ— నేను ప్రత్యక్షముగఁ జూచినదియు వినినదియు నాభారముగఁ గొని నేనీమాటఁ జెప్పుచుంటిని.

చంప—నీబేది చూచితివి. ఏమి వింటివి.

విజ—నేనామెముఖముననే తూమెమనసున నడఁగియుండు నానుకభావప్రసాదమునుగాంచితిని. ఇదికాక నేటిండానావ్యగతమును మిమఁ బన్ని తూమె యేకాత్మనకృత్యమును గావించఁగోరుచు న్నదో నేను స్వయముగ వింటిని.

చంపలేరాయ తాతరతలో నిల్లడిగెను:—ఏమి! ఆరామనకృత్య మేదియో చెప్పుము.

విజ—మహారాజా! నింత్వముగ నాహీరాదేశికృత్యమును దుచ్చుచుగ నామెయిద్దేశమును నోట నుచ్చరించుటకూడఁ జాతకముని తోచుచున్నది. ఆమాట చెప్పటకు నొకటిరెండుగంటలపూర్వమే హీరాదేవిముఖ మతిభయవహమైపోయెను. ఆమాట విని శుభకాంక్షునినగిరి మీఁగాధకేత్రుఁడుగూడ భయభీతుఁడై పోయెను. నాకాతూరి పొయనఁటి ప్రాణుఁడుకలఁజై పోయెను. ఆమాటయే నేనిప్పుడు ప. నొనర్చుచున్నది. చెప్పకయుండు దప్పడు—మహాత్మా! హీరాదేశిరేపటిభోజనమున విషము గలిపి తమద్రాణములఁ గొనఁగోరుచున్నది.

చంప—ఏమి! హీరాదేవి నాకు విసమీయఁగోరుచున్నదా! కాదు. కాదు. అట్లెన్నఁడుఁగాజాలదు. నీవనకృత్యము తెలుకున్నావు.

విజ—లేకు మహారాజా! నేనెప్పుడు ననకృత్యముఁ జెత్తును. తమరు నమ్ముఁడు. నేను నిజముఁజెప్పుచున్నాను. నింధ్యవాసినీదేవి

సాక్షిగఁ జెప్పచున్నాడు నేనెప్పుడు ససర్వముగ బలుకుట యెఱుంగను.

చంప—విజ నీమాట యథార్థమే యగునా ? హీరాదేవి నాకు తిసతిగోరుచున్నదా ?

విజ—బోను. మహారాజా ! యథార్థము. విజయ యెప్పుడు సర్వమునే పలుకును. తమరు నన్ను విశ్వసించినను సరే. విశ్వసించకున్నను సరే. మఱొక్కసారి చెప్పచున్నాను. రేవటిభోజనమున విషము కలుపఁబడును. మొదటనుండియు వను రేదేనిఁ బ్రతిక్రియ నాలోచింపకున్నఁ బశ్చాత్తఃశింపవలసివచ్చును. తమవంటిరత్నమునో పుటలన బుందేలభయమునందలి స్వాతంత్ర్యప్రేమ అగునాత్మలు తుఱుగుములై పోవును. శుదారాభాగ్య యగువిజయ తన్నుఁ జాక్షోషిణిగ నందికొని పరితాపమునఁ బరితపింపజేసి పోవును. మహారాజా ! తమరు నామాటల వత్తుక హీరాదేవివలలోఁ జక్కకుండుదుగాక. నిష్కారణముగ నాత్మనాశమునకుఁ గారణభూతులు గాకుండుదుగాక.

చంప—విజయా ! నీవు చెప్పినది సర్వమే కావచ్చును. కాని నాకింకను సమ్మిక కలుగుటలేదు. నీమాటల విశ్వసించి యెద్దియే గార్యము నేఱుఁ తివ నీమాట అసత్యములుగఁ బరిణమించినచో వ్యక్తముగ లోకమున నాకు పగుబాటు జాటిల్లును.

చంపతరాయలమాటలు విన విజయకుఁ జాల విచారము గలిగెను. ఆతనితో నింకనేమియు సంభాషింపకయే యటనుండి వెడలి పోవలయునని యామె యొకమారు తలచెను. తనమాటలపై వాతనికి విశ్వాసము లేనప్పుడు కానున్న దేదియో యగునని యెంచెను. కాని తానాయాలోచనమునర్జునది యెచ్చరిఁ గూర్చియో, తప్రాణిప్రియఁ

దగుభ్రతసాలుని తండ్రినిగూర్చి ఊని యామెకు జ్ఞప్తికితాఁగూ నామె యూయాలోచనమును విడిచివైచెను. అన్నితెలుఁగులయవమానముల నహించియు, సాత్వమగునంతవఱకుఁ బ్రయత్నము నల్పి చంపతరాములను విప్రప్రయోగమునుండి తప్పించుట యామె తనముఖ్యకర్తవ్యమని యొంచెను. ఆమె మిక్కిలి వినీతయై యిట్లనెను.

“మహారాజా! నామాటపైఁ దమకు విశ్వాస మొదవుట కేమి యొనరించనగును. నామాటలందలి యాభాష్యము తమయెడకు నెట్లు ప్రమాణితముకాఁగలదు?”

చంప—ఎద్దితేనిఁ బ్రత్యక్షప్రమాణముఁ జూపిన విశ్వసించ వచ్చును.

ఆసమయముననే చంపతరాముల కొకమంగళమూర్తి గాంధీ ర్యభరితముగఁ దనవంకకు వచ్చుచుండుట కానవచ్చెను. అతఁ డేమి యో పలుకఁబోవుచుండ నింతలో నామూర్తియే యిట్లుగడించెను.

“చంపతరామా! నీవు వన్న గుఱురించితివా!”

చంప—“ఆ”

మూ—నీవు బాగుగ నెఱుఁగుదువుగదా నాకసత్యమన్నఁ గడు నేవగింపని!

చం—ఆ.

మూ—నామాటయందు నీకు విశ్వాసముండనా!

చాలనేపటివఱకు యోజించి చంపతరాము లామెవటియుత్తరమునే యొపంగెను.

అదివిని యాభివ్యమూర్తి ప్రసన్నతతో నిట్లనెను:—

“చంపతరామా! ఈబాలికమాటలయందు విశ్వాసము వీడుము. ఈమె సత్యమూర్తి. ఈమె నీతోఁ బలికినవంతయు నిజము.”

చంపరాయ లేమియు నవలేదు.

మూ—హీరాదేవియాచరణముల విమర్శించుటకు నాకథికారియను లేదు. ఐనను నీకుఁ బ్రతీకారమొనర్చుట కామెవనినయుపాయము నాకిష్టము కాదు. నీకుఁబ్రతీకృతి యొనర్చుటకై నీవాగ్రములఁ గొనుటకై నేను హీరాదేవికన్న నెక్కువయోత్సుక్యముతో నున్నాను. నిన్నీలోకమునుండి పంపివైచుటయే నాతీవప్రతిజ్ఞ. ఐనను నేను హీరాదేవియాసురమాగ్ధము నవలంబింపనేరను. చంపరాయా! యుగ్ధక్షేత్రమున నాతో ద్వంద్వయుద్ధముఁ జేసి చచ్చుట నీకిష్టమైనచో విజయమాటల సంపూర్ణముగ విశ్వసించి రేపటియాపదనుండి కాపాడుకొను నుపాయ మురిసికొనుము నాప్రతిజ్ఞను స్మరించుచు—నా శత్రుఁ డనన్యస్తమున, నదియు నింతనిచముగఁ జంపఁబడుట నేను సహింపఁజాలను.”

చంపరాయలు చాల కలఁతఁజెందెను. అతఁడు తనఖడ్గపు ఖముపైఁ జేయియిడి యెదుటివ్యక్తివంకకుఁ జూడసాగెను. అసమయమున మరల నావ్యక్తి మిక్కిలిశాంతభావమున నిట్లుపలికెను:—

“శత్రుప్రయోగమున కిది సమయముగాదు. నాలోమలమనోవృత్తిప్రేరణచే నిన్నిపుడు హీరాదేవిఘోరకృత్యమునుండి రక్షింపఁ గోరుచున్నాఁడను. నీపైఁబడచున్నయాపద నీకు నేను మున్నగునే తెలియఁజేయ యత్నించితిని. కాన నీహృదయముగూడఁ గొంతకరఁగి యుండును. ఇట్టిసమయమున మనయాధములు సంపూర్ణముగఁ బనిచేయఁజాలవు. చండకరుఁడు భూమిని సంతప్త మొనరించుచుండ వైరాగ్నిఁ బ్రజ్వలించఁజేయు మనమస్తములఁబూజ భాగుగఁ గాల్చుచుండ, నెదుట శవరాశి పడియుండ, రుధిరప్రవాహములు స్రవహింసుచుండ, నారక్తముననే మనమిరువురము సంసిక్తులమై యుండి నాసమ

యమున మనశశ్రుతులు ప్రియక్తుములు కావలయును. ఇట్టిశాంతి మయ మగునిశానమయమున, శయనాగారమున నెప్పుడు నెట్టివీరునకుఁగాని జచ్చుటకుఁగాని చంపుటకుఁగాని యిచ్చవోడఁజూడు.”

చంపరాయల కామాట నమ్మలే మయినది. అతఁడు కృపా గమునుండి తనచేయి తీర్చిచెను.

యూ—చంపరాయణా ! నా కార్గ్య మంతయు విజయ కాచిం చినై చినది. ఇంక నేను పోవుదును. నీవీమెనూటయందు విశ్వాస ముంతువుకాదా !

చం—డింతును.

కొంచెముసేపటిలో నాభవ్యమూర్తి యదృశ్యమైపోయెను.

విజ—మహారాజా ! ఇప్పుడు నామాటయందుఁ దమకు విశ్వాసము కలిగినదా ?

చం—శుభకరణునిమాట నెవ్వరు విశ్వసించరు ! శుభకరణుఁడు నాకు శత్రువు. స్వాతంత్ర్యము కు శత్రువు. ఐన నాతఁడు సత్యమునుండి తొలఁగునని స్వప్నమునైన నేనంగీకరింపజాలను. విజయా ! హీరాదేవిసమ్మాన మంతయు వట్టినటన యని నాకిప్పుడు సంపూర్ణవిశ్వాసము గలిగినది. తనవంచనం బడి రేపు నేను మరణింపవలయు నని యామె వాంఛించుచున్నది. దానినుండి తప్పించుకొనుట కివాఁయుఁ బాడ చేదియేని నీవే యెఱింగింపుము.

విజ—(మిగులసంతోసముతో) మహారాజా ! లేమరు దయ యుంచి నావలుకుఁ బొంగింది నాప్రియత్నమున సఫలమగునవకాశము నాకొసంగివారు. రేపుభోజనమయమునఁ దమయెదుట నిడుభోజన పాత్రము స్వీకరింపక యెడ్డియోదోనము నెంచి దానిఁ ద్రోపివేయఁడు.

ఇదికాక, హీరాదేవి తమ్మవదార్థము భుజింప ననురోధ మొనర్చునో
దానిఁ దమదు భుజింపవలయు. అంతే—ఇంక హీరాదేవి యాట యే
మియు సాగదు. రేపుదయముననే నేను మొదట గిరిజతోఁ గలిసికొని
వృత్తాంత మంతయు నడిగెదను. ఏదేని విశేషవిషయ మున్న సర్వ
రమే తమ్ముఁ గలిసికొని తెలియఁజేసెదను. కాని భోజనసమయమున
అకుఁ దమ్ము నేఁగలిసికొనకున్నచో నేనిప్పుడు చెప్పినట్లు చేయుదు.

చంప—(శాంతముగ) సరియే. నాకంతయుఁ దెలిసివది. కాని
నీకు హీరాదేవివార్య లెఱింగించుచుండు నీగిరిజ యెవరు !

విజ—అమె హీరాదేవికిఁ జాల విశ్వాసపాత్ర యగునొకదాసి.
కాని గిరిజ యామె యయోగ్యకతోర కార్యములకుఁ జాల వగచుచుం
డును. ఆగుప్తమంత్రీరావృత్తాంత మామెయే నాకెఱింగించెను.

శం—ఇప్పు డీటఁ గల్గురాజులు నరదారులు నందఱు నానాటి
మంత్రణయందుఁ బాల్గొనరా?

విజ—చిత్తము. మఱియు నప్పటినుండియు వీరందఱు నిచ్చట
నిలిచిపోయిరి.

చం—కాప్తానాపత్రము నవమానించుటకుఁ, దద్విరుద్ధముగఁ
బ్రజలఁ బ్రార్థింపించుటకు, స్వాతంత్ర్యప్రాయత్నముల విఘ్నమా
పాదించుటకు, నన్నిడుమలఁ బడఁద్రోయుటకునై కదా యానాఁడు మం
త్రణము జరిగినది. స్వీధకృమును నాశనమునీయ, బుందేలురబుందే
లర్హమును శూన్యమొనర్చి, దేశమును బరాధీనముఁ గావించనేకదా
యానాఁడు వీరందఱు నమానేకమైరి ! బుందేలురసంఘకైని, ఐకమ
త్యమును విధింపమొనర్చుటయేకదా వీరిముఖ్యాశయము ! ఓసరమే
శ్వరా ! ఇట్టి నికృష్టకార్యములు నీవెల్ల మాడఁగ్గుచుంటివి ! ఇట్టి
హృదయశూన్యాలగురాక్షసులు నీర్యాయ్యరాజ్యమున మనుష్యులలో

గలరీ మెలరీ యెల్ల నివసించగనుచున్నారు. సరే. ఇక్కడి కిడియ నైనది! బుండేలఖండపురాజవంశస్థానములనుండి నాస్థానాపత్రిక కుత్తరము లభించినది. బుండేలఖండస్వాతంత్ర్యపతాకకొండ వొక్క ప్రభువైన నిలువరాండని యింకఁ దెలిసిపోయినది. ఇంక వారిమిత్రత్వ శత్రుత్వములు నిర్ణీతము లైనవి. కావున మొనట నీయింటివేగుల నాశ మొందింపవలయును, మంచిది. విశయా! ఇంక నీవేగుము. నీవు ధాంధేరువ కేగినపిదప నీజననియగునుభలాదేవికి నాసందేశ మొఱి తింగింపుము. మహీబాచంపతీరాయ లామెపుత్రికాలలామనిస్తులగుణ జాలముఁ గాంచి యెంతయు సంతసించె ననినా, బుండేలఖండమున నుభలాదేవివంటివారలే యుండువో దేశ్వోత్సవాతంత్ర్యముల విలంబ మేమియు నాశంకింప గాదనియు, నావలుకులుగ నీనామెతోఁ దెప్పము. యథాసాధ్యముగ నామె కంచుకీరాయల నుచితమార్గము నకుఁ ద్రిప్ప యిత్తించునదిగ నాప్రాశ్న యనికూడఁ దెలియుఁజేయుము.

విజ—(ఇంచుక ఇప్పు రాల్చె) మహారాజా! ఇంకను దలఁచి గారి నుచితమార్గమునకుఁ దెచ్చుటకుఁ బ్రయత్నిమా! ఇప్పు దాయక ఢిల్లీలో బంధింపఁబడియున్నారు.

చం—నాకతనినమాచారము పూర్తిగఁ దెలియకు. నీకుఁ దెలి సినది చెప్పము.

అటుపై విజయ కంచుకీరాయలు హీరాదేవితోఁ గలిసికొనట, రహస్యాగోచనము పలుపుట, లెదనుసారముగ ఢిల్లీ కేగుట, యచ్చట బంధుండగుట—యావదవ్యత్రాంతము నాతనికిఁ జెప్పెను. అది విన నాతనికిఁ జాల సక్య జము జనించెను. అతఁ డిట్లనెను:—“ఇప్పుడు రోషనారదినములుకూడఁ గడచినవి. ఐన నామె కనుదుష్టరాలు. కూర్మ రురాలు. కంచుకీరాయలఁ దనకడ బంధునిఁజేసి యామె యొనర్పని

దేవు యందును? కనుకనే వైశమ రణదులహానుని నాకడనుండి విముక్తునొసరించెద. ఏలయన, నాతని ఎదలక కంచుకిరాయలకు విముక్తి కలుగను. (కొంచెమాఁగి యోజించి) బరు తెప్పజేసేగి రోష నారతో రణదులహానువృత్తాంతముఁ జెల్పినను నామెకు నమ్మక ముండదు. కాన రణదులహాను స్వయముగ నటకేగి తనదుస్థితిఁ జెలిపికొన్నచో నప్పుడు రోషచార తాన కంచుకిరాయల సాదరముగ విడిచివైచును. ”

విజ—అట్లగునెడలఁ దమకు గొప్పకష్టము సంభవించునుగదా! తమరు రణదులహానుని బంధించి యుంచితినని పాదుషా యెఱుఁగఁ గనే తత్సేవలు తమరాజ్యము ముట్టడించును. ఇది పాదుషాగోఁగల హమునకు నమయము కాదని తమకు బాగుగఁ జెలియనే తెలియును.

చుంఁ—ఎట్లకేల కెద్దియో యొక్కతెఱుఁగున నేను రణదుల హానుని బంధించినవార్త పాదుషా తెఱుకవడక మానదు. ఇట్టి యెడ ముందుగనే రణదులహానునివదిలినై చుట మేలని నాతిలఁపు. ఢిల్లీలో దర్బారునేళఁ బాదుషా నూయెడఁ జూపినమంచికనుఁగ మూఱుగ రణదులహానుకు విడుచుట చాలమందిది. దీననేమియుఁ గాకున్న నధఃపక్షమున లోకనిందకు వెఱచియైనఁ జూదుషా కొంత కాలము విల్లవముఁ గావించుకుంటురూత్రిము నిశ్చయము. ఆయన ధిశోనే నేసిగృహచోరుల మ్రుడించి వైతును. ఏలూఁగనితచే నేను దర్బారున నెఱుఁగుపదివిని అధికారియును స్వీకరించితివో, రణదుల హాను నింకను బంధించుటవలన వానికేమియు ఫలము చేసె టదు—జయసింహునియాయోజనము నరిగనున్నది. ఎంతవఱకు బుం దేలగుండ మంతయు నుచితరీతి సిగ్గవడదో, యెంతవఱకు నిచ్చటిదేశ దోహతులు పూర్తిగఁ గడతేఱుకుందురో, యంతవర్యంతముఁ బాదు

హను బహిరంగముగ నెదుర్కొనుట తగదు. అతనిని మాయలో నుంచవగును. ఇంతలోనతనితోఁ బగపెంచుట బుండేలఖండమునకు హానికరము. రణమలహాళాసుని వధలివైచుటవలన శాకేయులు నష్టము గలుగదు. నీవునాయెడఁ గావించినయుజ్జ్వలికిఁ బ్రతికృతి పూర్ణముగ నెట్లును దీక్షదు. ఐన నేనునీజనుకునిఁ దప్పక కడుఁగిఁపుముగ విడిపింతును. రణమలహాళాసుని విడిపించివైచి ఢిల్లీకిఁ జేర్చితా రేపువేకువనే యెవనినైన మక్షాబాకుఁ జంపునును. ఇంక నీవు చనుము. చింతాశంకలఁ దక్కియుండుము. నీంతోడి యనతికాలముననే ముకుంద యేలెంచును.

విదయ యటనుండి బయలువెడలెను. అత్తరి నామెనయన
మలఁ గృహిణకానామములు కిమ్మియండెను. పోవు శు డామ
దృఢకంఠమున నిల్లనెను. — “మహారాజా! తమరు మాకెంతయు
నాపకాఁ మొచ్చితి. అయినను నీ నీతి కమమెడఁ జాల
కృత్యము యుండును. నీ నీతి కడ నీతి యో న్నాతింత్వీనం
పాదనియిన దమకు మొట్టమొదట ధాంధేరునుండియే నాయము లభిం
పఁగలదు.”

చంపకరాయలశతయగ్యహామునుండి తెలుపడి విజయ వేడలిపోయెను.

*

*

*

54

మరుచటినాడు పెందలకడనే విందునన్నామాము పెద్దయాడం
బరమున జరుగుచుండెను, శుభకరిణుడుదక్క బుండేలఖండమందలి
రాజు లెల్ల నాటివిందున బాల్సొనిరి. పర్యవేషింహునివరము చంప

తరాయనిదండనే యుండెను. సమీపము నాతని సంతోషపడుటకై పర్యవసంహుఁడై యేవిపత్కాగచేష్టుచుండుచుండెను. హీరాదేవి మిక్కిలికృధతో వడ్డించునేర్పాలులఁజూచుచుండెను. ఇంత మండిప్రభువద్య లై కృమందిరినియు వీరెల్లరు స్వాతంత్ర్యప్రాప్తికై పోరాడుదురనియు, ఛత్రసాలుడు లోలోన నుప్పొంగిపోవుచుండెను. తనజనుకుని జంపతిరాయల నినిగము, తామున్ను గల గాంతి యుతఁడు చాలఁగవచ్చెనుండెను. ఇటువంటి యెల్ల పథలములు కానున్నవని హీరాదేవి తలఁచుచుండెను. సన్నాహ మంతయు నయి నది. హీరాదేవి మనసునఁ గులుకుతనగలు లేవఁజొరగెను. తనముఖమై ఖరీదుఁడియే జనులకుఁ దనతోపలిగూర్చుకాక తెలియనేమోయను భీతిచే నామె యిండుకతక వటమండి తొలఁగియుండెను. భోజనాకంఠ సమయ మాయెను. చంపతిరాయలు విచారనిద్రానుండి యొక్కసారిగ మేల్కొంచెను. పత్వాన్నిఁగలిగి తనగుతనముంగిటిబంగరుపాత్రముఁ దిలకించి యుతఁడెట్లనెను:—“నేను బంగరుపాత్రమున భుజింపను. కాన జయసేసి నాకొఱకొకపాత్రముఁ దెప్పింపుడు.”

హీరాదేవి నేఁడెట్లనిఁ జంపతిరాయలఁ గడుసంతోషునిఁ జేయుఁ గోరుచున్నదని పర్యవసంహుఁడు తలఁచుచుండెను. అతనియొక్కరెక్క నుఁడియై పప్రచుఁగఁడెట్లనెను:—“కుఱొకపాత్ర మేల! నాపాత్రము పెండిది. రండు నేఁడుమనయురువురిపాత్రముల మాత్తుకొందుము. దీని నీప్రేమయమగువ్యాపారము ముక్కెల్లపుడు స్మరణయందుండుగాక.”

చెంతనున్నపాత్రకుఁడు పర్యవసంహునియొజ్జను వైశంబ పాతిం చెను. పర్యవసంహుఁడు కడుహర్షమున మోక్షపాత్రమందలిపదార్థముల భుజించుట కాకంఠింపఁ జంపతిరాయలకు మరల నొకసారి విజ

య చెప్పినది నిక్కము కాదా యనినదియము గలిగెను. ఇంతలో హీరాదేవి తిరిగి యటకు వచ్చెను. పాత్రీముని మాటియండఁ జూచి యామె కడు తుభిరహృదయమున నిట్లనెను.—

“ ఏమిటై నది! పాత్రీము లెవరు మార్పిరి! ఇపు డేమగునో! ఇందు సగముపదార్థములు తిరివైచిరే!”

హీరాదేవివ్యాకులతఁ గాంచి స్వతఃసింహుఁడు సత్వము నిట్లు వలికెను — “ లోకమును మైత్రి స్థిరపఱిదికొనుటకై యుష్ణీమముల నన్యోన్యము మార్చుచుచుందురు. మేము మాపాత్రీలను మార్చు కొంటిమి! ఇందాశ్చర్యపడుటకు నాతురతపడుటకు నేమున్నది!”

ఆసమయమునఁ జంపతరాయలు దృఢగంభీరదృష్టితో హీరా దేవివంకిఁ జూచుచుండెను. ఆమకుఁ దనభవిష్యము విస్ఫుటముగఁ గన్పట్టదొడఁగెను. ఇంకఁదనసాభాగ్య మొంటిరెండుగంటలకన్న నెక్కువనేపుండదని యామె తెలిసికొనెను. శక్తినివాళముకొనుచు పన్ని నవన్నిగడ తననాశమునకే యయ్యెనని యామె కెంతయు శిశీకము గలిగెను. అశిశీకముననే యామె యింక గూటాక తనశయనాగార మునొరిగెను.

చంపతరాయ లింతఁజూపు గ సముగ శిశీకముతోభావ ములఁ బరికించుచుండెను. ఆమె ప్రోలుకొని, “ అట్లు ఎవ్వరే నీ ముట్టుకొని యున్నాను. “ అట్లు పుట్టినదనివా రెవరు వింటు కలిసియున్నది. ఇంకొకటిబలమైన ఘోషమారు.”

చంపతరాయలు స్వతఃసింహునిభిజనమన్యముననే మాన్పించిను ఫలమేమియు లేకపోయెను. ఒక్కగంట యకుసరి కాలనిపై విషప్రభావము కన్పడఁజొచ్చెను. వివిధోపధిము లొసంగఁబడినవి. పూర్వముని గొప్పగొప్పనైదుగు లెన్నియేమిచేయును లొనత్పిరి. కాని

హీరాదేవికలిపించిన మువ్వపూతిగుట్టను ప్రభావశాలియై యుండెను. పర్వతసింహుని శరీరపాటవ మంతకంతకుఁ గృతించి పోవుచుండెను. రాజు వైద్యులందఱు నిక గడియ రెండుగడియలలో మహారాజుగారు కాలు న కలిఱులు గాఁగలరని చెప్పిరి. ఆపస్థితులగువారెల్లరు మిక్కిలి దుఃఖ తులైరి. విమలదేవునితోడనఱు మితిమీరిపోయెను. తుదకుఁ బర్వత సింహుఁ డతికష్టమున నిట్లు వాక్కిచ్చెను. “ వాకొక కెవరును విచారించకుడు. నేనొపర్చిఁ ఘోరకార్య మేర్పియ్యఁ దలచితిని వాకొకఁడు బ్రజలు దుఃఖించుటకు నేర్పివేమియు నాజన్మమునఁ గావించియుండ లేదు. బిడ్డా! విమలా! నేను నేనిన్న బంధనములనుండి విడిపించు చున్నాను. ఇక నీవాచారికి హీరాదేవికడనుండకుము. ఈశ్వరుఁడు నీకు మంగళ మొసంగుఁగాక ! ”

పర్వతసింహుఁడు చాలఁగఁ జెప్పఁగోరుచుండెను. కాని బాధ మిక్కుటమగుచుండుటచే నేమియుఁ బలుకఁజాలకుండెను. కొంచెముసే పాగి యలెడు మరల మెల్లమెల్లగ నిట్లనెను —

“ పంపతిరాయా! నేటిదనుక నేను మీయెడఁ గావించిన యను చితనీచవర్తనమునకై నన్న మన్నింపఁగోరుచున్నాను. నన్ను ఊమించితిమని వదింపుడు. ”

చంపగిరాయలు రుక్మకలరమున నిట్లనెను — నేను మిమ్ము ఊమించితి నోలేదోమిఁకెల్ల తెలియనగును ! ఈశ్వరకృపవలన నెట్లో మీరీయావదనుం? తొలఁగితివేని, నేను మిమ్మొకఁ ఊమించితి నో మీకెఱుకవచ్చును.

పర్వత—ఇక శత్రుకెరవని యాసించుట వ్యర్థము. నేటివ రు నేఁగావించినవిష్కర్తనములవలనఁ గలిగెనువరకపీడ యెల్లలు గలుగును. కాని ముగియించివేదనవలననే కోరి మచ్చుచూప

మొదలిడినది. ఇంక నేట్రమకునాశ నిర్భక్తము. మృత్యువునాకు జాల చేరువగఁ గన్పించుచున్నది.

తర్వాతఁ గొంతతడవు పర్యవసించుచు విశ్రాంతి కై గెరు కొంచెమైన వెనుక మరల నాతఁడు చిక్కినయెలుగుల బలుకనాడు —

“అహంతకి యిట లేదుకదా!”

హిందాదేవి యిట లేదని యతనికిఁ దెలిసినతోడనే మఱల నాతఁ డాకృశించుచున్నవర్తముననే యిట్లనెను —

“బాగున్నది. అవసానకాలమున నాపాతకిని కన్పడకుండుట యు నదృష్టమే. చంపతిరాయా! కొంచె మింకనుఁ జెంతకురంకు. హృదయము తేలికపడునంతదనుక నేను సుఖముగ మురిసింపఁజాలను. ఈసమయమున నిలఁగూడియున్నరాజు లందఱ యెదుట నేనియో రాఘరాజ్యమును మీకిచ్చుచున్నాను. మీరీహింసాసమున ఛత్రీసాలు నానీచుకేయుడు.

చంప—వలదు మీయిష్టాన నెఱవేర్చుచును. ఓర్చా రాచగడ్డకు సుత్తరాధికారి యువరాజు విమలదేవుడేకాన ఛత్రీసాలుఁడు స్వల్పమైన నెఱచుట. విమలదేవుని గడ్డపైఁ గూర్చుండఁ దెచ్చి కాపాడుచుండుటచూత్రీయు నాకర్తవ్యమగును.

పర్యవసించుకనునాశ్చర్యమున నిట్లు పలికెను — ఏమి! విమలదేవుఁడు గడ్డ నెక్కునా! చంపతిరాయా! విమలదేవుఁడు రాజసింహాసనాహుఁడిగుటకు నిర్భుఁ డై నుడునుఁ గాఁడు. అతఁడు నా కొడుకుకాదు. శాస్త్రసమ్మతముగ సుత్తరాధికారియుఁ గాదు. నాకు పాస్తవమున సుత్తరాధికారులు మీరే. కనుక నేనోర్చరాజ్యమును మీకిచ్చినై చుచున్నాను. ఛత్రీసాలుఁ డోర్చసింహాసనముపైఁ గూ

కుచుండుట నాకోరిక. విమలదేవుడతనితోనుండి పౌఖ్యమును దన కాలము బుచ్చునెను. వింధ్యవాసినికూడ మహోత్సవనమాయముని నిదియే తలచుచుగాఁ దెలిపెను. విమలా! నీవెవరతో నాటుజెప్పును. పిదప నేను జెషిదంపునరికమునకుఁ బోవసిగ్గవడును "

అసయమునునే హీరాదేవి కక్కతెగవమున నజయచు నాగది లోనికిఁజొచ్చితిచ్చిను ఆమె యిట్లు పలికెను. — ఎరికమునకుఁ బోయినను సరే. విమలదేవునిఁ గూర్చి మొక్కపలుకైనఁ బలుకెను. నీవు స్మృతిగ, నీవుచు, నీవు కనుక నీతోడను నిచ్చటిరాకలంపటి తోడనుఁ జెప్పును. నీవు విమలదేవుడే యెక్కామి యునరాజు. అతనికి గడ్డెగ, నీవు ప్రధముగ నొరునెప్పరిసి సింహాసన మధినింపజేయు నెప్పుడు బ్రయత్నపరరాద "

ఇదివినిన పర్వతసింహులకు మేరిలేదొకధము కలిగెను. ఆక్రొధముసూలమున నాతనికి మృత్యువు కలెంతయుంక నీ పురుషునె మోయని యెల్లకకు భయము గలిగెను లేది విలుచుటకై యతఁడు చాతవాగులగున్నయు నలిపెను. నిలువ సాధ్యముకాదని కూర్చుండ నైవఁ బ్రయత్నించెను అదియు వశక్యమగుటచే బట్టగారికోపము తో నాతఁడు హీరాదేవివంకఁ జూడనారంభించెను.

ఇంతలో హీరాదేవి యతనిచెంతకు వచ్చి నిల్చి త పౌభాగ్య లంకాకముల దీసి వివరించెను, లలాటమండలి తిలకముఁ దగిదిచె చుచు నిల్చి పలికెను — హీరాదేవి నీబాగ్యకాదు. ఓర్పాగాజమా తవై గోపముఁ జూపుటను నీకేమియు నిధారిములేదు

పర్వతసింహులగోపము పరమావధి వందెను. రెండేహమున విగిరియున్న సమస్తకైలిఁ బోవునని యతఁడెట్లనెను. —

“పో! పో! పో! రాకున్నో! హంతకురాలా! చండాలురాలా! అభ
మురాలా!” ఇంక నాతని కెక్కుడు పలుకుటకు శక్తి లేకపోయెను!

పదునాల్గవ ప్రకరము.

— ౨౯ —

కార్యసాధనమునకు.

అన్యధావతి యగుపంచాంగము సామన్యమృగములచాలిటి
భయభరదండభయముతో నైన నగుతానముపై నాని కన్యధావతి
పోయి యుండును. సూర్యదేవుడు సత్వము నాత్మజేబస్తవ మొనరిం
చు మన్నుచు గగనోద్యానవిహారిణి యగుమగ్ధకన్య (కన్యాకాళి) పై
శీతలదృష్టితో సారమే యువరింపఁగోరును తేజస్వీలగు సూర్యచాదు
లపైతిములు ప్రప్రాములుగ నొనర్చి యహంకారగర్జనములతో గగ
నవీధినెల్లడలఁ దాండవించు మేఘదేవుడు నిజాశీతులపై నానంద
మునఁ గృపావర్షముఁ గురియించున్నాడు. ఆవిధముననే ఢిల్లీసింహాసన
ముపైఁ గూరుచుండి ప్రిజల సనేకవిపత్తులచాలొనర్చు మహాధర్మాధుఁ
డగు పాదుషాకాళి సంకీర్ణమున శనేకవిధముల నఁ జానానందమున
మగ్నఁడగుచుండును ఆసమయమున నతఁడు మతావేశము, రాజ్య
లౌఢ్యము, అధికారమదము, మున్నగుదుర్గుణములచే విముక్తుఁడై, ప్రేమ
స్వరూపుఁ డుండును. బ్రేహ్మగర్భముఁ గుగురించి మనశ్శాంతి, పం
డితులతో డిద్ధిగ్రహిమృగమునఁ గలుగనిసుఖము, కురానుజదువుటచే

గలుగని మానవముల దనవీయపుత్రిక యగుబదర్శిసాను గాంచు
 లోడనే కు- గలుగుని యతడు చాలకాలమునుండి యిట్టిగియే
 యుండెను. తనకుమారులు తనవలెనే దురాశాపూరితులై నిర్లసి
 ద్రికై తన్ను సింహాసనభిష్యుఁడ గావించ నగుకార్యముభయంకరశంకా
 వీడితుండై యాతడు యధాశక్తిని వారికి దూరముగనే యుండడి
 వాడు. రాజపుత్రియగు జేబున్ననా తిక్కంగలయంతఃపురకాంత
 లనే పోలి న్యసభసరివృత్తయై యుండెడిది అంతఃపుఁమునందలి యావ
 శ్యకార్యములందే మగ్నమై యుండెడిది. అందుచే బాదుమొద్దిట్టి
 విశేషముగ నావంకకుఁ బోవుటలేదు. బదర్శిసాను మందిహాసనదను.
 నిష్కవల. సరళ. మిగుల బుద్ధిమతి. మణియు గౌర్యమునుండియుఁ
 దండీయగునలంఘి రామెను బహువిధములఁ బ్రేమించుచుండెను.
 రాజకీయము లగుదిక్కులచే దనమన మామిలికొని స్వైరాతఁడు
 రాజసభనుండి వెలికి వచ్చి కుమార్తెయగు బదర్శిసానుండిండుముదెస
 కరుగుచుండును.

ఈదాంకిరంగికరాజసభలో దేవగడముగవిషయము చచ్చింకఁ
 బడెను. అందుచే సార్వభౌమునిమనసు కొంచెము వ్యాపిల్లి మయ్యెను.
 బహదూర్ ఖాన్ కోలా చిరకాలమునుండియు ముట్టడించియున్నను
 దారిని స్వాధీనపఱచుకొనలేదయ్యె. శీఘ్రముగఁ దనసాయముచక్రై
 రెముగమహావ్యయి రాకున్నచో ముట్టడి యెత్తివేయఁబడునని యతఁ
 డొకవత్రిముఁగూడ నంపెను ఈవిషయమును బర్చించుటకే నేను
 పాదుషాకుఁ దననియమితనభ్యులఁగూడి యాంతరింగికసభాస్థానమునఁ
 జాలినపు కూరుచుండనయ్యెను. తుదకు జయసింహుఁడు దేశమున
 జందందు విచ్చిన్నమై తిరుగుచున్నకొంతసైన్యము నొకమాసములో
 రప్పించి, దేవగడమునకుఁ బంపెదనని చెప్పెను. అట్లే సన్నయింది

పాదుషా యాంతరంగికసభనుండి వెడలి వచ్చెను అట్లయ్య నాది మనసు శాంతి నందలేదు. అందుచే బదరున్న సామంగిమున కేగవలసిన యావశ్యకత కలిగెను.

పాదుషాకుఁ బరమపీయముఁ బ్రభావపల్నియు సగుణ యహ బేగము మందిరమునకుఁ పరీషముచే యమరభువన శూల్యముగు బదరున్న సానివాసస్థాన ముండెను. దానితెనుకటిభాగమున సావనకాళిందీప్రవాహ ముండెను. ఎరుట గృహాధ్యానము ఎడమవైపునఁ దనకల్లియగు నాయహబేగముయొక్కయొ దక్షిణపార్శ్వమున సోదరుఁడగు ముల్జిముయొక్కయొ నివాసస్థానము లుండెను. ఇట్టి యవిత్రితలచేఁ బరివేష్టితమై యాస్థానము బదరున్న సాదిన్యశాంద్యముచే విరాజమానమగుచుండును. అనేకమందిరములను చాటును, అనేకములగు విలాసస్థానములందును సమీపస్థములగు సుందరదృశ్యములందును మందిరియిలందును వినంబు ముగ్ధునిసంగితిముఁ గొంచెమై నాలకింపక పాదుషా బదరున్న సానివాసస్థానముఁ జేరెను. ఆసమయమున బదరున్న సాయమునానదీప్రవాహము వీక్షించుచు సాలోచనమై కూర్చుండి యుండెను. తండ్రియొగమనవార్త వినఁగనే స్వాగత మొసంగ నామె బయటికి వచ్చెను. ఆమె యర్థింతప్రసన్నవదనమై కాన్పించినను జాలనే పటిసుండి దింతావృత్తిమై కూర్చుండియుండుటచే నామెముఖమున స్తబ్ధభాగాంభోగములచాయ యించుక కాన్పించుచునే యుండెను. అట్లయ్యుచు నొక సగ్గసరియగుటచే దేవతయ్యుండెను. ఆమెను గాంచఁగనే యారంగజేటు మహానందమునఁ దనచింతలన్నిటి మఱివిపోయెను. బదరున్న సాయతని వెంటరిడికొని నమమనున్న పెద్దగదిలోనికి వచ్చెను. పాదుషా కూర్చుండినంతఁ బ్రధమమున లోకాళిరామాయణ మారంభమయ్యెను. కాని యామె మొదటివిచార మామెను

గంభీరనే యుంచుటచే, సంపూర్ణముగఁ బ్రసన్నత నొనంగకుండుటచే బాదునా కామెదింతాకారణ మగుచున్నది. సార్వభౌముడు ప్రసన్నుడై యుండుటఁగాంచి యామెయూనమయముఁ దనకార్యసిద్ధికై మిగుల నుపయుక్తునదిగఁ దలచి తనప్రసంగము నీవిధముగఁ బ్రారంభించెను.

“ మహారాజా ! అకనమందలి యీనక్షత్రము లెల్లప్పు డీట్లాడుచునే యుండును. కాని యాయాటలయందు వానిమన సెప్పు విరక్తిఁ గనదు. యమునాప్రవాహము రాత్రిందివము లిట్లు వహించుచునే యుండినను దానిమనసు గూడ విను గునందుట లేదు. కమలము లెల్లప్పుడును బుట్టుచునే యుండును. వికసించుచుండును. వాడిపోవుచుండును. విదళితము లగుచుండును. చనను నవి నిరతానందమున నుండును. వాని కెట్టియాపదయొక్కయు, విచారమయొక్కయుఁ దలచే యుండదు. కాని మానవునియవస్థఁ బరీక్షించును. వానిస్వేచ్ఛాభోగములకై యంతసామగ్రి నమకూడియే యున్నను సామాన్యముగ వాడుచిచ్చాగముగ్నడై యెరుుండును నుఖముల మిగులఁ గొలఁదిగనే యుండును. వివాహము లెగుల నెగురుచు వెలసఁ పొందుకొనినది క్షయములైన ప్రాచీనమున మా పుత్రుల సృష్టియై యుండునైది వివిధలాసములమింకఁ బరుగెత్తుచుండును. నిమిగ్నముగఁ బరుగెడివానికి సంపూర్ణస్వేచ్ఛ దొరకదు నే నుండఁ గూర్చుంటి, ఏదాని ప్రధములగు నిన్నివస్తువులుండఁగనే మానవజ్ఞులును దింకానివస్తువులైన యేల యుండివలయుననివిషయమునే యాలోచించుచుంటి. ”

తనకొమరితెగంభీరవదనము నవలోకించి యారంగజీబుగూడ

మిగుల గాంభీర్యమున నిట్లనెను — అమ్మాయీ ! మానవునిబుద్ధి
యెల్లప్పుడు ముందునకే పరువెత్తుచుండునని బహుశః నీవెఱింగియుం
డవు. తనకు లభ్యమగువస్తువునుండి క్రమక్రమముగఁ దనమనసు
దొలఁగించి దుర్లభమగువస్తువుపై మనసు నిల్పుట మహావస్వభావము.
నానిదింతాకష్టముల కడియే కారణము. కాని మఱియొకదృష్టిఁ జూచి
న నది మానవునియొత్త మత్స్వనే యగును. దానిచే నానితాకాయము
లున్నతములై నానియభివృద్ధికిఁ గారణ మగుచున్నవి. ఒకసాధారణ
పై నికుఁడు సేనాని యగుట కిచ్చగించును. సాధారణసేనాపతి మంత్రి
త్వము నాసించును. అమంతి సీంహాసనసంపాదనేచ్ఛ నుండును.
ఈవిధముగఁ బ్రతివ్యక్తియు నున్నతమర్యాదాపదవులపై లీరిఁజేరి
చుండును. తున కొకసామాన్యపై నికుఁడుగూడ నవకాశము లభించిన
మకుటసీంహాసనాధికారి యగుచుండుటయే దీనికి ఫలము. ఒకచేతి
ముపై నధికారములభించినంతనే చుట్టుప్రక్కల నున్నదేశములపై
వానిదృష్టి ప్రసరించుట సహజము. తనయొద్దనున్నభోగసామగ్రి
యంతయుఁ జాలదని యెంచి యతఁడు పరవస్తువుల నవవారించు
దురాశకు లోనగుచు ఈదురాశయే చాబగు నల్పమగుసమర్థింతుడే
శమున నుండినీయక యతనిచే హిందూస్థానము నాక్రమింపఁజేసెను.
అశ్వదునకు సీంహాసనారూఢుఁడగునమయమునఁ గలరాజ్యముచే నం
ర్విప్తి కలుగలేదు. అతఁడు తిండివం మంతయు హిందూస్థానమందలి
యన్యరాజ్యముల జయించుటయందే కడపిత్తె చెను. వంగవిహారదేశ
ముల నతఁడు స్వాధీనము చేసికొనెను. రాజపుత్రానామందలి చాల
రాజ్యముల నతఁడు తనసామ్రాజ్యమునఁ గలిపెను. గుజరాతముపైఁ
దనయధికారము స్థాపించెను. బుందేలఖండిస్వాతంత్ర్యము నంతముం
దించెను. హిందూస్థానమందలి ఏ శత్రుభాగములపై ముగిలులయధికా

రము స్థాపించబడినను దక్షిణభాగ చింకను సామ్రాజ్యంతగ్గతము కాలేదు. కానినిస్వాధీనపటచుకొనుటకై నేను ప్రయత్నించుచున్నాను. ఇది యంతయు మానవునియొచ్చాశయ్యమునకును ధైర్యశాలిర్యము నకును ఫలము.

బద—కేవలము దమయొక్కయు, దమసంతానముయొక్కయు సుఖమునుగోరి యంతటిమహాసామ్రాజ్యము స్థాపించినవారు లేమయొచ్చాశయములు, దుకాశలు నెండటిమానవులయభిలాషలఁ జంపినై చుచున్నవో యెందఱు తన్మూలమున నవరిమితములగు నావదలపాలగుచున్నారో, యెందఱు తిండిలేక పరమదరిదుర్బలగుచున్నారో తెలిసికొనుటకై యెన్నఁదైనఁ బ్రయత్నించిరా! ఈగౌరవసంపదలమూలమున నెందఱు నిష్ఠులుగ నొనర్పఁబడిరో! ఇంతటిసుఖవिलाససామగ్రి సమకూర్చుట నెందఱు స్వసుఖములఁ గోల్పోయిరో! దేశదేశవిషయమునకై యెందఱువనితలు విధనలైరో! బిడ్డలు దిక్కుమాలినవాండ్లైరో కదా! ఇంతటిమహాసామ్రాజ్యస్థాపనమున నెందఱు నిష్పావులు వధింపఁబడిరో!—దేవరవాతు నన్నుక్షమింతురుగాక. భగవంతుఁ డిట్టిదోషముల పైరించునా! నిర్భాగ్యులుగూడ భగవంతుని భృత్యులే కదా!

బెజ్జె—(నగర్వముగ) ఆభగవంతునియిచ్చల నెందఱెఱుంగఁజాలరు. తద్బాధనములఁ దెలిసికొనుట సుసాధ్యమగుకార్యము కాదు. కాని యతనివృత్తికిఁ బ్రపంచమంతయు సమానమే యనుట మాత్రము నిస్సంశయము.

బద—ప్రపంచమునంతను సమానదృష్టితోఁ జూచుభగవంతుఁడ, మానవులఁ దనభృత్యులుగ నెంచుపరమేశ్వరుఁ డిట్టినిర్బంధముల నేల యిచ్చించును! ఏదియేనొకవృత్తి సుఖవిలాసములకై

లక్షలకొలదిజనులమరణమును, గోట్లకొలదిమానవులదారిద్ర్యమును సతతంబు సహించును!

పాదు—(సాశ్వర్యముగ) అమ్మాయీ! బడదున్నీసా! నేడు నీవ్విప్రారబాటుమాటల నాడనేమివచ్చినది! నీవంశ మింతటి గొప్ప సామ్రాజ్యాధిపత్యము వహించుట భగవంతునియోదార్యముగ నీవెంచుటలేదా! నిన్నిట్టిపదవి నుంచినవానికి నీవు కృతజ్ఞువు కానక్కఱలేదా! మఱియు మనయీమాట లన్నియు భగవంతునికి పశ్చాత్తములుకాకున్నచో న్యాయాధికారులు, బండితులు, దేవదూతయజ్ఞకు విరుద్ధములని యనరా!

బడ—మనకారణమున భగవంతునియన్యభృత్యుల కెట్టిహనియూ గలుగవచ్చుడో మనకు భగవంతునియోదార్యము దలపనగును. కృతజ్ఞతమాటయా! ఆభగవంతుడు తనసేవకు నెట్టిస్థితిలో నుంచిన నందుండియే వాడతనియెడ గృతజ్ఞుడై యుండదగు. వండితన్యాయాధికారులప్రసంగముల కేమి! వానికి రాజధనమునుండి యాత్మజీవనమునకై కావలసినంతయువాధి లభించుచున్నది. అన్యాయముచాలగుప్రజకూడ నేపండితునో, న్యాయాధిపతినో, తనపక్షమునఁ గలిపికొన్న, నాతనికి దండము కల్గుననుభీతి లేకున్న, వచ్చు బాతందు తనకొకరేకముగఁగూడ ఫత్వా నొసంగఁగలడు. ఇట్టిస్థితిలోఁ బ్రతివ్యక్తి నీవకార్య మేది భగవత్సమ్మతమైయున్నది, యేది తద్విరుద్ధముగ నున్నదియని యాలోచించుకొనవలయును.

బొరం—భగవత్సృష్టి! దానిఁ జూచుటయుఁ దెలిసికొనుటయు మనశక్తికి బాహ్యములు.

బడ—మహారాజా! భగవంతునిసృష్టి సామాన్యమానవునికిఁ గూడ సుజ్ఞేయమగునంత సాష్టవముఁ గలిగియున్నది! ఒక్కసారి దేవర

వారు గగనముదెస దృష్టిఁ బఱపుదురు గాక. అచ్చట నేలకొలది, లక్షలకొలది నక్షత్రములు కన్పట్టుచున్నవి. కాని వానిలో నొక్కటి యుఁ దనస్థానమును దాటి పోవఁగోరుచుండుట లేదు. తనస్థానము నధికముఁ గావించుకొనఁగోరి యెన్నఁడు నేనక్షత్రమును రెండవనక్షత్రపుగాంచివై నధికారము వహించుట లేదు. సృష్టిశాసనము లిన్నే స్థితినుండిన నది యాస్థిశీనే నసంతోషముగ నున్నది. ఏకర్తవ్యచిర్యవాణినినకై తాను జన్మించినదో యాకర్తవ్యము నెఱవేర్చుచున్నది. దాని కెట్లనూతనదురాశయుఁ బుట్టును. తనస్థూలమున నది యెట్టియో యోగ్యానుచితకార్యము నొనర్చుట లేదు. ఈనక్షత్రములు మాత్ర మావగమేకైరునిసృష్టితోనివి కావా! స్వసంఘమునఁ దిరుగుట, యాత్మ యసౌఖ్యం నెఱుంగుటయు, వానికి భగవత్సృష్టిమూలముననే కలిగి జవిగదా! ఇట్టిస్థితిలో నన్నిటికన్న ముందుగ మనము వానికార్యము లనే యుదాహరణముగఁ గొనవలయును. కాన, నెల్లదురాశలుఁ దమ తమరాజ్యములతో నేల సంతృప్తి నందరాదు! నిష్కారణముగ నన్య రాజ్యములపై నధికారము వహింపనేల? హిందూస్థానమును దాము స్వాధీనముఁ ద్రొక్కెటకుఁగాని హిందువులస్వాతంత్ర్య మనవారినిచి వారినిఁ ద్రవ్వబానిసలుగ నొనర్చుకొనుటకుఁగాని నమస్కంధు మొగలుల కెట్టిసామర్థ్యకారము కలదు!

దెరఁ—అమ్మా! నీవింకను నజ్ఞానురాలవు. సంపూర్ణ మగు ప్రసంగానుభవము నీకు లేదు. సృష్టిశాసనము, జలవత్తరుఁడు, నధిక తేరబుద్ధిశాలియు నగువాఁడు పరులదౌర్బల్యాజ్ఞానములవలనలాభముఁ బొందఁజూచుచునే యుండునని మనకు నేర్పుచునే యుండును. ఈనక్షత్రములకు కైస్త్రసామర్థ్యములే యున్న నవి యెల్లప్పుడు యుద్ధమొనరించుచునే యుండుట సత్యమే చూడఁగలవు.

బడ—మహారాజా! ఇది యంతయు మా మాబుద్ధిమ్యము. స్వగతులు నై యేర్పడుచుకొనినది. పవిత్రాక్షగునాయాశ్వరుఁ డెన్నఁడును బలవంతులగువారందఱుఁ దమకన్నదుర్బలులను బ్రతుకనీ యుకుండుటను నహింసజాలఁడు. సామాన్యముగఁ బశుపక్షులు తమ కన్న బలహీనులగువాని నంతఁమొందించుట మనము చూచునే యున్నాము. కాని శ్రీగులనెల్ల సుత్తముండ నేని చెప్పకొనుమానవుఁడు తనదురాచరణములను సమర్థించుకొనుటకై యిట్టిమిమఁ గొనట కేమి యుఁ గారణము లేదు. భగవంతుఁడు మా వ్రుసకే బుద్ధి నిచ్చియున్నాఁడు. మనసునఁ బ్రేమయు సమభావము నొనఁగిరాఁడు. యత్తయు విచక్షణజ్ఞాన మొసంగినాఁడు ఇట్టిస్థితిలోఁ బరులసౌఖ్యమునకై పాలుపడుటయు వారిమహత్త్వాభివృద్ధులఁ దోడ్పడుటయుఁ బ్రతిమానవునికిఁ గర్తవ్యమై యున్నది. బుండేలఖండమందలి సైనికులయొక్కయు యోధులయొక్కయు సంఖ్య చక్రవర్తిసైన్యమునెరుట నత్యల్పమే యగును. కాని యదియే, చక్రవర్తిసైన్యము బుండేలఖండములోనికిఁ బోయి యచ్చటిప్రజల వివస్మగులఁగావించుటకు వారిపై వివిధ దౌర్జన్యముల నెఱపుటకు వారిని నిర్భాగ్యులుగ పొనినటుగ నొనరించుటకుఁ దగిన కారణము కాదు.

సరిగ నాసమయముననే పాతుపాయాగమనవృత్తాంతము విని బడదన్నీ సాతెల్లియు, నారంగజీబుజీయభార్యయు నగునాయపాకూడ నచటికి వచ్చి మిగులవిషయమునఁ గూర్చుండి యుండెను. ఆమె యాయదను మఱిత యుపయక్తమని యెంచి తనకుమార్తెపక్షము వహించి యిట్లనెను:—మహారాజా! బుండేలఖండము నమగ్రిమగు న్యాయమును బొందఁదగినయనన్ధయం దున్నది. త్రిసాలుఁ డానాఁడు సంపూర్ణమగు మానవసౌభ్రాతృత్వమున కర్హమహత్కార్య

మొనరించియుండఁ దత్ప్రీతికార మాతనిప్రార్థనము న్యాయమైనదే యని యంగీకరించినవాడే యొనర్చియుండఁదగినది. అదియుఁగాక బాదుషావారే స్వయముగ నాతని నేదైవవరముఁ గోరుకొన నాజ్ఞాపించి యుండిరి. ఈసేనకురాలికి ముఱియేయితరవిషయమునను జింతలేదు. కాని దేవరవారి యాజ్ఞానుసారముగనే చేయఁబడినప్రార్థనము తప్పక సఫలీకృతమగుఁగాక యని నేఁగోరుచున్నాను.

ఔరంగ—ఈరాజకీయవిషయములు సామాన్యజనులకు గ్రహింపరానంతటి స్త్రీములై యుండును. ఛత్రసాలునికి వరము గోరుకొన ననుజ్ఞ యొసంగఁబడినది. అవరము నెఱవేర్చఁబడలేదు. ఇందుఁకూడ రాజనీతి యున్నది. వ్రజలు దీనిని పౌరిజ్ఞాభంగమని యెంతరుగాక! రాజకార్యనిర్వాహకులగువారిట్టిపౌరిజ్ఞాభంగములను లెక్కఁగొనరు. అనుకూలసమయములఁ బౌరిజ్ఞ లొనర్పఁబడుచుండును. ఇట్లు కాకున్న దేశమున శాంతిసౌఖ్యములు స్థిరముగ నుండఁజాలవు. నేడే కొన్నినియమముల నేర్పాటుచేసికొని తన్మూలమున బుందేలులకు స్వాతంత్ర్యమొసంగిన వారు రేపే యానియమములలెక్కఁగొనక వివిధవిద్రోహము లొనరింతురు. వారిస్వాతంత్ర్యము ఛిల్లీసామ్రాజ్యవిపత్కారణమగును. చిక్కుకొన్నసింగమును బోనునుండి విడిచినై చి రాసు వ్యయముగ నావస్థగ్నుడై యాత్మరక్షణమునకై సాధనముల నాలోచించుచుండుట బుద్ధిమత్తము కాదు.

పాదుషామూల విన్ననాయపా యచ్చెరువందలేదు. ఔరంగజేబు స్వవచనభంగ మొనర్చియే యింతటి మహాసామ్రాజ్యము స్థాపించెనని యామి యెఱుఁగును. మురాదు, ముజాలొనంగఁబడినవాద్దాసముల లెక్కఁగొననివాడై, మీర్జుమ్మానుబోలుస్వామిభక్తున కిడినవాద్దాసముఁ ద్రోసివై చినవాఁడు—ఇంతయేల—తనజీవనమంతయు నీశ్వ

రారాధనమునఁ గడవ నిశ్చయించికొనియు, దానిని వీక్షింపవాఁడు నగు వాని కొకసామాన్యరాజకుమారుని యెదుటఁ దనప్రతిష్ఠానిర్వహణముఁ గావించఁదగువానశ్యకత యేమున్నది? కాని బుందేలుల ఋజుత్వమును బాదుషా యాక్షేపించుట నాయుషా సహింపఁజాలదయ్యె. ఆమె సఖి నయముగ నిట్లువలికినః—

“దేవా! ఈహిందువులు ప్రతిష్ఠాభంగము నెఱుంగనే యెఱుంగరు. వారు పరుల మోసగింప నెంచుటఁ గాక పరుల మోసమునఁ బడియే పశించిరనుటకుఁ జరిత్రలే సాక్షులు. వారు తమప్రతిష్ఠలను బ్రాణములకన్న నెక్కువగఁ జూచుకొందురు. ఏయమములపై స్వాతంత్ర్యముఁ బొందుదురో వానినే వారుల్లంఘించినై తు రనియు రాజ్యవ్యవస్థకు భంగముఁ గలిగింతు రనియుఁ దలఁపరాదు.

బేర—మంచిది. ఇప్పు డీమాటలఁ జాలింపుఁడు. ఈవిషయమున నెప్పుడైన మంత్రులుమున్నగువారితో నాలోచించెదను.

తిరునాథఁ గొంచెముసేపటివఱకు వివిధప్రసంగములు జరిగినవి. కొలదిసేపై నతరువాతఁ బాదుషా యచటినుండి రోషనారమందిరమున కేగెను. బుందేలఖండమునకు స్వాతంత్ర్యము లభించునని యానాఁడు బదరున్నసాయు, నాయుషాయుఁ దలఁచిరి.

రోషనారమందిరమునఁగూడ సెరంగజేబునకు బదురున్నసాథ పనమునందువలెనే యాదరసత్కారములు లభించెను. అచ్చట రోషనాథ ప్రశ్నించుటచేఁ గొలఁదినేపటికిఁ బూర్వము బదరున్నసామందిరమున నడచినవృత్తాంతమంతయు సంక్షేపముగ నరిక దామె కెఱింగించెను. దానిని విని యామె మరనునదిగుల నసహ్యించుకొనెను. ప్రసంగవశమున నాయుషాయు, బదరున్నసాయు బుందేలఖండస్వాతంత్ర్యముపైఁ జాల స్పృహబట్టినయుఁ బాదుషామూర్తము దాని కంగీక

శివశేషినియు నెఱింగి యవ్వడామె పామపామపను విఱుగఁగొట్ట నది
 రెగినమయముని తలచెను. అప్పటికిఁ జంపతితాయలచెఱునుండి విడి
 వడి రణమలపాఖాను ఢిల్లీకిఁ జేరెను. చంపతిరాక్షసులకు లతనిని
 ఢిల్లీయందు విడిచి చరిరి. రణమలపాఖానుఁ దానాటియంతయునునే
 ఢిల్లీకి వచ్చియుండెను. వెంటనే యతఁడే రోషనారాభేగమున గలిసి
 కొని తనవృత్తాంత మొత్తముఁజెప్పి చంపతితాయలవిషయమున నెక్కు
 పగ మొఱచెను. అప్పుడు రోషనార యామాట లన్నియు—మఱి
 యుఁ దనపక్షమునఁగూడఁ గొంచె ముప్పుఁగారముఁగలిసి—వాడు
 పాశ్చాత్యులఁ జెప్పినై చెను. చంపతితాయ లవిధే యుఁడనియు విద్రోహియ
 నియు, ఢిల్లీసామ్రాజ్యమునకు ఘోరశత్రు) వగును, నాతిఁ దీనమయ
 మున బుందేలులనందఱ సాగిభౌమునకు విరుద్ధముగఁ బురిగొల్పు
 చున్నఁ డనియు జగ్గపర్వ బాగుగ విశ్వసించునట్లు చెప్పినై చెను.
 “బుందేలులవత్తు లంపఱు నాంతరంగికముగ నాతనితోఁ గలిసిపోయి
 యాతనినే స్వాతంత్ర్యమాన్యదన్నికునిగఁ జేసికొనినారు. ఇట్టిస్థితిగో
 చారికి స్వాతంత్ర్య మొసంగుట యింద్రునకు వజ్రమిచ్చుటయే
 యగును. దీనిమూలమున సమ్రాటరణముగ నాపదఁ గొనుట మంచిక
 కాదు. మా మొకసంగతి. చంపతితాయు ల్నిదించుములవఱకు రణమ
 లపాఖానునిఁ దనచెఱయందుంచి దేవరవారి నెవమానించి యున్నాడు.
 అందుచే దేవగడ్డకుఁ విజయూంతరమునఁ దత్క్షణమే సైన్యమంతయు
 బుందేలఖండివిషయమునకై ఎంపఁబడుట యుచితము. మరియు
 బుందేలఖండమున సామ్రాజ్యసైన్యము నెదురించుప్రయత్నము లన్ని
 యు నెఱవేఱింపై రణమలపాఖానుని విడిచినాడు.” అని యామె
 చక్రవర్తికిఁ బోధించెను.

మఱునాడు రోషనారియచ్చగహమునఁ గంచుకిరాయరణమల

హానులిరువురు నాంతరంగికసభాస్థానమునఁ బాదుషావారియెదుటికిఁ గొనిరాఁబడిరి. వాకిరువురును జంపలేరాయత్న ముండివడుచునే యుండిరి. అందుచే నాతనికి విరుద్ధముగఁ దాము చెప్పఁగలిగిన దంతయు జాడ చెప్పినెచిరి. ముందుగ రోషనారయే యశారంగజీబు మనసు విజిచిపైచెను. వానిమాటల విని యతఁడు మఱింత క్రుష్ణుడ యైను. అప్పుడే యతఁడు బుందేలఖండమును—విశేషించి మహీ బారాజ్యమును—విధ్వంస మొనరింప నాధ్యమైసంతోషముకాలమున నొకమహాసైన్యముఁ బంపవలయునని యాజ్ఞాపించెను.

కొలఁదిసేపటికిఁ గలఁచుకెరాయలు నిరతముడవడఁగఁజూచో నాంతరంగికసభాస్థానమునుండి నెమ్మదిగ బయలుదెడలుట కానవచ్చెను. అప్పటియారనియొనంద మహారము. తనచామిర్బమునకై మిగుల నానందించుచు హీరాశుభకరణవర్చితసింహులతోఁ జెప్పఁజగ్గు దాంధ్రకవార్తల నాలోచించుచుండెను. అనందముమూలమున నాతనిపాదములు నేలపై నానుటలేదు—అతనికి విజయము లభించినది. ఇఁకఁ దాను యశస్వి యగుటలో నెట్టిసంశయము లేదు. అనాఁడే యతఁడటనుండి బుందేలఖండమునకుఁ బ్రయాణమొనర్చెను.

ఈవృత్తాంత మంతయు నాయషా బడరున్నీసాలకు నాఁడే తెలిసెను. వాడు మనసున మిగుల చుఱుచిరి. ఆయషా చాలసేపటి వఱకు బడరున్నీసా నోచార్చెను. ఆమెకు ధైర్యముఁ జెప్పెను. కాని యేమియు లాభము లేకుండెను. బడరున్నీసాచుఱు మల్లెయుండెను.

మఱునాఁటిప్రాంతకాలమున బడరున్నీసా తనమందిరమునుండి యదృశ్యుకాలై పోయినదనువార్త రాజమందిరమునం దంతట వ్యాపించెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

భౌతిక నివారణము.

రాజా పర్వతేశింహుడు మరణించుచున్న నాడినమాట లన్నియు నిస్సహాయమునను, విధిమూలమునను జనించిన ప్రేలుడని చెప్పి హీరాదేవి విమలదేవునిచే శరణియవకకర్మలఁ జేయించెను. పర్వతశింహుని శరీరమున కన్నిసంస్కారముకాఁగనే చంపతరాయలు ఛత్రసాల డలవతులనుఁ దననేవకాదిపరిజనమును వెంటనిడికొని మహిమకు ప్రయాణమయ్యెను. విమలదేవునిపట్టాభిషేకసమయమున వచ్చెదమని చెప్పి తక్కువగలవతులందఱుఁ దమతమస్థానముల కరిగిరి. విండు నాఁడు కనపడకుండఁ బోయినశుభకరణుడు హీరాదేవికి మరలఁ గన్పించలేదు. అతఁ డచ్చటనుండి సాగరరాజదుర్గమునకుఁ బోయి యచ్చట నోర్చానుండివచ్చునమాతారమునకై వేదితొండెను. అచ్చటనే యాతనికి భక్త్యమితముగు వినముమూలమునఁ బర్వతేశింహుడు మరణించెనని తెలియవచ్చెను. అసమతుమున నాతఁడు తద్విషన్మూలమున హీరాదేవి తనదార్పార్థ్యమునుఁ ద్యజించి సుహార్గమునకు వచ్చునని యాశించెను. కాని తామగముననే యుట్టిదుస్థితియందుఁగూడఁ జంపతరాయలనాశనమునకై యామె యత్యంతతాత్పర్యమున సైన్యమును సమకూర్చుచున్నదని యాతఁడు వినెను. ఇంతలోనే “నాటి గుప్తసనూలోచనసభయందలి రాజులందఱి సైన్యములును వచ్చి చేరినవి. దొరు తన్నా యుకత్వము వహింపవలయును.” అని తెల్పెను హీరాదేవియాహ్వానపత్రమురుదించెను. ప్రతిజ్ఞాపితాచగ్రస్తుఁ డగు శుభకరణుడు తత్క్షణమే యోర్చాకుఁ బయనమయ్యెను.

ఓర్చారాజమందిరమును జేరఁగనే యందఱి కన్న ముందుగ నాతఁడు కంచుకిరాయనిఁ జూచెను. కంచుకిరాయఁ డరినితో “నేను సార్వభౌము నిట్లు సమాధానపఱిచితిని. బేగము నొప్పిల్పించితిని.” అని సార్వభౌమపూర్వకముల క్షణబంబము లనేకములు పలికెను. తనమాటల విని చంపతరాయలపై సార్వభౌముఁ డంతటికోధము వహించెనో వర్ణించుచు నాతఁడీటనెను.

“శుభకరణ! రోషనాకాబేగముయోగ్యతనుఁ డలివి తేటలను ఏమనివర్ణించును. అన్నివిషయముల నామె హీరాదేవినిఁ బోలును. రణదులపాఖానుఁ డచటికిఁ జేరినతరువాత బేగ మొక్కితఁ యాలసించిన బహుళః బుండేలఖండము ఢిల్లీసామ్రాజ్యచ్ఛత్రాచ్ఛాయముండి యెగిరియే పోయియుండును. బుండేలఖండమునకు స్వాతంత్ర్య మొసంగవలయుననువిషయమునఁ బాదుషా నెవరు పురికొల్పిరో తెలియదు. కాని మనభాగ్యవశమున నాకుఁ దోచుటచే వెంటనే పోయి బేగముతో నింకఁ గొంచెమైన నాలసంపరాదని చెప్పితిని. బేగముతోఁ జెప్పి యంతటితో నేనూరకుండలేదు. ఒకవైపున రోషనాకాబేగముచే సార్వభౌమునిమనసు విఱిపించితిని. మఱియుకవై పునుండి నేను స్వయముగఁ బాదుషా యాస్థానముఁ జేరితిని. ఇంక నేమున్నది. మహీబారాజ్యము విచ్ఛిన్నమొనర్ప నాజ్ఞనిప్పించియే నేనటనుండి కదలితిని. వచ్చునపుడును సార్వభౌముఁడు నాకుఁగూడ నొకరాజభక్తిప్రమాణపత్రము నిప్పించెను.”

తిరస్కారదృష్టుల నీక్షించుచు శుభకరణుఁ డాతనిమాటలను వినుచుండెను. అతఁ డేదియో సమాధాన మీయఁగోరుచుండ నంతలో హీరాదేవి యట కేతెంచెను. ఆసమయమున నామెమొగమున మాయాదుఃఖముయొక్కతఱు, వాస్తవికానందముయొక్కతఱు చాచు

లు నమ్మితిరములై కన్పట్టచుండెను. శుభకరణుని జూచినంత నామె యానంద మధికతర మయ్యెను. ఆసమయమున దానిని గుప్త మొనర్చుటయు సుచితమని యామె తలచక పోనన్నతతో నిల్లనెను.

“అహ! మీరు వచ్చినారు! సార్వభౌముడు మిమ్ముఁ జంప తేరాఁడురాజ్యవిధ్వంసమునకై నియోగించినాఁడని మీరు వినయే యుండవచ్చును. మీరు బుందేలఖండమాండలికాధీశులపై న్యముల నన్నిటిఁ గూర్చుకొని మహీబాపై దండు విడియవలయునని ఢిల్లీనుండి రాజ్యావస్థాపత్రియు వచ్చినది. మఱియు మీకు సహాయముగ ఢిల్లీనుండి సార్వభౌమునిపై న్యముఁగూడ వచ్చుచున్నది. ఆవశ్యకత కలిగిన సార్వభౌముఁడు న్యయముగ వచ్చును. అంతరంగికసభయందలి శునని క్షయము శీఘ్రముగనే నెఱవేఱునని తోచునన్నది. కంచుకిరాయలు తనకర్తవ్యము నతినిపుణతతో నిర్వహించెను. బుందేలఖండమందలి యధికమాండలికపై న్యములు మీకై మహీబాపూర్ణమున నిరీక్షించు చున్నవి. ఎల్లుండియే మహీబాపూర్ణయాణమునకు నిశ్చయింపఁబడినది. ఆనాఁడు స్వప్రతిష్ఠానిర్వహణమునకై చక్రవర్తియాజ్ఞాపాలనమునకై మీకుఁ దత్తైస్త్రియాధిపత్యము వహింపనగును.”

శుభకరణుఁ డత్యంతవ్యధితహృదయుడై మహీబాదేశముపై కేగుపై న్యమున కాధిపత్యము వహించెను. ఇప్పుడు మనము మహీబాపూర్ణవిరాళనమునకుఁ గాక బుందేలఖండభావినుభాళావి నాళనము నకై బయలుదేఱుచున్నాము. చంపతిరాయవిధ్వంసమునకై పెడలు చుగ్గూరము. సమరదేవతారాధనమునకై కాక యుదితకవటహత్యా చరణమునకై యరుగుచున్నాము. అని యాతనియంతరాత్మ చెప్పు చుండెను. నైస్యవందన మందుకొనునమయమున, నశ్వాయాధుఁ డగు నప్పుడు, పోయూరాసమితి నొసంగువేగఁ దుదకు స్వాశ్వచాలవనన్నా

హాళమున నాతని మొగముపై నమానమగు నిరుత్సాహమే కానన
చెప్పును. కాని శుభకరణుడు మహిబాదనకుఁ బోవుచున్నకొఱుఁది
నాతనిమనము ప్రతిజ్ఞాపితచాధిష్ఠిత మయ్యెను. ఆతనికూర్చితో
భాసితమగువడనము రాక్షసతేజోవిళిత మయ్యెను. ఆతనికూఱుల
స్థైర్య మాసురనైహార్యనమ్మిత మయ్యెను. ప్రభుగణికానంతప్రభువ
నుండగు మధ్యందివమార్తండునిచూడ్కి శుభకరణుడు భయంకరుడై
యుండెను. లజధీచులను నల్లెన్ద్రవతులకుఁగూడ సతనిజేత భీతివో
డము చుండెను. సైన్యములు తమయధిపునివదనము వీక్షించుట
మానినై చెను. ఒక్కక్షణమైన వ్యర్థము కాకుండ శుభకరణుడు మ
హిబాకుఁ బోవుచుండెను.

విజయమాటలచేఁ జంపతరాయలు తనప్రాప్తనావత్రిమును
బుంజేలఖండ సరపతులందఱు నారీతి నవమానించినది యెప్పుడోఁగెనో
యప్పటినుండి యతనికాపాదమస్తక మగ్నితప్తమైన ట్లుండెను. స్వాతంత్ర్య
ప్రాప్తికై యందఱు నైక్యమంది ప్రయత్నించుట యెల్లరవిధియ
నియుఁ దత్కర్తవ్యనిర్వహణమున సాయపడకుండుట దాని నిరాకరిం
చుట, తనవ్యతిరేకమగుప్రయత్న మొనరించుట, దేశక్షేమమును,
బ్రాహ్మణ్యమును, భూతదయను, సత్కుదారసర్వసమర్థమును,
బట్టిచూచిన మహాపరాధమనియు సతఁ డెల్లప్పుడూ దలచుచుండెను.
అంకులకే ముందుగ నీగృహతత్త్వపుల నిర్మూలించి సతకు నిశ్చయిం
చుకొనెను. మహిబాకుఁ బోయి యతఁడు యుద్ధమునకై సంపూర్ణప్ర
యత్న మొనరించెను. నిర్భయఁ బ్రాంతికాలమునుండియే మహిబా
రాజప్రాసాదమునెదుట వాయుధములరాసులు కూడుచుండెను. సా
యాళమునఱి కని యన్నియుఁ బండి యొకఁగబడుచుండెను. ఈక్ర

మము వచ్చునై దుదినములవలకుండెను. ఈశక్త్రుముల యుపయోగ మంతయుఁ దఁసోదరుల వధించుటకేకదా యని ఛత్రసాలుండు మిగుల తిహించుచుండెను. “మనము మఁసోదరులనే దేశద్రోహులని యెంచి చంపినై చిన నింక చక్కవ ర్తిసై న్యముతో నెవరిసాయమునఁ బోరెడము” ఇంక స్వాతంత్ర్యస్వాప్తి యెవరికొఱకు! శుభకరణునిఁజోలు వీరపురుషునిచ్చాదయుమునందలి వైకబంధనములను బ్రయత్నించి, యుతనికి లోబడియైన, తేకున్న సతనినుండి క్షమాప్రాశ్న మొనరించియైన, శిథిలమొచ్చినచో, బుంజేలభూపతులను కత్తువులగనెంచి వారిపై నాయుధముల నెత్తుటకు మాకుగ వారిఃఖంకితాలోచనముల మాన్పి వారిని స్వాతంత్ర్యయుద్ధసంసిద్ధుల నొనర్చు బ్రయత్నించినచో, స్వాతంత్ర్యక్షాం మెంతనుగమముగును! పరస్పరవైరముల మాని బుంజేల ఖండమొదలి నవ్వ శేషముగుకైని నాశనమొనర్చుటకు మాకుగ నేక సూత్రగ్రధితముఁ గావించిన సది యెంతటి బలాధ్యము, సజేయము, సభేద్యము నగును.” ఇట్టి యచేకాలోచనలచే ఛత్రసాలునిమనము నిండియుండెను. కాని స్వాతంత్ర్యస్వాప్తికై తనతండ్రి మొనర్చుప్రయత్నములఁ గాంచిన నాతనివిచారము హృదయముననే యంతరింతు చుండెను. ఉత్తమముగు బుంజేలఖండస్వాతంత్ర్యోదకర్షము మనసున నిడికొని, యనేకవర్షములనుండి నితరప్రయత్నములఁ గావించుచున్న నాతండ్రి యెన్నడును బుంజేలఖండమున కహితకరముగుకార్యముఁ గావింపఁడని భావించి యతఁడు తనయాలోచనల మనసుననే యణచి యుంచుచుండెను. నెమ్మది నెమ్మదిగ దినము లనేకములు కడచిపోయెను. తుదకు గుంగ్రామావసరము హఠాత్తుగ వచ్చెను. చంపతరాయని పై న్యము మహిబానుండి వెడలకమున్నే శుభకరణునిపై న్యము మహిబా కై చుక్రేశములదూరమునకు వచ్చెను. చంపతరాయ లకి చూచి

మఱితరుగ్నిధుఁ డయ్యెను. ఛత్రసాలుని కొకమహాసైన్యాధిపత్యము స్వీకరింప వయ్యెను. వలవతికుమారుఁడుగూడ జనతనితోడి యాహావమునకు సంసిద్ధుఁ డయ్యెను. చంపతరాయనివలతులకంగము మహీబాపైన్యమునకు ముందు పరుగిడఁ దొడంగెను. ప్రయాణనన్నాహము దెల్పు తణదుంతుభులు కర్కశభ్యాసము లొనర్చుకొనెను. మహీబాదేవతలు బుంజేలఖండరాక్షసులతోడి యాహావమునకై కీఘ్రముగ ముందునకు రాదొడగిరి.

సంగ్రామవీయత్నముల నొనర్చి శుభకరణుఁడు చంపతరాయ సైన్యాగమనము నిరీక్షించుచుండెను. అసమయముననే చంపతరాయవడపనిగ్గత మగువింధ్యవాసినీజయజయభ్యాసము శృష్టముగ శుభకరణునికర్ణములఁ బడెను. అజయభ్యాసమునకుఁ బ్రతిభ్యాసము విసవచ్చుటకుముందుగనే శుభకరణుఁడు తనసైన్యములకు మహీబాపైన్యా క్రమణమునకై యజ్ఞ నొనంగెను. తల్మణమే సేనానియైన నిర్వహింపఁబడెను. శూలధారులు శూలములను, భల్లహస్తులు భల్లములను బైకి దీసిరి. శరఘ్నులు భవనింప మొదలిడెను. తుపాకులగుండ్లు పరువిడుచుండెను. ఖడ్గములు విక్ర్యున్నిభముగఁ బ్రకాశించుచుండెను. ఆశ్వికులు, బజాతులు, భల్లధారులు, శరఘ్నిధారులు, వీరులు, యోధులు, తల్మణమే యొక్కమాటుగఁ జంపతరాయులపైన్యముపైఁ బడిరి.

చంపతరాయులపైన్య మావీరిఘటనమునకుఁ దగినసమాధాన మొసంగెను. ఖడ్గధారులతోఁ బోరాడనాగిరి. ఎట్టిసైనికుల ఎట్టివారెక్కువనిరి. కాని యుద్ధము చాలకాలమువఱకు జరుగలేదు. కొలదినేపటిలో వ్యవస్థాంతరము భగ్నుమై రణక్షేత్రమంతయు భిన్నభిన్నమయ్యెను. రెండుసైన్యములును సంకులయుద్ధ మొనరించెను. అప

మయమున శత్రువింత్రీనిరూపణములేకుండెను. వయోబలాదులయొ
దెవనికి సముద్రగుస్తైనకుని నాడు వెదికినొంట మిగులఁ గరివము
య్యెను. ధర్మయుద్ధ మనంభని మయ్యెను భల్లభారులు, శూలభారు
లపైని, శూలభారులు శత్రుభిన్నభారులపైవనుఁ బడి యెద్దియో యొక
విధమునఁ బయయెదుటఁ బడినవైరిని జంపివైచుచుండిరి.

మొదటివాఁడు చంపతరాయనికే విజయము లభించెను. దలప
తిరాయనియనమానవరాక్రమముమూలమున శుభకరణునిపై న్య మొక
క్రోశముకూరము వెనుకకుఁ బోయెను. అనాఁడు జనకతనయులకు భీక
రసంగ్రామము జరిగెను. ఛత్రసాలకుమారుఁడు ఖడ్గ మొరనుండిఁగైవఁ
బైకిఁ దీయలేదు. పితృపుత్రులపోరాటమువీక్షించుచుండెను. ఇంతి
మందివీరులు పరస్పరతైతము వీడి బుందేలుల వాస్తవికవైరులతోఁ
బోరాడిన బుందేలఖండిము ఊణముకాలములో న్యకంత్రీమగుఁగదా
యని తుతఁ డాలోచించుచుండెను. తనసోదరులపై నే ఖడ్గము దూ
యుట మహాపరాధమనియు సన్న్యాసుమనియు సతనికిఁ బోచుచుం
డెను. కాని దలపతిరాయనిమనసునమాత్రము పోరాటపుఁగోరికతప్ప
మొటియేమియు జనింపలేదు. చంపతరాయ నిసర్వనడంలేయు బుందే
లఖండక్షేమమునకే యని యతఁడు దృఢముగ నమ్మియుండెను. కాట
ట్టియే యుతఁడాదినమునఁబ్రాణములొడ్డి యమునిభౌతిఁ బోరాడెనైను.
శుభకరణుఁ డతితీవ్రముగ ముమ్మారు చంపతరాయలపై న్యము నెదు
ర్కొనెను. కాని దలపతిరాయనియుద్ధసామర్థ్యముమూలమున నతనికి
ముమ్మారును వెనుక కనుగిడవయ్యెను. ఇంతియేకాక మూడవమూడు
శుభకరణునిపై న్యము క్రోశముకూరము వెనుకకు మరలునంతతీవ్ర
ముగ దలపతిరాయలు శుభకరణునిప్రతిఘటనమునకుఁ బ్రత్యుత్తర
మునఁగెను. చంపతరాయలు 'దలపతికౌర్యమును మిగులఁ గొనియా

డెను. సంధ్యానమయమున దలపతిరాయనిఁ బ్రశంసించుచుఁ జంపత
రాయనిపై న్యములు తమశిబిరముఁ జేరెను.

శుభకరణుడును సామాన్యవీరుఁడు గాఁడు. ఒక్కయవజయ
మున వెనుకకుమరలువాఁడు గాఁడు. మరునాఁడు సూర్యోదయము
కాఁగానే యాహవప్రేక్షయము కొనసాగుచుండెను. కొంతసేపటికి
యుద్ధ మారంభమయ్యెను. అనాఁ డన్నవానములచింత యేడిసిలేడు.
రవి యస్తమించుచుదనుక నట్లే యుద్ధము జరుగుచుండెను. శుభకరణుని
పై న్యమును జంపతరాయలపై న్యము తీవ్రముగఁ బ్రతిఘటించసాగెను.
తాని యాపై న్యపంక్తి నది భేదింపఁజాలకపోయెను. ముహూర్తముల పర
స్పరయుద్ధమున మరణించుచుండిరి. శవరాశి పడియుండెను. తత్తపా
హినులు ప్రవహించుచుండెను. ఆభయంకరసమరరంగవృత్తమును, నా
త్మసోదరరక్తవాహినులను, శవరాశులనుగాంచి ఛత్రసాలుఁ డతిదుః
ఖతుఁ డగుచుండెను. తనసోదరుల యాయమానుషమారణము వారిఁ
కు చూడఁజాలకుండెను. అనాఁడుగూడ నతఁడు పోరాడలేడు. ఖడ్గ
మొరనుండి తీయలేడు, ఊరక యుద్ధమును జూచుచుండెను.

రెండవనాటిభయంకరయుద్ధారంభమునకు ముందుగ నతఁడు
తనతండ్రియొద్దకేగెను. నాఁడు పోరెట్లు నలువవలసినదియుఁ జంపతరా
యలు తనసేనానులకు బోధించుచుండెను. శౌర్యలక్ష్మీయైర్తుఁ డగు
దలపతిరాయలు తదేకచిత్తమునఁ జంపతరాయలమాటలవినుచుండెను.
చారణులు, సమరగాయకులుఁ జంపతరాయలమాటలు సమాప్తినందు
ఁబెప్పడా, వీరజనమానసోత్సాహజనకములగు గీతముల మనము మొద
లిడు ఁబెప్పడా యని నిరీక్షించుచుండిరి. ఇంతలో యువరాజగుఛత్ర
సాలుఁడు ముందునకు వచ్చి చంపతరాయనితో నిట్లనియె. —

“తండ్రి!” ఈయుద్ధము కను నిర్ణయమై యున్నది. ఈయనోక్తి

వ్యయ్యుధమున బుండేలఖండమునకుఁ గలుగులాభ మేమి? బుండేలుల
మూరణమున బుండేలుల యుధమున కెట్టిహితము చేతులును? కయంతః
కలనాములనే, పోరాటములనే బుండేలఖండపుకత్తియంతయు నశించి
పోయిన, కానియునమానయ్యైతేడము మంటఁగలిసిన, నాకలహాగ్ని
నే యింతమంపివీరు లాహుతియైన, నింక స్వారంత్ర్యప్రాప్తి యెట్లు!
ఈయుధమున బుండేలఖండమున కేహితమును తేకుటదని నాతలంపు.

చంపతరాయ లాశ్చర్యక్రోధముల నిట్లనియె:—“ఛత్రసాలూ!
నీవెట్టిమాటల నాడుచున్నావా! బుండేలులహిత మెందుఁ గలదో
నేను బాగుగ నెఱుంగుదును. స్వారంత్ర్యదేవీసేవనే తనతనమండలి
యధికభాగముఁ గడపినవానికి నీబోధనము ధృష్టమే యగును. నీ
యిట్టిపిటికిమాటల వినిన నాకధికివిచారము గలిగినది. మరల నెవ్వ
రైన నెట్టిమాటల నాడితివేని—” చంపతరాయలు తనక్రోధమును
మననుననే యడఁచి యుంచుకొనెను. చారణులఁజ్ఞానమున బుం
డేలశ్రోత్యగానము మొదలిడిరి. చంపతరాయడలవతిరాయాది వీరు
లుత్సాహభరితు లైరి రణదుండుభులు తీవ్రముగ ధ్వనించెను.
గగనశ్రేణి యగువింధ్యవాసినీజయజయధావనము విజృంభించిపోయెను.
నజుకరింకముఁ జొచ్చి యోధులు రణదేవతను శ్రీనన్న నొసర్చి య
త్నించుటందెరి. కాని ఛత్రసాలూఁడానాఁడును బోరాడలేడు. అనా
డు నాతనికృపాణ మొరయందే యుండెను.

బుండేలఖండముననీయన్యోన్యయుధముచాలదినములవఱకుఁగద
గుచునే యుండెను. కాని సమాప్తి నందలేదు. అల్లయుద్వంజంపత
రాయ లిన్నినాళ్ల నెన్నఁడు నవజయముఁ గాంచి మఱలియుండలేదు.
కాని యట్లే యింకఁ గొలఁదిదినములవఱకు జరిగిన నానాటికి నవప్ర
దుష్టతర మగుచుండు సనియు యోధులు క్రమముగ నాశనము నం

మమరనియు నతడు నిశ్చయముగ శంకించెను. శుభకరణునిపై నికులు గూడ కొండలు నిరుపయోగులే యైరి. కాని హిరాక్షవి మాటిమాటికి నూతనపై నికుల సంపి తత్త్వానము నింపుచుండెను. అందుచే శుభకరణునిపై న్య మింకను ముట్టడిలో నిలిచియుండెను.

శుభకరణులవలె రాయలపై న్యముల రెంటికిని సమానముగు ధయంకరయధముసంభవించినను జంపతరాయలపక్షమే బలవత్తరముగ నుండెను. శుభకరణునిపై నికులు చాలమంది మరణించిరి. బేరంగ జేబున కీవార్త తెలియఁగనే యతఁడు చంపతరాయల నోడింప యత్నించుచుండెను. చక్రవర్తి ప్రచండపై న్యము లమ్ము ముట్టడించవచ్చుచున్నదని వినినను జంపతరాయనిధైర్యము వీడలేదు. అతఁడు దర్పితఘటనమునకై సంసిద్ధుఁ డయ్యెను. చక్రవర్తిపై న్యము హఠాత్తుగ వచ్చుటఁ గాంచిన నతనికి రవ్వంతయుఁ జింత కలుగలేదు. ఛత్రినా యా డిన్ని దినమాలనుండియు దూరమున నుండియే యాహవనై దిత్రిఁ గాంచుచుండెను. కాని ఋష్య జాతఁడు నందు దుమికెను. తనకృపాణము నొరనుండి బహిర్గత మొనర్చెను. అతని యద్వితీయోత్సాహముగాంచిన మిగిలియున్నచంపతరాయపై నికులకు నూతనాశోక్తాహములు గలిగెను. చక్రవర్తి శుభకరణుల సంయుక్తపై న్యములకు వారు కాలులపగిడిఁ గప్పట్టఁజొడఁగిరి.

బేరంగజేబు మహాకుటిలనీతిజ్ఞఁడు. దూరదర్శి. అతఁడు శుభకరణునిపై న్యసహాయమునఁ జంపతరాయలఁ బట్టుకొన చుచుయుక్తముగు స్థానము వెదకి యందుండియే ముట్టడి వారింభించెను. రెండువైపుల నుండియు ధయంకరనమత మారంభ మయ్యెను. శుభకరణసాగ్యభౌములపై న్యము సంఖ్యనుబట్టి యత్యధికతరముగ నున్నను నేరంగజేబు పకు గృహశత్రువగు శుభకరణునిసహాయము లభించినను దర్పితఘట

టనముల నొక్కించుకయైన లెక్కగొనక చంపతరాయలపక్షమండలి
వీరు లనేకులు తమపరాక్రమస్వవముఁ బ్రకటించి శౌర్యమునఁ
బోరాడి శత్రుసామ్రాజముల హరించి తమప్రాణముల నర్పించిరి.

చంపతరాయనిశూరులు మరణించుటఁబట్టి తత్తైస్యము దుర్బ
లము కాఁజచ్చెను. నగముమంది శుభకరణనితోడియుద్ధమున కుపక
రించిరి. మిగిలినవారు మిగుల నాయాసముఁ జెందియున్నయదనుననే
ఢిల్లీపై న్యము నెదిరింపవయ్యెను. ఏబుండేలులకై తాను పోరాడుచుం
డెనో వారే తనిశత్రు లగుటయు, నావశ్యకతకలిగినవృద్ధిని విశ్వ
సింపవలసియుండెనో, వారే విశ్వాసఘాతుకు లగుటయుఁ జంపతరా
యలు సూచెను. ఇప్పు డాతని కేరిపైని విశ్వాసము గలుగుట లేదు.
ఇక మహీబాను రక్షింపఁజాల మనియు నాతఁడు తలఁపసాగెను.
అతఁడు తనకన్నులయెదుటనే చక్రవర్తిపై న్యము మహీబాను విధ్వంస
మొనర్చుట సహింపఁజాలక మహీబాను వీడిపోయెను. బుండేలఖండ
స్వాతంత్ర్యయోధులు తుద కరణ్యావాసముఁ గైకొనిరి. స్వీయపరా
క్రమముల యవనపై న్యవిధ్వంస మొనరించుచుండిన ఛత్రసాలదలపతి
రాయు లిరువురుఁ జంపతరాయలఁగూడి యుద్ధవి కేగిరి. ఛత్రసాలుని
తల్లి సరిళాదేవియు వారివెంటఁ జనెను. ఇప్పుడు చంపతరాయనివెంట
నియతులగునేఁబదిమందివీరులుమాలి ముండిరి. ఐనను హీరాదేవి
యచ్చట పై న్యసంగ్రహ మొనర్చుచునే యుండెను.

మహీబాపై సామ్రాజ్యపతాకలెగురసాగెను. హీరాదేవియా
నందమునకు మేలలేకుండెను చంపతరాయలు పత్నిపుత్రపృథ్వీయుఁడై
మహీబానువీడిపోయివచ్చి యీప్రపంచమునుండికూడ పరిలిపోవలయు
నని మార్గము యివ్వఁజామె యూర తనకు దుశ్శత్రు రాక్షసివృద్ధ

ములనిప్పించిన చంపతరాయలనే యారాక్షసి యివ్వడరణ్యముల పాలొనర్చెను.

హీరాదేవి సాధ్యమయినంతవఱకు బుండేలఖండమునందలిబలమునంతను నేకమొనర్చి చంపతరాయనికి విరుద్ధముగఁ బాదుపాకు సాయమొనంగుచుండెను. దినదినము నెచ్చటనోయొకచోటఁ జక్రవర్తి సైన్యములతోఁ జంపతరాయనికిఁ బ్రతిఘటనము గలుగుచునే యుండెను. ఆకాలమున ఛత్రసాలదలవతులు తమప్రాణములకొడ్డి యాడర్మప్రాయమగు పరాక్రమము నెఱపుచునేయుండిరి. కాని వారియనుచరులగు సైనికులు కృమముగఁ జండుచునేయుండిరి.

తన శత్రుంతతోఁ జనియమగువనసము తిట్టించెను. సాఖాగృహిణులైన నామగ నొచ్చేని శత్రువులబాడ నరయఁ గోరి యురిగెను. చంపతరాయని క్షేమముఁ దెలిగుచుండ నొకపాదక్రింద వానికలేబరము కావవచ్చెను. దానియంత్రక్రియల నిర్వహించి చంపతరాయ లొకజాతిగుట్టపైఁ గూర్చుచుండి యుండెను. ఛత్రసాల శత్రువులు సమీపమున నాసీనులై యుండిరి. సరళాదేవి శోకబద్ధులై తాళరణ్యమై పతిపుత్రుల హీనావస్థను గాంచుచుండెను. వారియనుచరు లందఱు మరణించిరి. చాలసేపు శోకనిమగ్నుడై యుండి చంపతరాయలు శ్మశానశాంతితుల్యమగు నాశాంతిని భుగవరచుచు నిట్లు నడివెను.

“ అత్యంతవికటమగు నవస్థ నుపార్జిస్త మయినది. పోరాడి ప్రాణము లర్పింపవలయును. లేదా నిర్లజ్జులమై శత్రుహస్తమున నాత్మార్పణ మొనరించుకొనవలయును. వేరుమార్గము లేదు. బ్రదికి యుంటయ్యా, మరణించుటయ్యా; పోయి శత్రుప్రాసకులొబడి సిగ్గుమాలి జీవనముఁ గడపుటయ్యా, లేక వైరి నెదిరించి పొరాడి నిష్కలం

కులమై యొకటిరెండుజాములలో ఏకగతి మంతుటయో !” యనువివ
యమే యవుడు నిర్ణేయము. మరణించుట మలభవమే యగును. కాని
మరణనమయమున గన్నలయెదుట గన్నట్ట మాతృదేశమరవహృదిత
మనస్యనేదనాకరముగ నుండును. అయిన జీవించియుండమా ! బ్రతికి
ప్రతిష్ఠాభిప్రాయము దగునొరంగజేజునకు బానిసలమై యుందుమా ! ఛీ ! అట్టి
జీవశము సరకవాసముతో నమము. మరణించినపై నర్హముఁ జేరి
యమరులకు బుండేలులదాన్యవృత్తాంతము వినిపింపఁగలుగుదుము.
బానిసలమై యున్నట్లనేమి యొనర్పఁగలము ? ఇంక నేను నిశ్చయించు
కొంటిని. అమరులకర్ణములఁ దెరచుటకై వారిదృష్టి బుండేలులదా
న్యదుర్దశదేవ కాశ్చస్త్ర మొనరించుటకై సాధ్యమైనంతటిఘ్రిముగ నేను
దివిజలచరణనన్నిధిఁ జేరెదను. ఇప్పుడు ముందుగఁ గానవచ్చినకత్తు
సమూహముపై దుమికెదను. నాసావంచికర్తవ్యము ముగిసినది.
బుండేలుఖండస్వాకంఠస్థనంపాదనమునకై నాయోగిసకొలఁదిఁ బ్రయ
త్నించితిని. ఇంక దేవతలనన్నిధిఁ జేరి బుండేలుల స్వకంఠస్థల నొన్న
ర్ప వారిఁ బ్రార్థించెదను. (భార్యఁజూచి) నీవు నిరర్థకముగ శోకిం
కుము. ఛత్రసాలా ! దలపరీ ! మీరును దుఃఖంపకుఁడు. ఇక నేను
రెండ మూఁడుజాములవర కుండువాడనే. ఆకాలము మనకు సంతో
షమునఁ గడవనగును. రండు. మనము ప్రేమపూర్వకాలింగన యున
ర్హుకొందము. మనయంతిమజీవనానందానుభవముఁ గొందము. ఇంక
నేను శాశ్వతముగ మీనుండి వేఱయ్యెదను.

సరదేభావి యంతదనుక వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను. ఇపు
డాను గుండెబిడ్డలగునట్లు లేద్యోదోడఁగెను. అమెనైపుఁ జూచి
చంపకరాయ లిట్లనెను.

“ నీకుఁ బిచ్చయెత్తి నదా యేమి ! వనమున నలుగడల వైదిస్తె

నికులు సంపదించుచున్నాడు. వారేవేళ వచ్చి మనపైఁ బడుదురో తెలియదు. ఆనమయమునఁ బరస్పరాలింగనదర్శనసంభాషణాద్యభిలాషలు మనసుననే యుండిపోవును. తన్మూలమున శత్రువుల నుఱుఘాడుటయుఁ గష్టసాధ్యము కావచ్చును. కాన నిప్పుడే మనకోర్కెల నెరవేర్చుకొండముగాక. "

నరళ యేడ్పుచుఁ దనపతిపాదములపైఁ బడిపోయెను. ఛత్రసాలుఁడు సాశ్రునయనుఁడై తల్లిదండ్రులదెసఁ గాంచుచుండెను. కాని తాను శోకించుచున్నట్లు జనకునకుఁ దెలిసిన నరఁడు మిగుల దుఃఖించు నని యెఱింగి యెట్లో శాంతిపహించెను. చంపరాయలు భాక్యము చరణములపై నుండి లేవనెత్తి యిట్లు నుడివెను.

"ఇక మనము స్వర్గమునఁ గలిసికొందుము. నేను ముందుగ వివిధ కీర్తి యుచ్చటవలయునేర్పాటు లొనఁగించి యుండెద. అంతదనుక నీవు నీమిగిలియున్న కార్యము నెరవేర్చుము. ఛత్రసాలుఁ డింకను గుఱ్ఱ వాఁడు. వానికి శాంతిధైర్యము లొనఁగూర్చి మాతృప్రేమ బావశ్రద్ధ కము. వాఁడు యుక్తవయస్కుఁడై నరఁ నీవు నాయొద్దకురమ్ము. ఛత్రసాలా! నాజీవనమునందతిమహానుభవము నొకదానిని నీకెఱింగింపఁగోరుచున్నాను. వానిని సావధానమునైన వినుము. నాచేనైవప్రమాదము మరల వీరేఁగూడఁ గాకుండ శ్రద్ధాభుఁడనై మెలంగుము. "

యవరాజగుఛత్రసాలుఁడు చేతులఁగట్టికొని యవనరశిస్కుఁడై తండ్రియొడుకు నిలిచి యుండెను. దంపరిరాయలు పట్ల యరిచి సమీపమున నిలిచి యుండెను. ఇతఁడు మాతృర్యమునఁ జంపరాయలమాటల నాలకించుచుండిరి.

చంపరాయలు తనపూర్వజీవనముపై సీంహవతోకన మొనరించి యిరీతి నుడువ మొదలిడెను.

“ఛత్రసాలా! యుద్ధము సాగింపబడినపై నొకమారు వ్యర్థము గుర్రపుర్రకత్తవలెము మిగిలి పోయినావో జెప్పియుంటివి. నీయా మాటయొక మూల్యము నీను కడునాలవ్యముగ నెఱిగితిని. నేను స్వాతంత్ర్యము కోరి కాగలప్రయత్నమంతయు నొనరించుటిని. సుఖవిలాసాదులఁ దృణీకరించి తాత్పరించినములు స్వాతంత్ర్యప్రయత్నముననే మునిగి యుంటిని. పర్యవాయముల నదియే నావ్యయమై యుండెను. మహారాజ్యసంహారనారూఢుండనై యున్ననై, పంతువురమున విక్రంతిఁ గొనునమయమున, నాలయమున దేవపూజాకాలమున, నెల్లపుడు నేను స్వాతంత్ర్యదీంతామగుండనే యైయుంటిని. మరి యెండదియు నాకెన్నఁడుఁగానించుటయే తేదు. ప్రభయమున నేనారంగజటునకు పోమగధయుద్ధమున సాయ మొనరించి యుంటిని. మరల నిష్ప జాతనిమీఁడనే యాయుధ మెత్తితిని. మొదట శుభాకరముఁడు నేనుఁ గలిసి పోరాడుచుండెడివారము. ఇప్పుడు మేమున్యోన్య వైరమున మునిగి యున్నాము. ఒకప్పుడు నేను హీరాదేవి నోరొచ్చి సంహారనారూఢ నొనర్చుట యుచిత మని భావించి యుంటిని. ఇప్పుడు జామిసైనికులతోఁ బోరాడుట యావశ్యక మని యెంచుచున్నాను. కాని పరస్పరవిరుద్ధము లగు నీపర్యవాయములను స్వాతంత్ర్యదీప్యజ్యోతియే నాకెల్లప్పుడు! గానవచ్చుచుండను. ఇంత యయ్యుక దత్ప్రయత్నమున సాఫల్యము నందఁజాలనైతిని. నాయాశయముఁ బడయనేరనైతిని. “నామనోరథవై ఫల్యమునకుఁ గారణ మేమి? నాప్రయత్నము లశక్తిహీన మున్నది?” యనువిషయముల నేను మిగులగ నాలోచించితిని. ఈనాటికి నాదోషము, ప్రమాదము, వైఫల్యకారణము, నాకెఱుకపడినది.”

ఛత్రసాలదలపతికుమారు లిరువురుఁ జంపరాయనీవచనముల

నిత్యంతశ్రద్ధతో నాలకించుచుండిరి. వారిరువురుఁ జంపతరాయలమూలమున దమ్ముఖమున గోచరించుమనోవికారములను కాక తత్స్వరూపముననే విలీనులై యున్నట్లుండిరి.

చంపతరాయ లిల్లు చెప్పసాగెను—“భక్తసాలా! నేను భవ్యస్వాతంత్ర్యసౌధవిర్యాణమునకుఁ గడంగితిని. కాని తదారంభసమయమున దానిపునాది దృఢముగ నున్నదా లేదా యని నేను బాగుఁ జూడలేదు. స్వాతంత్ర్యప్రాప్తికై నేను సమరరంగమునఁ జోరాడితిని. కాని యెవరిస్వాతంత్ర్యమునకై నేను ప్రియశ్చించుచుంటినో మొదట నేను వారిమనసులఁ బరిశీలించలేదు. బుండేలులహృదయము లెంతవఱకు దాస్యభావాధిష్ఠితము లయ్యెనో, తదనుగాము లగుదోషములచే వారినుగుణము లెంతవఱకు నశించి పోయినవో, యవహ్యచైదిగ్విమగుబుండేలులస్వభావ మెంతసంకుచితమై మాన్యరాజ్యచ్ఛ మయ్యెనో నేనెన్నఁడు విచారించి యుండనైతిని. కాఁబట్టియే నావైరులు స్వాతంత్ర్యవైరు లని తలఁప మొదలిడితిని. అట్టివారిమనసుల స్వాతంత్ర్యకృష్టములుగ నొగర్చుటకు మాఱుగ స్వాతంత్ర్యాచంద మొఁగ గూర్చుటకు మాఱుగ యవనులల్లు వాడుఁగూడ నైరులని భావించితిని. స్వాతంత్ర్యప్రాప్తికై యవనులతోడి యుద్ధ మెంత యావశ్యకమో వీరిని విధ్వంస మొనర్చు టంతకన్న నెక్కువ యావశ్యక మనియు నుపయోగకర మనియు నేభావించితిని. నాకు వీరిమాన్యస్వనిర్మాలనము కావించనై యుండెను. కాని నేనెట్లు లోనర్పక నిరాధారముగ మహాసౌధవిర్యాణమునకుఁ గడంగితిని. శుభకరణుఁడు నాకు దేవస్మి. హీరాదేవియు నాశక్త్రురాలు. మఱియు బుండేలఖండమునందలి రాజులందఱు సామాన్యులుగ నాకు వైరులే. కాని తద్వైరవివాశనమునకుఁ గాని తత్కారణ మరయుటకుఁగాని నేనెన్నఁడుఁ బ్రయత్నించియుండ

లేడు. నేనెల్లప్పుడును వారిని నావైకు లని భావించి వారితో బోరాడు చుంటిని. ఇదియే నాప్రమాదము. స్వాతంత్ర్యసంపాదనముఁబోలు పవిత్రోక్తవ్యమును జేతఁ జెట్టుకొని యాత్మీయహితాహితజ్ఞానశూన్య లగునాసోదరుల కుపదేశమొసఁగి వారిని సుమార్గమునఁ జెట్టువ్రేయత్నము నేనెన్నఁడు నొనరింపలేదు. వారిని ధ్వంస మొనర్చినఁగాని స్వాతంత్ర్యప్రాప్తి కారణమన భ్రాంతిమూలకమగు దృఢాభిప్రాయము నామనసున నుండెను. ఏరిని బ్రార్థింపవలసి యుండెనో వానిని దేవీషింప మొనరిడితిని. ఈకారణములచేతనే స్వాతంత్ర్యమునకై వాయుసర్పిన భగీరథవ్రేయత్నమందెందు నిష్ఫల మయ్యెను. ఛత్రసాలా! యుద్ధారంభమునకుఁ బూర్వము నిర్భయముగనునోయ్యరక్తప్రాప్తమేల యని నీవిన్నమాట కర్థమును నేను చాల నాలస్యముగఁ దెలిసికొంటిని. అగుఁగాక. కాఁదిగివడేదో యైనది. నీకుఁ జెప్పఁదగిన దంతయుఁ జెప్పివైచితిని. అనోయ్యమాత్సర్యవైరభావములఁ ద్యజించి యేనాఁడు బుంజేలులు చక్రవర్తి సైన్యములతోఁ బోరెడరో యానాఁడే బుండేలఖండిము స్వతంత్రులుగును. పునాది దృఢ మొనరింపకయే ముందరినిర్మాణమునకుఁ గడఁగుట మహామౌఢ్యము.”

ఛత్ర—(గంభీరముగ) తండ్రీ! నీయుపదేశానుసరణమే సర్వోత్తమ మగునాకర్తవ్యము. ఈయాపదనుండి బయల్పడినతరువాత నేను మీమార్గమునే యనుసరింప నిశ్చయించుకొంటిని.

చంప—అక్కఱలేదు. నామార్గమునే యనుసరింపనక్కఱలేదు. నానిధానీయున వశేకగుణము లున్నను నది కేవలనిర్దుష్టమని చెప్పరాదు. అందుచే నీయంశము నీకు బాగుగఁ దెలియవలసినదగుచున్నాను! ఛత్రసాలా! నేను నీకు గురుఁడగుటకు యోగ్యుఁడను గావు,

నీకు గురువు కాదగువాఁడు భారతదేశముం దంతట నొక్కఁడే యున్నాఁడు.

దల—ప్రాణనాథస్వాములు కారా?

చంప—కారు. స్వాతంత్ర్యప్రియత్నమున వారు మన కింతటిసాయ మొసఁగుచున్నను, రాజనీతియుక్తము లగువిషయములందు వారిమన సంతయధికముగఁ జొరదు. కాని వారిచ్చగించిన బుండేల ఖండము శీఘ్రకాలమున స్వతంత్ర మగుననుట కేమియు సందేహము లేదు. ఛత్రసాలా! స్వాతంత్ర్యవిషయమున గురూపదేశముఁ బడయఁ గోరెదవేని దక్షిణమున కేగవలయును. అచ్చట శివాజి యనునొక మహాత్ముఁడు మహారాష్ట్రదేశమునకు స్వాతంత్ర్య మొనగూర్చియున్నాఁడు. నీవతని నేవకుఁడవై యతని గురువుగఁ జేసికొనుము. తిరువదేశాను సరణమున బుండేలఖండస్వాతంత్ర్యప్రియత్న మొనరించుము. అట్లగు నేని నీకుఁ దప్పక విజయము లభించును. బుండేలఖండస్వాతంత్ర్యసంపాదన మనునాశయమును నీవు నిర్వహించువేని, నాయాత్మకు వర్గము ఖమును వించిననుఖము కలుగును. చూడు. ఆయెదుటఁ గొండలు యువనసైనికులు మనల ముట్టడింప నరుదెంచుచున్నారు. కుమారా! ఇప్పుడు నీవు శీఘ్రముగ మాత్మరక్షణోపాయము నెఱపుము. నేనిదె యంతిమసంగ్రామమున దుష్టుకేదకు. మంచిది. ఇక శేఁబోవుచున్నాను. పరమేశ్వరుఁడు మీకు శుభ మొనఁగూర్చుగాక.

ఇట్లు నుడిచి చంపతరాయలు ఎదురుగవచ్చుచున్నసైనికులదె నకు మహోద్రిక్తుఁడై వెడలుచుండెను. కాని ఛత్రసాలుఁ డాతని నదుమనే నిలిపి యిట్లు నుడివెను.

“తండ్రి! ఇప్పుడైన మీరు ప్రాణములే గాపాడుకొనవచ్చును. బుద్ధిపూర్వకముగ నగ్నిం దుముక నేమియొక్కట కలిగినది!

దంప—ఛత్రీసాలా! నేజీవించియుండుటకన్న మరణించుటయే
 బుండేలఖండమున కధికతరకల్యాణదాయక మని నీవెఱుంగవు. ఇప్పుడు
 బుండేలులమనములఁ బ్రజ్వలించెడి మాత్సర్యాగ్ని నామరణమున
 నాంబోవును. చాలమంది బుండేలులు చంపలేరాయ లన్నను స్వాతిం
 త్ర్య మ్మన్నను నొక్కఁడు యని యెంచుచున్నారు. కాఁబట్టియే చంప
 లేరాయనివైరులు స్వాతింత్ర్యమునకుఁబాడ వైరులు, ద్వేషులు నగు
 చున్నారు. నామరణమున నాద్వేషము తనంతటఁ దానే నశించి
 బుండేలులమనముల నిర్వాజస్వాతింత్ర్యప్రేమాత్పత్తి యగును.
 కావుననే నేనీసమయమున మరణించి తీరవలయును. దాన్యకళంకిత
 మగుబుండేలఖండనరకమున జీవించుటకన్న సమరరంగమునఁ బోరాడి
 వీరమరణము సండుటయే శ్రేష్ఠము. నీవేగి సీతల్లిని రక్షింపుము.”

ఇట్లు నుడిచి చంపలేరాయలు ముందున కేగి యవనసైనికుల
 పైఁ బడెను. దలపతి మహావరాకృమమున తల్పహాయ మొనరించు
 చుండెను. ఛత్రీసాలుడు మాత్సర్యక్షణస్పర్ధఁ దయ్యెను.

అనాటియాహవమునఁ జంపలేరాయలు వర్ణనాతీతము, నపూర్వ
 ము నగువరాకృమముఁ బ్రదర్శించెను. నలువైపులఁ జాటి యవనసై
 నికు లతనిపై కేత్రములఁ బఱపుచుండిరి. బహుశక్త్రుప్రహారమునఁ
 జంపలేరాయనికరీర మనేకస్థలముల రక్తధారామయమయ్యెను. అట్ల
 యుద్ధ నాతినిఖడ్గ మట్లే ఖండనము నెఱపుచునే యుండెను. చంపలే
 రాయ లట్లే యొకబాముదనుకఁ బోరుచునే యుండెను. ఈలోన సతః
 జ్యోతిషతీయవసులనో యమనగరమున కంపెను. అతని యనమానవరా
 కృమమ్ముఁ గాంచి సమరదేవత తచ్చరీరమున సంచారిమొనరించుచు
 న్నుట్లుండెను. నేటితిత్తణ్ణంతిమయుక్తస్థావముఁ గాంచి యాతఁడు
 భ్రమ్యముగ నానందించుచుండెను.

శరీరమునందలికర్మము ప్రవహించి పోవుచుండుటచే జంపతరాయలు క్రమక్రమముగ శక్తివిహీనుఁ డగుచుండెను. తనశరీరమున శక్తిలేకమైన నున్నంతవరకుఁ బోరాడుచుండ నాతఁడు నిశ్చయించుకొనెను. కాని యతనిదేహమున నాఘాతములగుచున్నకొలది నాతని దౌర్బల్యముఁ బెరుగుచునే యుండెను. అసమయమున నలుపురుస్తై నికులు ఖడ్గహస్తమై యతనిపై దుమికిరి. అట్టియవస్థనే చంపతరాయలు మువ్వరి సంత మొందించెను. కాని నాలవవానిపై సతఁడు ఖడ్గ మొత్తఁ జాలకపోయెను. అప్పు డతఁడు మరణోన్ముఖుడై వీరశయ్యఁ బడియుండెను. చాలమందిపై నికులు మహిబాడేశాధీశుఁ డగు చంపతరాయలు మరణించె నని గట్టిగ నఱచిరి. అచ్చటికిఁ గొలఁదిదూరమున దలపతిరాయలు యవనసమూహముతోఁ బోరుచుండెను. అతఁడాకేక విని తల్తడఁగి చంపతరాయలు పడియున్నచోటి కేగెను. చంపతరాయలు శోణితసిక్తుడై భూమిపైఁ బడియుండుటను, సమీపమునఁ దనతండ్రి యగుశుభకరణుఁడు ఖడ్గహస్తమై నిలిచియుండుటను సతఁడు చూచెను. తనతండ్రియే చంపతరాయలప్రాణములఁ గొనెనని యాతఁడెంచెను. వెనుకముండు లాలోచింపక యాతడు మహాద్రోకమునఁ దండ్రైపై ఖడ్గ మొత్తనుండెను. ఇంతలో నాతనికిఁ జంపరాయనిక్షీణ స్వరము వినవచ్చెను.

“దలపతిరాయా ! చాలును. ఆఁగుము. నిష్కారణముగఁ దండ్రీఁ జంపి సరకభోగివికాకుము. నేనిప్పుడే నీఖువదేశించిన దంతయు నింతశీఘ్రముగ మరచిపోయితివా ! ఇంకముం దెన్నఁడు స్వకీయులతోఁ బోరాడవలదు.

పై కెత్తియున్న ఖడ్గము నట్లే యుంచి దలపతిరాయ లత్యంత

దాఖమున “ ఈయనయే మీపై నాయుధముఁ బ్రయోగించెనుకదా ! ” అనెను.

శుభకరణుడు వ్యధితుడై నడుమనే యిట్లనెను:—లేదు. శుభకరణుఁ డంతటియదృష్టవంతుఁడు గాఁడు. ఆహవమునఁ జంపలేరాయని వధియించి ప్రతిజ్ఞానిర్వహణ మొనర్చుకొనుకదృష్టము శుభకరణుక కెక్కడ! చంపలేకాయ లీయరణ్యమున నున్నాఁడని విభాగనే నాప్రతిస సకనేర్చుకొండ మని మహాశతోఁ బరువెత్తి యిట వచ్చితిని. కాని యిచటికిఁ కాఁగనే జంపలేరాయ లీస్థితియం దుండుటఁ జూచితిని. ఇప్పుడు నేనీరదియంతిమకాలవేదనఁ గాంచి యానందించుచున్నాను.

చంపలేరాయలు మిగులఁ గష్టమున నిట్లనియె:—దలవలీ! శుభకరణుడు నుడువుచున్నదంతయు వాస్తవము. అతడు నాపై నాయుధ ప్రయోగ మొనర్చలేదు. నీవు నిష్కారణముగఁ బిత్రివధ మొనర్చుచును. ”

దలవలీ, ఖడ్గముఁ గ్రొదవై చి చంపలేరాయనిశిరముఁ దనలోడ నిడికొని వివరుచుండెను. ఇందుచేఁ జంపలేరాయలవేదన కొంత తగ్గుచున్నట్లుండెను.

అయినపై నెవరు మెల్లమెల్లగ నటనుండి జారుచుండిరి. వారిలోఁ జాలమంది మొదటనే చంపలేరాయలమరణవార్తఁ తాడుపాటు విన్నవించుటకై వెడలిరి. ఆసమయమున ఛత్రసాలుని కవశాశము లభించెను. అతఁడు తల్లిని వెంటనిడికొని యనేకయవనకళేబరములఁ ద్రొక్కుచుఁ జంపలేరాయలు పడియున్నచోటికిఁ జనుదెంచెను.

ఇదియే సరళాచ్చత్రసాలులధైర్యమును బరీక్షించుటకుఁ దగిన సమయమై యుండెను. చంపలేరాయనిమరణసమయవ్యాకులతను గాంచిన వారిహృదయములం శోకదగ్ధము లయ్యెను. కాని వారు నేత్రము

లనుండి యొక్కయశుబిందువునైన గార్వలేదు. దుఃఖవచన మొకటియు వారిముఖములనుండి వెలువడలేదు.

చంపతరాయల యీశోచనీయావస్థనుగాంచి శుభకరణులు గూడఁ గొలఁదిచేపటిడనుకఁ దనప్రతివ మరచిపోయెను. అతనికిఁ జంపతరాయనితోడి తనబాల్యమైత్రీ స్మరణకు వచ్చెను. అతనిస్వభావ మ్మావము, సతనిచనువు, సతనియెదుటఁ జిత్రీతిము లయ్యెను. నకుమఁ గొన్నిదినిములవరకుఁ దమకుఁ గలిగినవైర మొకదున్నప్పుమని యాతనికిఁ దోచెను. ఆసమయమున సతఁడు చంపతరాయనిఁ దంపూర్వమిత్తునిగనే భావించెను. “ఇప్పుడు నేనీతనియంతిమకాలచేదఁ గాంచి యానందించుచున్నాను” అని తాను మొఱట నన్నమాటఁ దలఁచికొని యతఁడు మిగుల దుఃఖించెను. నాపూర్వమిత్తుఁడు, సహచరుఁడు నన్ను శాశ్వతముగ విడిచి పోవుచున్నాఁడుగదా యని యెంచి యతఁ డత్యంతివ్యథితహృదయుఁ డయ్యెను. అతఁడు చంపతరాయనికై యేమవ మొదలిడెను:—

శుభకరణునిసేత్రిములనుండి సగ్రవించుచున్నయశ్రుబిందువులు రెండు చంపతరాయలముఖముపైఁ బడెను. ఆసమయమున సతఁడు మందస్వంమున నిల్చినియె.—

“ఛత్రీసాలా! నేను మీతో వలదని చెప్పియుండ మీరేల యేడ్చుచున్నాఁడు!” ఇట్లుచెప్పి యాతఁడు మిగులఁ గద్దమునఁ జూడఁ ఛత్రీసాలుఁడు సతనిశిల్లియుఁ గాక శుభకరణుఁ డేడ్చుచుంట కానరా సతనిమొగమున నాశ్చర్యచ్ఛాయ యుదయించెను. అతఁడు మిగుల మందము నస్పృహము సగుస్వంమున నిట్లు చెప్పెను:—

“శుభకరణా! నీవు నాకై యేడ్చుచున్నావా! నేను మరణించిన నీకు దుఃఖము గల్గుచున్నదా!”

రణధీరుఁ డగు శుభకరణుఁడు మాటాడఁజాలక వెక్కిరిచెను.
యేమవ నారంభించెను.

చంప—శుభకరణా! ఏమవకుము. నామరణసమయమున నీమనసు నిర్మల మైనది. అదియే నాకు సంతోషకరము.

తనశోకము నాఁపుకొని శుభకరణుఁడు మిగులఁ గఠినముగ నిట్లనియె.—చంపతరాయా! నేనసత్యముఁ బలుకను. నామన సింకను నీవిషయమున నిర్మలము కాలేదు. నాకు బౌల్బస్థితి జ్ఞప్తికి వచ్చినంత మాత్రముననే దుఃఖము గలిగినది.

చంప—శుభకరణా! నీమన సింకను నిర్మలము గాకుంటుకు నీయెడ నేనేమిపరాధ మొకరించితిరి.

శుభ—ఈయంత్యకాలమున నాఘోరపాతకము నీస్మరణకుఁ దేసగునో. పదునాఱవత్సరములు గడచిపోవుటచేతను, ఉన్నతస్వాతంత్ర్యాశయానుయాయు పగుటచేతను, నీవావిషయము మరది యుండ వచ్చును. తత్పాతకస్మరణమునను బశ్చాత్తాపమునను నీయంతఃకరణ మీసమయమున నెట్లైనఁ జలించినఁ జాలును. ఆవశ్చాత్తాపమున నీయాత్మి పరిశుద్ధుని నీవు ప్రాణములను మలభముగ వీడవచ్చును. పదునాఱవత్సరములకుఁ పూర్వము నీవు నిర్బంధమున నేకస్వయొక్క కొమారమునైన భంగపరిచితివా!

చంప— లేదు. నేనేకపక్షీప్రతుండను.

శుభ—నీవొక్కతే కన్యాత్వముఁ జెరుచుటయు, దన్ములమున నామె యాత్మహత్యఁగావించుకొనుటయు మరచితివి కాఁబోలు.

చంప—నాకీసమయమున శక్తి యుండిన నిట్టియశహ్యమిథ్యా కలంకము నారోపించినందులకుఁ దగిన ఫలము నీకు దుది చూపి యురి

జిజ్ఞాసించును. నావీర్యమున నెట్టికలంకమునైన నాలోపించుట నన్ను ఘోరపరాభవముచే లొనర్చుటయే.

శుభ—చంపతిరాయా! ఈసమయమున నీకురణకాలము సమీపించుటచే నీశస్త్ర లన్నియునుడుగుచున్నవి. కాబట్టియే నీస్మృత కశక్తియు నశించి యుండుచున్నది. తేనున్న నీవీరీతిఁ దిరస్కరింపవు. లలితానామధేయని యగువనిత స్త్రోత్రయం దున్నదా?

చంప—అ. బాగుగ జ్ఞప్తియం దున్నది.

శుభ—అమె యాత్మహత్యచే మరణించినది. ఇదియు జ్ఞప్తి యం దున్నదా!

చంపతరాయలముఖమున నాశ్చర్యదుఃఖచ్ఛాయ కన్పించుదో డుగెను. అతడు శుభకరణునిప్రశ్న కెట్టిప్రతిస్పందము నొసంగలేదు.

శుభ—నీనామకన్యాత్వముఁ జెఱచితివి. కావుననే నీనామె యాత్మహత్యఁ గావించుకొనినది.

ఇప్పటికిఁ జంపతరాయనిశక్తి యంతయు క్షీణించిపోయినను బహుప్రయత్నమున నతడు సావేశముగ నిట్లనెను.

“నీనామెను నోడరిగ నెంచి ప్రవ్రేంచితినీ. ఆత్మహత్యచేయమునను, మిత్రునియెడను నీవిట్టినిచానవ్యాసం దేహముఁ బూని యుంటినా! ఛీ!”

శుభకరణుడు దుఃఖమగుచుండై నీతి నందిగృహస్థినిఁ జంపకాఁ జగలదెనఁ జూడసాగెను. అతని యట్టియవస్థఁ గాంచి చంపతరాయలు మౌన నిట్లనెను—

“శుభకరణా! సుదీహావిష్టఁడనై దేశద్రోహ మొనరించితివి. ఇకనైన సావధానుఁడవు గమ్ము.”

శుభకరణుని ప్రతిస్పందము లయ్యెను. —అరఁ కిట్టి

నెన:—“ఈమాటయే నాకు ముందుగఁ దెలిసియుండిన....”

చంపతరాయనియూత్య శరీరమును వీడిపోయెను. అతఁడు తుడిసారి తనభార్యను, బుత్రుని, మిత్రుని, గర్భవ్యదక్షుఁడగుదలపతిరాయనిఁ గాంచి యమరలోకప్రయాణ మొనరించెను.

సరభాచ్చత్రసాలులు వెక్కివెక్కి యేడువసాగిరి. శుభకరణుఁడుగూడ వారితోఁ గలిసి బాలకునీతి నేర్పుచుండెను.

బుంచేలఖండస్వాతంత్ర్యదీప మోపిపోయెను !

పదునెనిమిదివ ప్రకరణము

ధాంజేరకాజభవము

జన్మజరామరణావస్థలుమాటికిని విశ్వ మంతయు నధీనము. కనుకనే వార్ధకమునఁ జాలకాలముపుచ్చి యవసానమునఁ బ్రాకరభగవానుఁ డపరాశాభామిజముపైఁ దనకాయము విచ్చించినప్పుడు సుఖలాదేవి కేమియు నాశ్చర్యముగలుగలేదు. ఆమె కాశ్చర్యము ప్రభాకరునియత్తరాధికారికృత్యములందుఁ గలిగెను. సూర్యుని యుజ్జ్వలప్రభతోఁ బగఁబూనునతనియత్తరాధికారి యగునంధకార మంతదనుక నేగహ్వరమున డాఁగియుండెనో కాని సూర్యునియస్తీత్యము గలితము గులతోడనే యది సుస్తధరాతలమునను దనయధికారముఁ బటవఁజొచ్చెను. వివస్వద్భగవానుడు లోకహితరంజనములకై మొనరించి

సకార్యములనన్నిటి నాశమొందించి నర్వప్రసంచమునను గాలసామ్రాజ్యము నెలకొల్పుటే తనకర్తవ్య మని భావించె గాఁజోలు. కుండకు సుమములభాజ్యము, జపాపుష్పములయాభుజ్యము, కేరికీససుమముల హరిద్రవృక్షము, భూనికి సుంతయు నిష్పములుకాకుండుటచే నది యిన్ని టైనైని గాలిమఁ బూయ నారంభించెను. కొలదిసేపటిలో వీలాకాశ ముగుండి హరిద్యూతలమువఱకు రోదసి యంతట సంధకారసామ్రాజ్య మేర్పడెను. ఘోషములు, దుష్టనిశాచరములు, సంధకారమునకు జయజయధ్వనములు గావించుచుండలిడినవి. ఐనను సుఖలాదేవియు, విజయయుఁ దమయద్యానవనమున నిస్తబ్ధై కూర్చుండి యుండిరి.

తుదకు విజయకుఁ జెంచున్న వల్లరీధుచిరకుసుమములుగూడ దృశ్యేతరములు కాదొడంగ నామె “ఇప్పటికి సూర్యుఁ డస్తంగ తుండై కొంచెమున్నెనఁ గాలేదు. అంధకార మీనుండరచుచుముల క్షృంగతిఁ గల్గించినై చెను!” అనియెను.

సుఖలాదేవి మంజులస్వరమున విల్లినెను. — ఈయంధకారము సూర్యున కుత్తరాధికారి. ప్రతాపవంతుఁ డగునొకవృక్షియున్మి చెడుటచే దౌష్ట్యముగల తదుత్తరాధికారి యిట్లేచేయుచుండును” అని యెను.

విజ—భాస్వంతుఁ డస్తమింపఁగనే యేరితి సంధకారము నల్లె సల నుపద్రీన మారంభించెనో యాపగిదిసే బుందేలఖండస్వాతంత్ర్య తిరిగి యగుచంపతరాయ లస్తంగతుండొటనే యారంగజేబు సమస్త బుందేలఖండమున సంఖ్యోభ మొనరించుచున్నాఁడు.

నీట్లూర్పు పుచ్చి సుఖలాదేవి యిట్లనెను — ఇదియే యన్ని టికన్న ముఖదాయక మగుమాట. చంపతరాయలు స్వోష్ఠుఁ డిగుట తోడనే సమస్త బుందేలఖండమును మ్లేచ్ఛనీన యంధకారమునలె

గప్పివైచినది. ఈయంధకారమున హీరాదేవివంటిపిశాచినులు, శుభ
 కలనునిజాములు పిశాచములు కుప్పిగంతు లిడుచు జనులసౌఖ్యమును
 బంపించుచును. చంపతరాయలు నేటివఱకుఁ జెప్పినావననకన్య
 త్యములెల్ల నీయంధకారమున నీపుష్పములవలె విలువములై పోవును."

విజ—కాని యొకమాట. అంధకారమువలన నీపుష్పములు
 తృప్తచతులు కాకున్నను వీరిమనోజ్ఞపరిమళముమాత్ర మెప్పుడు
 ట్ల నిలిచి యున్నది. ఇట్లే చంపతరాయంధకారము లదృశ్యములై
 యున్నను, దద్యశస్సారథము దశదిశల వ్యాప్తమై యుండును. పౌ
 తికాలమున నీపుష్పములసౌందర్యము మరల మన కెట్లు కన్నుల
 పండు మోఁదృష్టో యట్లే బుందేలఖండపుదాస్యమును తాత్రి కడచి
 పోవుటతోడనే చంపతరాయలకాత్యములును మరల మనకు నేర్పరవ్వ
 మొనరింతు మొదలిడును.

శుభలాదేవి కడువిచారమున నిట్లు పలికెను.—బుందేలఖండి
 దానకారాగ్రియా! ఈఘోరికాలరాత్రి యెపుడు కడచిపోవును! బుం
 దేలఖండప్రియ! స్వాంతిర్మీసూర్యమండలదర్శన మెప్పుడు లభించును!
 బుందేలఖండము శిరమునఁ జంపతరాయలు స్వాంతిర్మీతేజముతో
 మెలుంగ నారంభించెను కొన్నితృప్తమేఘములు తత్సౌందరకరణములఁ
 బృదలవఱకుఁ జేరనీయవాయెను. కావుననే యీస్వాంతిర్మీసూర్య
 ప్రకాశమువలనఁ దగిలరాధము ప్రాప్తింపదయ్యె. ఇప్పుడు మేఘావృతి
 ముగిచంపతరాయప్రకాశము గూడ లేకుండఁబోయెను. బుందేలఖం
 డగగనవీధి యంతయు నిలమేఘపరిపూరితమై యున్నది. అంతటను
 మేఘబలాధకారము వ్యాప్తమై యున్నది. బుందేలఖండభాగ్యద
 యము మృత్యుల నెప్పడగును! తద్గగనమునుండి యీనీలమేఘము లెప్పు

డు తొలగెను! బుండేలఖండమున స్వాతంత్ర్యసూర్యద్యోతనపాతము మరల నెవ్వడు గలుగెను!”

విజ—చంపతరాయలకుమాడుఁ డగుపుణ్యశీలుని ఛత్రసాలుని నీవింకను జూడలేదు. కావుననే నీకీబుండేలఖండవాసతానిశీధిని చాల శుదగ్గిముగఁ గన్పట్టుచున్నది. తాస్తవ మేమనఁ జ్ఞంపతరాయలు స్వా తంత్ర్యరవికాఁడు. అతఁ డాచార్యవిపథము సుగమ మొనరించు ననూరణు. బుండేలఖండస్వాతంత్ర్య భాస్కరుని శుభాగమనము సూచిఁ చునటులుఁ డిప్పుడే యదృశ్యుడైనాఁడు అరుణుఁ డేగినపిదపఁ గొంతెముసేపు బుండేలఖండమున నీయంధకారము వ్యాపించినది. కాని యిది కొలదికాలముననే విసస్టమై బుండేలఖండభాగ్యసూర్యుఁ డగుఛత్రిసాముఁడు స్వాతంత్ర్యతేజమున వెలుంగందసాగును.”

విజయమాట సుఫలాదేవికి నరిగఁ దోచినది. ఆమె యెద్దియో పలుక సంసిద్ధయైయుండ నింతలో వారి కొకపరిచితస్వరము కర్ణగోచర మయ్యెను. ఎవరో యిట్లు పలుకుచుండిరి.——“ఈశ్వరునికృతవలన మీమాటలు యథార్థము లగుఁగాక! చంపతరాయ లొనరింపగఁ బరి శిష్టచుగుకార్యము ఛత్రిసాలునిచే నెఱవేర్పఁబడుఁగాక!”

ఆపవిత్రస్వరమును గుఱుతించినతోడనే విజయానుభలాదేవు తిరువురు లేచి నిలువఁబడి నాలుగడుగులు ముందునకుఁ జని కడువిన యశూర్వికముగ శిరిముల వాంచుచు మహాత్ముడగు ప్రాణనాథస్వా మికి మొక్కిక్కిరి.

ప్రాణనాథస్వామి యిరువుర దీవించి యిట్లు పలికెను:—“సుఫ లాదేవీ! నీవు నాకిచ్చటనే తలస్థించుట మంచివని యైనది. ఇప్పుడు నాతో నింకను మువ్వనరుజనులు గలరు. మీము రహస్యమున నీతో నిండుక యాశ్చర్యకమగు సంభాషణ మొనరింపఁ గోర్చున్నాము.

సుఫ—మహాత్మా! తమ రామోదమున వారలఁ దోడ్కొని యంతఃపురములోనికి దయసేయుఁడు. అచ్చట బాగుగ మాటాడుకొనఁ విచ్చును.

కొలఁదిసేపటికి సుఫలాదేవియుఁ బ్రాణనాథస్వామియు నపరి చితంబగునామువ్వుర్థ దోడుకొని యంతఃపురమునఁ జేరి. విజయ చాకచక్రముతో నచ్చటి దాసీగణమునంతను దొలఁగించి చివరఁ దానుగూడ నటనుండి పోవుచుండెను. అటుపైఁ బ్రాణనాథస్వామి యిట్లనెను—

“విజయా! నీవిచ్చట నుండిన నప్తము లేదు. నీనుండి మేమే మాటయు కావఁగోరుట లేదు.”

విజయ కూరుచుండినతరువాతఁ బ్రాణనాథప్రభువు సుఫలాదేవితో నిట్లనెను—“సుఫలాదేవి! నీవిట్లాశ్చర్యమున నేల చూచు చున్నావు? ఈనరభాదేవి నీకుఁ జిన్ననాఁటి చెలికత్తెయే. నీపేమె చింతను గుఱుతింపలేదా! భత్రిసాలా! దలవతిరాయా! ఈభవము కంచుఁ బాయలదే యయినను దీనియధికార మంతయు సుఫలాదేవిదే మీరెట్టిసంకోచముఁ బొందక సుఫలాదేవియాదరనక్కరముల స్వీకరింపుఁడు.”

సుఫలాదేవి వారల నెఱిగి చాల సంతసించెను. నరభాదేవిని గమనాదరమునఁ గూరుచుండఁబెట్టుచు నామె యిట్లనెను—

“శ్లోఽప్తివావసశీలపాదమాలిట మెట్టుట నూమహాభాగ్యము. ధాంధ్రేరఞ్జనవంశము తనవెనుకటిగుర్భాగ్యమును వీడి యిటుపై శుభస్సాగ్ధమునఁ జనువనుటకు మీయెల్లరిచాకయు సుశకున మనియే భావించవలయును. సోదరీ! నరభా! బాల్యమున మనము చాలకాలము కలసిమెలచియే కడపి యుంటిమి. కాని యప్పటిక్కడ నేను నీవెంతయు శాంత

పుగను, బవత్రపుగను బూజ్యపుగను జూపట్టుచున్నావు. ఇత్రసానుని వంటిప్రతాపశాలి యగువుత్తునిఁ గన్నయ్యాపుణ్యజనయిత్రీరాదము లెల్లరుఁ దాఁకవలసినదే ”

అని పలికి సుధలాదేవి నిరభాదేవిచరణముల స్పృశించెను. కాని సరభాదేవి వెంటనే యోమెను వారించి యిట్లనెను — “సోదరీ! నీవు యభాగినిచాదము లంటకుము.”

సుధ—దేవి! ఇపు డీలోకమున లేకున్నను నాచంఢ్రతారా ర్కముగ వెలయునమరికీరీచే విలసిల్లు బుందేలఖండసరసింహునికిఁ బత్నివగుసాభాగ్యము నీకు లభించినది. వారు వర్తమానమున నీలోకమున లేకుండుటచాత్రముననే నీవభాగినివి కానేరవు. నీవు వీరవత్నివి. పీఠమాతపు ఇట్టయెడ వృధాగా న్వభాగ్యము దూషించుకొననేల? సోదరీ! నేనీయెరులసాత్తు (కొమరితె) వలననే ధన్య నని భావించుకొనుచున్నదానను.”

అని పలికి సుధలాదేవి కొంతతడ పూరికుండెను. ఆమె తన మనముననే సరభాదేవిస్థితిఁ దనస్థితితోఁ జోల్చుకొనుచుండెను. ఆమె తలచినదితి — “సరభాదేవి యొకయాత్మాభిమానియు, స్వాతంత్ర్య ప్రేమియు, స్వదేశసేవకుఁడు నగుమహాత్ముని ధర్మపత్ని మణినేనో యొకపరాధీస... ..” ఇట్లుపై నామెయాలోచన నడవలేదు. ఏమై నను దనపతి యామెకుఁ బూజ్యదేవత. కాన సరభాదేవి భర్తకుఁ దనభర్త యేవిషయమునను నలఁతి కాఁడనియు, దనస్థితి సరభాదేవి స్థితికంటెఁ జెడినది కాదనియు నామె నిశ్చయించుకొనెను. ఆవల నామెయోజన ఇత్రసానునివైపు పోయెను. అతనియసామాన్యవికృతి ముముంగూర్చి యామె యింతకుమున్నే వినియుండెను. అతనిత్రాత్ర లేడ మామెకుఁ బ్రీత్యక్షముగఁ గనఁబడుచుండెను. పీఠామయ్యుఁ

జేసుమాయమయిన్బోయు, దేవోవంత మయ్య నశమైట్టియు ఛత్ర సానులవదనమునంకిఁ దిలకింప నుపగాదేవి కింతుక సేవటివఱుకు “ సర ఛాదేవి యొకమహాపరాక్రమశాలియు, స్వదేశభిమానియు, స్వద్రష్ట నిరతుఁడును, బరమసుందరాకారుఁడు నగుకుమారునిఁ బడసెను. కాని నేను పుత్రఁహితను. నాముంగిట నొకవైట్టివాఁడైనను లే”డని యిందుక దుఃఖము గలిగెను. కాని త్వరితముగనే యామెమనునఁ నాతఁ డొక్కసరలాదేవిపుత్రుఁడే కాఁడు. పుత్రరీతిని సేవఁ జేయుం చుకొనుటకు నమస్త్రబుండేలఖండమానకు నిధికారము కలదు” అను నూహ పుట్టెను. ఐన నీయచ్చిక్ర్యక్షసంబంధమువలన నామెకు సంతోషి లేకుటదాయెను. అపు డామె గూఢాచారాదేవతనియునిగుణజాల మును దనకొమరితిగుణజాలముతోఁ జోల్పనాగెను. అప్పు డామెకు సుగుణములందును, శౌందర్యమునందును విజయాచ్చశ్రీసాలు లిరు వురు సమానులే యని తోచెను. ఇరువురిదాంపత్యము నామెకుఁ జాలఁ జక్కగఁ దోచెను. వీరిరువురకును బెండ్లి యైనచో సులభము గనే తనకుఁ బుత్రహాపమున ఛత్రీసాలుఁడు లభించు ననియు, సరళా దేవికి విజయవంటికన్య లభించు ననియు నామె యోజించెను. ఈతు దియూలోచనమువలన నామె మిగుల సంకీర్ణముఁ జెందినది. ఆమె వాత్సల్యభావమున ఛత్రీసాలునివంకిఁ జూచెను. పిదప విజయచంకకు దృష్టి మఱియెను. అప్పు డామెకుఁ దనతలఁపుల వ్రీతిబింబము విజయ యాననముఁ గన్పట్టెను.

సుఫలాదేవి తనమనసున నాయతిధులభోజనావాసాద్యుపచార రచనలు కావలయు నని యెంచుచు విజయతో నేమిచూ చెప్పఁగోరు చుండ నింతలోఁ బ్రాణనాథస్వామి, యామెతో న్నట్లని పల్కెను. “ సుఫలాదేవి ! సరళాచ్చశ్రీసాల దలఁతిరాయలు చాలకన్యకానంద

యలసి వచ్చిరి. నిన్నరాత్రినుండియు వీరన్నచానముల స్వీకరింపలేదు. వీరియూతిధ్య మత్యావశ్యకము. కాని తమనంకల్పసిద్ధి యగుదనుక వీరు విశ్రాంతిఁ గొనరు. అన్నచానముల గ్రహింపరు. ఇది వీరిక భద్రము.

సుఫలాదేవి చేతులు మోక్చి యిట్లనెను—స్వామీ! నేడే యాదగుసేవ యేదేనిఁ గలదేని నెలవిండు. నాకు వీరినంకల్పము తెలిసినచో కాని నెఱవేర్చి వీరల సంతృప్తిపఱుప యత్నింతును.

సుఫలాదేవిమానసాన్నత్యముం గాంచి చాణవాధవభ్రాతృగణ మార్జమున నిల్లుచుడిచెను —మహారాజ చంపతరాయలు స్వర్గస్థుఁ డగుటవలన, మహీబాహుజనుబుంబమునకుఁ బ్రోత్సించిన విషమస్థితి బుందేలఖండ మెఱుంగును. తొల్లి చంపతరాయల స్వాతింత్ర్యవతాక యెగిరెడిస్థానమున నేడు శిల్లీవిభుచికేతన మెగురుచున్నది. చంపతరాయలదేహవసాన మయిపోయినది. తత్కుమారుఁ డగుచత్రేశాలుఁడు వనమునఁ ద్రిమూరవలసినచ్చెను. కాని కృతఘ్నయు, దుష్టయు నగు హీరాదేవి యంత్రామున నయినఁ దనివి నొందదయ్యె. ఆమెదృష్టియందు ఛత్రీసాలకుమారుఁడగుఁగూడ కంటకభూతుఁడై వీడించుచు న్నాఁడు ఈతని బందీకృతులైనఁ జేయవలయును. లేక యింతయి సువుతనైనఁ గొనవలయు నని యామె వాంఛించుచున్నది. నరిలాదేవియెఁగఁగూడ నామెకుఁ జాలద్రోషము. నరలాదేవిచ్చత్రీసాలకుమారులవాడఁ దెలిసికొనిన దుర్మార్గుఁడు నామె చాలబహుమానము నొసంగును. కాన నామె సేవకబృందమును చాతఁగ వీరివాడఁ గనుఁగొనుటకై నదైవలఁ బఱపియున్నది. వీరల కెన్న డెప్పుడయినద తటస్థించుచో యని మాకు భయమగుచున్నది. ఆశ్రయమునకై వీరనేక బంధువులకడకు, మిత్రులకడకు నేగిరి. కాని కొందఱు హీరాదేవిభ్రా

యమువలనను, మఱికొండలు పాదుపాకు వెఱచియు వీరికిఁ దమకడఁ దావొసంగఁగైరి. కాన వీరు శరణమరేదునిచ్చతో నీకడకు వచ్చి యున్నారు. "

సుఫ—స్వర్గవాసి యగుమహీబామహారాజు నమస్తబుండేల ఖండముచకును జాలఁగ నుపకృతి యొనరించెను. ఆయుపకృతి యొక కొంతభాగము నాకుఁగూడ లభించెను. కాని రణదులహానును విముక్తునిఁ జేసి వారు మాకుఁ గావించినయుపకార మమూల్యము. ఆయుణము మేమెన్నఁడుఁ దీర్చికొనఁజాలము. అట్టి పరోపకారపరాయణుఁ డగుమహాత్మునిభార్యాపుత్రులసేవ యొనర్చి ఛాండేరరాజ్య మంతయును సిద్ధమై యున్నది. ఇచ్చటి ధనవైభవములు, దానదాసీద సములు, దుర్గములు, ప్రాసాదసాధములు, సేవాబలములు, సర్వముఁ దమయధీశమే. తమకుఁ దోచినవిధమున వీనిని వినియోగింపుఁడు. దీనిని మహీబారాజప్రాసాద మనియే భావించి వలసినన్నావులు సుఖముగ నిటవసించుఁడు. తమ్ము సేవించుటచే మమ్ము మేముధన్యులముగ నెంచుకొందుము. "

చాగ్రి—(గర్జదస్వరమున) సుఫలాదేవి ! నీవు ధన్యురాలవు. నీవు నేడు బుండేలఖండగౌరవముఁ గాపాడితివి. ఏదనులహితమునకై చంపరెరాయలు పలుకన్బముల కోర్చి యచేక్షింపయన్నిములు సలిపి తుదకుఁ దనప్రాణము లర్పించెనో వారిలో నొక్కరును జంపరెరాయ లవత్సేతనయలకుఁ దమకడ వాశ్రయ మొసంగఁగైరి. ఇంతకు మించి బుండేలులకృతఘ్నశయః పుంసకతయు నింకేముండును ! ఈసమయమున నీవిచ్చిసావాస మొనరించి బుండేలఖండగౌరవము నిల్పితివి. ఒక్క పడలాదేవియే నీచేత నుండును. నేను లేవు సూర్యోదయము కాక

మున్నే ఛత్రసాలదలపతిరాయల పెంటగొని యిటనుండి వెడలిపోవుదును.

సుభ—(కడువినయమున) స్వామీ! కొంతకాలము తమకును, ఈయిరువురియనరాజులకుఁ బరిచర్యనలుపుభాగ్యము మాకు లభించు నెడల ధన్యుల మగుదుము.

ప్రాణ—ఇంక మేమిచట నెక్కువతడవుండఁజాలము. బుండే లఖండపారతంత్ర్యము నానాటికిఁ బెంపొందుచున్నది. తదుద్ధరణతత్పురులకు ఊణమాత్రీవిశ్రాంతియు హానికరము. ఇట్టితరి ఊణమాత్రీ విలంబమైనఁ బ్రజ కనేకదుఃఖములకు నవమానములకు సంకటములకు హేతువగును.

సుభ—మహాత్మా! అట్లైనచోఁ దమరు ఛాంధేరసేనాదుర్గముల నుపయోగించుకొనవచ్చును. మునుపు మహీబాదుర్గశిఖరమున నెగిరినస్వాతంత్ర్యవైజయంతిని నేడు ఛాంధేరదుర్గశిఖరమున నెలకొల్పుఁడు. ఛాంధేరసేనాబలము ననున బుండేలఖండమును స్వతంత్ర మొనర్ప నమరరంగమున దుమికెనన మాకంతకన్న గర్వకారణ మేముండును!

ఛత్రీ—ఇది మఱియు నుత్తమమగుమాట. ఛాంధేరదుర్గము లభించినచో బుండేలఖండపారతంత్ర్యము తత్ ఊణమే తొలగిపోగలదు. కాని స్త్రీచ్ఛలతోఁ బోరునమయ మిది కాదు. వెనుకటివలెఁ బ్రయత్నము విఫలము కాకుండుటకై యీసారి బుండేలఖండమం దంతట నేర్పాటు జరుగవలయును. అందుచే ముందుగ మన మెన్నఁడుఁ గత్తి నెత్తరాదు. కాన ఛాంధేరదుర్గమున స్వాతంత్ర్యోభ్యసము స్థాపించరాదు. భాగ్యకాలమున నది యెట్లును దప్పదు.

నుభ—అనుకూలసమయము పొందించువఱకు మీరిచ్చటనే
మేల యుండరాదు !

శత్రు—(సోదోకముగ) ఉచ్చకగ్రవ్యపాలసమునకు శక్తి లేక
వట్టిడంబములు వలికెడుజనులుమాత్రమే యనుకూలసమయమున
కెదురుచూచుచుందురు. ఇట్టికార్యముల కనుకూలసమయమనుమిష
నిమవారు కేవల మున్నర్థ లని యెంచఁదగును. తతయింటఁ దగుల్కొ
నినయ్యి వార్చుట కనుకూలసమయపరిశీతయగు నెట్టిది ! భీషణుగ
గర్హ మగుతనదేహము నీరుజ మొనరించుకొంట కనుకూలసమయ
పరిశీతయన నగమేమి ? అత్మచైతన్యవాధికారములఁ గోల్పడకుండఁ గా
పాడుకొనునెడ సమయము వ్యర్థముగఁ బోనియరాదు. ఈసమయ
మున మనము పారతంత్ర్యవరకమున జీవముఁ గడపుచున్నాము.
ఈసరకమునుండి బయటఁబడుట కిదియే యనుకూలతమమగు నవసర
ము. తమకార్యతాత్పర్యనిహితవలన సనుకూలసమయచ్చలయును
బన్నెడియితరబుందేలరాజులవలెనే మనముగూడ నూరిక కొనుచుం
టిమేని నీయన్ని బుందేలఖండము నంతను భస్మీభూతి మొనరించినై
చును. ఈవ్యాధి బుందేలఖండమును భక్షించినై చును. తద్విభన
మంతయు నాశమై పోవును. అప్పటికిని మన కనుకూలసమయము
లభింపదు. స్వకర్తవ్యనిర్వహణపరులగువారికి సమయమెప్పుడును బ్రతి
కూలముగ నుండదు. కర్మపరులు తాము సమయము సనుగమింపక
సమయమునే స్వానుకూలముగఁ గావించుకొందురు కాల మనుకూల
ముగ నుండనప్పుడు దాని సనుకూలముఁ గావించుకొనుటయందు నష్ట
మేమున్నది ? కాలము తాను స్వయముగ నొనర్చునకార్యములవలె
నుత్కృష్టకార్యములను మానవసాహాయ్యము లేక యెన్నఁడుఁ గావింప
జేడదు. కాన సనుకూలకాలమున కెదురుచూచుట తగదు. తండ్రి

గారి నిర్మాణమున కనంతరము నేటివఱకు మనము కాలము వలనత
లోనే పుచ్చినాము. అరుదినము నస్తమించుసూక్ష్మము మునవార్తలఁ
దండ్రగారి కందఁజేయుచుండును. కాన మన మింక సమయము వ్యర్థ
ముగఁ గోల్పోవరాదు. మహానుభావు లగుప్రాణనాథస్వామిలవారు
తమయీశ్వరసంకీర్తనముం గట్టిపెట్టి జుండేలఖండస్వాతంత్ర్యమున
మగ్నులైనది యస్తమితుఁ డగుసూర్యునివలనఁ దండ్రగారికిఁ దెలిసి
నపుడు వారి కెట్టిమహానందము చేకులును !

సుఖ—ఏమి! ప్రాణనాథస్వామిలవారు మనవరతంత్రీఁ
దొలఁగింపఁ బ్రయత్నింతురా? అట్లైన స్వతంత్రతాదేవి యగుసామ్రా
ద్వింధ్యవాసిని హస్తమున బిడ్డయుఁ దాల్చి మనకు సాహాయ్య మొన
ర్చునది భావింపవలయును.

ప్రాణ—నేను యథాపాధ్యముగఁ దప్పక మీకొఱకుఁ బ్రయ
త్నియుఁ గావించుచు. వనమున నివసించి భగవదారాధనము నలుపుట
కంటె జనపదమున వసించి యనాధులకు దీనులకు సహాయ మొనరించు
టయే యుత్తమమని నేఁడలఁచుచున్నాను.

సుఖ—ధన్యులరు. మహాత్మా! అట్లైనచో బుండేలఖండమున
కీడి గొప్పపాథాగ్య మని యెంచవలయును. బుండేలఖండమునకు సుది
నములు చాల నమీపించివి. కనుకనే తమమనసున నిట్టిభావము
లుదయించివి. స్వస్థివాసి యగుమహీబామహారాజునకు నప్పటప్పటికిఁ
దనువలన నాయోజనాదినహాయము లభించుచునే యుండెడిది. తమరు
వృద్ధయైవాత్సల్యముగఁ దదభీష్టసిద్ధిని శోధించునే యుండెడివారు. కాని
యీకాలమున దమ రిప్పటివలె న్యయముగఁ బ్రయత్నముగ నేకార్య
ము గాని యుత్తరదాసుత్వము గాని వహింపకుంటిరి. నేడు తమరీ
భారమును గోరి వహింపనసాధ్యమైనది. కావున నీకఁ ఛత్రిసాలుడు

విజయ యగుటకు నందియ మేమియులేదు. బుందేలఖండము స్వతంత్రమొనర్చి స్వాములవా రెట్టివ్రాయుత్నము నల్పెదరు?

ఛత్ర—తండ్రిగారు తమయశసానకాల మానన్నమగుటఁ గాంచి మాకోకియపదేశ మొనరించి మేము విజయులము కాకుండట కుఁ గారణములఁ దెల్పిరి. ఆ కారణములఁ దొఁగించుభారమునే స్వాములవారు వహించిరి. స్వాములవచనములన్న బుందేలఖండమున కంతకు న్నొగొరవమో ప్రజలు వారియొద్ద నెల్లు శిరసావహించురో తమరు న్నయముగ నెఱుఁగుదురు. ఎల్ల సూర్యోదయ మయినదిమొదలు ప్రభువుల యధికాయుక్తమగువాణి ననుచుబుందేలఖండమునను స్వాతంత్ర్యోపదేశపథాధారలఁ జిలుకుట కారంభించును.

సుభ—ఇంక బుందేలఖండశాస్త్రదయమున కెట్టిసందియము లేదు. సరియే. రేపుప్రత్యూషమున స్వామితో మీరెటకేగుదురో వచింపుము.

ఛత్ర—నేనారంగజీబుసరదారుఁ డగు జయసింహునిసేనతో దక్షిణమున కేగెదను.

సుభ—నీచాతనికడ నేవ సంగకరించితివా యేమి?

ఛత్ర—(గంభీరముగ) స్వాతంత్ర్యప్రాప్తికై నేను కొంతకాలమువఱకు నిట్టిసీచములు, నప్రియములు నగుకార్యములునయిత మాచరింపవలయును.

సుభ—జయసింహుఁ డేవనికై దక్షిణమునకుఁ బోవుచున్నాడు.

ఛత్ర—బహదూర్ ఖాన్ కోకా యువచక్రవర్తి సేనాపతి యొక్క డు చాలదినములనుండి దేవగడమున ముట్టడి వైచియున్నాడు. సాదుసాయాజ్ఞానుసారముగ జయసింహుఁడు అతనికి సాయము చేయ నేగుచున్నాడు.

సుభ—చిన నీవు పాదుషాపక్షమునఁ బోలేదవా?

ఛత్రీ—ఔను. అవసరమైనచో నేను యుద్ధముఁగూడఁ గావించవలసియుండును.

సుభ—శిల్లీసామ్రాజ్యమూలవిచ్ఛేదముఁ గావించఁగోరువా రెఁడు తెల్సేవాసాహాయ్యముల నొప్పుపొసరించును?

ఛత్రీ—రాజకీయకారణములవలన నొక్కొక్కసమయమున నప్రియము లగుకార్యములఁగూడఁ జేయవలసి యుండును. దక్షిణాపథమున కేగుటకు జతుసింహునితోను నాకు బాగుగఁ దోచుటచే నేనాతనితో నచ్చటి కేగ నిశ్చయించుకొంటిని. పాదుషాసేనలోఁ గలియుమాట తరువాతవచ్చినది.

సుభ—(సాశ్వర్యముగ) కాని నీవిట్టినచుయమున దక్షిణమునఁ గరివచ్చివాన మొంతించుటకును నొరంగజేబుపై న్యమునఁ జేరుటకు నావశ్యకతయేరుకలిగె?

ఛత్రీ—దక్షిణమున శ్రీవాడయను నొకమహారాష్ట్రదేశపు మహాత్ముఁడు దనదేశమును స్వతంత్రము గావించుయత్నమున నున్న వాఁడు. అతఁడు చాల నమర్థుఁడగు రాజనీతిజ్ఞుఁడు. అతనియొద్ద గురు శిష్యు సండుటకై ఛత్రీసాలుఁడు దక్షిణమున కేగుచున్నాఁడు. స్వాతంత్ర్యము సంచాదించుటకై మనము తువకుఁ బాకుషాస్రములతో నతిభీషణసమరము గావించవలసి యుండును. కనుక మొదటిచుండియుఁ దదాంతరికస్థితి బాగుగ నెఱిగియుండుట యావశ్యకము. పాదుషాపై శ్యమున యుద్ధరహస్యము లెట్టిదో పైనికులకు నధికారులకుఁ గలయు శౌన్యసంబంధ మెట్టిదో మున్నగు సనేకావశ్యకవిషయములఁ దెలిసి నుట కిదియే సర్వోత్తమమగు సమయమని యితనికిఁ దోచుటచే ను సార్వభౌముఁడనఁగలెను నుద్దేశించెను.

ప్రాణనాథప్రభునిమాటలు వినుటచే సుఫలాదేవి యాశ్చర్యముతో లోలగి నమాధానిముగలిగెను. ఆమె యిట్లనెను — “నేనొక్కసరిలాదేవిపరిచయప్రయత్నమే చేయవలయునా? ఇదికాక ప్రభువువారి యావతి వేటొండేమైన గలదా!”

ప్రాణ—బుండేలఖండమునఁ దక్కినయేర్పాటు లన్నియు శగువఱకు నీకీకార్యమే చాలును. జయసింహుఁడు మంచంపతెరాయల చిరమిత్రుఁడు. కాన ఛత్రసాలునివిషయమున నాకేమియుఁ జింతలేదు. కాని సరణాదేవి నెచ్చట మంచవలయుననిమాత్రమే యోచించుచుంటిని. నీతో నేతిద్విషయక మగుసంభాషణము గావించనంతదనుక నాకు మిగుల చింతగ నుండెను. ఇంక మేమెన్నిధముల నిశ్చింతల మీ పోయితిమి. నిరాశింకముగ మామాకార్యములఁ గావించుకొందుము. కాని సుఫలాదేవి! ఒకమాట నీకోఁ జెప్పఁగోరుచున్నాను. సరిలాదేవి యిచ్చట నున్నమాట మేరికిఁ దెలియకాదు. ఇందుఁ జాల శ్రద్ధతో మెలఁగవలయును. కంచుకిరాయలు సంపూర్ణముగ హిరాదేవికి వశిభూతుఁ డనియే తలఁపవలయును. కావున సరిలాదేవి కెప్పు డెట్టి యాపద సంభవించునో చెప్పఁజాలము. ఎవ్వరికిని జంపతెరాయల రాణి—ఛత్రసాలునిజంపి—యిచ్చట నున్నదని తెలియకుండు నేర్పాటు నిపు గావించవలయును.

సుఫ—మహాత్మా! తమరీతిషయమున నేమియుఁ జింతింపకును. అన్నియేర్పాటుల నేజేసెదను.

దల—(ప్రాణనాథస్వామితో) కంచుకిరాయలు నేఁడెచ్చట నున్నాఁడు?

విజ—వింధ్యవాసిరీమహర్షి నానందరము తండ్రిగఁ గిటరాతేదు. ఛల్లియండపాట ముని ఎచ్చిసమావారమువారిగారు ప

నది. కాని యింతడనుక జారిచటఁ జేతుకొనలేదు. బహుశః పశ్చిమమున జారోర్చాయండే యుండియుండును.

సుఫ—(ప్రాణనాథునితో) ఇతఁ డెవరు ?

ప్రాణ—ఇతఁడు సాగరదేశాధీశుఁ డగుశుభకరణునికుమారుఁడు. ఈతనిపేరు దత్తపతిరాయలు.

సుఫ—ఇతఁడు హీరాదేవిమండలిలో నుండవలసినవాడే. తమ కనుచరుఁ డెట్లయ్యె ?

ప్రాణ—ఇతఁడు చంద్రతాయలభక్తుఁడు. ఛత్రీసాలుని ప్రియమిత్రుఁడు. ఎందులకో తెలియదు కాని, శుభకరణుఁ డీతని రాజ్యమునుండి వెడలపడినను. చాలదినములనుండి యితఁడు ఛత్రీసాలనితోడనే యున్నాఁడు. బుందేలఖండస్వాతంత్ర్యవిషయము లగునాచారముల నితఁ డెల్లప్పుడు యోచించుచుఁ దత్ప్రయత్నములు నఱచుచుండును. మొన్న జరిగినచంద్రతాయలయంతిమయధ్ధములందు నితఁ డాతని కేంతయు సాయ మొసర్చి మహాపరాక్రమము నెఱపెను. ఇప్పుడితఁడు బుందేలఖండమునం దంతటఁ బరిభ్రమించి దేశమునస్వాతంత్ర్యప్రేమ లగుయువకు లెందఱు కలరో, యవనకమగుతఱి, మన కేచటనుండి యెంతెంతసాయము లభించునో తెలిసికొనును.

సుఫ—ఇతనిచరిత్ర మంతయుఁ గడుఁ బ్రశంసనీయుముగ నున్నది.

కొలఁదిసేపటిలో భోజన మారంభ మయ్యెను. చంద్రతాయల నిర్యాణానంతరము ఛత్రీసాలదలపతులకు నేటిభోజనమే యింపుక రుచించినది. కాని పతిమరణాకుల యగు నతలాదేవి కుమారుని భావివియోగమున నై నవిచారమున నేమియు భుజింపదయ్యెను.

భోజనానంతర మెల్లరు విశ్రమించిరి. జామురాత్రి యుండఁగనే ప్రాణనాథస్వామియు, ఛత్రీసాలదలపతిరాయలును లేచి ఛాండే

రరాజప్రసాదమునుండి బయలుదేరిరి. సరళానుఫలాదేవులనుండి దీవెనలఁ గొని ఛత్రీసాలుడు విజయవంకకుఁ దికిగను.

సుఫలాదేవి కానందాశ్చర్యములు రెండుఁ గలిగెను.

ఛత్రీ—విజయా! జయనాగరసరోవరతటమున నేను నీతోడను విమలదేవునితోడనుఁ గావించినప్రార్థన నీజన్మియుఁ దుండవచ్చును. విమలదేవుఁ డావివయమున నేమియు జేయఁజాలకపోయెను. కాని నీవీంతయుత్తమముగ నెఱవేర్చినదానికి నేనెంతయు గర్వించుచున్నాను.

విజ—విమలదేవుడు, కన్పట్టరీతిని, వాస్తవముగ యువరాజుకాడు. అతనికి వృథాదోష మారోపింపకుడు.

‘విజయాఛత్రీసాలులు పరస్పర మిత్రయో సంభాషింపఁగోరుతుండిరి. కాని యిరువురును డమరమహృదయభావముల వ్యక్తీకరింపనది యుక్తసమయము కాదని యెంచిరి.

ప్రాణనాథప్రభువు తనయిరువురిశిష్యులను వెంటఁగొని బుందేలఖండస్వాతంత్ర్య సంపాదనవ్రయత్నమున ధాంధేరరాజభవనమునుండి వెడలిపోయెను.

పంచాంగ్మితవప్రకరణము

—శ్లోకము—

లలితాశివప్రకరణము

శుభకరణమునకు భూచక్ర మంతయుఁ గడుభయంకరముగఁ దోచునాఁగెను. అతనిమనసునందలినిరాళ యంతకంతకుఁ బెరుగుచుండెను. అతఁడు మిగుల సుత్సాహరహితుఁ డైపోయెను. మనసు తెరిపి చేసికొనుటకై వేటాడఁ బోవుచుండెడివాఁడు; ఒక్కజంతువు నైనఁ జంపకయే యడవినుండి మఱి వచ్చుచుండెడివాఁడు; మృగ యామధ్యమున నెత్తుడైన నొకమృగమును బరిమార్చునవ్వకము ప్పాప్తించునెడ మనుజులకంటె వన్యమృగములు తక్కువ కూరము లని యుఁ డక్కువహించుననియు నెంచి యాతఁడు డన్నారణేచ్ఛ వడలుకొనుచుండెడివాఁడు. కొంచెముసేపు తనమనశ్చింతఁ దొలఁగించుకొను నభిప్రాయమున నతఁ డొకయుద్వానవనమున వాహ్యభి నలఁపఁబోయి యట యామములకొలది విహరించుచుండెడివాఁడు. అసమయమున నచటిపువ్వులు లన్నియుఁ దన్ను గేలినేయుటకై నగుచున్న వని యాతనికిఁ దోచెడిది. అతఁడు తోవుచుండి వెడలునమయమున నతనినిరాళ మఱింత హెచ్చుచుండెడిది. ఇనమండలాంతరనివృత్తికై చంపతరాయలు అత్యంతకోపముకై తనవంకఁ జూచుచుండు నని యూహించి యాతఁడు పగలెప్పుడు నాకనమువంకఁ జూచెడివాఁడు కాఁడు. ఇతఁ రాత్రివేళ బుండేలఖండస్వాంతర్యమునకై పోరాడి మరణించినవీరు లెల్లరు నంబరవీధి నక్షత్రరూపమున నాసీనులై యుండి, తనవంకఁ దడకదృష్టితోఁ దిలకించుచుండు రనుభలంపుచే నభము వీక్షింప నతనికి సిగ్గుచుండెడిది.

శుభకరణుడు జయమంది యోశ్చాకు మఱివచ్చుచుండుట విని హీరాదేవి యతివిస్త్రము లగుస్వాగతరచనల నడుచెను. జయ శాలి యగుశుభకరణుడు తన్నతిముదమునఁ గలిసికొను ననునాసతో హీరాదేవి యతని నెదుర్కొనిఁ బోయెను. కాని మార్గమధ్యముననే శుభకరణుడు తనకుఁ బ్రత్యుద్గమన మనావశ్యక మనియు, నోర్చా చేసినవీరవ మండికముననే కలిసికొనవచ్చు ననియు వార్త నంపెను. పాపము హీరాదేవియొగము చిన్నబుచ్చుకొని మరలవలసివచ్చెను.

హీరాదేవి తనమండికమున నొకగడిలోఁ గూరుచుండి కంచు కిరాయిలతో నద్దియో రహస్యాలోచన నల్పుచుండెను. యామినివి భుండు తనవివృతేజముచే వారిరువురియంతర్గతదుష్టభావముల వారిముఖములపైఁ బ్రకటితములఁ గావించుచుండెను. ఇంతలో నొకభవ్య మూర్తి కనాటముఁ దెఱచి హీరాదేవికడ కేతెంచి నిలిచెను. హీరాదేవికంచుకిరాయు లిరువురు లేచి నిలువఁబడిరి.

హీరా—రెండు రెండు ! తేము మీకొకే యెదురుచూచు చుంటిమి. మీరు వచ్చుటతోఁ జాల జాగ్రత్తనది. కాని యిది యేమి ! మీరు గుర్తించుటకే వీలులేకుండనున్నారు. ఇన్నిసార్లు రణ తేత్రమున నుండుటవలన మీమొగము పూర్తిగ మాతీపోయినది.

శుభ—(మిగులగంభీరముగ) ఏనరుఁడు నితాంతనిర్దయత్వ మున న్వభాగ్యునిమును ఎఱించునో, దొంగలకు సాయ మొసంగి తనయొంటినే దోపించునో, తనరాష్ట్రదేవత నవమానింపఁ బరులఁ బోత్సహించునో యాహంత, యాపాపి, యెట్లు ప్రసన్నతతో నుండగలరు ? నే నగణితము లగుహత్యలఁ గావించితిని. అభరిమితము లగుడన్యకర్మలఁ గావించితిని. నేను బుందేలఖండరాష్ట్రదేవతను

మేచ్చసాక్షిభౌమునియధీన మొనర్చివైచితిని. ఇంక నాకుఁ బ్రసన్నత
యొట్లుండును? నావనము కాంతిహీనమై కాక మత్తెట్లుండును !

ఇంతవట్టు పనికి శుభకరణఁ డించుకనేపూజక నిలిచెను. అతఁడు
తపస్కృతిపథమున సమరకాలపుటంతిమచిత్రిము రచించుకొని తన
మానసికనయనముల వీక్షించుచుండెను. కొలఁదిసేపటిలోనే యత
నికిఁ జంపతకాయంతరక్తసిక్తాంగము కన్పడసాగెను. చంపతరాయల
యంత్యశాక్యములుగూడ సతనికిఁ జ్ఞప్తికి వచ్చెను. అతఁడు కడుభయమై
హీరాక్షవిం జూచి యుట్లనెను.

“ హీరాక్షవి ! లలితవిషయమున నీవు శాతో వదించిన దం
తయు నసత్యము. నీవు నాచేఁ జంపతరాయలు లలితకన్యాత్వము
భంగపఱచె ననుపాదిముం జదివించి యతని నాశనమొనర్చ నన్ను సం
సిద్ధునిం జేసితివి. పవిత్రోపావృతంత్ర్యకార్యమునుండి నన్ను నీవు తప్పిం
చితివి. ఋండేలఖండము సర్వనాశన మొనరింప నన్ను నీవు ప్రోత్స
హించితివి. ఈయత్తమ్యదోషమునకై నీకుఁ దగుశిక్ష నొసంగుటకే
గోచరము వచ్చితిని. వదించుము. నీవేమార్గమున సరకమున కేగఁగోరు
చున్నావు ? ”

శుభకరణుని యీతలఁపనివికృతప్రశ్న విని హీరాక్షేవిప్రాణము
లెగిరిపోయెను. ఆమె యెంత యదరెనో యంత బెడరెను. లలితకు
సంబంధించినకథ యిన్ని వత్సరములపిదప—నవీయుఁ దడుద్రేశము నెఱ
వేతినపిమ్మట—నీరూపమునఁ బరిణమించునని హీరాక్షేవి స్వప్నమున
నైనఁ జలఁపలేడు. ఈసరికే జాలవఱకు లలిత యెల్లరి స్మృతినుండియు
గళితయై పోయెను. ఆమెయనమసౌందర్యము, విషయాద్యగణితసద్గు
ణములు, నాకస్మికశరీరవిసర్జనము మున్నగువనేకవిషయములు విహిత
ములై పోయెను. పదునాఱవత్సరములు గడచిపోయినవి. శుభకర

శ్రీ సత్యసాయి

ఋషకు లలితవృత్తము లింకను జ్ఞప్తియొందున్నదని హీరాదేవి తెలిసి కొనుటకుఁ దోససంఘటన మేమియు ననుమతముండలేదు. లలిత విషయమున హీరాదేవి శుభకరణునిమనమున నామెను స్మరించుట కూడఁ బాప మని యెంచునంతటియనన్యత జనింపజేసెను. “శుభకరణునికి లలిత జ్ఞప్తికి రాకుండుఁగాక. లేనిచో నెట్టియావడ నెదుర్కొనవలసివచ్చునో” యనియే హీరాదేవి కోరుచుండెడిది. కాని శుభకరణునిస్మృతియందు లలిత యింకను నున్నదనియు, నదికాక తానతనితోఁ జెప్పినదంతయు నవత్య మనియు, గల్పితమనియుఁ గూడ నతనికిఁ దెలిసె ననియు నెఱిగి హీరాదేవి భయాద్భుతంబులచేఁ జాలఁగిలఁగిపోయెను. కఠింతమూలమున నామెనోడినుండి మాటకూడ వెలువడఁజాలకుండెను. తుడకు శుభకరణుడు కృష్ణుఁడనిట్లనెను.

“నరకమున కేగుటకు నీయంత నీవై యెట్టిమాన్యముఁ జెప్పఁగోరుట లేదని కోరుచున్నది. బుందేలఖండమును బారంత్ర్యకర్త మమునఁ జిక్కించి, నామతి విభ్రష్టము గావించి, నాచే ననేకరాక్షస కృత్యములఁ జేయించి, చంపతరాయలను, బుందేలఖండమందలి యనేకవీరరులను హత్య చేయించి నిజపతిమరణమునకు హేతుభూతవై నీవు కావించినభయంకరదోషములకు, నీకేళిక్ష నొసంగవలయునో యని చాలసే పాలోచించితిని. కాని నీపాపములు మానవునకుఁ గల్ప నాతీతములై పోవుటచే పానికిఁ దగినదండనము యోజింపఁజాలకపోయితిని. కాని నీకెట్టిదండన మొసంగఁదగు నని నిన్నే యడుగుచు న్నాను. కాని నీకు నీవై యిది చెప్పఁగోరుట లేదుకాఁబోలు! కావున నీకేళి నేనే నిశ్చయింపవలయును.”

అని పలికి శుభకరణుడు యోజింపమొదలిడెను. ఒకమనుజుని జంపువానిశిరము నఱకవలయు ననియు, దేశదోషము జేయువానికిఁ

బ్రాహ్మదండనము చాలుననియు, దేశధర్మబంధువేమములనుండి కఠిమనను మఱలించువానిని వధశ్శస్త్రంభమున వేర్రాడఁదీయుట న్యాయ మనియు నతఁడు బాగుగ నెఱుంగును. కాని యతిభయంకరముగ సీయపరాధము లన్నియుఁ గావించునొకవ్యక్తికి అభింపఁ దగు దండనము నాతఁడు మాహింపనైనఁ జాలకుండను. అతఁడు భయకంఠి తుఁ డగుకంటుకీతాయలవైపు చూచెను. హీరాదేవికై యతఁడేతైన శిక్ష దెబ్బునేమో యని యతఁడాశించెను. కాన నతఁడు కంటుకీతాయల నిట్లు ప్రశ్నించెను.

“మహాశయా! మీరు వచింపుఁడు. మీరు ఢిల్లీరాజసాధములందు వత్సరములకొలఁది వసించితిరి. హీరాదేవి యిప్పటివఱకుఁ గావించినగురుతపాపరాధముల నెల్ల మీరు బాగుగ నెఱుంగుదురు. ఆయుపరాధము లన్నిటికి నేశిక్ష విధింపవలయునో, యీమె నేరీతి యమపురి కంపఁదగునో, మీరే వచింపుఁడు. ఈమెకుఁ దక్కువశిక్ష నొసంగి పాపముఁ గట్టుకొనుట నాకిష్టము గాదు.”

ఇంతలో హీరాదేవి తనమనసును గొంత కుదురువఱచుకొని భయచిహ్నములను గృత్రిమహాసముమఱుఁగున దాచిపెట్టెను. ఇపుడామె యాసంఘటనవృత్తుభాగముం జేతనంసిద్ధ యయ్యెను. అపెతనముఖముపై నుండి యాశ్చర్యప్రసారము నింతయొక దగ్గింజక కమసుకుమారమగునవ్వరమున నిట్లనెను:—

“మహారాజా! మొదట మీతిఁచుక తొలఁతింపుఁడు. నిశ్చయముగ నాయుపరాధ మేమైన నున్నచో దానికై జూరొసంగెడుశిక్ష నేను కడునంతుష్టియై స్వీకరింతును. కాని నాకుశిక్ష విధించుటకు మున్నగ మీరించుక యాలోచింతురుగాక. సాగరదేశపుసాధ్వీమణి

“మీగులలితపై నేనసత్యకలంక మాపాడిందితి ననియేకదా మీరు చెప్పవది!”

శుభకరణుఁ డామెచు దీక్షిస్తారదృష్టితోఁ జూచుచు “అవును” అని యుత్తర మిచ్చెను.

హీరా—చంపతరాయ లామెకన్యాత్వమునకు శంగము గలిగింపలేదని మీరు విశ్వాసము కలిగినిదికదా!

హీరాదేవి వార్ధ్యమును జూచి శుభకరణునకు భేదాశ్చర్యములు రెండును గల్గెను. అతఁ డిట్లనెను:—“లలితి నాకేమిగఁనో నీకుఁ దెలియునా! ఇప్పుడు నీవామెవిషయమునఁ బలుకనున్న దెద్దియో, యామె నాపోదరియనుమాట స్మృతియం దుంచుకొని వలుకుము. అమెకామార్యము నప్తపడలేదు. తనసోదరిసోదరులహితమునకై ప్రాణము లొసంగుచంపతరాయులవంటి పదాచారనంపన్నుఁ డగుచుచోక్కఁ టొకనుకీల యగుకన్యకతో సరసమాడ సిద్ధపడెనని యంగీకరించుట మిక్కిలి నికృష్టమగుపని. శారిత్రపురిమిక్కువయుఁ బరిశుద్ధము. పాపకహితము. లలితను చంపతరాయలు తనసోదరిగ భావించుచుండ నని నంపూ! . . . గ నిశ్చితమైపోయెను. హీరాదేవిముఖకాంతి షీఁగించుచుండెను. ఏ నామె కృత్రిమదైర్యమున నిట్లనెను:—“మీరిప్పుడే నిరురించి లేచిపట్లు పోఁచుచున్నది. కానిచో వ్యక్తుత్పప్తమైపట్టియుఁ గల్పితమైనట్టియు, ససత్యమైనట్టియు తృశ్యముపై మీరింతరివిశ్వాస మెల్లు కలుగును! మీరు స్వప్నమునఁ గాంతిపలలితాచంపతరాయల నిర్దుష్టవ్యవహారమే యాధారముగఁ గొనికతా మీరు నామాట లసత్యములని పరిగణించుచున్నారు!”

శుభ—ఏమి నీయమానుషశృష్టత! నాకు లలితాచంపతరాయలవ్యవహారము పరిశుద్ధమనియు, శాపరహితమనియు నమ్మకము

కలిగినది మొదల్కొని నామనమున భృమాత్మకకల్పనాతరంగములే నుప్పల్లజేయుచిట్టరను బలిత్యజించినాడను. అప్పటినుండియుఁ గను నింద్యుగుచున్నది. చాల్చి నిష్కారముగ నేను దేశభక్తిపరాజ్ఞు ఖండ నైతివని తెలిసికొంటిని. అనమయమున రాముఖముపైఁ బ్రభు విందిన లక్ష్మణోకపశ్చాత్తాపములప్రసారము చేటివని కచలమై యున్నది కనుకనే నీకు నావదన మింతస్థులముగను, వికృతముగను గన్పట్టుచున్నది. నామొగముఁ జూడ నీకుఁ జంపలేరాయలవత్తనము నిర్మల మైనవనియు, నేనింతదనుకఘోరప్రమాదమునకు వశుఁడైతి యుంటి ననియుఁ దేలవదును.'

హీరాదేవి మఱింతదాక్ష్యమున నెట్లడిగెను. — కాని లలిత చంపతరాయలపావవత్తనమున నాత్మహత్యఁ గావించుకొనలేదని మీకు నమ్మక మెందువలనఁ గలిగెను?

శుభ — లలిత మరణించువఱకుఁ జంపలేరాయ లామెయెవ సోదరునివలెఁ బ్రవర్తింపె నని నాకు నెఱ్ఱముగుచున్నమానము అభించెను.

హీరా — (వికటముగ నవ్వచు) సంపూర్ణ మగుప్రమాణమా! లలిత చంపతరాయలఁ డన సోదరునివలెఁ జూచుకొనెడివలెఁ బెట్టిప్రమాణము ననసరము లేదు. కాని లలితయెడిఁ జంపతరాయలభువను నిష్పావముగ నుండెననుటకు మీకెట్టిప్రమాణము అభించినది? చంపతరాయలమనసుమాట మీకెవరు చెప్పిరి?

శుభ — స్వయముగఁ జంపతరాయలే!

హీరా — (భయము నటించుచు) స్వయముగఁ జంపతరాయలే! మనుష్యకోటిలోని చంపతరాయలా! లేక పితృహత్యలోనిచంపతరాయలా! లలితవిషయమున మిమ్మెవరు సమాధానముజెప్పిరి!

శుభ—హీరాదేవీ! నీవలె హృదయశూద్ర్య లగుదుష్టులనం
ఘములకును నావలె విచక్షణలేని సరాధములనఁఘము లగుచు నీవైనా
దుఃఖదాయక మగుపితౄచర్యమున్నది. కాని చంపకరాయులకుంట
మహాత్ములు దివ్యమగు సూర్యలోకమున కేగుదురు. చంపకరాయలు
లలితకన్యాత్వమును భంగపఱువలేదని నాకెల్లు విశ్వాసము గలిగెనో
నీకుఁ దెలియఁజేయుచున్నాను. వినుము. చంపకరాయలప్రాణాశాసన
సమయమున నేనాతనికడనే నిల్చియుంటిని. అతఁ డవసానకాలమున
రుద్ధిరంజితమగువీరోధితశయ్యపైఁ బడియుండెను. అతనిమైహికవిచా
ములు గళితములై పోవుచుండెను. అతఁడు స్వర్గలోకపాతావరణ
మునఁ జేరుచుండెను. ఆసమయమున నేనతనికి లలితను జ్ఞప్తికొని దెచ్చి
తిని.

హీరాదేవీ! మానసమునఁ జెందయాభూత మయ్యెను. ఆమె నకు
మనో యిట్లు వాక్కుచెప్పు. “ఆపమయమునఁ జంపకరాయలకు స్మర
ణశక్తి యుండెనా! విచారించి మాటలాడుట కాలనియంకు సమర్థత
యుండెనా!”

శుభ—అఁ, అఁడు మరణించువఱకుఁ దెలివి గలిగి యుం
డెను. లలిత యాత్మహత్యనేశికొని మరణించె నని నావలన విని
యతఁ డెంతయుఁ జింతించెను. అదియు నామె కన్యాత్వము భంగప
డుటచే నని విని యతనియూశ్చర్యదుఃఖము లినుమడించెను. ఇంక నే
నాదోషము నతనిపైనే మాపుట వినుటతోడనే యతఁడు మేకలేని
దుఃఖమున నన్ను నిందించి తానెల్లప్పుడును లలితను పోదరిగఁ జూకు
కొనుచుంటినని నిష్పప్తముగఁ జెప్పెను. హీరాదేవీ! ఇంక నీకుఁ దెలిసి
నదా నాకుసమాధాన మెల్లు కలిగినదో! నీవు వ్యర్థముగ అలితాచం
పకరాయలపైఁ గళంక మారోపించి నన్నుఁ జంపకరాయలకు శత్రు

నింగావిఃతి బుండేలఖండస్వాతంత్ర్యప్రాయత్నమున విఘ్న మాపాదించిన ట్లెక నంగీకరింతువా!

శుభకరణనిమాటల విని మాయావిని యగుహీరాదేవి నవ్వ నారంభించెను. ఆమె నవ్వుచు నిట్లనియె. —మీరు గూడ నెంతయు మాయకులు! యుద్ధరంగమున నిర్భయముగఁ గత్తిజళిశించువీరుఁడు సామాన్యప్రాపందికవ్యవహారముల నింతయుమాయకుడై యుండుట మిక్కిలి యాశ్చర్యకరము! చచ్చునఱకు మీయెడ నంతటివై రముఁ బూనినచంపతరాయలు మరణకాలమున నింతసరళుఁడు, సత్యసంఘుఁడు నని మీరెల్ల భావించితిరి! ఆతనిజూటపై మీకు వెంటనే నమ్మక యెట్లు కలిగె?

శుభ—అతఁడు నీవలె నసత్యవాది కాక మూర్తివహించిన సత్యావతార మగుటవలనకే. తనయాహ్వానితకాలమున నసత్యమును నింద్యుని నిరసించుచుండెడివాఁడు మరణకాలమున నసత్య మేల పలుకఁబోవును!

హీరాదేవియోష్యముల నింక నాకపటహాస మట్లే యుండెను. ఆమె నవ్వుచు నిట్లు పలికెను. —ఇదియే యమాయితత్వ మందురు. హీరాదేవిశుభకరణుల మ్రొంపిన నెల్లవిధముల నసమర్థుడై పోవుట యెంచి చంపతరాయ లీపన్నగఁగఁ బన్ని యుండును. (కంచుకిరాయల వంకఁజూచి) ఏమందురు! మీకుఁగూడ నిట్లు తోచుటలేదా!

వాద్ధకమువలనను, భీతివలనను గంపించుచు గంచుకిరాయ లిట్లనెను:—“సరి. నీమాట నేటివఱ కెందేని నసత్యమాయెనా! ఛిల్లీని రోషనార, బుండేలఖండమున హీరాదేవి. వీరిమాట నెవ్వరు న్నెఱుఁగు గొట్టివేయఁజాలరు!

గంచుకిరాయలమాట విని శుభకరణుఁ డింకను గుహితుడై

భలేపాలుడు

యదలి చి యిట్లనెను:—నోరు మూయుము. అర్థములేనిమాట లాడకుము. మిఁగిరుపురు గలిసి నన్ను మోసగింపఁగోరుచున్నారు. ఇక శుభకరణము వెనుకటివలె మూర్ఛుఁడు గాఁడు. ఇంతవఱకు హీరాదేవిమాటలు విని నేను నాకర్తవ్యముల నెల్ల ధ్వంస మొందితిని. కాని యిప్పుడు నాకన్నలు విడిచి. నేనిక మిమాటలఁ జక్కవాడఁగాను హీరాదేవి! ఇప్పుడు నీవు నీయవరాధములకు శిక్ష ననుభవించ సంస్థివు గమ్ము. నేను నీకు మరణదండన మొసంగ నిశ్చయించుకొంటిని. నేటివఱకు నేనెందఱిఁబూదేలులయనువులనైనఁ గొంటిని. కాని యాహత్యల కిన్నిటికీ బ్రాయశ్చిత్త మొక్కనీవధనో నగును. నీవు బ్రదికియుండునంతకాలము బుందేలఖండమునకు స్వాతంత్ర్యము లభింపదు. కనుక బుందేలఖండస్వాతంత్ర్యతాదేవికి నిన్ను జలియొసంగెదను. హీరాదేవి! ఇంక నీవు చచ్చుటకు సిగ్గుపడుము. నేను నీరూటలవిలువను జంపతరాయలవిస్మృతిపలాపములపాటిగఁ గూడ గణించను. ఇక నీప్రాణముల నేరితిఁ గొనవగునో చెప్పుము. కుత్తుక నొక్కయూ, ముష్టిఘోరములనూ, పడవప్రహారములనూ! కాని యిందేమార్గము నవలంబించినను నీయవవిత్రిదేవాముం దాఁకవలసివచ్చును. అట్లు తాఁగుటగలన నాకుఁ గలుగుపాపమునకుఁ బ్రాయశ్చిత్తముగఁ గంచుకొనయలవంటి మరయొకదోహిని వెఱంపవలసివచ్చును. కావున నిరుప్రసాదమున నొక్కనారయే వధించుట యత్కుత్తమము.”

తెచ్చరాణముల కింతటి పెద్దచేయి వాటిల్లుదుగటఁజూచి కంచుకి రాములు సహింపఁజాలకపోయెను. అతఁడు తత్క్షణమే యిట్లనెను.— “శుభకరణముహారాజా! మిఁగిట్టియన్యాయముఁ జేయుఁడు మొదటిమాట యేమన నేను నిరవరాధిని. నన్ను వధి చినవో సాధ్యులుగూ నని నిరసనై చోవును. ఏమయు నెఱుంగని నాకూఁతురు నిట్లు లేనిదై

పోవును. రెండవమాట యేమన మీరు వీరవరులు. మీకు హీరాదేవి
మీ హీరాదేవిగై పై జేయి యెత్తుట లగము. అట్లు పై మీదిత్తము
పై పుట్ల కానిండు. కాని యెట్లు చేసినను జాగుగ విచారించి చేయుడు.

శుభ—(కొంచెముశాంతించి) నీవు చెప్పినది సాస్తవము. నా
ధ్యాయగునీవన్నీ, దేవయగు నీకొమరిత మీ నా వియోగము విడిచి
వైచుచున్నాను. కాని యిప్పుడు నీచివటముగి వైశంబ వెడలిపోయి.
ఒక్కడుగామైన నిట నుండరాదు. కాని హీరాదేవిమాత్రము చంక
వికువను. స్త్రీహత్య నల్లుటయందు దోషము కలదు. కాని ప్రపంచ
ముశకహితముఁగూర్చు నిట్టిరక్కసులజీవములఁ గొనుటవలన మిక్కిలి
పుణ్యము గలుగును.

కంచుకీరాయలు (బ్రతుకు జీవుఁడాయని కాల్లు నెత్తి నిడికొని
యచటనుండి పరుగెత్తెను. పోవునపు డతఁడు హీరాదేవివంకఁ జూచుట
యైన నానశ్యకమని యెంచలేడు.

కంచుకీరాయలు వెడలిపోయినదన శుభకరఁడను హీరాదేవి
తో నిట్లనెను.—హీరాదేవి! నేను నీవొకములఁ గొన దృఢనిశ్చయ
మొనర్చుకొంటిని. ఇక నీజీవనము నాలుగై దుక్షణములే యుండును.
నీయంత్యకాలము మిక్కిలి యానందమైంది ఇప్పుడైన నొకమాట
యథార్థముగఁ జెప్పుము. లలిత యాత్మహత్య యందులకుఁ జేసికొ
నెనో నాకు సరిగఁ దోచును.

హీరా—మహారాజా! నేను రాజ్యవిషయముల ససత్వము
పలికి యుందును. పరులయెడ గుట్టు మృచ్చచేసి యుండును. కాని
మిత్రో నొక్కమాత్రమ ససత్వముఁ జెప్పుముండను. లలితకు నాకుఁ
బరస్పరము సోదరీప్రేమ వెలయుచుండెడిది. అట్లయె గూర్చి నే
నిచ్చినచుధాన్యవచన మేల చెప్పును! బేర రాక్షసముగఁ దేలివచ్చి

నయామెయ్యబ్బినమృతదేహము మీరు గుఱుతింది యంటిరికా!
ఆమె శరీరమందలివగలు నస్తుమలు మీరే గుఱుతిందితిరి కదా!
అనయమున అలిత యాత్మహత్య గావించుకొనె నని మీకు నమ్మ
కము గలిగియుండెను గదా!

శుభ — బామ. లలిత యాత్మహత్య గావించుకొనె నని నే
నిశ్చయ సంగీరితును.

హీరా — లలిత యెప్పుడును బ్రసన్నమనస్కుకాలై యుండె
డిది ఆమె సౌఖ్యవహమగుస్థితిఁ జూచి యొరులెల్లరు నామెయెడి
నీను నహించుచుండెనారు. ఆమఁకుఁ బ్రపంచమున నేవస్తువునందును
వాంఛ లేకుండెడిది. అట్టియెడ నామె యాత్మహత్యవంటి భీకరకార్య
మేల యాచరించి-ది! ప్రపంచమున నేరీరి దనముఖముఁ జూపరాదును
నిచ్చు నూమె కేలపొడమెను! ఆమె తనజీవనము నేల విస్మరించెను!

శుభ — (గంభీరముగ) అదియేచిశ్న!

హీరా — చంపతరాయలు లలితకన్యాత్వము భంగపఱువ
నిచో —

శుభకరణుడు మిగుల దుఃఖితుడై పోయెను. అతఁడు మాట
నడుమనే యిల్లు నుడివెను — చంపతరాయలూ! లలితాక
న్యాత్రిధంగమా! హీరాదేవీ! చంపతరాయలతో నాకుఁ జాలకాలము
గాఢమైత్రీ యుండె నని నీవెఱుంగవు కాఁజోలు. అతనియందుఁ గల
గుఱము లన్నియు నేనెంతయు బాగుగ నెఱుగుదును అతనిఁతుండు
దుర్గుణ మొక్కటియుఁ బేరునకైన లేకుండె నని కూడ నెను బాగుగ
నెఱుగుదును. నీచూటలలోఁ బడి నేనాతనితోఁ బగఁబూనినప్పు డా
మహాస్మృతి గుఱములఁ జూచి లోలోననే విముగ్ధుడనై పోవుచుండెడి
వాడను చంపతరాయల నోటినుండి యతనిజీవితకాలమున నెన్నఁడు

నొక్క కల్లవలుకేని వెలువడలేదని నాకు నిరూపమగువిశ్వాసము గలదు. సువింటిమిథ్యావాదినయే కాదు. సాక్షాదాకాశవానియేని జంపరాయలు లనన్యవాది యని వదించినచో నేను విశ్వసించజాలను. చంపరాయలుమాట యసత్య మని నేనెన్నఁడు వంగీకరింపజాలను. ఈనమ యమున లలిత తానే వచ్చి చంపరాయలు నాకన్యాత్వమును శం గపఱిచె నని వదించినను జంపరాయలుమాటపై నేనామెనుగూడ నమ్మజాలను. నామనసున నుండిన సంతకము చంపరాయలయొ థ్యవచనములతో నిర్మూలమైపోయెను. ఇంక నామనసున నాసంజేహ ము గ్రమ్మఱఁ బొదుకొల్పుట కీశ్వరునికై వందరముకాదు. హీరాదేవి! ఇంక నీవు చంపరాయలవిషయమున మరల నామనసుని గలుషిత మొనర్చ వృథామౌత్సయము నలువకుము. అలితయాత్మహత్యకు నరియ గూహేతువుచెప్పి శాంతముగ నీయొనర్చినయపరాధములకు శిక్షఁగొన నంసిద్ధవుగముకు.

హీరా—అవిషయమున నాకుఁ దెలిసినది నేను మొదటనే తెలియఁజేసితిని. మరలఁ జెప్పుచున్నాను. పదియొలువత్సరములక్రిం దట సీంధులముననే లలిత తావాత్మహత్య గావించుకొన నిశ్చయించు కొంటిని నాతోఁ జెప్పినది. తత్కారణములఁగూడ నాతోఁ జెప్పివై చినది. అప్పుడుగూడ నింతకాత్రివేళయే. ఆకసమునఁ జందుకొ డిట్లే వెలుఁగుచుండెను. భేరవాదీజలమును చాఁకివచ్చెడిచల్లనిగాలి లలిత వ్యధితిహృదయమును శాంతపఱువ యత్నించుచుండెను. వాని కన్ని టికిఁ బలికెడికత్తి యుండినచో—హీరాదేవిమాట కల్లయో నిజమో చెప్పియుండును—కాని కొంచెమాఁగుండు—” హీరాదేవి తనతావు నుండి లేచి నిలువఁబడి తనగదియందలియొక్క ప్రక్క కవాలమువంకఁ జూచుచు శాంతయై యిట్లనెను. “అత్మహత్య చేసికొనువారలందఱి

అభింపదని మీరెఱుంగుదురుకదా! వారియాత్మ యాచంద్రార్కము వాస్తవముననే విశాచహాపమున ద్రిన్దురుచు నును. ఇంతకన్న వారికి వేఱుగతియే లేదు. అదియే యెరుఱిగిట్టపై నుండియే బేతవానది యుండుట కిది సహజముల వీడియుండెను.”

శుభకరణుడు వాతాయనములో నుండి యాగుట్టవంకఁ జూడ నారంభించెను.

హీరాదేవి మెల్లమెల్లగఁ బాడము లెఱుచు ముందునకుఁ జోవ జూఁచెను. కొంచెముదూరము ముందునకుఁ జోయి యామె యిట్ల నెను:—ఆమె శ్రాంత్యాగసమయమున నామెవదనై దేక్ష్యుండరి. ఆమెముఖము చంద్రునివలె విలసిల్లుచుండెడిది. ఆమెనేత్రములఁ దార కాకాంతి వెలయుచుండెడిది. ఆమెకు ధవళవస్త్రములం దెక్కువమ క్కువ. ఆమె జ్యోత్స్నాగర్భమున విహారము నల్పుచుండునెడ నీకారణముననే దూరముననుండినఁ గనఁబడకుండెడిది.

శుభకరణుడు బాగుగ దృష్టి లగ్నము చేసి యాతాత్మిగుట్టవం కకుఁ జూచుచుండెను.

హీరాదేవి మఱిరెండవగు లిడి యాగుట్టదిక్కునకే వేరులుఁ జూపి యిట్లు వలకఁజూచెను.

“అలిత యాగుట్టపై నుండి నదిలోని కుటికినవ్వుకు గూడ నామె తెల్లచీరనేధరించియుండిను. అప్పటి నుండియు నామెప్రేతమూర్తి యవ్వ డొప్పు డాగుట్టపైనే చంద్రికారాత్రీయం దిటునటుఁ దిరుగుచుండు నని వినుచున్నాను. మీరు కొంచెమునేపటివఱకు శ్రద్ధతో నటుప్ర క్తనే చూచుచుండును. ఆమెకు శాసన్యసత్యములు కొంచెమేని జ్ఞానికి వత్తినవో నామె యివునుగూడఁ దప్పక మన కగపడును. నాపక్షమునఁ దప్పక సాక్ష్యమిచ్చును.”

ఆమె మాటలపై నమ్మక ముంచి శుభకరణము మిక్కిలిశ్రీ
ధర్మో నాగుట్టవంకకుఁ జూచుచుండెను. ఆగుట్టవంకే వ్రేలితోఁ జూ
పుచు హీరాదేవి యిట్లనెను.

“ ఇంకఁ గొంచెమునేవటికే మీకు అలితప్రేతమూర్తి యటఁ
దరుగుచుఁ గన్పడును. అలిత యాత్మహత్యి తేట చేసికొనెనో మీ
రామెనే యడుగుఁడు. ఆమె మీకు యధార్థమగు హేతువుఁ డెట్లును. ”

శుభకరణుఁ డాగుట్టవంకకే వృష్టి సగిడ్చి చూచుచుండెను.
అట్లునైపు చూచుచునే యతఁడు హీరాదేవి నిట్లడిగెను. “ నిజముగ
నామె ప్రేతమూర్తి యటఁబడఁ గన్పడునా ! కన్నడికను నేనడిగినప్రతి
కుర్తరమొనంగునా ? ”

అతనిని మాటలతోఁ బెట్టి యతనిధ్యానము సత్కారముఁ
గావించి యతని పట్టునుండి పాటిపోవఁజూచుచుండి హీరాదేవికిఁ బుత్రు
యదను లభించెను. ఆమెయటనుండి పాటిపోవఁజూచుచుండెను గాన
యామెపదములు వచ్చుటలేదు. ఏరకు జలసాహసిని యొక
మెల్లమెల్లగ నటచుండి వెనుక కరుగిజనాగెను. తుద కామి యొక్క
హమునుండి బయటఁ బడిపోయెను. శుభకరణుఁ డానయమున
హీరాదేవి యటనుండి వెడలిపోవుటకూడఁ దిలియించుట తేజోదృష్టి
నాగుట్టఁ జూచుచుండెను. కొంచెముకప్పున కతని కాగుట్టపై నే వకు
చేనువత్సరములనుండరబాలిక యొకఁడుకై తెల్లగిచ్చిఁ గట్టుకొని యగవ
డెను. అది అలితప్రేతమూర్తియే యని యతఁడు నమ్మెను. అతఁడు
మిక్కిలి యాతురతతో నిట్లనెను. — “ అలితా ! అలితా ! నీచేయవ
మున నుంటివి ! ఇప్పు డీచటి కెల్లవచ్చితివి ! నేను నిన్నొక్కమాటయే
యడగఁగోరుచున్నాను. నాకొక కొక్కతఁడము నిలుపుము. నేని

వృక్ష సేచితకు వచ్చుచున్నాను. నేనచ్చటకు వచ్చుచటకు నదృశ్య పుకాకుండుము. "

అని పనికి శుభకరమును నదియం దుండికెను. గృహమునుండి వెలువడి తిన్ననిదారినిబడి నదియొడ్డున జేరుటకుఁగాని హిగాదేవం కకుఁ జూచుటకుఁగాని యతనికి జ్ఞానములేకుండెను. అతఁడు వేగముగ సదీరమును భేదించుకొనుచుఁ దిన్నఁగ నాగుట్టదెవకుఁ జొవుచుం డెను. అతనిదృష్టి యాప్రేతాత్మపై నే లగ్నమై యుండెను. అతఁడు ముందువకుఁ జొవుకొలంది మనసునందలియాతురత వర్ధిల్లుచుండెను. అతని కించుకభయముగూడఁ గల్గెను. ఆభయము ప్రేతమూర్తితో మాటాడవలసియుండెనని కాదు. ఆప్రేతమూర్తి యెచ్చట నదృశ్య మైపోవునో, దానిఁ గలిసికొను నవకాశము జాతీపోవునేమోయని. బేత వానదీపలంఠలమున నాకాశనుండలము పూర్ణముగఁ బ్రకీర్ణించి తనిగుచుండెను. బేతవానది సర్వాలంకారయక్తమై మందగమనమునఁ దనవతిఁ గలిసి గాఢజోవు నొకయభిసారికయో యన నొప్పుచుండెను. మాటిమాటికి దీరవాయుస్పర్శముచే దదభిసారికాముఖమున ఊగికల జ్ఞాతరంగములు లేచుచుండెను. ఆనాయికదేన సీక్ష్మించుచు నొక పరమనుందరి యగుజాలిక ధవళవననముల ధరించి వెన్నెలయందు నిలువఁబడి నిరహాస మొనరించుచుండెను. బేతవానుందరి యెవరో, యామె యెవరిఁ గలిసికొనఁజొవుచున్నదో యామెకుఁ దెలియును. బేతవానుందరి సింగారముఁ గాంచుటయందు నిమగ్నమై యా తాం గికిఁ దనవంక కెవ్వరో వచ్చుచుండిరినుజాడకూడఁ దెలియలేదు. ఇం తఁగో నెవ్వరో వచ్చి తనవాస్తవముఁ బట్టుకొనుట యామె కనుఘోష మయ్యెను. ఆమె యదరిపడి దృష్టి ముఱుగునరి క్రొకబిగ్గపురుషునిఁ జూచి తనవాస్తవముఁ బట్టుకొని దయాక్తుముగఁ దనవంక నిక్షేపించుచుండుట

కానవచ్చెను. ఇంతలో నాపురుషుఁ డామెతో నిట్లనెను:—“ఓశో
భవప్రేతమూర్తి! మొకట నాప్రేతము కత్తిర మొకరి పిదప నదృశ్య
వుకము.”

ఆబాలిక యతనివికృతవచనముఁ దెలిసికొనఁజాలకుండెను. మి
క్కిలి కష్టముతోఁ దన్నుఁదాఁ గుదురువఱిచికొని యిట్లడిగెను —“మీ
రెవరు! నన్నుఁ బ్రేతమూర్తి యని యేల యనియెదరు! మీరు నా
కరము నేల గ్రహించితిరి! మీప్రేతము మేమి!”

శుభ—(ప్రసన్నతతో) నేనొక్కటియే యెఱుంగఁగోరుచున్నా
ను. నీవీప్రేతరూపము నెల్లు తాల్చితివి!

బాలి—మీకుఁ బిచ్చియెత్తలేదుకద! నేను ప్రేతరూపమున
నుండుటెక్కడ! చక్కని మునుష్యరూపమున నుంటిని.

శుభ—నన్ను మోసగింపఁజాలవు. నీవు వనితవు కావు. నా
మృతసోదరి యగులలితప్రేతమూర్తివి. నీవీధితి నెల్లు పొందితివో
సరిగఁ జెప్పము.

బాలి—బాగుగఁ దెలివిఁదెచ్చుకొని నన్నుఁజూడఁడు. నేను
ప్రేతను గాను. వనితను.

శుభ—నీవు వనితవై నచో నింతరాత్రివేళ నీనిర్జ్ఞానమున
నేల తిరుగుచుంటివి!

బాలి—ఈదేశమునకు వచ్చుటకు నాకిదియే మొదటిసారి.
ఇచట నాకెవ్వరుఁ బరిచితులులేరు. నేను వాహ్యార్థికై యిప్పు డిట
వచ్చితిని.

శుభ—నీనివాసస్థల మేది.

బాలి—ఢిల్లీ.

శుభ—నీపేరేమి!

బాలి—(సాక్షాత్తముగ) నన్ను బడరున్నీసా యందురు.

శుభ—(సాక్షాత్తముగ) బడరున్నీసా! నీవు మహమ్మదీయ శత్రువా!

బడ—అవును.

శుభ—అట్లెవ నీవు హిందూస్త్రీవేష మేల ధరించితివి!

బడ—నాకీటివేషమే యిప్పుడు. తఱచుగ నీవేషమునే తాల్చును.

శుభ—నీవు ఢిల్లీలో నెచ్చట నుండువు! అచ్చటఁ బనియేమి!

బడ—నేను ఢిల్లీసాక్షాత్తముఁ డగునొరంగజేబు కొమరితను.

శుభ—(సాక్షాత్తముగ) నీవు సాక్షాత్తమునికుమారివా! మఱి నీకిచ్చట నేమిపని!

బడ—నేను నాగరరాజ్యాధిపతి లగుశుభకరణులపుత్రులైన మగు దలవతిరాయల యన్వేషణమున నిట కేటించితిని. మీరు డయితో నాకాతనివాడఁ డెలియఁజేసెదరా!

శుభ—నాగరరాజ్యాధిపతి యగుశుభకరణుడను నేనే. దల వతిరాయలు నాపుత్రుడే. కాని యిప్పు డతఁ డెచ్చటనున్నాడో నాకుఁ డెలియును. చంపతరాయలు బుందేలఖండస్వాతంత్ర్యమునకై యూరింభించినయత్నము సఫలము కాదయ్యె. చంపతరాయలు హతఁ డయ్యెను అతనియనుచరులు వర్తమానమున నడవుల సజ్జాతవాసము సలుపుచున్నారు. వారితోడనే దలవతియు నుండును.”

బడరున్నీసాముఖము వాడిపోయెను. అమె మిగుల దుఃఖితయై యిట్లడిగెను —బుందేలఖండస్వాతంత్ర్యయత్నము సఫలము కాదే చా! నాకెప్పుడము ను దలవతిరాయలవాడ లభింపట సాధ్యము కాదా!

బడరున్నీసా యడిగినరెండుచోళ్లనీ కుత్తరముగ శుభ్రకరణము
 “ కాదు ” అని పలికి క్రమ్మట హీరాదేవిప్రాసాదమువంకఁ జూచెను.
 మందిరమున హీరాదేవికై యెంతవెడకిన నామె యగవడలేదు. హీరా
 దేవి తన్నసత్యమున వంచింపెనని యాతనికోరికయు మించెను. హీరా
 దేవి పూర్తిగ నసత్యవాదిని యని యతఁడు తెలిసికొనెను. కాన నా
 మెను దండింపవలయు ననుతనయుద్దేశము నాతఁ డింకను దృఢపఱచి
 కొనెను. ఆవల సతనికిఁ దనకుమారుఁడు దలపఱిరాయలు నారిని వెద
 కు బడరున్నీసాయు స్మరణకు వచ్చిరి. కొలఁదిసేపటికి వెరుకఁ దాను
 బడరున్నీసాను గలిసికొనినతావున కతఁడు త్యజింపఁగ నేగెను. కాని
 బడరున్నీసా యచట లేకుండెను. అతఁడు మిగుల ఖిన్నుడై యెదుటి
 నిబిడారణమునఁ జొచ్చి యదృశ్యుఁ డయ్యెను.

భయపడవనగ్రణము.

—శ్రీమదాంబ—

మాతనవికృతార్థము

ఓళ్ళానగరనివాసులు నేడు వివిధవికృతముల నొసర్చుచు
సభాభవనముదెన భయదృష్టులఁ బఱపుచుండిరి. తమయారణ్యకస్వా
తంత్ర్యమునకు విఘ్నమాపాదించు సింగపుగుహదెసకు వనమృగము
లెఱ్ఱిభయతిరస్కారపూర్ణములగు దృష్టులఁ బఱపునో యట్టిదృష్టులనే
యోర్చానివాసులు వీరిసంహదేవనిర్మితి మగు నాసభామందిరపు దెసకుఁ
బఱపుచుండిరి. ఎల్లరు నేదియో యొకవిధముగ శీఘ్రకాలముననేది
యో యొకచూతనవిపత్తు రానున్నదని చెప్పుకొనుచుగోరి పోయిరి. అ
జామందిరమును నిర్మింపఁజేసి యందు యువరాజుగుసలీముతో సమా
వేశ మొనరించెను. తరువాతఁ గొలఁదిదినములకే యోర్చా స్వాశం
త్ర్యముం గోల్పోయెను. పర్వతసింహుఁ జాసభామందిరముననే షహ
జహాన్ చక్రిపై కాతిధ్య మొనంగెను. అటుపైఁ గొలఁదిదినములకే
పర్వతసింహునకు రాజ్యమును వీడి యడవులకు వెళలనయ్యెను. తరు
వాత హీరాదేవి యాసభామందిరముఁ దెఱపించి యందు బుండేల
భూపతులసభ నొడఁగూర్చెను. తత్సభానంతరముననే తిల్క్షణము
పర్వతసింహునిమరణము, భయంకరమగుసన్మోహయుద్ధము, నిర్భక
మగు వీలకొలఁదిజనులనాశనము, ఓర్చారాజ్యము వివిధవిపత్తుల మగు
టయు సభలంచెను. ఈతీరున నాసభామందిరచరిత్రము వివద్యరిత
మై యుండెను. అది తెఱవఁబడినప్పు డెల్ల తమపై నేదియో యొక
మహాపద నచ్చి పడనున్నదని యోర్చానివాసు లెంచుచుండెడివారు.

సమావేశసభాభవనపుటలంకరణమును, శోభను గాంచిన నే

డు మరలఁ బ్రజలలో విడిధవిరక్తము లుగఁబడెను. ఐనఁ దను
 కేడియో మహాసంకటము సంభవించుననిదనియే యెల్లరివిరక్తముల
 యందలిముఖ్యాభిప్రాయమై యుండెను. ఒకతార్కికశేఖరుఁ డనేక
 సామంతులఁ గూడి యౌరంగజేబు ఓక్కాట కానున్నాఁడనియు నిది
 యంతయు వలెనిస్వాగతప్రియత్న మనియు వదించెను. మఱియొక
 తార్కికశిరోమణి యౌరక ప్రజలకుఁ దాడుహాకాశను గూర్చి యెఱిం
 గింపఁమొదలిడెను. వారిని జూచి మూఁడవనైయ్యాయికరత్నము టిర
 కుండఁజాలకపోయెను. అతఁడు మొదట వగ్నిమండి ధూమోత్పత్తి
 యగుననుపూర్వసిద్ధాంతము బోధించి యటుపై నిశ్శయముగ సభా
 మందిరపు వెలుంగునుండి ధూమోత్పత్తి యగుననియు నీతెలుఁ గౌరం
 గజేబును నిమిత్తముగ నొనర్చి యౌర్కానగరముఁ గాల్చి భస్మీకృత
 మొనర్చివైచు ననియుఁ జెప్పెను. రాజ్యాధికారులు కాజ్యముపై నూ
 తవవివర్తు కానున్నదనియు, వ్యాపారము వ్యాపారులతో వివక్షగ్నమగు
 ననియు, నీరీతి నెల్లరు భీతులై యావద్విషయమున బహువిధములగఁ
 మాటలాడఁజొచ్చిరి. బాగుగ నలంకరించుకొని యున్నచునులగువస్త్ర
 ముల ధరియించి కంచుకీరాయలు మిగుల గరువముఁ బ్రజలనిక్షిం
 చుచు ననేకులగునరదారులతోఁ గూడి సభాభవనపుడెస కరుగుచుం
 డెను. వయసుతోఁబాటు జ్ఞానముగూడఁ బెరుఁగుచుండు నని తలఁచు
 చుండినయొకవృద్ధసజ్జనుఁడు కంచుకీరాయలఁ గాంచి డగ్గటి విశయపూ
 ర్వక మగుననుస్మార మాచరించి యిట్లనియె. — “మహారాజా! జోశం
 1. బుచక్కోనక్కి మానవులయొద్దరక్తమునఁ దాసమాడ మిగుల నిశ్చ
 కలవనియు సందుచే బుండేలుల గానుగలో నైచి పిండించి తద్రక్తము
 తయఁబడుననియు వింటిని. ఈమాట నిజమే యగునా?”

కంచుకీరాయ లీప్రశ్న కెట్టిసమాధానము నొసంగలేదు. తిర

స్కారపూర్ణమగుదృష్టి నాతనిపైఁ బడపి ముందునకు సాగిపోయెను.

అతఁడు నాలుగడుగులైన నిడకమున్నే యొకవృద్ధవిధవ యాతనిఁ గలిసికొని బహువిచారమున నిట్లడిగెను. “రేవు పాదుషావారాన తిజేఁ బ్రజలకంఠములు పఱకఁబడునని వింటిని. నా యబ్బివిధవలగు ముదుసలదొడ్డి న రక్షణ ముండదా?”

కంచుకీరాయ లాముచునలిపిన్నఁగూడ నేవృత్తురము పోసంగ లేడు. అతఁడు మీనముల కుప్పకు ముంచునకు సాగెను. కొలఁదిహారమున నతనికి దేవీభక్తులు కన్పించిరి. చారించియు రాజును జూచి యిట్లుచుగ సాగిరి. “రేవు పాదుషావారు బుగ్గేలుల్లెరు బొరకు గడ్డముల మించుకొనఁదిగనునని శాసించురఁట. ఇంక మాతృభక్తులకుఁ గూడ గడ్డముల నుంచుకొననగునా!”

కంచుకీరాయ లధికకష్టమున నానమూహమధ్యమునుండి వెడలి ముందునకేగెను. ఇంతలో లోభియగునొకవైశ్యుఁ డతని నాఁచియిట్ల డిగెను. — “ఇంక యవనులవద్దతి ననునరించి యుపనయనములు జరు గునని వింటిని. నేను పూర్వవిధానమున స్వధనవ్యయముతోఁ గట్టి వాని కుపనయనముఁ గావించునా! లేక యింకముందు పాదుషావారు మున నుపనయనము కావించఁబడునా!”

కంచుకీరాయ లీవృత్తిమునకుఁగూడ నెవృత్తురము నొసంగ లేడు. అతఁడు నాల్గడుగులైన నిడకమున్నే విద్యావంతుఁ డగునొకఁ డతనిఁ గలిసికొనెను. అతఁడు రాజును నిలిపి యిట్లు నుడువసాగెను:— “అన్నిరాజకార్యాలయములలో ఘోరీ యుపయోగించఁబడు నఁట. ఘోరీ యుపనవ్యయిగ వ్రాయఁబడునని మేమెఱుంగుచుము. కాని యావ్రాతలో సింబుడ్డి తిన్నఁగ నుంపఁబడునో తరికిండుగనుం పఁబడునో, కలము తిన్నఁగ బట్టకొనఁబడునో లేక తలకిందుగనో,

అయితరముల తిన్నగ వ్రాయవగునో తలక్రిందుగనో తెలియట లేదు. దేవత వా రీవిషయము వెంటింగించిన నెంతయు వనుగ్రహింపఁ జదుడును."

ఇట్టియనేకప్రశ్నములు వినుచు వినుచు గంతుకొరాయట నిగుల వ్యాకుల మొదలు. సాధ్యమైనంతభ్రమగ వడుగిడుతు సతఁడు సభామందిరద్వారముఁ జేరెను. అచటి కేగినపై వభీష్టసిద్ధి అగుట కింకను నాలస్యము పట్టవనియుఁ గొలఁచినపు తానచ్చటనే నిలువవలసియుండుననియు వెంటి అతఁడు మిగులఁజంతించెను.

రాజసభాభవనము నేడు తాగుగ నలంకరింపఁబడి యుండెను. దాన నెల్లదల మత్త మములగుమైనపువస్త్రము తడునుగంధాబ్జ్యల్యముల నలుగడల నల్లకొనఁజేయుచుఁ బ్రకాశించుచుండెను. ఆకాంతి యట వాక్కుతోఁ గూడుచుండియున్న యొకయువకునిదింతామగ్నయయ్యుఁ బ్రసన్న మగువదనముపైఁ బడుచుండెను. ఆయువకునియొగమున నారంగజీటుయొగమందలి గాంధీర్యము గాని ప్రాధతగాని లేవు. అతని మానసికచాంచల్యము సహాభావము మున్నగు వానిఁ గాంతి నయొకసాధారణమౌనపుడుగూడ సభాభవనమున నేదొరంగజీటుసభ జరుగునని తలంకునోర్చాచివానులు పొరవడుచున్నారని యెఱుఁగఁగలడు.

బుందేలఖండమునఁ దంతటఁ దనయధికారము స్థాపించి బుందేలులదాస్యశృంఖలముల దృఢపఱచి యలంఘితు ధిల్లికి మఱిపోయెను. బుందేలఖండసత్త్వము సతఁడు హరించెను. ఇట్టియవస్థలో నతనికి బుందేలఖండమున నుండునావశ్యకత యేముండును! అసమయమున సతఁడు దేశాంతరాకర్షిణుణిదింతానిమగ్నుఁడై యుండనోవు. కాగ్యవంతు లెల్ల భుజించినపైఁ దమచ్చిష్టమునకై యగయు విచ్చ

గొండ్రోవగిది, మృగపతిచే వేటాడబడినదానియందలియెమ్మలఁ గొఱుకనేలెంచుకాశుశుకములభంగి, నిస్సర్వబుందేలక శేబరములఁ గొట్టి గొట్టెడి యాయువకుఁ డలంఘేద్రునిప్రియశుకమై యుండవచ్చును. భిన్నభిన్నమనోవికాగరంజిత మగునాతనివదనము స్వాభావికస్థితిఁ జెందిన నీవిషయము సుజ్ఞేయ మగును.

చింతానుయమగునాయవస్థలోఁ జాలసేపు భావిసుఖకాజ్యమున మనోవిహార మొనరించిపై నాయువకుని కేవల హరాత్తుగ జ్ఞప్తికి వచ్చినట్లయ్యెను. ఇప్పటివఱ కాలనివదనము కల్పనికవిలాసచ్ఛాయాచ్ఛాదితమై యుండెను. అతఁడు కల్పితాధికారమదాంధుఁడై యుండెను. కాని యిప్పు డాతనిముఖము స్వాభావికరూపముఁ దాల్చెను. ఇతఁడెఱిగినది. అతఁడు మనఃపూర్వపరిచితుఁ డగునరదార్థరణదుల హాసానుఁడు.

రణదులహాసాను గర్దియపైఁ గూర్చుండి తనసుఖాధికారములఁ దలఁచికొని యొడలు మఱచుచుండెను. సమర్థులలోనివీధులలోఁ దాను భైత్యుక దురివస్థలోఁ గాలముఁ బుచ్చినతనపూర్వావస్థ యాతనిస్మరణకు వచ్చెను. అటుపై సుచ్ఛాత లాతనిఁ బిచ్చివానిగఁ జేసినైచెను. స్వదేశవైభవముపై సధికారిము వహింప సతఁడెంతయు నసమర్థుఁడై యుండుటచే విజితదేశముఁ జేరి స్వహితసోదరులసాయమున సతఁడు స్వభాగ్యపరీక్ష నొనరింపనొచ్చెను. ఢిల్లీనిఁ జేరుమార్గమున నెలలకొలది దాసనుభవించినదుర్దశ యరినిస్మరణకు వచ్చెను. ఢిల్లీనిఁ జేరినపైఁ దనయదృష్ట మెట్లు వివర్యస్త మయ్యెనో, జోగియగుతా నెల్లు భోగియయ్యెనో, కొలఁదిదినములకుఁ బూర్వమే సమర్థుండుప్రజలయెదులఁ జేతులఁ జూచిన బిచ్చగాఁడు ఎంతోఘ్రిముగ నొరంగజేబువధయందలిసామంతుఁడై వేలకొలఁదిప్రజలపాలితోష్ణిక

ముల నందఱొక్కొక్కనో, మున్నగువిషయముల స్మరించి, యతఁడు తన్నుఁదానే ధన్యుఁడనని యెంచుచుండెను. కొలఁదినీపటిలో స్వాభావికస్వరూపమునఁ గన్పట్టు నాతనిముఖము, వివిధవికారాచ్ఛాదితమ కాఁజొచ్చెను. వైభవశిఖరాకోహణమునఁ దన్నెట్టి ఘోరావమాన మొనర్చిన చంపతరాయచ్చత్రీసాఖుల కెల్లు తాను వ్యాజనహితముగఁ బ్రతీకార మొనర్చెనో, యకాంగశబ్ద మెల్లు తనయెడఁ బ్రసన్నునిఁ గావించుకొనెనో, తుదకు స్వబుద్ధిచే దానింతటికౌర్యపాదమ పంతుగుకార్య మొనరించెనో—యీసమస్త విషయముల స్మరించుకొనుచు—నొక్కటొక్కటిగ వైభవాద్విశిఖరముల దర్శించుచు—జింతామగ్నుఁ డగురణదులపాఖాను వైభవాద్వికూలముఁ జేరెను. అతఁడు తనయూహాసమయమున రచించిన యుచ్చాశాదిత్రీమునఁ దాను బుండేలఖండమందలి యొకపాదమహీనుఁ డగుభూపతినిఁ బదభ్రష్టు నొనరించి తల్పింహాసనముపై నధికారపూర్వకముగఁ గూర్చుండి యున్నట్లు, బుండేలఖండమందలి మాండలికరచనులెల్ల రవవశిరస్కులై నవినయులై, తనయెగుట నిలువఁబడి నివదనము నీక్షించుచున్నట్లును, సతఁడు చూచుచుండెను. వారిలోనివాడే యగునాపదభ్రష్టుఁడగుసరపతికూడ మాటాడక నిలువఁబడి యొకసామాన్యపదవి నంది ప్రసన్నుఁడై యున్నాఁడు. ఈరీతిగ బుండేలఖండమందలి దృశ్యాదృశ్యములు, సజీవచిత్రితములు సగుసమస్తనంపదలుఁ దనవశమయ్యెను. తనయొచ్చసన్నిధి వానినిఁ దాననుభవించుచుండెను. ” అనియు సతఁడు భావించుచుండెను ఇంతలో నాతనికిఁ గంచుకీరాయలు స్మరణమగ్న, నింతదమక నాతఁడు సభకు రాకుండుటకై యాశ్చర్యము జవించెను. పరిశ్నింపఁ, గంచుకీరాయలు చాలసేపటినుండియుఁ గిగిందికి వచ్చియుండఁ గనియు, సభామందిరప్రవేశమునకై యనిమతి చేడు

చుండెడిదియుఁ జెలియవచ్చెను. ఎద్దియేని జంతువు తనవలఁ దగు ల్కొనినవస్తువుగయుని కెంతటియానందము కలుగునో యప్పు దానిని ప్రియూనందము కలిగెను.

తనకులహానానుఁడు తనరాకఁ గోరినాఁడనుమాట విన్నవన నే యితఁ డత్యంతిశీఘ్రగతునమున ఖానుఁడున్నపెద్దగదిలోని కేగి నవిన యముగ వెంగి నమస్కార మాచించి యొకమూల నిలువఁబడెను. ఖానుఁ డతనిఁ దనసమీపమునఁ గూర్చుండ సంజ్ఞ యొనరించినంతినే యులిఁడు కృమపూర్వకముగ జరిగి యుచ్చోటికి జోయి కూర్చుండి యుట్లనెను.

“దేవరవా రీసమయమున నన్నుఁ బిలిపించుట మాహాభాగ్య మని యెఁతుచున్నాను. అట్లాపింపుఁడు.”

రణ—రాజా ! నేనీసమయమున పర్యంతావశ్యకమగు నొకవిషయమున నమాలోచన మొనరింప మిమ్ముఁ బిలిపించితిని. మీరు ధీల్లిసామ్రాజ్యమున కత్యంతక్షేమకాంక్షులును, బుద్ధిమంతులు ఎగు భూఫతులు. నాకు మీయభిప్రాయ మొనఁగుటయే కాక నాయాశ యుసిద్ధికై నాయపడెదరనికూడ నేను విశ్వసించుచున్నాను.

కంచు—తప్పకుండ సర్వవిధములఁ జమయాజ్ఞాపాలనమునకై నేను సంసిద్ధుఁడనై యున్నాను. తమరు నారాజ్యమునంతము—బ్రాహ్మణమునై న కింపను—నొనఁగుటకు నాకెట్టిసంశయము నుండదు.

రణ—రాజా ! చాలెను. నాకు మీపై సంపూర్ణవిశ్వాసము కలదు. కాబట్టియే యీసమయమున మిమ్ముఁ బిలిపించితిని. ఇప్పుడు నేను నాయభిప్రాయ మెఱింగించెదను. సావధానులై వినుఁడు.

కంచు—అఁ, అట్లాపింపుఁడు. నామనపంతయుఁ దమవత్తము ప్రజే యున్నది.

రణ—వెంట్ర మొదటివిషయ మిది. మీరొకరిలెమూలమున నేను ఏప్రములగు భేదవైకల్యములకు లోనై నెలలకొలదిగఁ జంప రరాయచిత్తమునకుఁ బడియుండనయ్యెను. నేనామెకు న్యాయసమ్మతి మగుశీఁక్ష యెట్టిదోని విధింపఁజూచుచున్నాను. మీకు నాయభిప్రాయము నెంతవఱ కామోదించుట !

కంచ—మహాశయా ! నేనేమని మొఱుపెట్టుకొందును ! స్వయముగ నేనే యామెమూలమున వికలఁడనై యున్నాను. ఆమె ఘట్టి సామ్రాజ్యమునకుఁ దర్జునకాంక్షలకుఁ బ్రాణశత్రువు. దేవరపారామెత్త యెట్టిదండనము నిర్ణయింతురో నేను వివవచ్చునా ?

రణ—అఁ. అఁ. శ్రీధరో వినుఁడు. ఈవిషయమునకే మిమ్ముఁ బిలిపించితిని. ఆమెను వెంటనే రాజ్యమునుండి తఱిమివేయవగును. తేకున్న నామెకు మీరాజ్యముపై నెట్టియధికారము తేకుండునట్లు లామెను భవహీనుఁడగునెవనికో యొకనికి నొవఁగి వివాహ మొనరించి పరిత్యజింపవగును. ఇట్లుచేయే నేనెంచుచున్నాను. ఇంతటిగొప్పరాజ్యమున కధికారిని కాఁజగివయోగ్యత యప్రతిష్ఠాకారిని యగునామెకు లేదు.

కంచ—మీయీశాసనానుకూల మత్యంతోత్తమును, యోగ్యము, నేను జరకాలమునుండియు నామెత్త యిట్టిదే యగునేర్పాటు నాలోచించుచుంటిని. చిరకాలమునుండియు, వారాజ్యమును ధీల్లీసాక్షిభౌమునికి సమర్పించు మిద్యేశముగూడ నాకుఁ గలదు. నాకు కుమారుఁడు లేనేలేడు. ఇట్టియయోగ్యతగుకొనుటే నాయుత్తరాధికారినిగా నుంపఁగోరను.

రణ—రాజా ! మీపాశుభ్యము నెంతని పొగడవచ్చును ! నేను గూడ మీయీశాసనానుకూల మత్యంత్యముగ నామోదించుచు

న్నాను. కాని మీయభిప్రాయమును గొలదిగ వివర్ణిస్త మొరలించిన శ్రేష్ఠతరముగ నుండునని నాయభిప్రాయము.

కందు—చిత్తము. ఆజ్ఞాపించును. నేనన్నివిధముల సంసిద్ధుడనై యున్నాను. నాకెందును బాధలేదు.

రణ—హిందూమహమ్మదీయులపాండుఁ బెంప నీనమయ మన నెట్టిమహాప్రయత్నము లావశ్యకములై యున్నవో, మీరెఱుఁగుదురు. హిందుస్థానమందలి భిన్నభిన్నదేశములలో ముసల్మానుల రాజ్యములు కొన్ని స్థిరపడునేరె, దమ్ములమునను, రెండుబాగుల యేకీభావనర్థనమునను, నిస్లాముమతము స్థాపించుటయం దధికమగు నాయము లభింపఁగలదని, పాదుషావారియభిప్రాయము. ఈనమయ మున సామాన్యముగ హైందవరాజ్యము లన్నియు స్థిరీపామూర్త్యము నకు నామంతుములై యొప్పును. హిందూస్థాన మంతయు మానవశముననే యున్నది. కానఁ గొన్నిచిన్నచిన్నరాజ్యములుగూడ ఢిల్లీరాజనభయందలి యుత్తములగునరదారులపశ్చిమే. భవిష్యత్కాలమున సౌమ్యశాంతియుల కవకాశము లభించును. ఈయభిప్రాయముతోడనే పాదుషావారు తమసర్దారులకు గొప్పగొప్పరాజ్యముల నొసఁగి వారిని రాజులుగ నొనర్పఁ గోరుచున్నారు. భగవంతునియనుగ్రహమున నివృత్తు బుందేలఖండముపై ముసల్మానులకు సంపూర్ణమగు నధికారము లభించుచు. ఈతిరుగుమున నిచ్చట నొకయవనరాజ్యము స్థాపింపఁబడుట యుక్తమని నీచేరుచున్నది. మీరు మీరాజ్యమును పాదుషావారి కర్పించిన వారు దానిని నాకే యొరంగెడ రిని నేను నమ్ముచున్నాను. వల యన, ధాంధేరమునందును, తర్కమింపఁగలము లగుస్థలములను, నాకెట్టివాంఛ యున్నదో వారెఱుఁగుదురు. కాని యందు మీరేగతివైన నాలసింపవలసినవచ్చును. ఇట్టిస్థితిలో మీరు

స్వయముగనే మీరాజ్యములలోఁ గొంతభాగమును నాకొనంగినఁ బని యంతయు ముగియు ననియు, మన మిరువురముఁ గలిసి ధీల్లీసామూర్తి జ్యమునకు మహాత్మ్యవల జేయఁగలమనియు నాయభిప్రాయము. కొను రితెను మీరైట్లైనఁ బరిత్యజింతురు. ఇఁక మీరాజ్యమునకు కుత్తగాధి కారు లేవరును లేనేలేరు. మీరు జీవించియున్నంతకాలము—మీరు చిరకాలము జీవించియుండునట్లు భగవంతుఁ డనుగ్రహించుఁగాక— మీరు నిరాంతకముగ రాజ్యాధికారులై యుండుఁడు. నానివాసమున కొకసామాన్యగృహము చాలును. తరువాత మీయిష్టమువచ్చినట్లు— అట్లే—”

రిణదులహాళానుఁ “ డల్లే ” యని యూహించెను. ముందేమి చెప్పనగునో యతినిమనసునఁ దట్టలేదు. కంచుకిరాయలు పృథమ ముననే తనరాజ్యము నంతను ధీల్లీసార్వభౌముని కప్పగించుకొనికఁ బ్రకటించినను, రిణదులహాళానునిప్రస్తావ మాతనిఁ గొలఁదిగఁ జింతి తునిఁ జేసినై చెను. రిణదులహాళానును బ్రసన్నుం జేసికొనుటకుమా త్రిమే ప్రకటించఁబడినతెగలుచ్చు నెఱవేర్చుటకై తనపై నింతటినిర్బం ధము నడులఁ గాంచి యూతఁడు మనసునఁ గొంచెముగఁ జింతించెను. కాని యాసమయమున ఖానునియిచ్చకు విరుద్ధముగ నేమైనఁ జెప్పట కుఁగూడ నతనికి సాహసము లేకుండెను. అతఁడు మహర్షింశయము నఁ బడెను. మిగులఁ గష్టమునఁ దనవ్యాకులత నడఁచుకొని యతిఁ డిట్లనియె—“ చాల బాగుగ నున్నది. నేనేవిషయమునను జెప్పఁదగిన దేదీయు లేదు. ధాంధేరమును జేరఁగనే యీవిషయమును నామం త్రులతో నాలోచించి వెంటనే తమకుఁ దెలియఁజేసెదను. ”

అట్లుపైఁ గొంచెమునేపటివఱకు వివిధప్రసంగములు జఱుగు చుండెను. “ నాచక్రియు నడచింది. మంచిమృగమే చేఁజిక్కినది. ”

అని యెంచి భానుడు మిగులఁ బ్రసన్నుఁడయ్యె. “ఇప్పుటికి నీవ
వక్షల్పకొన్నఁ జాలు. అటుపై నేనుగూడయుఁ జూడవచ్చును.” అని
యెంచి కంచుకీకాయలు కొలఁదినీవటిలో భానునియునుమరిఁ బొంది
తనవారిఁ బట్టెను. మార్గమున పరఁడు “ప్రాణములు దక్కె నదియు
పతియ” అని యెఱుఁచుచుఁ జోవుచుండెను.

ఇట్లవదియొకటవప్రకరణము

జననింహుడు—భక్తిసాహిత్యము

నిజమగువిజయలాభాశంకయు సమరతలంగమున నాత్మపరాక్రమ
ప్రకృత్యమున విజయం బగువారిమాత్రమే తెలియును. అమృత
జాని నూహింపనైనఁ జాలరు. దేవగర్భకుర్గమును జంజించి చక్రవర్తి
సైన్యము విజయోత్సవకలన మొగ్గుమై యుండెను. సైన్యమున నెల్ల
దల గావజాత్యుచులు జరుగుచుండెను. యువసైనికులు కొన్నిచో
టుల ముక్త్యపావకుత్తులై పడి యుండిరి. మఱికొన్నిచోటుల ననేకవిధ
ముల పల్లతులఁ జేయుచుండిరి. తారికాళు లానమయమున భూమిపై
నొనుటలేదు. తారిమస్తిష్కములు సప్తమాకాశమున నుండెను. మఱ
మఱయును “తానారీరీ” “కిటకిటకాయ్ తాయ్” లపై “వహ
జావ వహవా” లయు “సుభావ్ అల్లా” లయు వర్షము కురియు
చుండెను. సైన్యముతోనిచి పైదేవులకు నానందమొగ్గులై యుండిరి.

నగమురాతిరి కడదిపోయెను. చంద్రుడు కృతుకృతుముగ
 గగనమధ్యమును జేరెను. జగత్తు నిజాదేవతారాధన మొనరించు
 చుండెను. దేవగఢమునకు నలువైపుల గుడారముల వై దిగినియున్న
 యవనసైనికుల విజయోత్సవము సూతనచ్చాయఁ గొల్పుచుండెను.
 జయసింహుఁ డొంటెరౌతులచే విజయవార్త ఢిల్లీకి, బంపి సావకాశ
 ముగఁ దెలిపిరమునుండి జయలెవ్వడలి మనోహరచంద్రికం దిరుగుచుం
 డెను. “ విజయలాభవృత్తాంతము విని పాడుపావారు మిగులఁ బ్రీతి
 న్నులై సంతోషు లగుదురు. ఇంతటి సులభముగదేవగఢ ముద్ధవిజయ
 ము విని నాపై నరారమగుకృప వహింతురు. వారు నామెడ నత్యం
 తకృతజ్ఞులై యుందురు.” అని యీ మొదలగువారలోవరములు భూ
 రుఁడు రాజభక్తుఁడు నగునారాజపుత్రునిమనసున నుత్పన్నము అగు
 చుండెను. అతనివదనమున వాస్తవికవిజయానంద మొలుకుచుండెను.
 అతఁడు తననలువనలఁ జూడెను. సైనికులు, నాయకులు స్వేచ్ఛాయో
 గ్యులల ననునరించి వివిధావందముగ్నులై యుండుటఁ గాంచి యతఁడు
 మిగుల సంతసించెను. ఇంతలో నెవనియనమానపరాక్రమకారణ
 మున దేవగఢవిజయము లభించెనో యాఘత్రసాలకుడూరుఁడు స్మర
 ణకు వచ్చినంతనే యాతనిహృదయము ప్రేమాంకితమై కంపితమయ్యె
 ను. చంద్రరాయలమరణాంతరమున ఢిల్లీచక్రవర్తి మహీబాహురాజ్య
 మును వశపఱచుకొన్న నాటినుండియు నశరణుఁ డగుఘత్రసాలుఁడు
 జయసింహునియొద్దనే నివసించుచుండెను. జయసింహుఁడుగూడ నత
 నినిఁ దనపుత్రునిబలఁ బ్రేమించుచుండెను. కావుననే యాయదనన
 నాతనిహృదయము తనయాసురాగవిహ్వలమై యుండెను. కార్యాధి
 క్యమున నింతదనుక ఘత్రసాలకుడూరునియతులకౌర్యముఁ బ్రకటించి
 చుటకుఁగాని, యతనియొకఁ గృతజ్ఞుఁడఁ బ్రకటించుటకుఁగాని యాతఁడు

కవికాశము గలుగకుండెను. ఇప్పుడవకాశముఁ బొంది యతఁడు మెల్లమెల్లగ ఛత్రసాలునిశిబిరముదెస కరుగుచుండెను. నేటిఛక్రిసాలునిపరాక్రమముచే బాదుషావారు సంతృప్తులై యతనిపై తృకరాజ్యము సతని కిచ్చివేయునని యతఁడు మార్గమునఁ దలఁచుచుఁ బోవుచుండెను. ఈభావన మతనికి మహానందనాయక మైయుండెను.

అతఁడు ఛత్రసాలకుమారునిపటకుటీరముఁ జేరినంతనే తత్సూరపమున వెన్నెలలో నొకయువకుఁడు తాత్పైఁ గూరుచుండి విచార మున్నుండై యాలోచనాధీనుడై యుండుట కానవచ్చెను. కొలఁదిసేపాఁగి యువకునిదెసఁ జూచి బయసంహలుఁ డిట్లడిగెను. —

“ ఎవరు ! ఛక్రిసాలకుమారుడా ? ఏమివిచారమున మునిగి యున్నావు ? ”

కాని యతనిపశ్చాత్తేప్తిప్రత్యుత్తరము రాలేదు. ఛక్రిసాలుని భుజములపైఁ జేయినైది యతఁ డాశ్చర్యమునాగముల నిట్లడిగెను -

కుమారా ! నీవేచూలోచించుచున్నావు ? నీయూవిచారమునకుఁ గరమేమి ? నేడు నీముఖమున విజయానందచ్ఛాయ కిన్నట్టవలసియుండెను. నీవెంతటినిరాశావిచారములకు లోనుగానేల ? నీశౌర్యపరాక్రమములమూలముననే నేడు చక్రివర్తిపై న్యముల కీయానందానుభవ బాగ్యము లభించినది. కాని నీవు స్వయముగ నింతటిఖన్నుండనై యుండుట యాశ్చర్యకరమై యున్నది.

ఛత్రసాలునివిచారాలస్యము భగ్గుమైపోయెను. అతఁడు శీఘ్రముగ లేచి నిలువఁబడి విషయనివమితశిరస్కుండై యిట్లనియె. —

“ ఆర్యా ! ఇది తమనిశ్చింతనమయ్యమై యుండ నిచటికి రావలశ్యముఁ జెందితిరి ! అజ్ఞాపించుచు. తమకీసమయమున నే నట్టిసేవ నొనర్పఁగను ? ”

ఛత్రసాలుడు స్వవిచారముగ్నుడై యుండి తనమాటల విసలేదని యెఱింగి జయసింహుడు మౌల నిట్లనియె. “కుమారా! నేను నీకు లభించినవిజయమునకై నీవేల యానందించుట లేదు? నేటి సీతార్యమును బ్రశంసింప నిటకువచ్చితిని. కాని నీమానసికావస్థ కేవలవిచారముగఁ గన్పట్టుచున్నది. నేటివిజయలాభానంద మించుకయైన నీకుఁ గలుగుట లేదా!”

ఛత్ర—(సోదోకముగ) విజయము కందువా రొకరుఁ, దదానందము ననుభవించువారు మరియొకరా! నేను ఛట్లీశ్వరునికి విజయము కల్గినదానికై నాకానంద మేల? నేను నాకరివకర్తనగ్నునెంచి బోరాడితిని. దేవగఢము మున్నెల్ల పరాధీమై యుండఁగొనివచ్చును నట్లే. దానిపై ఆదిల్షాయధికార మున్న నేమి! బొరంగజీబుపధికార మున్న నేమి! శిరూముసల్మానులపతాక యెగురుచున్న నేమి! సున్నముసల్మానులకేసము స్థాపంపఁబడిన నేమి! ఛత్రసాలునికి రెండును సమానములే. కాని నేటినుక నేను భవిష్యముగ నుంటిని. ముమ్మందు మదీనూశయనాఫల్యము, సత్యధర్మగుతమసాయము నాశించి యుంటిని. కాన నేను మిమ్ముఁ బ్రసన్నుల నొనర్చుటకే హృదయపూర్వకముగఁ బోరాడితిని. దేవగఢదుర్గము జయింపఁబడినఁ దమరుచ్రొన్నదిత్తు లగుదురని నేనెఱుంగుచును కావుననే నేను నేను నాకలుకర్తవ్యముఁ బాలించితిని.

జయ—(చేతితో నెదుటఁ జూపుచు) నీసమీపమున నలువైపులఁ గన్నెత్తెత్తిచూచుము అచ్చటవిజయోత్సవముగ్నులగుస్థితిగల్గెదరు యవమలేరా! వారిలో సగముకన్న సధికులు హిందువులు. ఐన నేను వారేల విజయోత్సవ మొనరించుకొనుచున్నాడు! వారు మాకు జయము వచ్చిన వారేల యానందించుచున్నాడు!

ఛత్ర—ఇదియే నాకునుదెలియుట లేదు. స్వీయవచాగ్నిమ
మునఁ బోరాడి వ్యదేశమును వ్యయముగ నొరంగజేయుచు వశమున
ర్చివా రానందింపనేల? అయ్యా! తమరు నన్నుఁగూడ నీయజ్ఞుల
శ్రేణితోఁ జేర్చుగోరుచున్నారా? ఈసైనికులయొనందముఁ గాంచిన
నాకు మఱితరుఁలుము గలుగుచున్నది. వారితూవంపమే నావిచార
మునకుఁ గారణము. నాయానందవిషయమే వారికి దుఃఖకారక
మగును. వ్యదేశచార్యగ్యమును దమరు పీనిచే బాగుగ నెఱుంగఁగ
లదు.

జయ—స్వాతంత్ర్యభావము చంపలేకాయమహారాజుతోడనే
పశించిపోయిన దని నేనెంచితిని. కాని నీవుగూడ నావర్ణముననే రంజి
తుఁడవై యుంటి వనియున్న దెఱిగితిని. కుమారా! ఎఱైన నీతఁడై
మర్దకనుగాంచియైన నీనేత్రములు తెఱచుకొనవలసియుండెను. బుందే
లఖండమండలిభయంకరరక్తపాతముఁ గాంచియైన ముందేశకల్యాణ
మార్గము భ్రమాపూర్ణమని నీవెఱుంగవలసినది. ఇంకను బుందేల
ఖండపుమర్దినము లంతమందలేదని తోచుచున్నది. ఛత్రసాలా!
నిర్జలమేఘము తెన్నటికిని వర్షింపవు. అవి సూర్యచంక్రిలగతి నడ్డు
టకుమాత్రమే. తన్మూలమున మఱియెట్టిలాభము నుండదు.

ఛత్ర—(హాదోకముగ) అయ్యా! స్పష్టపచనమునకై నన్ను
మన్నింపుడు. తమరులేండిగారిని నన్ను నిర్జలమేఘములతోఁ బోల్చి
తన్ము సూర్యచంక్రిలుగ భావించుకొని మేము తమతేజఃప్రకాశ
ముల నిరోధించుచారమే యని చుడువుచున్నారు. తన రిన్ననాళ్లనుం
డియు జ్యోభూమిని బరిత్యజించి భారతవర్షమందంతట న్వప్రకాశ
వ్యాపనమునకై సార్వభౌమాస్థానమున నివసించుచున్నాడుగా! ఐన
నిప్పుటివఱకు దేశమున నెంతిప్రకాశము వ్యాపించినది?

జయ—(గంభీరముగ) ఛత్రీసాలా! నీమాటలచే నాకిండుక
యుఁ బ్రధము కలుగుటలేదు. పాదుషాకొలుపున నుండిననాచేఁ బ్ర
జల కెట్టియుపయోగముఁ గలుగలేదని నీవునాపై నాలోపించిననిందకు
నేనొక్కఁడనే పాత్రొడను గాను. కాని యన్యులదోషముల లెక్క
పెట్టక యాత్మకర్తవ్యపాలన మొనరింపనగునని నాయభిప్రాయము.
నేను చక్రీవర్తియాస్థానమున నుండి వ్రజలకు గొప్పయుపకార మేడి
యుఁ జేయఁజాలకున్నను, ననుచితములు, నన్యాయపూర్వకములు
నగునెన్నిపన్నలఁ దీసివేయించిననో, నీవెఱిగియే యుండవచ్చును.

ఛత్రీ—తమరు ప్రితపన్నల ననకములఁ దీసియే వేయిం
చితిరి. కాని వెంటనే పాదుషా కొత్తపన్నలఁ దగిల్చెను. ఒకయుధికా
రము నొసంగి తల్పముముఱగునన్యాధికారముల రెంటిని లాగిశోనుట,
రెండుపన్నలఁ దీసివైచి, తిత్తుల్యమగు తృతీయకరము విధించుట,
మున్నగునవన్నియు రాజసీతు లని తమరు స్వయముగ నెఱిగియే
యున్నారు. ఈవిషయమున నేను తమ కింతకన్న నధికముగ నేమిచె
ప్పగలను? తమ రాలోదించినచో—మహారాజా రాజసింహునిఖడ్గ
మేయుదాత్తాశయముతో నొరనుండి బయల్పడలెనో, దక్షిణమున
శివాజీకృపాణ మెట్టిపవిత్రకర్తవ్యనిర్వహణమునకై బయలుదేరినదో,
తమప్రియత్నములకన్న శ్రేష్ఠతరము లగునట్టిమంగళమతాశయము
లతోడనే తుదిపటకుఁ దండిగారు పోరుచుండిరి. ఉదయపురము సా
భాగ్యవంతమై యుండెను. దక్షిణనక్షత్రము తేజోవంతమై యుండె
ను. అందుచే మహారాజారాజసింహునియొక్కయు, మహాత్ముఁడగు
శివాజీయొక్కయు ప్రియత్నములు సఫలము లయ్యెను. కాని బుందే
లఖండసాభాగ్య మింతిడనుక నిద్రాగిమై యుండుటచే దండ్రీగారిప్రయ
త్నములు భగ్నము లయ్యెను. కాని యీకారణముననే తమరు

వారిని నిర్జలమేనులులతో బోల్పకుండుగాక. ఇప్పటివఱకు నిర్జలములై కన్నపైడిజలదములే శివుకాలములో బుండేలఖండముపై స్వాతంత్ర్యవక్షముఁ గురియ మొదలిడును.

జయ—బుండేలఖండభాగ్యోదయ మెప్పటికై నననాఁటువఱకు నీవిట్టిహీనావస్థఁ బడి నీనమయము వ్యర్థమొనర్చుకుండువుగాక యనియు, కేరద్వీపయలాభముఁ బొంది నెచ్చమగునీవురాతనవైభవముపై నధికారము వహింతువుగాక యనియు నేనాశించుచున్నాను. కేపిట నుండి చక్రీవర్తిపై న్యము ప్రయాణము సాగించును. నీవుకూడ నా మెట ఢిల్లీకి రమ్మ నేటినియతులసరాక్రమవృత్తాంతము విని పాదు షానారు మీగుల సంతసమున నీయైశ్వర్య మంతయు నీకు ముల ఇచ్చి నైతురు. ఛత్రీసాగా! నీవు నామాటలఁ దిరిస్కరింపకుము. నేఁచప్పటి కేగి నీరాజ్యము నీకప్పింతుచు.

ఛత్రీ—నాకు మహీబా రాజ్యస్థానము బుండేలఖండస్వాతంత్ర్యప్రాప్తి కాఁజాలదు. అయ్యో! యుద్ధా మగు మృగపతిగూతలి శువకముచేఁ గాని సృగాలముచేఁ గాని తీతునని కాదు. చాతక మెన్నడు గోతిలోనినీటిచేఁ దనవిసానఁ దీర్చుకొనదు. కావున బుండేల ఖండస్వాతంత్ర్యభిలాష కేవల మహీబా రాజ్యముచేఁ గాని పాదు షాదర్పారుక నమీరుబిరుదముచేఁగాని నెఱవేఱదు.

జయ—ఛత్రీసాలా! నీవు బుండేలఖండస్వాతంత్ర్యము నింకగ నభిలషింతువేని ఢిల్లీకి నచ్చి బుండేలఖండముపై న్యాయుపహతిములు, ననుచితములుగు కరముల విధింపవలదనియు నచ్చట నెట్టియగ్య యాచరణముజరుగరాదనియు బుండేలులయధికారములు బాగుగ రక్షింపఁబడవలయు ననియుఁ బ్రజలకు మతిస్వాతంత్ర్య ముండఁదగు ననియు నచ్చటిపరిపాలనము సువ్యవస్థితమై యుండవలయు ననియుఁ బాదుషా

వారిలో మొఱిలము. పాదుషా సీంహమాటలకు సమ్మతించి యీ విషయమున నీకు వాదాన మొసంగిన నీయిచ్చ నెఱవేఱినట్లేకదా!

ఛత్ర—అయ్యా! మాకుఁ గావలసినది స్వాతంత్ర్యము. వాదానము కాదు. అక్షరుపాదుషా శాసనవిధాన మత్యంతసాష్టవమున నొప్పుచుండిను. తన్నూలమున బ్రదలెల్లరు సుఖులై యుండిరి. అల్లియు శూరశిఖామణి యగుమహారాజా ప్రతాపసింహుఁడు చిహ్నారు నైభవముఁ దృణీకరించి బలవత్తరిమగు శక్తివర్తి బలము ధిక్కరించుటచే జీవనము నేలగడపెను?

జయ—(నవ్వేనుచుగఁజూచుచు) కుచూగా! నీమాట కనుచక్కని నున్నది. పాదుషాకొలుపున వమీరుపదివీ స్వీకరించునమయముఁ జరిపెతిరాయలు నిట్లే నుడివియుండెను కాని కాలానుగుణ్యము గుకార్యవిర్వహణము బుద్ధిమంతుల లక్షణము. అచ్చటి కేతంది పాదుషాకు నీయొచ్చియుచుకారముల నన్నిటి జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చు. బుందేలఖండమునకు బాగ్యవశమున స్వాతంత్ర్యము లభించినపరే లేకున్న నీయిచ్చవచ్చి నెఱవరింపుము. కాని పాదుషావారు సమాటకు సమ్మతించెన రని నావిశ్వసము. నేటినిశోర్యముమూఱుమునఁ బాదుషావారికి లభించినభూభాగమున బుందేలబుడిము సగమైన నుండిను. వారు శాంతినుఁజ్ఞులై నీప్రాంతము నాలకించి నది తిప్పక స్వీకరింపఁబడును. దాన వారికి లేశమైన హాని యుండఁబోదు.

ఛత్ర—అయ్యా! సామ్రాజ్యమహాసభలోఁ బాదుషా యాదీనమాటల నన్నిటిని మొఱచితిరా! ఆసమయమునఁ పాదుషా మాప్రార్థనము నెంతయచుచితముగఁ దిరస్కరించునోతమకు జ్ఞప్తయందులేదా? మాటిమాటికి భిక్షాంధేహియగుటచే నేమగును? ఒకపూరు

భిక్షాటనమున స్వాతంత్ర్యము లభింపదని తెలిసికొనవలెనని మాట మాటికి జేయఁ జూచిన ఫలమేమి?

జయ—(సానురోధముగ) ఫలమున్నను లేకున్నను నీవు నాతో ఢిల్లీకి రావలయును. నామాట వినివలయును. ఇట్టిదీనానూహనములలో నిన్ను బుందేలఖండమున వివశఁ జాలను. హీరాదేవిగొప్పచూరులు బుందేలఖండమునం దంతట నీకై వెదకుచున్నారు. నీతండ్రి నాకు మిత్రుడై యుండెను. మిత్రుడే యనవలె—పోదరుడే యైయుండెను—నీవు హీరాదేవిజూలుదుర్మార్గురాలివలనఁ జిక్కి మహావిపత్తులపాలగుటకు నేను నమ్ముతింపను. నీవు నావెంట ఢిల్లీకి రావలయును.

శత్రు—(గర్జదస్వరమున) అయ్యా! మీయీదయితే నేననుగ్రహింపఁబడితిని. దీనికై మీకు నేనంతయు ఋణిని యున్నాను. కాని నావిషయమున మీరింతగ భీతిఁజెంద నక్కఱలేదు. హీరాదేవి నాప్రాణములఁ గోననున్నను నాకుఁ దదివీచారము లేదు. ప్రాణనాథ స్వామిప్రయత్నమున శీఘ్రముగనే బుందేలు లెల్లరు స్వాతంత్ర్యములై నన్న ప్రాణప్రియునిగఁ జూచుకొందురు. అయ్యా! తమరు నావిషయమున నేమియు విచారించకుండు. మహారాధ్యక్షము నన్న రక్షింపఁజాలకు న్నచఁ, దండ్రిగారివలన నాకు లభించినయభేద్యధైర్యము నన్నఁ దప్పక కాపాడును. తండ్రిగారిప్రేమ నన్నఁ గాపాడఁ జాలకున్న వింధ్యవాసినీ దేవ్యనుగ్రహము తనభక్తుని గాపాడిరీటును. నామనమున స్వాతంత్ర్యదివ్యజ్యోతి వెలుగుచున్నది. ధైర్యము నన్న రక్షించుచున్నది. పవిత్రీదేశహితకర్తవ్యము నామనమున లగ్నమై యున్నది. తమరు, ప్రాణనాథప్రభువు మున్నగు మహాత్ముల యాశీర్వాదములు లభించుచున్నచి, ఇంక నే హీరాదేవికి వెఱవవలె? అయ్యా! నన్న ఢిల్లీకి రానిర్బంధించకుండు. ఈప్రాంతమున చేరింకను నొసరింపఁ

డగుమహాత్మ్యమున్నది. నేనింతశీఘ్రముగ నిప్పుడే దక్షిణ దిశము విడువజాలను.

జయ—(సాశ్వర్యముగ) నీవు మాతోఁగూడ బుందేలఖండమునకైన మఱి రావా?

ఛత్ర—తాను. ఇంతను దక్షిణముననే వెండుదినములవఱకు నడవగును.

జయ—నీవిచ్చటనుండి యేమి చేయుతువు?

ఛత్ర—నాగురుశర్మక మొసరించి యెందును.

జయ—ప్రాణనాథస్వామి నేడు దక్షిణముననే యున్నాఁడా?

ఛత్ర—లేదు. వాడు బుందేలఖండముననే తనకార్యము స్పృహించుకొనుచున్నాడు.

జయ—ఎవ నీవిప్పు డిచ్చటనుండి దర్శింపఁగోరెడిగదా వెదకు!

ఛత్ర—మహాత్ముడగు శివాల్!

జయ—(సాలోచనముగ సంతోషమున) ఐన నీవు మిగులు శ్రమమును బ్రశంసనీయుము, యోగ్యమగుకార్యము జేయుచున్నావు. నీవు మిగులసంతసమున నా మహాత్మునియొద్ద కేగి గురూపకారముఁ జేయుము. అతఁ డన్నివిధముల నీకు శుభము కాదగినవాడు. కాని నీకార్యము నెఱవేఱినపై వెంటనే శిష్ట వాయుద్దళ వచ్చెదనని మాట యిచ్చు. నేటియర్థమున నీవొసరింగి కార్యము వర్జ్యము కాఁగూడదు.

ఛత్ర—నేనివయమున వారెచుకానినే బుందేదను. బుందేలఖండవాసంత్యోనివయమున నేను వారియువదేశము నుసరించి యే కార్యము నిర్వహించెదను. తండ్రిగారుఁగూడ సంత్యోనియగు

నిల్లొసర్చుటకే నాకాగ్గయ్యెనంగిరి. వారు నాకు ఢిల్లీకి బోవ ననుమతి నొసంగినఁ దమరు ఢిల్లీకి జేరక మున్నే భవదీయనే వాగతుండవయ్యెద.

కొలఁదిసేవటివఱ కీమాటల నామాటలఁ జెప్పిరపై జయసింహుఁ డచటినుండి వెడలిపోయెను. ఆనమయమున సతనినేత్రములు పేమాశ్రుభరితము అయ్యెను. మార్గమున నెల్లెడలఁ బ్రజలు విజయోత్సవమగుటలై యుండిరి. కాన జయసింహుప కడేమియుఁ గానవచ్చుట లేదు.

మఱునాఁడు బహదూర్ ఖాన్ కోకాయొక్కయు జయసింహుని యొక్కయు సంయక్తపై న్యము ఢిల్లీకి బయవమయ్యెను.

ఛత్రసాలకుమాతుడు ఖారివెంట నరుగలేదు.

ఇరువదిరెండవప్రకరణము

నిర్భాగ్యుండగు కందుకికాయలు

ప్రధాని యగుసజ్జనరాయఁ డన్వేషనామకుడై యుండెను. కందుకిరాయలు తనకాలము సంతను నొరంగజేబునకును, హీరాదేవి ని నేనాన గృహు నలుపుటయందే కడపుచుండెను. కతివము లగు నా నా ముల రాష్ట్రముల కతఁకి దీరికయే లేకుండెను. నేడు విరాట్ట, చిలి యుకెయమీరునకు స్వాగత మొసంగుట, యెల్లి మఱి యొకయమీరునకు విందు నేయుట, మఱునాఁ డొకసరదారునకుఁ

గానుకలు పంపుట, నాల్గవనాడు సీరాదేవిలువున నోర్చాకుఁ బ్రయాణ మగుట—ఇంతే—ఇట్టిప్రపనులయందే యెల్లప్పుడు సతని కాలయాపన. అతఁడు ధాంధేరరాజసింహాసన మధిష్ఠించినది మొదలుగ నిట్టికార్యములనే మగ్నుఁ డయి యుండుటచే నిప్పటివఱకు రాజకార్యముల నిర్వహింప సరినికిఁ దీరికయే కలుగలేదు. ఇట్టిదశయందైనను ధాంధేరరాజ్యవ్యవస్థ చాల చక్కగ నుండెను. ప్రజలపై ననావశ్యకము లగుపన్నులు విధింపఁబడుటయు లేదు, వారియెడ మఱియొక్కయ్యాయములును జగుగుటయు లేదు. ప్రజలమోక్షములకు భమగువిధియుఁ బూర్తిమగున్యాయమును లభించుచుండెడిది. ఇందువలననే ధాంధేరరాజ్యమునకుఁ జాలయశము కల్గెను. ఈయశమునకుఁ బ్రధానకారణము ప్రధాని స్వస్థతయఁజే. అతఁడు రాణినుభలాదేవియొనరిని శక్కులని ననుసరించి మిక్కిలివై పుశితో రాజ్యకార్యముల నిర్వహించుచుండెను.

నేడు కంచుకిరాయలు మూల్యవంతము లగువివిధాభరణాంబరముల ధరించి సవిలాసముగ ధాంధేరరాజసింహాసన మలంకరించుచుండి సరదాదులనుండియు, నాగరకులనుండియుఁ, గానుక లందుకొనుచుండెను. ప్రజలకుఁగూడఁ జాలకాలమునకు నేడు రాజదగ్గరభాగ్యము లభించెను. కాన రాజసభ యంతయు సరదాదులతోను నాగరకులతోను నిండియుండెను. నేడు ప్రభువరు లేయ్యుద్దేశమున నింతెగొప్పురాజసభ గావించుచుండెను, యందెమి భాషించఁ గోరుచుండిరో యని స్వస్థతయొందు కించు మాశ్చర్యచింతకాగ్రాంతియై యాలోచించుచుండెను. కంచుకిరాయలనిరోధమున సతనిభాషణము వినుటకై యొకప్రక్క జవనిచాటున విజయాసహితయై రాణి సుఫలాదేవి కూడ నాసీనయై యుండెను.

అశూతు లగునెల్లదు నువస్థితు లై రని నజ్జశరాయనిచే నెఱింగింపఁబడి గూతఁడు తనవక్తవ్యము నిల్లారంభించెను.

“ నేఁడు ప్రజలరాజభక్తిచే మా కమితమగు గర్వము గలుగుచున్నది. మేము ఛాంఢేరరాజ్యగౌరవముఁ జెంపొందిన నవిరళప్రయత్నము నల్పుచుండుట మీరెల్ల రెఱుఁగుదును. కాని ఛాంఢేరరాజ్య మెంతగొప్పది యైనను మొగలుసామ్రాజ్యముతోఁ బోల్చి చూచిన బింగుపొయి మనుషిషయముం గూడ మఱవరానిది. మనకింత గొప్పసామ్రాజ్యశరణము లభించుట మనమహాభాగ్యము. కొలదికాలముననే మనరాజ్యమునకు మొగలుసామ్రాజ్యముతో గొప్ప సంబంధము కలుగఁగలదని మీకెల్లరకుఁ జెలియఁజేయ మాకు మిగుల నానంద ముదయించుచున్నది. దైవవశమున నేటివఱకు మాకుఁ బుత్రసంతతి కలుగలేదు. భావికాలమునఁ గలుగుననునాశయు లేదు. వయసుగూడ వ్యతీతమై పోవుచున్నది. కావున నిటుపై మాయనంతరము మావలెనే మీహితముఁ గోరుపాలకులు మీకు లభించునే ర్పాటుఁ గావించుట మాపరమకర్తవ్యమై యున్నది. మాకుఁ బుత్రుఁడు లేకుండుటయు నొకవిధమున మంచిదే. ఏల యన నేటిబుడుతలు సామ్రాజ్యదోషములుగఁ బరిణమించుచున్నారు. వారిమృత్యుములు తాడుమానై యున్నవి. వారిధ్యాన మంతయు స్వరాజ్యస్వరంగితులపై నిలిచి యున్నది. సాగరరాజ్యాధిపతి యగుశుభకరణుఁడెంతటిపుష్కసామ్రాజ్యము ననుభవించుచున్నాడో మీకు బాగుగఁ జెలియును. తిండి సామ్రాజ్యపక్షమునఁ బోరుచుండఁ, గుమారుడు విద్యోహినుఁడలిగిఁ గలిసి యున్నాడు. ఈవిప్లవకారులకు నాయకుఁడగుభత్రసాలుఁడెంతదుర్మార్గుడో, యోగముఘోషో యథేరిమూలము బుండేలఖండిమున నెంతకృపాత మగుచున్నదో, యెరిమిదు

వృత్తులవలన నతనితండ్రి యగుచంపతరాయలపాత్రము తెట్టు పోయెనో, తనరాత్రైశ్వర్యములఁ గోల్పోయి యతఁ డీనమయమున నెట్లు లక్షాలవనము నల్పుచున్నాఁడో యది యంతయు మీరెల్లరు బాగుగ నెఱుఁగుదురు. ఛత్రసాలదలపతులఁబోలువుత్రు లుండుటకంటె బుఁగుఁడు లేకుండుటయే మంచిది. కాన మీకు యువరాజు లేఁడనుచింత వలదు. మాకుఁ బుత్రుఁడే యుండినచో నతఁ డయోగ్యుడై యుండినను మీవంటిరాజభక్తులు వివశులై యతనిని రాజుగ గణింపవలసివచ్చును. మాకోరిక యేమన, నొగంగెట్టెబునకు మిగులఁ గృపాపాత్రుఁడును, నాచూఙ్గమున కసామాన్యభక్తుఁడుగ నుండి తనకూలమున మీ కెట్టియాపదయు రాకుండఁజేయువాఁడును, మాకుత్తరాధికారి కావలయును. భాగ్యవశమున మాకట్టివ్యక్తి యీనమయమునఁ బ్రాప్తింపదాను. నేటినభూమిభావిచాలకుని మీకుఁ దెలియఁజేయుటకే యేర్పడితిని ” అని విశిష్టాచార్యులు తనయువన్యాసమునఁ బ్రజ్ఞల క్షేపణముచేసి యందు కనే పూరకుండెను.

అనమయముం జను తెల్లరుఁ గనుప్రభువు సామాన్యభక్తులను నెఱవేరి పాగులకుఁబోయినో, యట్టి యొకరాజకుమారునో దత్తులిగఁ జేసికొని కానినొక నిద్రి విశాహ మొంద్రి కాని తనరాజ్యమునకుత్తరాధికారిగఁ జేయు నని తలఁచుచుండిరి. కావుననే ఎఱ్ఱలలో నెట్టియస్త్రేజమును బ్రకటము కాశీను. ఎక్కువ ప్రభువువరలీలమాటల వినుటకై మాటాడక యథాప్రకారముగఁ గూరుచుండియుండిరి.

కంచుకరాయలు మరలఁ దనయువన్యాసము మొనరించెను. “ యువరాజు లేకుండుటకు మీరు విచారింపరాదని మేమిప్పుడే చెప్పి యుంటిమి. కాని యిందువలన సంతానము లేకుండుటయే శ్రేష్ఠమని

మీదు తలవవలదు. సంతతి యనఁ బుత్రుఁడుఁ గావచ్చును. పుత్రి కయుఁ గావచ్చును. ఈ కాలమునఁ బుత్రుఁడు లేకుండుటే మంచిది. ఏటయన నానివలనఁ దఱచుగ ననేకకష్టములు సంభవించును. పుత్రుఁడు తుండ్రితో వాదులాడి వెడలిపోవుటయు, దండ్రి యవమ్మ త్యుత్పనకుఁ గారణభూతుఁ డగుటయు మనము తఱచుగఁ గనుచున్నాము. కావున వ్యర్థమగుచింతవలనఁ బ్రయోజనము లేదు.

కంచుకిరాయల మాటల వివరగ వివరగఁ బ్రధాని సజ్జనకాయరి కాశ్యపరఽయి దుత్పత్త మగుచింతయుఁ జూడముచుండెను. రాజు పలికె డియ్యనూటల న్నెల్ల వారింపవలయునో యతనికి బోధపడలేదు. ఆపలుకులంజిగానుముఁగూడ నాతనికిఁ దెలియలేదు.

కాని కంచుకిరాయలపలుకుల కంతము లేకుండెను. అతఁడు చాలనే పిల్లై తల, తోఁక లేరీపలుకుల నాడుచుండెను. చివరకుఁ దన యభిప్రాయముఁ దేల్చెను. 'మేము మాకాద్యపుదిట్టతనమునకును, సుగ్రవస్థాపనమునకును జక్కునిమంత్రీణఁ గావించితిమి. రాజకుమారి శీఘ్రముగనే యొకసామాన్యుఁ డగునరదారుకుమారునికిఁ గాని, జాగీరునాగుకుమారునికిఁ గాని వివాహితమైపోవును. ఆమెకుఁ దగినవరుఁ డన్వేషింపఁబడుచున్నాఁడు. వివాహాంతర మామె తనగృహమునకు వెళిలిపోవును. సజ్జనరాయఁ డిప్పుడు చాలవృద్ధుఁ డైపోయినాఁడు. శరీర చాలవయస్సై డి. వయసు మాకును జాలగనే కడచిను, మాంకను గొన్నాల్లవెఱకు నిర్వాహశక్తి యున్నది. మాయుద్దేశి మేమున రణదులవాఖామహాశయఁడు వచ్చి యుచునే యుండి రాచకార్యములఁ జూచుచుండవలయును. శాసనాలనాదులం దాతఁడు కను నేర్పు. దొంగిలడిబు చాదుమా కతనియం దమితమగు దయ. మేము బ్రీదికిముందుంతులకాల ముతఁడు మాకు సాయ మొనరించుచుండును.

మాయశంతర మతఃజే యుత్తరాధికారి యగును. మీరేమియుఁ గలఁ
లెపడవలను. ఆత్మసంతతికిని, మహమ్మదీయులకును బరస్పరజ్ఞేషు
కాలము గలించినది. ఇక నిభువురినమ్మేళనమున కిది సమయము. ఆన
మ్మేళనమున కుపకృమణిక యారీతి నే యుండవలయును. మిఁకాట్టియ
న్యాయము, దౌష్ట్యము, జరుగదని విశ్వసింపుడు. కణదులవాఘాన
స్వయముగ బుద్ధిమంతుఁడు. మఱియు నేనాతని కింకను జోధించెదను.
మీరన్నివిధముల నిశ్చింతలై యుండుదుగాక. ”

కంచుకిరాయలవక్తవ్యము పూర్తికాకమునుపే నభయం తం
తట నల్లరి యారంభ మాయెను. జను లొకరితో నొకరు రహస్యసం
భాషణ మొనరిడిరి. చాలమందినరదాతులు, నాగరకులు లేచి యెద్ది
యో చెప్పఁగోరియు, పజ్జనకాయనిముఖముఁ జూచి మరిల మాను
చుండిరి. కొందఱికి నూరకుండుడని పజ్జనకాయఁడు సంకేతముఁగూడఁ
జేసెను. కంచుకిరాయలయువన్యాసము ముగియుటతోడనే నభయం
దంతటఁ గోలాహలము రేగెను. కంచుకిరాయలు కిసిసి యిట్లనెను —
“ప్రభానీ! ఇది యేమి! త్వరగ నీవు వీరి నందఱి నణఁచుము.
ఫిల్లీలో ననుదినము రాజసభ జరుగుచుండును. కాని యంశస్వకు
నిట్టియల్లరి చూడలేదు. మేమేమియు ననుచితశాస్త్రముఁ బలుకలేకే.
నీవు వీరిల నడఁచుము. ఇంకను జెలరేగినవారి నుచితరీతి దంపింపు
ము. ఇది వాఱుజ్ఞ. ”

ప్రభానిపజ్జనకాయఁడు లేచి రెండుచేతుల నెత్తి యుండటకు
శాంతింప నైగచేయుచు మిక్కిలికష్టముతో వారిని శాంతింపఁజేసి
యిట్లనెను:—“మీరింత వ్యాకులపడకుడు. మహారాజుగా క్లిష్ట
పాదించితి. దీనిసంబంధమగుకార్యక్రమ మేమియు నొనరింపఁజ
లేదు. దీనిని మీరు యోజించి సమ్మతుల నిచ్చుటకు నమయము

న్నది. మహారాజుగారు మంచియాలోచనాపరులు. మీసమ్మతి లేక యు జాగుగ యోజంపక యు వారేకార్యము నొనరింపరు. జాగుగ నాలోచించి దీనిని వదలి క్షిణుటకూడ సంభవము. నేను సమయము చూచి మహారాజుగారి సీవిషయమున నొప్పించెదను. ప్రభువర్యులు మనప్రార్థన మంగీకరింతు రనునాశయుఁ గలదు. ”

తాని సజ్జనరాయని యీపలుకులు కంచుకీరాయలకు రుచింప లేకు. రణమలహాఖాను ఓర్చానభామందిరమునఁ దనతోఁ జిస్తావించి సపుడు తాను చింతాకాంతుఁడయి ఖానునిప్రస్తావమున కసమ్మతిఁ జూపినను, హీగాదేవి యతనికి మంచిచెడ్డలన్నియు బోధింప, నతఁడు తనరాజ్య మంతయు రణమలహాఖానుని కొనంగ నంసిద్ధుఁ డయ్యెను. అతఁడు రానురా నీయుద్దేశమును వీకునేమో యని మఱియొకమాటఁ గూడఁ జేర్చి చెప్పెను. ఆమె యతనితో నిట్లనెను.——“మీపుత్రిక మాకడనున్నప్పు డెల్లప్పుడును ఫలెసాలుని వలెనికార్యములను విక్కిలి మెచ్చుకొనుచుండెడిది. ఇంచుక యతనియొడ ననురాగము వహించి నట్లుకూడఁ దోచుచున్నది. విజయాచ్ఛాసాలురవివాహ మయి నచో మున్నుండు చాల ననగ్ధ మున్నది గేరిగియు ములగ గలియును. ఫలెసాలుడు భాగ్యవంతుఁ డై మిగులు యుక్తుఁ డగు రల బుండేలఖండియని మువ్వరయి భాగధయు పోతును ” యిదియొక యతనికి బాగు మునిన దిని నుండునెందునా నన రాజ్యము నంతను, ఖానున కిచ్చివేయ నంసిద్ధుఁ డయ్యెను. ఇట్టిదశ యంతఁడు జీవమును సజ్జనరాయఁడును బలికింపమాటలు కంచుకీరాయ లకు రుచింపలేదనిన సంచాశ్చర్య మేమి ?

కడుభిన్నుఁడై కంచుకీరాయ లిట్లు పలికెను.——“ప్రభావ ! ఏమిట్లు పలుకుచుంటివి ! మేమేమి చేసినను జెప్పినను ముందుగ దూర

మోలోచింతు మని నీకుఁ దెలియును. ఇంక నిట్టి నిరర్థక మగుచూట లవలన నేమిప్రయోజనము ! మేము చెప్పిన దంతయుఁ గమంగమ నొప్పుగ నున్నది. అంతేమియు మార్పు కాఁజాలదు. ఈవిషయమున మేమేమియు వివరగోతుట లేదు.

సజ్జ—మహారాజా ! ఇదంతయు బాగుగనే యున్నది. కాని యొకహిందూరాజ్యము ముసల్మానులచేతిలోని కీచిధముగఁ జొచ్చుట చూడ జనులు సహింపఁజాలరు. ముసల్మానులు స్వయముగ సభికా శము నేయుఫలములఁగూడఁ బ్రజలు వారినటనుండి తొలఁగఁజేయు టకై చింతి నేయుచున్నారని దేవరవారు మాచుచునే యున్నారు. అట్టితఱి నెఱిగియుండియు, రాజ్యమున నూతనోపద్రవముఁ బొదు కొల్పుట యెంతిన్యాయయుక్తమో దేవరవాచే భావింపఁగలరు. దేశ మున ముసల్మానులదురాచారిములు నానాటికిఁ జెరుగుచుండుటఁ గాంచియు వింతగొప్పరాజ్యము నొకముసల్మానున కొప్పగించుట గో వ్రను వ్యాఘ్రోరకణమున నుంచుటే. యువకాజు లేనపుడు రాజకు మారిక నొకయర్హుఁ డగురాజకుమారుని కిచ్చి వివాహ మొనరించి యూతనికే రాజ్యాధికారము నొసంగుట యెల్లవిధముల నుచితమగుకా ర్యము. బుందేలఖండమందలిరాజ్యము బుందేలులవాస్తవములయందే యుండఁదగును. ఇదయే శాస్త్రురమ్మతము. ఇదియే నీతియుక్తము.”

కంచు—ప్రభావ ! నీవు వృధాగా నీవిషయమున సభిసవేశ ముం బూని మాక్రోధమునకు గుఱిశాము. శాస్త్రమర్్యాద నాకు బాగుగఁ దెలియును. నితీతత్వము మేమెఱుంగనిది కాదు. మేమివి షయమున బాగుగ విచారించితిమి. భవితవ్యముచుగూర్చి యెంతయో దూర మోలోచించితిమి మీరెవ్వరింక సంతదనుకఁ దెలియఁజాలరు. మఱియు—నిరాజ్యము మాచుగ నెవరి కిచ్చి నుటకై న మాకెడి

కారమున్నది. ఇంద్రునియొక్కమును గలుగరాదు. ఈవిషయమున మాకెవ్వరేని విరుద్ధతెనుచో రాజద్రోహులుగ నెంచబడుదురు.”

అట్లుపై ననేకులు కోలాహలముచేయ మొనరిడిరి. “ఇట్లెన్నఁడు గారా” దని యొకరు “మేముక్కడ నుండఁజాల” మని మఱియొకరు, “ఇక మనకు వినాశకాలము వచ్చిన” దని వేఱొకరు బల్కుచుండిరి. వివిధము లగుచచనములను బ్రేక్షకలకలమును విని కంచుకిరాయలు, ఇన్నఁడు వ్యాసులును నయ్యెను. తుట్టకుద కతఁడు సభ ముగియ నానతి యుసంగి తాను సభ వీకి లేచిపోయెను. అతఁడు లేచిపోయిన వెనుక స్వరాజులకు రాజగారిసంగిల్పము నెఱవేఱుట సంభవము కాదనియు నెల్లరు స్పృశింతురై యుండఁదగు ననియు సరచారులకు నగరవాసులకు నాశ్వాసన మొసంగెను. అప్పు డితికృష్ణమున జనులనుననులు కుదులుబడెను. ఎల్లరుఁ దమతమముంద్ల కేగిరి. కంచుకిరాయ లున్నప్పు డయ్యెనని యానాఁడు చాలమంది తలఁచిరి.

సూర్యభగవానుడు లోకము వీకి యేగెను. అల్లవల్లన నల్లని రాత్రి వెలువడుచుండెను. ఆమె తనవతి యగుచంద్రదేవురొకఁ బ్రతీక్షించుచుండెను. పిఠురొకయందు జాగిగుటఁ గాంచి యామె, యిరుక యుద్విగ్నతఁ గాంచెను. ఆమె శ్యామవదనమునఁ జింతాచ్ఛాయ కన్పడసాగెను. ఈరీతి రెండుగడియ లగుసరికి దనకాంతాఁడు నవ్విర్రయచుభారమున స్నానమాడి తన్నుఁ గోరిలింపఁ గరములు చాచి కొని వచ్చుచుండుట యామెకుఁ గానవచ్చెను. ఆమెయు సతిర్వరితిగతి నేగి వాధునియొకఁనిఁ జేరిసుఖముండెను.

అనమయమున రాణి సుధలాదేవి విశ్వసర్య యగుచొకదాసిని బ్రధానిపజ్జఁ గానుచి జేరిబుంచెను. కొలఁదిసేపటిలో వృద్ధుఁడగు

స్వస్వరాయ లేతేంది సుధలాదేవి కభివాద మొనరించి యిట్లు పలికెను.
“ సెలవిండు. ఇంతరాత్రివేళ రాజ్యలక్ష్మి యాచాను నేల రావించెను ! ”

సుధ—ప్రధానీ ! నేడు సభయందు జరిగినదంతయు మీరు చూచితిరి. దీనికి బ్రతికృతికై యెట్టియూపాయ మాలోచించితిరో చెప్పెడు.

స్వ—శ్రీమతీ ! మహారాజున కిండుక మతి చలించిన ట్లున్నది. మహారాజునేకము లగుకృత్యములు సల్పుచుండెడివాడు. కాని నేటియారోచనముల జోలునాలోచనములు మున్నెన్నడు వారి కుండుట విచలేదు. మనమింకను గొలఁదిదినము లోపికవట్టి యెడరు చూచి మహారాజున కిండుక నచ్చుజెప్పట బాగుగనుండునని నేడలఁచుచున్నాను.

సుధ—ప్రధానీ ! అట్లు కార్యము సాగదు. ఛాంఛేరరాజ్యమును, రాజవంశమును, రక్షించుటకై మన మొక కవటమగుశర్మాటా చేయవలసి యుండును. అందు సాయ మొనరించుటకే మిమ్మిప్పుడు పిలువనంపితిని.

నజ్జన—మంచిది. శ్రీమతి నాకేమి యాజ్ఞాపెట్టినను నిర్వహించ సంసిక్కుడనై యున్నాను.

సుధ—ప్రధానీ ! మీరిప్పుడే విజయను గొని యోర్కా కే గుఱు. వెలుపట మీయిరువురికొఱకు రెండుశివములు నిలుపఁబడి యున్నవి. వారి నిధిరోహించి మీరిరువురును వెంటనే యోర్కామార్గముం బట్టెడు.

నజ్జ—రాజకుమారిని గొనిపోయి యోర్కాలో రాణిహీరా దేవియాశ్రమమున నుంచెమ్మనియూ శ్రీమతి యిచ్చయించునది!

కాని యాయుపాయమువలనను లాభము లేదు ఏల యన. హీరా
దేవి—

సుభ—ప్రభావీ! మొవట నామాట బూర్తిగఁ నాలింపుడు.
హీరా విజయను గొని హీరాదేవికడ కేఁగుడు. ఆమె మిమ్మెఱుఁగును
కదా! ఏగుటతోడనే మీరామెను రహస్యమున సందర్శించి “విజయ
ను ఛత్రీసాలుని కిచ్చి వివాహము నేయుటయు, ఛాండేరిరాజ్య ము
తయు నలెనికే యొసంగుటయు, రాణిసుభలాదేవి యభీష్టము. కావు
ననే మహారాజు నన్న విజయతో మీకడ కంపిరి. విజయను ఛత్రీ
సాలునకుఁ బెండ్లి చేసినచో నాతఁడే ఛాండేరిమున కుత్తరాధికారి
యగుననియు, గాన ననురూపులగువిజయావిమలశేవులకు వెంటనే
వివాహము చేసినచో ఛాండేరిరాజ్యమున కీయాపద తొలఁగి ఛత్రీ
సాలునకు రాజ్యము లభింపకుండు ననియు వారి యభీష్టముగఁ చెప్పి
రి” అని యామెతో వచింపుడు. విజయావిమలశేవులవివాహ మొన
ర్చుటకు మీకు మహారాజుగారు సంపూర్ణాధికార మొసంగి రనియు
నామెతో జెప్పడు. ఆనమయమునఁ దామె శీఘ్రముగనే పెండ్లియే
ర్పాటులఁ గావించి విజయపరిణయము గావించును. సాధ్యమగునంత
వఱకు మీరామెకు ఛత్రీసాలుడు వచ్చి వివాహమునకు విఘ్నముఁ
గూర్చునేమో యనుభయముఁ గల్గించి వివాహము సత్తిత్వీరితముగఁ
జేయింపుడు. చాలు. ఇంతిమాత్రిమునినే కార్యము నిజవేటును.

సజ్జనరాయనికి సుభలాదేవిమాట యొక్కటియు బోధపడలేదు.
అతఁడు వ్యాకులతతో సంతయు వినెను. సుభలాదేవిమాటలు సమా
ప్తి నందినవెనుక గూడ జాలసే పతఁ డూరిక యుండి సుభలాదేవి
మరల నిల్లనియె.—

“ప్రభావీ! నాయుక్తి మీకు నమ్మకము కాలేదా! లేక మీరిం

త కాజ్యముయొక్కయు మీసాస్వమియొక్కయు క్షేమమునకై మంత్ర యన్యమాది వెనుదీయుచున్నాడు కాబోలు. మీరు నేజెప్పినయీ కార్యము నొనరించినచో ధాంధేరకాజ్య మొందు మ్లేచ్ఛులవాస్తవము అఁ బడదని నమ్మఁడు ”

సజ్జ—శ్రీమతీ! మధురఫలప్రాప్తికై కంటకావృతములగువృక్షములఁ జేకవలసివచ్చును. ఆరోగ్యప్రాప్తికై విషతుల్యము లగునొషధముల మ్రింగవలసివచ్చును. అట్లే మిగుల న్యాయయుక్తముఁ బరిశ్రమి, ఋజుకలితము నగుక్షయమునకు విజయముఁ గూర్చుటకై తమకప్పు దనత్వము నన్యాయముఁ దోడు కావలసివచ్చును. ఇప్పుడు పట్టినంతిగ్భమే నేను తమయాజ్ఞఁ బాలించ నెల్లవిధముల సంసిద్ధుఁ డను. కాని యొక్కటిమార్త్రము తమ రాలోచింపుడు. తాజకుమారి విమలదేవునికి వివాహిత యగుటయు నొప్పుకాదు. అట్టియొక ధాంధేరమంతయు హీరాదేవికరతలమునఁ జిక్కును. అదియుఁ దక్కువ యర్థము కాదు.

సుధ—మీరీవిషయమునఁ జింతి నేయవలదు. వాస్తవమున విజయ ఛత్రసాలునికే వివాహిత యగును. నేను నారాజ్యము నొందెను హీరాదేవిచే జిక్కునీయును.

సజ్జనరాయనియొక్కర్థ మినుమఱియెను. అతఁడు చక్రతుండై యట్లడిగెను. “నరికాని యుగసారి విజయకు విమలదేవునితోఁ బెండ్లి డైవపిదప మరల ఛత్రసాలునితో నెట్లు కాఁగలదు!”

సుధ—ప్రభాని! ఇందొకకొప్పరవాస్య మున్నది. మీకడే చెప్పుచున్నాను. ఓర్భా రాజగువిమలదేవుఁడు వాస్తవమున స్త్రీకాని పురుషుఁడు గాఁడు. కొడుకు లేకుండుటచే దనరాజ్యము మహిబారాజులయధికారమున నెక్కడఁ బోవునో యను భయమున హీరాదేవి

తనకూతురగుచివులను విమలదేవతమూడనిగఁ జేసివైచినది. తన యీవన్నగడ నెవ్వరెఱుంగ రని హీరాదేవి వైష్ణవమృతము. కొలఁది కాలముననే యీమి పెద్దయాడంబరముతో విమలదేవునకుఁ బట్టాభిషేకముఁ గావించునున్నది. దీనికి ముందుగనే విజయావిమలదేవులవివాహము కావలయును. ఈ పెళ్లెవలన విజయకన్యాత్వమునకు భంగము రాదు. ఇరువురికన్యకల పరిస్థితివివాహము వాస్తవమునకు వివాహమే కాదు. ఛత్రీసాలుడు బుగదేలఖండమున స్వాతంత్ర్యము స్థాపించి రణగులపాళాసును బాండ్లలోలిపివవ విజయతో నాతికి వివాహము కాఁగలడు. ఇక దూకంతయు జక్కగఁ దెలిసినదా?"

ప్రీతినిపెట్టినరాయనికి బాగుగ సమాధానము కలిగెను. అతఁడు మిగుల సంతసించి విజయనుగొని యోర్చాకుఁ బయన మయ్యెను. మార్గమధ్యమున విజయవలన నతనికి విమలదేవునిస్త్రివృత్తాంతము సుఫలాదేవి కామయే యెఱింగించెనని తెలిసెను.

కొంచెముసేపుండి సుఫలాదేవి యొకపత్రిము నొకవిశ్వాసపాత్రుఁ డగుసేవకునికిచ్చి దానిని బ్రాణనాథస్వామిని వెడలి యాతనికిమ్మిచ్చి చెప్పెను. అతఁడును పత్రిముఁగొని ప్రాణనాథప్రభునియన్నేషణమునకై బయలుదేఱెను.

శ్రీరువదిమూడవ ప్రకరణము.

కాపాదక్షిణరాజు

అపరంజితవీర్యముధ్యమున భగవంతుఁ డగునహఃసకరణుఁడు సుశోభితఁ డగుచందమున, నగణ్యతారితామధ్యమునఁ దేజస్వీయై కన్పట్టు నిశాకరుఁడవోలే, ముప్పవీరమూఁడుకోటులదేవతాగణమున నోర్చాప్రజలకు నేకమాతృప్రభావ్యుడై కాననచ్చుచతుర్భుజదేవునిభంగి, నందభ్యుమాంబగణమధ్యమునఁ బ్రాణవాఙ్మనోయ లోకకీర్తీభిరుడై యుండెను. ఓర్చాకాజసభాభవనమునఁ గూరుచుండి రణమలవాఘానుఁడు నేటిమూఁడివహమునఁ జతుర్భుజవిష్ణునిమూర్తి భగ్నియైన రింపఁబడవలయు ననియు, రేపటికిఁ దవాలయము విధ్వస్త మొందింపఁబడఁ దగుననియు సాధ్యమై, అతి శీఘ్రముగ నాశ్లాసమున నొకయున్నత మగుమనీషు సిద్ధము చేయవలయుననియు వాఙ్మోహించెను. దీనిని వినిగనె యోర్చాపురివాసు లత్యంతదుఃఖ సంతాపములకు లోనై కోపించి తుదకు ద్వాప్యసరు లగుయనవాధికారులఁ దిక్కి శాపవర్షము గరియించుచుండిరి. కాని వారికిఁ జ్ఞానికారిమూర్తి మేదయుఁ గానవచ్చుటలేదు. ఓర్చాంగరమునందలి చిన్నవియుఁ బెద్దవియు నగునఖల దేవాలయములు భగ్నిము లయ్యెను. కాని చతుర్భుజదేవాలయమునకు మాత్ర ముట్టియవస్థ పట్టవని యెల్లరు విశ్వసించి యుండిరి. కాని తుద కాయాలయముఁగూడఁ బడఁగొట్టఁబడునని యెఱిగినంత వారి కసవ్యామగు సంతాపము జనించెను. వారి కాయదనునఁ గార్యాకార్యము లేకొండెను గ్రారాదేవి రక్షతుఁడగువిమలదేవునివా

వాప్రియన్నమున నుండెను. తనకాజ్యములో నెక్కియన్నికకాత్యము జరుగుచున్నదో యమవిచారమే యామెకు లేకుండెను. కాన మిగులఁ గప్పమునఁ జిత్తనమందలినుప్రతిస్థితు లగువారు కాణిహీరాదేవియొద్ద ఊఁ జవియెత్తిన రణదులవాఱానునితవాజ్ఞ నిత్యహింసఁబడకుండ చేయు వలయు సనియఁ జతుర్ముఖదేవాలయము భగ్నముకాకుండఁ గాపా డఁబడుఁగాక యిచ్చియుఁ బ్రార్థించిరి. కాని హీరాదేవి “నేతిచ్చును పెండిలిసందడి నున్నాను. అదియుఁగాక రణదులవాఱానుని యొక్క యు, నొరింగిజేలుచక్కవర్తియొక్కయు నాఱుకు విరుద్ధముగ నెక్కి యున్నము నొనర్చుట సరికాదు. ఇచ్చును రణదులవాఱాను నిచ్చుచిచ్చి నట్లు కావించును. అతఁడు వెడలిపోయిపై మరల సూతనాతఁడు ములఁ గట్టకొందము.” అని వారితోఁ జెప్పెను. ఇంతయో. ఇంతటి సంభాషణముతోనే వారికి సెలవు దొరికెను ఇందుచే నోర్కావారి కులనిరాళ్ పారము ముట్టెను. వారికి యోగ్యుడగుసహాయుఁడుగాని, మార్గదర్శకుఁడుగాని కనపట్టుటలేదు. సూర్యోదయమవ్వటనుండియే జను లు గుంపులుగుంపులుగఁ జతుర్ముఖదేవుని యంతిమదర్శనాపీఠునై యాలయముదెసకుసాగుచుఁజిరి. సగరమండలతటకుఃఖిలోదసములు శో కధనులు, సంతాపోద్వచనములు, నాత్మచింతావాక్యములు వినించు చుండెను. అనాఁడు ప్రజలన్నఱు ముట్టలేదు. ఇంకఁ గొలఁదిసేవటి లోఁ బరమకృపాఘనుఁ డగు చతుర్ముఖభగవానునిదర్శనము లేకపోవుఁ గదా యనువిచారింపగుభావన మెల్లరి కనవచ్చినదనఁ గల్పించుచుండెను. ఇంతిలో నెలువై పులనుండియుఁ బ్రాణవాధసావ్రిమి వచ్చెనను సందడి యయ్యెను. ఓర్కాచివాసు లెల్లరిమనముల నాశాంతిపు లుల్పిము లయ్యెను. ఇచ్చును సావ్రిమి యేమిచేయుచున్నాఁడో చూచి మిది ప్రజలెల్లరు న లయుముఁ జేరి. కొలఁదిసేవటిలోఁ బ్రాణ

నాథప్రభుననుట నగణ్యమగుగుణసమూహము నిండిపోయెను.

ప్రాణనాథస్వామి యొక యున్నతస్థానమున నిలువఁజెడి యున్న స్వస్వమున మాటాడఁదొడఁగెను. అసమయమున నమృతపక్షము తిరి యుచున్నట్లుగ ననువారికిఁ దోచుచుండెను. ఇంతటిగొప్పసమూహముండిననుఁ బ్రజలెల్లరుఁ దేకచిత్తులై ప్రాణనాథప్రభుశియుపదేశామృతముఁ గోలుచుండిరి. స్వామి యట్లు చెప్పఁదొడఁగెను.

“సోదరులారా! బుంజేలఖండమంతటి సర్వవ్యాప్తమగు నేటి యాస్వాతంత్ర్యచ్చ నామనయన కమితానందదాయకముగ నున్నది. స్వకాజ్యఫలముల నెల్ల రెఱిగినను నవిస్వకాజ్యవృక్షముననే యుండు ననుమాట నెఱిగినవారుమార్త్రము కొలఁదిగనే యున్నాడు. కావుననే యనేకులు స్వవాంఛితఫలముల కాధారభూత మగునామృతమునే యజ్ఞానవశులై నతికివేయ సంసిద్ధు లగుచున్నారు. కాని నేటియీ స్వాతంత్ర్యచ్చ యదృశముగ నున్నది. మీమనసుల నావరించెడి యున్నయావేశము నడచికొని, శాంతముగఁ గర్తవ్యాకర్తవ్యముల బాగుగ నాలోచించుకొని యుక్తమగురీతిఁ బ్రవర్తించెదరుగాక యని నాప్రార్థనము. దేశము యవనులవశమైననాటినిండియు మన మనేకబాధల పాలగుచున్నామనుమాట యధామే యగును. కాని మనబాధలఁ దొలఁగించుకొనవలయు నన్న ముందుగ మనయంతఃకలహముల నడచుకొనవలయు ననుమాట మీరు మఱవరాదు. ఇంతకాలముచుండి యు వ్యక్తిసంబంధము లగుచిరోధములను, స్వాస్థ్యపరత్వమును స్వాతంత్ర్యవ్యూహమున నెఱ్ఱముగఁ బెట్టి మనము సర్వదేశము నధోగతిపా లొన రించివైచితిమి. తస్మాదమునఁ గలిగినఫలముల నివృక్షమగుచుచున్నాము. ఏవిధమునఁ బ్రజ లభివృద్ధి గాంచవలయు నన్నుఁ బ్రభుత్వము సర్వదేశీయమే యైయుండవలయును. పరదేశీయలప్రభుత్వమున

నేదేశము సభివృద్ధి గాంచజాలకు. తనచే జిక్కినవృద్దేశమును సర్వ విధముల దుర్బల మొనరించి తణ్ణాభ్యుదయమున సాధ్యమైనంత యధికముగ స్వావృద్ధి బడయజూచుటయే వైదేశికప్రభుత్వస్వభావము. కావున రాజకీయస్వాతంత్ర్యమే దేశదౌర్బల్యవినాశనకర మగు విప్లవధర్మము. అంతఃకలహము లడగవలయును. ఐకమత్యము ప్రబలవలయును. జనులయొక్క అన్నియు నొక్కమాటుగ స్వాతంత్ర్యోద్యమహోదయాలచే బ్రదిక్పములు కావలయును. ఆమహోదయ లాభమునఁ బ్రభుత్వము కఠినిపోవలయును. కావున నీరహస్యముల బాగుగ నెఱింగి స్వదేశధర్మరక్షణమునకై యాత్మగౌరవరక్షణమునకై మీయంతఃకలహముల నెల్ల నడచికొని బుండేలఖండస్వాతంత్ర్యమే బుండేలప్రజాకల్యాణమే మీమనసుల నధిష్ఠింపఁజేసి చతుర్ముఖదేవజయభావమున మొనర్చుచు నేకీభావబద్ధులై భావికాలమున జరుగఁగొల్పస్వాతంత్ర్యయుద్ధమునకై సంసిద్ధులు గండు. పిఠికిరసము వీడును. ధైర్యముఁ బూనుడు. భూమ్యాకాశముల నిండుచతుర్ముఖజయభావములచేతనే వింధ్యవానీజయభయకారములచేతనే స్వదేశస్వాతంత్ర్యరక్షణమునకై మాసర్వస్వము సర్పించి యావశ్యకమైన బ్రాణములనైన నర్పించుటకు వెనుదీయ మని యైకకార్యమున కత్తువుల కెఱింగింపుడు—

నేడు చతుర్ముఖజగవన్మందిరము యవనులచే విధ్వస్త మొనరింపఁబడను నైనచే నేను వినినపుడు నాకుఁ గలిగినదుఃఖమునకు మేరలేదు. యవనుల కీవిషయమున నొకమాట నెఱింగింపఁగోరుచున్నాను. మీరు స్వధర్మప్రచారమునకై యిట్టిదౌర్జన్యమేల కావించవలయును. ఈరీతి నన్యమతస్థులధర్మమునకు భంగ మొనరింపకుండ, సన్యమిచ్చుచు ప్రాణము లవహరింపకుండ శాంతమార్గముల స్వధర్మప్రచారము

కారము కాజాలదా ! నోరుగలవానిదే కాజ్యమై, బలముగలవానికే నిరంకుశప్రేమచహననాధికార మైనచో నీలోకముండలియేజాతిపృథలు సుఖముగ జీవింపగలరు ! ఊహ్యవివర్యాపములకు లోనగునీప్రేమ చమున గుండెపైఁ జేయి వైచికోని “ నాయధికారమై రంభశ్యములు స్థిరములే యగు ” నని యెవ్వఁడు చెప్పగలఁడు ! అట్టిచోనికరులు గూడ మనయట్టిమానవులే యనియు, మనమే వారియనన్ధలయం కుండిన సట్టిబాధలకే లోనై యుండెడివార మనియు మీరేల తలఁపరు ! హిందువునకుఁ దలపన్నా ! మితాంతరుఁడు మీపరిపాలనమున జీవించుటకు, గాలివీల్చుటకుఁ గూడ నద్వంద్యు కాఁడా ? మాకే రాజ్యభావనాధికార ముండి మేమేమీపై నట్టివన్ను విధించిన మీరు నహింసగలరా ! భారతదేశముననే నివసించుచు, భారతదేశమునఁ బండు పంటలనే యనుభవించుచు, భారతదేశనదీనీరములనే త్రాగుచు, భారతదేశ సుఖదుఃఖములనెల్ల సమానభాగస్వాములమై యనుభవించుచుండు మనము, పరస్పరధర్మవిరాళనము లేకుండ పరస్పరవిరోధముల మాని, “ మనమెల్లరము భారతమాతృపుత్రులమే ” యనుభావమున మైత్రితో నేల వసించరాదు ! అది యసాధ్య మెట్టికే గాదని యెఱింగి మీరు యుక్తరీతిఁ బ్రవర్తించుదుగాక !—

ఇఁకఁ బ్రభుత్వమున వొక్కమాట. ఈజీవితస్వాగంత్యవిరోధము, ఈపరధర్మాసహనము, మతముపేర జరుగునీఘోరుకారణము, నీయలంఘింపప్రభుత్వముననే తలయెత్తినవి. కాని, యుక్తురు, పాపజాన్ మున్నగువెనుకటియననసార్వభౌములకాలమున నుండలేదని మీరెఱుంగుదురుగాక. సామాన్యప్రజ లొకవేళ మతావేశాంధులై యన్యలపై కురాచరణములకొడిగట్టినను, దేశక్షణభారము నంతము వహించుచు నెల్లరియొద్దఁ బన్నులఁ గొనుచునుండెడిప్రభుత్వమే యీ

తీరి బతుకాతము వహించి తనభక్తము మీది యిట్టియన్యాయదురాచరణములకుఁ గడంగుట మిగుల హేయము. ఇట్టిభూరదురాచరణములే యిటుపైఁగూడ సాగుచుండిన నీప్రభుత్వ మదిరికాలముననే యంత రిండుట తప్పకనియు, నివి యున్నియు వినాశపలకుఁగములే యనియుఁ బ్రభుత్వమునాడు జాగుగ నెఱుఁగుచుఁడుగాక. ”

అంతః చాలమంది సావేళముగ విట్లనిరి. “ స్వాతంత్ర్యయుద్ధము నేఁడే మారంభింపనిండు. చతుర్ముఖపరమాత్మాలయరక్షణమే తనస్థంగశ్రమియారంభము కానిండు. తుదకు దీనిపరిణామముఁగూడ సుఖమయ్యుగనే యుండును. మనము తప్పక విజయము సంపాదము ”

ప్రాణ—(గంభీరముగ) నేఁడే యుద్ధ మారంభింపవలయునని నేనాజ్ఞ యొసంగను. మీకు వాయుకుడగుచ్రస్సాముడు దక్షిణప్రాంతమునుండి మరలివచ్చువఱకు వేది యుండఁదగుననియే నేఁజెప్పెదను. ”

కాని, యీమాట లావేశపూరితు లగునోర్పావాసులకు రుచింపలేదు. చాలమందియవచ్చై న్యప్రతిఘటనమునకై సంసిద్ధులు కాఁజొచ్చిరి. అప్పుడుమరల స్వామి యిట్లనెను.

“ నిలువుఁడు ! నిలువుఁడు ! విరాయధు లగుమీరు నిర్భీకముగఁ బ్రాణములర్పింప సంసిద్ధులు కాకుఁడు. మీయాయవిచారంబునువృణామము కేవలమీయోర్పానగరమునకే కాక బుందేలఖండమున కంతటికి ననుభూత మగునని ముందుగ నెఱుఁగును. అటుపై ముందునకు సాగుఁడు. ”

ఇంతలోఁ జాలమంది యవనసైనికులు ప్రజలు తమ్ముఁ బ్రీతి భుజించినదముచ్చవచ్చినట్లు పుంపొరయ్య గొల్లగొట్టె చవగా

శములభించుఁ గదా యని యెంచి యట వచ్చి సగత్వముగ సంచరించుచుండిరి. ఎక్కోటదామెన్నఁడు స్నానమాడి పరితృప్తి కాకుండ సదుగిడరో యట్టిస్నానములు ముద్వ్యవృత్తులగుయవసరపాతకయోగ్యతలములచాలగుటఁ గాంచి బుంచేలులనేత్రములు క్రోధాటోరితములయ్యెను. జారియావేళే మినుమడింపజొచ్చెను. ఇదంతయుఁ జూచి ప్రాణనాథస్వామి యిట్లనెను.

“ సోదరులారా ! మీరీసమయమున శాంతి వహించి యదేకము మానియుండుటగాక. ఎట్టికార్తవ్యమునకుఁ గడంగకుండురుగాక. ఇది నాప్రాప్త్య. మీకు నాపై గౌరవ మున్ను, భగవంతుడే సకలచిత్రాచరప్రపంచసంరక్షకుం డనియు, ధర్మరక్షణవరుఁ డనియు, మీకు సంపూర్ణమగు విశ్వాస మున్ను, మీరు నామాటఁ బాటించుడు. శాంతి వహించుడు. అట్లైన జతుర్ముఖదేవమండిర మసంఖ్యాకులగు యవసలు వచ్చినను విధ్వస్తము కాఁజాలదు. భవిష్యత్కాలమున రాజోపుస్తావతంత్ర్యయుద్ధమున మీయుదేకముఁ, బరాక్రమముఁ జూపుటకుఁ జాలినంతయవకాశ మున్నది. ప్రాణము లర్పింపదగునావశ్యకత యున్నది. దాని కిది తగునమయము కాదు. ”

ఈమాటలను వినఁగనే యెల్లరు నెట్లో నిర్భయమునఁ దమయుద్రేకమునఁజూకొని నిశ్శబ్దముగఁ గూరుచుండి యుండిరి.

ఇంతలో నున్నతఁడగునొకయవససైనికుడు ముందునకు వచ్చి మిగులమోటుదనమునఁ బ్రాణనాథస్వామితో నిట్లనియె. “ ఓరీ ! నీవెవఁడవు ! ఇచ్చటనింతటిసమాహము కేల కూర్చి యుంచితీవి ? నీవు మహాద్రోహివిగఁ గన్పట్టుచున్నావు. ప్రజలకు బాదుపావారికి విరుద్ధముగఁ బరికొల్పుచున్నావు ! కలది కలయట్లు నుడువుము. నీవెవఁడవు ! ఇప్పుడు వీరితో నేమి చెప్పచుంటివి ! ”

ప్రాణనాథస్వామి యొక్కమాటయైన నాడలేదు. శాంతగీర్తి యుద్ధే నిలువఁబడి యుండెను. ప్రాణనాథుని యాశాంతిగాంభీర్యములఁ గాంచి యాయవనపై నికుఁగు మనసున మిగుల ససహ్యించు కొని కత్తి దూసి, “ఓరీదొర్భాగ్యుడా! నేను నిన్ను ప్రశ్నించు చుండ నీవు చూటాడక గర్వముఁజూపుచున్నావా! ఆఁగుము. నేను నీయీగర్వమునకు, దౌర్వ్యమునకు, విదోహమునకు ఫల మనుభవించఁజేసెద ” ననుచు నాతనిజంప ముందునకు వచ్చెను.

అంతట గీర్తియై ప్రాణనాథస్వామి యిట్లనియె.

“బుద్ధేభండము స్వతంత్రమగువఱకు నేను మరణింపఁజాలను. నీవు నన్ను సమీపింపకుము. ఆచటనే దూరమున నిలువఁబడుము నీయత్రితాగ్రుణ్ణుల నేముట్టను. (కనరుచు) నీవు దూరముననే యుండము.”

ప్రాణనాథస్వామిమాటల నెవ్వరూ యుండనో కాని యాయవనుడు నిజముగ రెండడుగులు వెనుకకు వైచెను. శాఁడు వెనుకకుఁ బోవుటఁ గాంచి యోర్చానివాసులు ప్రచండప్రాణనాథజయ జయధ్వనిములఁ గావించిరి. అంత రణదులహానుఁడయైన యాయవనుడు ఎందుకొంచెము కోపముతో తనప్రక్కనే నిలువఁబడియున్న మఱి యొకనితో నిట్లునియె.

“ఓయీ! కాసిం! చూడుము. ఈదోహిని దండింప భిక్షా యీభానుఁగు తనపైస్వము వెంటఁగొనివచ్చుచుండనోవు. నీవీక్షణము పోయి యాలని వెంటఁగొని శీఘ్రముగ రమ్ము. విదోహియగు సన్నాస్యసిప్రాణనాథుడు పట్టవడినాఁడని నీవతనితోఁ జెప్పము. శీఘ్రముగఁ బొమ్ము. ఓసన్నాస్యనీ! నీవీక్షణము వీర సందతి నిటఁబండి తొలగింపును. లేకున్న నీయెకుటచే వీరసందతి సంతమొందించెద’

ఓర్వాకగరవాసులు ప్రాణనాథస్వామికైవల యావరిశవము నహింపఁజాలకపోయిరి. వాని రణదులహానుని ముక్కలుముక్కలుగ నఱికివేయఁటకై వానిపై దుముకనుండ స్వామి మిగులఁ గష్టమున వారిని నంజ్ఞచే వారింజెను. కాని స్వయముగ వానిమాటకుఁ బ్రత్యుత్తర మొసంగలేదు.

కొలఁదినేపటిలో నాయుధహస్తు లగుపెక్కెందులైనెనిమిది వెంట నిడికొని ఫిదాయీఖానుఁ డటఁ జేరెను. వానిని జూడఁగనే రణదులహానుఁడు మరల మహాక్రోధమునఁ బ్రాణనాథస్వామితో నిట్లనియె.

“ఓనన్నానీ! నీవు బుండేలఖండముఁ దంతట విద్యోహము వ్యాపింపఁ జేయుచున్నా వనియు, బ్రజలకు బామసావారికి విరుద్ధముగఁ బరిగొల్పుచున్నా వనియు నేను విని యున్నాను. కావున నీతే వనము నంత మొందింపవలయునని నేగోరుచున్నాను.

[ప్రణా—(మిగుల శాంతముతో) కాని బుండేలఖండమునుండి యువనాధికారము నెగురఁగొట్టువలయు నేను మరణింపఁజాల నని మొకటనే నీతో నుడివియుంటిని.

రణ—నాయుచ్చకు విరుద్ధముగ జీవించియుండ నీవెట్లు సాహసింపఁగలవు? ఫిదాయీఖాన్! వెంటనే యాయయోగ్యునికంతము నెగురఁగొట్టుము.

కాని తేజస్వంత మగుప్రాణనాథునిమొగముఁ జూచిన ఫిదాయీఖానున కాతనిపైఁ జేయి సాగింప సాహసము లేకుండెను. అతఁడు తననేనాని నొకనిఁజూచి యిట్లనియె.

“హైదర్ ఖాన్! ఒక్కవేళియు నీజోగిరిరమును శరీరమునుండి వేలునేయుము.

రణదులవాఘాను తనకప్పగించిన కార్యము ఫిదాయీఖానుడు హైదరుని కప్పగించుటఁ గాంచి చాణనాథస్వామి మందహాస మొనరించెను.

మంథహాసమున గభీరుడై యున్న చాణనాథునిఁ జూచి హైదరు తనసహచరుఁ డగునొకనితో నిట్లనియె.

“ మహమ్మద్ ఖాన్ ! తల వేలివైచి చూచుచున్నా వేమి ! ఖానుగారియాజ్ఞ నెఱవేర్చి యీకాఫరుకంఠమును మొక్కజొన్నపాత్రువలె నెగురఁగొట్టుము. ”

పాప మామహమ్మదుఖాను మిగుల వ్యభిచితమైనను. వాఁడెంత తోఁ జెప్పినేగును ! కావున గతిమాలినవాఁడు హైదరుఖానునితో నిట్టులనియె. — “ బాగున్నది ! మీరుండఁగనే నేనొక్కవిద్రోహికిఁ కము నెగురఁగొట్టుదునా ! నేనెన్నఁడు నట్టియవిధేయత నొనర్పఁజాలను. మీరించుకయైన సంశయింపక నేలపైఁ జలకింతుగఁ బడునట్లు ఈనిర్భాగ్యునికంఠముపై నొక్కవేలివేయుఁడు. ”

హైదరుఖాను మతేమియుఁ జెప్పఁజాలక ఫిదాయీఖానునిఁ జూచి యిట్లనియె. — “ మహాశయా ! ఇట్టిగొప్పగొప్పవిద్రోహులఁ జంపుట తమసంటినాయకులకు తూతులకుఁ దగిన కార్యము. పాప మీ సామాన్యపై నికు లిట్టిసాహసకార్యము నొనరింప నెట్లు చాలుదురు. ”

అంత ఫిదాయీఖానుడు మాటాడక రణదులవాఘానునిఁ జూడసాగెను. చాణనాథునిపైఁ జేయియెత్తుట సామాన్యకార్యము కాదని యిప్పుడు రణదులవాఘానునికిఁ దెలియవచ్చెను. తస్మాదమున నతఁడు మనసున నెంతయసహ్యించుకొన్నను నేరితోడ నేమియుఁ జెప్పఁజాలఁ దలయ్యె. ఎవనిపైఁ జేయియెత్త నేనే సాహసింపఁజాలకుంటి నట్టివానిని సామాన్యసేనానులు, పైనికులు నెట్లు చంపగల్గుదు రని యతఁ డె

చేను. చువతరాయలచెటనుండి విడివడినవాఁటినుండియు నతఁడు నిర
పరాధుఁడు యందువులకంఠముల ఖండించుటయే తనకర్తవ్యమని
నిశ్చయించుకొనియుండెను. ఏకమాత్రకృపాణధారచేతనే యతఁ డిం
తదనుక సనేకహిందూమస్తకముల ఖండించి యుండెను. మఱియు
నాతఁ డాకార్యమును బాగుగ నభ్యసించి యుండెను. కాని ప్రాణ
నాధునిపైఁ గత్తివెత్త నాతనికి దైర్యము చాలకుండెను. తనకూటమున
మనసున నతఁడు మిగుల లజ్జితుఁ డయ్యెను. మిగులఁ గష్టమున సా
హసించి యధఃపాద బాగుగ దంతములచే బాగుగ నణచివేటి న్యూహ
పము నుగ్గిముగ నొనరించి కఠోరముఁకలది జలమంతయు నేకతీత
ముఁ గావించి ముందునకు సాగి స్వామిపై అధఃపాదము చేయెను.
కాని ప్రాణనాధునిమీ ప్రితిఘటనపరిణామ మేమియు నొనర్చక
కాంతుండై పరవ్రతముభాతి నిశ్చలుఁడై నిలువఁజడి యుండెను. అ
తఁడు చేతినెత్తి స్వామిపై నేయఁబోవునంత జాఁవేగమున నుండది
యగునొకబాలిక యచటి కేతెంచి రణమలభాహునిహస్తముఁ బట్టు
కొని యిటువదియె.

“రిణమలహాన్ ! నీవెవ్వరినీ మోసం చేయకుము ! ఈమానా : యుం డెవరో నీవెఱుంగుదువా ! జాగ్రత్త. శుకముం తెన్నెడు నిట్టికార్యముఁ జేయకుము.”—మిగులఁ గొర్రెమున భూమి జామికరము విదళించి యిట నెను.

“ ఓసీ ! మూర్ఖురాలా ! నీవెవ్వరైతే ! నీకుకత్తుప్రము నన్నిట
 తీసుకొనివచ్చిపట్లున్నది. నడుపుము. దూరముగఁ జూలఁగలము. లేకున్న
 నీభజము ముందుగ నీరకముతోడనే లెనకాహముఁ జీర్చుకొనఁగలము”

అబాలిక సహాసముగ నిట్లు వచియించెను.

“ రణదులవాళ్ళో ! కొంచెము తెలివించెచ్చుకొమ్మ కన్నులం

దెఱచి నేనెవ్వరెకో ముందు బాగుగఁ జూచు మటుపై నిట్టివిధానమున నము లాడవచ్చును. '

సాక్షిమంరక్షణమునకై దేవత యెద్దియే స్వయముగ వచ్చి యుండవచ్చునని ప్రజలెల్లరుఁ దలంచుచుండిరి. తనకై యింతటికష్ట మంది యచటి కేతెంచిన యాబాలిక యెవతెయో, యెఱుంగ నాస్వమి యు నుత్కంఠఁ గొనియుండెను. ఎల్లరు సాశ్వర్యముగ నానుకుమారిం జూచుచుండిరి,

రణదులహళాఁడు డామిం జూచి యిట్లు చెప్పెను. ఈబాలిక కకుఁ దిచ్చియెత్తిన స్త్రీనైది. లేకున్న బ్రాహ్మణములు బరువయ్యెనో! నీకు నీప్రణాళిముపై మక్కువయున్న నాయెదుటినుండి తొలగిపొమ్ము. నిన్ను మరల నేనాహ్వానించుచున్నాను. లేకున్న నొక్కదెబ్బతోనే నిన్నుంతమొందించినై చెదను."

బాలిక కధికతరమగునావేశము గలిగెను. ఆమె తీవ్రముగ నిట్లనియె. ఓయయోగ్యుడా! తెలివి దెచ్చుకొని కన్నులఁ దెఱచి నేనెవ్వరెకో చూచుము. రాజకుమారి యగుబదరున్నీసా యాక్షణ ముననే ససైవ్యముగ నిటనుండి వెడలిపోవ నీకాజ్ఞ నొసంగుచున్నది."

రాజపుత్రి యగుబదరున్నీసానామము విసంగనే రణదులహళా నునికఁ గొఱతవేసిన ట్లయ్యెను. కోసిన రక్తము కాసరాదు. చానియొ గము వెల్లనయ్యెను గజగజ వణకుచు నాతఁ డంజలి యొప్పి గాని పుత్రియెదుట నిలువఁబడియెను—భయకాగ్రము పాపములము నుండి యొకమాటయొక వెలువడలేదు. రాజపుత్రి చానినఁ గానఁ దన్ని యిట్లనియె:—

"ముందుగ నీమహనీయుల మన్నింప వేడుకొనుము. వారు నిన్ను తమించిన నేను తమింతును."

రణదులహాఖానుడు రాజపుత్రీయాజ్ఞను యథాయోగ్యముగఁ బాలించెను. స్వామియు మిగులసంతసమున తమించినై చెను. అతఁడు తనపై నికులతోఁగూడ నటచుండి వెడలునప్పుడు ఇదఁజూసి సాయత నితో నిట్లనియె:—

“ చూడుము! నీవు ఢిల్లీసార్వభౌమునివ్రజివు. సార్వభౌముని కవభ్యాతిఁ దెచ్చుకార్యము చేనినిశేయఁగూడదు. సామ్రాజ్యోపస్థితి యంతయుఁ బ్రజలపై—నందు విశేషముగ హిందూప్రజలపై నున్నది. మరియు హిందువులు మొదటినుండియు న్యాయబుద్ధులు, విశ్వాసపాతులు నై యున్నారు. వీరిపై నెన్నఁడు నెచ్చట ద్వాన్యము నెఱపరాదు. వీరియెడ దయాపూర్వకము, సుత్తమును నగునివర్తన నెఱపిన నీటికి బదులుగఁ దమర్తమునైనఁ బ్రవహింపఁజేయ సరిసిద్ధు లగుదురు. వీరిని బాధించుట వీరిమతివిషయములఁ గల్పించుకొనుట మిగుల కఠిన్ము. వీరియెడ నర్పివర్తనముఁజూపిన వీరు మీఁకెన్నిఁకుఁ గ్రుత్తుముకఁ గల్పింపరు. ఎల్లవేళల మీకు సాయపడిరాజ్యమున శాంతిస్థాపన మొనరింతురు. వీరు క్రోధించి రేని భారతదేశమున యవసామ్రాజ్యవివాశవమే యని యెఱుఁగుడు. అన్యాయాచారుల భగవంతుఁ డనహించుకొను ననియు జ్ఞప్తియందంచుకొనుడు. అన్యాయదౌర్జన్యములకు భగవంతుఁ డెన్నఁటికి నమ్మతింపఁడు. నీయిదురాచరణములమూలమున బాదుషావారికిఁ గను నవభ్యాతి కలుగుచున్నది. జాగ్రత్త. ఇంక ముందెన్నఁడు లిన్నిహవరములరెంటఁ బాపాత్మునిఁజేసివైచుకార్యము చేనిని నొనరింపకుము. పొమ్ము. నీకాత్యమున నుండుము. ”

రణదులహాఖానుడు పైనికల వెంట నిడికొని నిశ్శబ్దముగ నట నుండి వెడలిపోయెను. పోవుతేరి నతఁడు రాజపుత్రీకిని బాహునాధన్య

మికిని విషయపూర్వకముననుసక్తము లొనర్చెను. సగరవాస లెల్లరు సనూహ్యమగునీరీతినిజతుర్ముఖలయము, బ్రాణనాథుడు రక్షింపఁబడుటఁ గాంచిభగవానునికి బదరున్నసాకుఁ గృతజ్ఞత నొసంగుచు స్వామియాజ్ఞఁ గొనితమతమయిండ్లకు వెడలిపోయిరి. అటుపై సీనాఁడు మరియేవిశేషనంపుటనము జరుగలేదు.

వివాహప్రియత్నముల నిమగ్నయైయున్నహీరాదేవికిఁ జతుర్ముఖలయ మింకను నూల్పఁబడలేదని యెఱింగినంత నచ్చెరువు జనించెను. ఇంతలోనే రణదులహానునివాహము మరిలివచ్చిన దని యామెయెఱిగెను. ఆమె యబ్బురము మఱింత యధిక మయ్యెను. బౌద్ధగజ్జీబుచక్రివర్తి కొమరితె స్వయముగఁ దనవత్తనమున కేతెంచి చతుర్ముఖదేవాలయము విధ్వంసము గాకుండఁ గాచివదని యామెకుఁ దెలిసినప్పుడు తనయాదాసీస్వయమునకై యామె యత్యంతలజ్జిత యయ్యెను. అట్లయ్య నామె భక్తిసాముని విధ్వంస మొంది యటుపై ముసల్మానులదురాచరణమును బ్రీతిఘటింపఁబూనెద నని తలఁచి సంతృప్త యయ్యెను. ఇంతకన్నానధికముగ విచారించుట యనావశ్యకమని యెంచి యామె మరలఁ దనకుమారునివివాహోత్సవప్రియముల నిమగ్న యయ్యెను.

.

వింధ్యవాసినీధ్యావతాత్పర్యమున మునిగియుండుటచే బ్రాణనాథస్వామికి నధిరాత్రి మెప్పుడు గడచినదియుఁగూడఁ దెలియదయ్యె. ధ్యానము వీడినపిమ్మట సూర్యభగవానునికరనశాసన మంతిమొంది రదనికుచిచ్ఛయ్యేయబడి చాలకాలమునుండియే యారభ్యమైయుండుటఁ దమయచుటగాంచిను. ప్రాంతకాలమునఁ దనయెదుట నుండిన వారెల్లరుఁ దొంగిలించుటయు, జతుర్ముఖదేవాలయము యధావిధ

మున నుండుటయువింధ్యవాసినియే ప్రత్యక్షముగ సాంజలియై తమయెదుట నిలువఁబడి యుండుటయుఁ గాంచి యాతఁడు విసుల నచ్చెరువఁడెను. చిత్రకూటవిజాసిని యగువింధ్యవాసిని మనోజ్ఞముఁజేసి తంమందిరమును దివ్యాయుధమునువీడి యట కేచచ్చెనో, యున్నతాసనమునఁ గూరుచుండి భక్తులనేవల నంబడిదేవి సాంజలియై యంతటి సమభావమునఁ దనయెదుట వేల నిలువఁబడియుండెనో, ప్రభుమున నాతఁ డెఱుంగఁడయ్యె. అతఁడు నవినయముగ “జగజ్జీవనీ ! వింధ్యవాసిని ! ఈనవకునికి నీయాజ్ఞ యేమి ?” యని యామూలముగ నుండెను. ఇంతలో గొంతసావధానతతోఁ జూచితమయెదుట రాజపుత్రి యగుబదరున్ననా నిలువఁబడి యుండుటఁ గాంచెను. ధ్యానస్థుఁ డగుటకు వెనుకటిచిత్రము లన్నియు నాతనిమనశ్చేతువునెదుటఁ బ్రత్యక్షము లయ్యెను అప్పు డాతఁ డాబాలికుఁడగునోదారాశయములఁ బ్రశంసించుచు నిట్లు నువ్వెను.

“బొగ్గుగనిలో వజ్రము పుట్టుట, కంటకావృత మగువరణమునమనోహరమగు గలబిరువువృత్తురీతి, వివిధభీకరజంతుమయమగునవధియండి యుత్తమతేజస్వంత మగువజ్ర మెల్లగృహించుచున్నదోయట్లే యసురసంశయమున దేవివగునీ పుష్పలించితివి నయసామాన్యగుణములు నిశ్చయముగ దేవగుణములతోఁ బోలివి. నేను నిన్నిప్పుడు దేవతవని యెంచియే సంబోధింప నున్నాఁడనుకొని యై కగురుఁ డగు భాగ్యవంతుఁడగు నీయట్టిదే నున్నాఁడు. నున్నదివీటియకన్యారన్న ముండెను. శ్రీరామచంద్రుని యథామగునీతాదేవియు లంకాధీశుఁ డగురావణునికోమరియేమని చెప్పుదురు. మందిది. నీవిట్లెంతనేపటియండి నిలిదియుంటివో చెప్పుము

బద—సావమి భాగ్యవంతులై నప్పటినుండియు—

ప్రాణ—ఇట్టికోమలకుసుమమును నేను నాలుగుజాములకనుక నిలిపి యుండితివా! సుకుమారీ? నీకోమలచరణములు బాధవకుచుండవోవు. కూర్చుండి సీయీకఠినతపశ్చరణమునకుఁ గారణమేమో నా కెఱింగింపుము.

స్వామియానతి నంది బడదన్నీసా నేలపైఁ గూరుచుండి బహువిధమున నిట్లనియె:—“ప్రభూ! మీరు జ్ఞానులు. సత్వజ్ఞులు. వర్తనూనకాల మనుగురుయవనికాంతర్గుప్తమగు శ్రీవిష్ణుత్కాలము మీదిన్యదృష్టిమూలమున మీకువిన్నవ్యమై కానబడుచుండును. శ్రీకరములు, బవిర్రములు సగుమీవాక్యములమూలమున బుండేలఖండస్వాతంత్ర్య మెప్పుడు లభియించునో యనిమాత్రము, నేవినఁగోరుచున్నాను.”

ప్రాణ—నేను దివ్యదృష్టి గలవాఁడను గాను. రహస్యజ్ఞాని ననుసభిమానముగూడ నాకు లేదు. అయినను బుండేలులరూపసికావస్థ సాచధాముగఁ బరికించివాఁడ నగుటచే బుండేలఖండస్వాతంత్ర్యము మిగులదూరమున లేదని నేను చెప్పుచున్నాను. కాని ధీర్జనార్సకౌముచికోమరితె కింతటిబుండేలఖండస్వాతంత్ర్యనింత యేల! తత్కాలము నెఱుఁగుటకే యామె నాల్గుజాములవఱకు నిలువఁబడి యుండ నేని చూపశ్యకత యుండె?

బడ—వాడైహికజీవనంపు పుఖమయత్విము గాని, దుఃఖమయత్విము గాని సంపూర్ణముగ బుండేలఖండస్వాతంత్ర్యనిర్భరమై యున్నది! స్వామీ! స్వాతంత్ర్యబుండేలఖండము నేనెన్నఁగిఁ గాంచఁగల్గుదును?

ప్రాణ—బహుశీఘ్రకాలమున—మానవతత్వయముననే! బుండేలఖండముచుండి యవనసత్త్వ మంతర్హితమై యచ్చటిప్రజలు

స్వతంత్రులగుదురు. ఢిల్లీ శ్వేదనిశక్తి యత్యధిక మగుట బుందేలుల స్వాతంత్ర్యవినాశనప్రయత్న మొక్కటియు మిగుల్పడదు. అట్లయ్యు బుందేలుల కొక్కవరి స్వాతంత్ర్యము లభించిన వారు తద్రుచి నెఱింగిన నన్యులెవరు దాని నపహరింపజాలరు. వారిని నేనుస్వాతంత్ర్యప్రయత్నమునకై సంస్థల నొనర్చితిని. గొప్పవారగునాయకులను, రాజకుమారులను ఛత్రీసాలునిపక్షమునఁ జేర్చ సాగరదేశపుయు వరాజగు దలపతిరాయలు దేశముం వంతటఁ దిరుగుచున్నాఁడు. చంపతరాయలు స్వర్గవాసి యగుటచేఁ దత్పూర్వ మాతవియెడను, దవాళయములయెడను, వమరుగల ద్వేషభావమునుబ్రజలు వీడిరారు. ఈ కారణముననే ఛత్రీసాలుఁడు స్వాతంత్ర్యకేతనస్థాపన మొనర్పఁగనే యెల్లరురాజకుమారులు నేనానులు, వచ్చాయాగతులుఁ గా సరిసిద్ధులై యున్నారు. ఇంతియకాక హీరాదేవియు నామెభక్తులగుమువ్వరునలుపురు కంచుకిరాయలఁజోలువారు తప్ప తక్కుంగలనరపతులెల్లరు సర్వవిధముల ఛత్రీసాలునికి సహాయభూతులై బుందేలఖండమును స్వతంత్రమొనర్చ నున్నారని దలపతిరాయ లనుచున్నాడు. హీరాదేవికుమారుఁ దగువిమలదేవుని నమ్మరింపఁజేసి యతనిఁడనవక్షమునఁ గొన దలపతిరాయలు నేఁజితకు శాస్త్ర యుండెను. విమలదేవునిఁగూడి యతఁ డిట్ల రావలసియే యుండెను. ఇంతదనుక నేలరాఁ టియ్యెనో మెఱుంగరాదు.

బద — (ప్రసన్నుడై) సాగరయువరా జివ్వడే యిటకువచ్చునా!

ప్రాణ — అగును. బహుశః అతఁ డివ్వడే వచ్చుచుండునోవు. నీకతనితో నేటిపరిచయము ! ”

బదరున్న సావధనము లజ్ఞారుణితము కాజొచ్చెను. ఆమె కొంచె మాఁగి యిట్లు చెప్పెను.

“ అతనితోడిపరిచయము బోలుపరిచయము ముగ్ధోకముల మఱియేరితోడను నాకులేదు. ”

ప్రాణవాధస్వామికి మిగుల నాశ్చర్యము గలిగెను. అతఁ డేది యో చెప్పనుండ నింతలో దలపతిరాయ అచటి కేతెంచి తినికొని స్వామిచరణములఁ జేర్చెను. అతనిఁ బ్రేమముమిగుల లేవనెత్తుచు స్వామి యిట్లడిగెను:—“ దలపతి! ఈ బాలికను నీవు గుర్తించుచు న్నావా ? ”

చిరకాలమునకు నేడిరుపురినేత్రములు నమ్మితిరము లయ్యెను. హస్తగుబదరున్న సా నటఁ గాంచి దలపతిరాయ లభికాశ్చర్యమగునుఁ డయ్యెను. దలపతిరాయలదర్శనమున బదరున్న సాయానందమునకు మేర లేకుండెను. తనయచ్చెరువు కొంత తగ్గినంతనే దలపతి యిట్ల నెను:—

“ నేనీ బాలికను గుఱుతించునట్లు ముగ్ధోకముల మఱియేరిని గుర్తింప నెఱుంగ ? ” ప్రాణవాధస్వామి సరిభావమున నిట్లువచించెను—

“ జ్ఞప్తిదేవితోడిపరిచయము మహాభాగ్యము. నేటియుషాకాల మున రణదులహానుఁడు నాప్రాణముల వారించి యాయాలయ మును విగ్రహములను విధ్వస్తములఁ గావించుట నీ యుదారయగు బాలిక యడ్డుపడి మమ్ముఁ గాపాడెను. ఈకుమారి తాను ధిన్తీర్వదని పుత్రిక నని చెప్పకొనుచున్నది. కాని యీమె తనసుగుణములచే బుందేలఖండమందలిమహద్వంశసంజాత లగురాజకుమారికలఁ గూడఁ బరాభూతలఁ గావించుచున్నది. నిష్కలంకము లగునీమెనుగుణసాందర్యములఁ గాంచిన నీమె యొకసామాన్య బాలిక కాక యసామాన్య యగుదేవి యని తోచును. దలపతి! ఈమె బుందేలఖండమునకుఁ బరమేశ్వరుని డగువానికొమరితె యయ్యు, బుందేలఖండస్వాతంత్ర్య

చింతనగిలియున్నది. అనురవిధ్యునిని యగుదేవయ్యాయో, జానకియో యవదగు "

దలవతిరాయ లిట్టిమంచియదనును బోగొట్టినా? అతడు శీఘ్రముగ నిట్లనెను

“అనురకన్య యగుదేవయ్యాని దేవకుమారుడగు కమలకరగృహణ మొనర్పయన్నించెను. మఱి యాజానకియో, శ్రీరామచంద్రుని యథాంగియై శ్రీలోక్యధన్యతఁ గాంచెను. అట్లే యాయవనకన్యకయు నేబుందేలరాజకుమారునైన బెర్దియోడఁ దలచిన నందీమెయవరాధ మేమియు లేకుదా? ”

ప్రాణ—సాధారణముగ నేటియవనయువకులు నైతికముగ నత్యంతాధఃపతితులై యున్నారు. ఈబాలిక పతిత్రాంతరింగమును, సుగుణములను, గోమలబుద్ధిని గాంచిన హిందూయువకుఁడె యామె కనురూపుఁ డగువతి యగునని తోచుచున్నది.

బద—(గద్గదస్వరమున) స్వామీ! తిన్నతవంశవంజాతుఁ డగు నేహిందూయువకుఁడైన నన్నిఁ బరిణయమాడ మాటలుచ్చినఁ దత్కార్యము విందనియును కాదుగదా!

ప్రాణ—(సోదేకముగ) బదరున్నీసా! నీవు కితిపవిత్రతామాంగల్యములయాకారమవు. నిన్ను గృహించిన నమరూపుఁ గూడ భన్యలగుదురు. ఇంక మానవులమాట యుగగళే! నిన్ను గృహింప నంపిండ్లఁజే యున్నభాగ్యశాలియగు నాహిందూయువకుఁ డెవఁడు?

బదరున్నీసా నల్లమై దలవతిచరణముల దెనఁజూడఁదొడఁగెను.

ఇంతనేపటికి బ్రాణనాథస్వామి కన్నివిషయములుఁ జెలిసెను.

నమస్య లన్నియు నాశ్రయ బోధపడెను. పృథగుమున నతనిముఖము

కొంచెముగ వ్యాకులిత మయ్యెను. తరువాత చంచల మయ్యెను. తుదకు విచారమగ్నమయ్యెను.

దలపతిరాయలును స్వామికి సంపూర్ణముగ విచారింప గమనో సంగవలయునని యెంచి యిట్లనియె:—“ ప్రిభూ ! ఛత్రసాలుడ చిర కాలమున బుండేలఖండముఁ జేరును. జయసింహునిపై న్యయు ఛత్ర సాలునిపరాక్రమముమూలమున విజయమై ఢిల్లీకిఁ బోయినది. మహా త్ముఁ డగుశివాజీచి దర్శింప ఛత్రసాలుఁడు దక్షిణప్రాంతమున కేగి నాఁడనియు శీఘ్రకాలమునఁ దద్దగ్ధుడముఁ గావించుకొని యరేఁడు బుండేలఖండమునకు మరలి వచ్చుననియు నాకుఁ దెలియవచ్చినది. ఛత్రసాలుఁ డిట రాఁగనే స్వాతంత్ర్యసమరారంభ మగుచుగదా ! భావివిధ్యవాసినీ మహోత్సరమునాటికి బుండేలఖండమున స్వాతంత్ర్యసతాక యెగురుచుండునట్టిప్రియన్న మొనర్పవగును. ”

ప్రాణనాథస్వామి ప్రముదితాంతఃకరణమునఁ గంపితుఁ డయ్యె ను. కొలఁదినేపటికి స్వామి ప్రాణిన్నానాదులకై బేరవాణదీదిక కేగెను.

ఆసమయమున దలపతిరాయలు ఖదరున్నీచా నిట్లడిగెను. “రా జకుమారీ ! ఢిల్లీయందలిరాజమందిరసౌక్యముల పీడి, నీవీబుండేలఖండ మున కెప్పుడు వచ్చితివి ! ”

బద—యమునాతీరమున మీతోడిసంభాషణమునకుఁ బూర్వ మే రాజమందిరసౌఖ్యములచే నామనసు నిండిపోయి యుండెను. నేనాం ఛించినసౌఖ్యము సందుటకే ప్రాసాదసౌఖ్యముల వీడవయ్యెను. సాధ్యమై సంతవఱకు నేను మీశాన్యమున సాయ మొనరించెద నని మీతో నుడిచియుంటిని. అంగులకే రాజమందిరమునకు మరలి పోయితిని. అదనంతరి నేను చాదుమాచారికి బోధించి బుండేలఖండము స్వతంత్ర

మొదట వారు సమ్మతించునట్లుకూడఁ జేసితిని. కాని యాసమయము ననే లేచి వారు రోషనారమందిరమునకు వెడలిరి. అచ్చట రోషనార కొన్ని విరుద్ధవాక్యము లాడుటచే వారియాశయము మరల వివర్యమై మొదటియట్లు మరల బుందేలఖండమునకు వైరులైరి. అనాఁడే నాని శ్వాస మంతయు నిశింపఁదొడఁగెను. రాజమందిరములను వీడి మిమ్ము వెదకుచు నిట కేతెంచితిని.

దల—(స్వప్రేమముగ) నీసౌందర్య మెంతటియత్తమమో నీసు గుణము లంతటియత్త ములు. బంగారమున నుగంధ ముండదని ప్రజ లాడుదురు. కాని నీవు బంగారమై యుండుటయు, గంధవర్తియై యుండుటయుఁగూడఁ నేఁగాంచుచున్నాను. సువర్ణము నీసౌందర్య ము. సుగంధము నీసుగుణములు. ఇంక నీకవిశ్వాస మక్కఱలేదు. బుందేలఖండ మతికిఁఘృకాలమున న్వేలింలేలిఁగాంచును. ఛత్రీసాలుఁడు బుందేలఖండమునఁ బ్రవేశింపఁగ నే యుక్కొక్క బుందేలుఁడు నాయుధహస్తంజై కానఁబడును. అసమయమున నొక్కక్షణమున బుందేలఖండమునుండి యివనిశానన మొరిపొవును.

బద—మఱి యవ్వడు !

దల—మఱి యవ్వడు సంపూర్ణముగ నేను నీవాఁడనైపోవుదును.

అటుపైఁ జాలసేపటివఱకు వారిప్రేమాలాపము సాగుచుండెను.

కాని మొదట డాప్రేమాలాపముకన్న సాధికరణమూర్త్యపూర్ణములగు సంఘటనములకడకు పాతకులఁ గొనిపోవలయును.

ఇరువదిన్నావవీరకరణము

—శ్రీకృష్ణార్జున—

శివాజీతో పరాచకము

పర్వతమహాగర్భమున జన్మమొందు భిల్లకన్యక లేవిప్రమునఁ
 తమజీవనమంతయుఁ దర్పర్వతతిలవిహారిములనే పుష్పచుందురొ,
 ఋషికన్యకల్ కేవధమునఁ దమతపోవనము వీడి స్థలాంతరమునకుఁ
 బోవ మనసురాదో, విశాలనేత్రములు గలవారిణులు, తినుమధ్యములు
 గల సింహాంగులు, మంజులగమనము గలహంసవనితలు, మధుర
 దురములు గల కోకిలలు నేవగిది నొక్కమ్మడి జననంఘమున నడు
 గిడ నొల్లకుండునో, యల్ల హిమాలయము, వింధ్యాచలము, సహ్యా
 ద్రి మున్నగు గింభీరజనకగృహముల జననమొందు కన్యకలుగూడ
 వనవాసముననే తిమయధికజీవనభాగముచు గడపుచుందురు. “నేనర
 ణ్యవాసినిని. వన్యకునుచుచులుడక్క నాకు వేజే యాభూషణములు
 లేవు. బాలసూర్యుఁ డొసంగు వచ్చనివచ్చడము, రజనీకాంతుఁ డొ
 సంగు తెల్లనివచ్చడము, కాంతునియచుచున్నతని రజని యొసంగు నల్లని
 వచ్చడముఁ దక్క నాకు మతేవస్త్రియు లేదు.” అని ప్రతిగిరికన్యయు
 భ్రాదించును. కాబట్టి యావనవాసని యగు పర్వతకుమారి, తనవతి
 కడ కేగుచుండునప్పు డామె ప్రతిస్థలమునను యువతులు సింగార
 మెల్లు చేసికొందురొ చూచుటకై కుగ్గిమృదుచుండును. జనకుఁ డగు
 పర్వతునిగృహమునండ శివుశురాలయమున కేగుతఱిఁ బ్రతివాహినిమ
 ల్లియు నొకపత్నముకడికుఁ దిరిగి యచటివనితల యభిరుచిని దన
 నిర్మలమానసమునఁ బ్రతిబింబితి మొనర్చుకొని మరల సర్వమార్గ
 మును బట్టును. వనమునఁ బ్రవేశించుటతోడనే యచటిస్మృతిహం

దక్షముఁ గాంచి, యామె యువతులకృత్రిమశృంగారము మఱచిపోవును. మరల నాలుగైదువంకరిలు తిరిగి శృంగారప్రియలగు కాంతల వీక్షించ నామె వేటొకనగరముఁ జొచ్చి, యటనుండి వెనుకటివిషయముల మఱచుటచేతనో, యేమో కాని మరల సరణ్యమాన్యుఁ గొనును.

పాపము “భీమ” చాల యమాయక. ఏమాయ నెఱుంగని శక్తకరుణులమున నామె జన్మించెను. ఇక నామె యమాయకత చెప్పటకెఱుగ్గది! సరియగు శృంగారశిక్ష నంబులకు భీమ యెన్నియో ఖటిలగతులఁ గాంచెను. నగరమందలివిలాసవతులు మొదఱ్ఱాని, గాగ్రమమందలి సీరోగయువతులవఱకు “లింబాజీవతేలు” కూతురిగు “సుభీ” మొదలొకని సార్వభౌమకుమారి యగు బదరున్నపావఱకు నామె యెందఱియువశులశృంగారముఁ జూచియుండెనో లెక్కలేదు. అఱ్యామునఁ గొంచెము దూర మేగుసరికి భీమ యంతయు మఱచి మరల శృంగారము నెఱుంగఁ వారమార్గముఁ బట్టుమండెను. భీమకు శృంగారలాలసయు, నమాయకతయు మితిమీఱియుండుటచే నామె నిత్యము శృంగారప్రియలగు జానపదనాగరియువతిమణుల సహవాసముననే మునిగియుండెడిది.

బాలసూర్యనివీతాంశుకము ధరించి సకళి యగుభీమ యెయ్యారముగ లింబాజీవతేలుగృహము ప్రక్కనుండి పోవుచుండెను. లింబాజీవతేలుకేకమాత్రపుత్రికి యగు “సుభీ” దానిచెంతినే సలిచి దానివిలోల విశ్రమఁ గాంచుచుండెను. సరి. భీమ యామెను దనకుఁ దగినశిక్షకులకలగ భావించి చాలద్రున్నతఁ గాంచెను. మొదట నామె సుభీకోనులవలనముల పుష్పించెను. దాన సుభీకేఁగూడ నానంద మొదవెను. ఆమె మిగుల సంతసముతో భీమకు సవర్యనేయ మొదలిడెను. భీమయు

సుభీతో నెయ్యముఁ బెంపొందింపనాగెను. తుదకు భీమ సుభీకౌమునఁ గరములుంచెను. ప్రవాసమునసుభీవలచఁదనకుఁజాలశృంగారశిక్ష లభింపఁగల దని భావించి భీమ తనకరములతో నామె నింకను తేరఁదీసికొనియెను. భీమకుఁ దనయానందావేశమున సుభీ తత్తరపడుటకూడ తెలియలేదు. సుభీని బొందుటచే భీమ కమితాసంకముకలిగి యామె నెచ్చట నుంచఁదగునో, యెచ్చట నుంచఁదగదో యామెకుఁ దెలియక తుదకు సుభీని దనగర్భమున నిడికొనియెను.

కొలఁదిసేపటిలోనే గ్రామమందంతటను భీమసుడిగుండమునఁ ది సుభీ మునిగిపోయె నని కోలాహలము నిండెను. ఎల్లరు వలలు ముగ్గుగుసాధనములఁ దీసికొని పదివంశకుఁ బరువిడిరి. తమతమకౌర్యములఁ బ్రకటింప వివిధోపాయములఁ గావించిరి. తేవలపై నెక్కి వెదకువారు సుభీ నిగ్గుత్పత్తియు విచ్చవచ్చింట్లు నిందింపసాగిరి. ఆమె నెవ్వరిఁ దోచిపరీతి వారాడిరి. వాపము పటే లొకమూలఁ గూర్చుండి యేడ్పుచుండెను. అతనినిఁ జాలమండి చుట్టి నిలిచి పిల్లనిషయమున నేమియు శ్రద్ధవహింపక యిచ్చవచ్చింట్లు తిరుగనిత్తు నని యతని నిందింపఁ దొడగిరి. ముద్దిపోయినబాలికనుదీయు ప్రయత్నముల నెవ్వరుఁ జేయుటలేకుకాని, తమతమబుద్ధికౌర్యముల వండును. గొప్పగ వచ్చించుచుండి. ఆగుంపున నొకతేడక్కాల్లియగు యువకుఁడు చారివిసోదవర్తనముఁ జూచుచుండెను. బాలికను దీయుట కెవ్వరికిని పాపాసములేకుండుటఁ గాంచి సహింపక యారఁడు ముందునకు వచ్చి యిట్లనెను. “ఇట్టితర్కవిత్కరముల కిది సమయము కాదు. ఎట్లో కీఘ్రిముగ బాలికను దీయుటకు యత్నింపవలయును. లేకున్నఁ గొలఁదిసేపటిలో నామెప్రాణములు వోవును. మీచే గాకున్నచో నామె

యొచ్చట మునిగినదో, యాథలము నాకు జూపుడు. నే నామెను పెంటనే తీసివైతును "

అని పలికి యావీరవతుడు పటేలుగృహమునుండి వెలువలికి బోవుచుండెను. ఇంతలో లింబాజీయుఁ డక్కించును లనేకులును, " శ్రీశివాజీమహారాజునకు జయము " అని యురిదిరి. నుభీరి దీయుటకై పోవుయొకఁడు నడుమనే యాగెను. అతఁడు విస్మయించి చూచునది లొకబలిష్ఠుఁ డగు మహారాష్ట్రుఁ డొకకేలఁ గత్తి నూరి రెండవచేత నుభీరవలంబ మొనంగి మండహాన మొనఁబుచ్చు వచ్చుచుండెను. అతనివస్త్రము లన్నియుఁ దడిసియుండుటచే గండలు దేజిన జగిలిగి యొడలంతయు జాగుగఁ గన్నట్లుచుండెను. తఱుకులఁ జమ్మవతనివెడఁదకన్న లమితఃకుఁ ధూతదయ వ్పించుచుండెప్పు గర్జమువలన సతనినివోన్న నుఖగాంభీర్య మింకను దెంపొందెను. అతని విశాలలలాటము నిర్మలబుద్ధిశాలితఁ బ్రకటించుచుండెను. " ఇంతకష్టమొర్పి యింతదూరమునఁ బ్రవాసమొనరించుటకు నాకు సాఫల్యము లభించెను. నాకు సాక్షాత్పరమేశ్వరునిదర్శన మయ్యెను." అని యాయువకుఁడు భావించెను. ఈవిచారమున సరఁ దానందపులకింతుడై యొక్కయుంకను ముందువ కేగెను. అతులీతభక్తిభావమున నాయువకుఁడు శివాజీపాదములఁ బడెను. అంతటిభక్తిభావము శ్రీకృష్ణసంమార్తసాదములఁ బుట్టుతరి నర్జునునై నఁ గలిగియుండదు. మహావీరతీర్థంకరునకు నందన మాచరించునపుడు శ్రీశివాజీమహారాజునకుఁ గూడఁ బుట్టియుండదు. బోధివృక్షతలమున భగవానుఁడగు గౌతమ బుద్ధునిచరణసేవ సలుపునడ నశోకసార్వభౌమునకుఁ గూడ నుదయించియుండదు.

అపరిచితవేషము, నపరిచితభాషయు, నపరిచితముద్రయుఁ గల

యొకతరుణుఁ డింతభక్తితోఁ దవనదములఁ బడుటఁ జూచి శివాజీ కడు విస్మితఁ డయ్యెను. అతనిహృదయమున నొకయపూర్వభావ ముదయించెను. అతఁడు గద్గదస్వరమున నిట్లనెను.

“ఓయపరిచితయునకుఁడా! మన మొక్కభారతమాతపుత్రులమే. జగజ్జనని భవాని యగు, భారతమాతకుఁ దశపుత్రులందఱు సమానులే. అట్టియెడ నాపదములఁ బడనేల!” లెమ్ము. నన్నాలింగ నము పేరికొనుమా.”

ఇట్లు పలుకుచు శివాజీ రెండుచేతులతోఁ బట్టి యాయువకుని లేపెనెత్తుచుండెను. అతఁడును దవనయనములన్నీ పాబాచ్ఛములఁ దుడిచి నీచుచు, నూత్యునివలెఁ దీక్ష్ణము, జంకునివలె శీతలమును, నన్నవలెఁ దేజస్వీభక్తియు, జలమువలె నిర్మలము, వజ్రమువలె గఠోరము, గును మునువలె సుకుమారము నగు శివాజీరూపమువంకఁ జూచుచు వినయ పూర్వకముగ నిట్లనియె.

“మహాత్మా! భవత్సందేశవాణిలాషనే నేను బుండేలఖండ మునుండి యింతదనుక నేతెంచితిని. ఇన్నిదినములవ్రీయల్సెమునకు నేఁడు నాకు ఫలము లభించినది. నేను మహాబాధాపతి చంపరాయఁ కుమారుఁడను, భక్తిసాముఁడను. నాదేశము మనల్మానులనశ్చేది. అచ్చటవ్రీడిలు వారెయనన్లనములకు నన్యాయములగుఁ జాల కటకటపడియున్నారు. నేను నాదేశమును స్వతింత్రీ మొరరింగోరు చున్నాను. ఈవిషయమునఁ దమయొద్దనుండి గురూపదేశముఁ బడయఁగోరుచున్నాను. తమనదుపదేశమును వేదవచనమువలెఁ బరిత్రీముగ నెంచి తదనుసారమే కార్య మొరరించెదను. తమరు గురువులు. నేను శిష్యుఁడను. గురువులకుఁ జూడనేవ యొరర్చుట శిష్యులవిమృష ర్థము. కావుననే తమచరితములఁ దాఁకితిని. అగ్రగణించి నన్న

భవచ్చిష్యునిగఁ జేసికొని, నాయొనర్చునేవ నంగీరింపుడు. సాధ్యుడు గునేని నన్నుఁ గొంతకాలము తమనేపయం దుండవలెను. తమయిని దినకార్య ప్రయత్నాదికముఁ గొంతకాలముపఱకుఁ జూచి శిక్షఁ బొందు వవకాశము నా కొనంగుడు. ఇచ్చితముఁ దమ రెన్నఁడు నన్నుఁ దమకడ శిష్యశ్రమను కర్చునిగ నంగీకరింతురో యానాఁడు గుహవ తేళ మొనరించి శిష్యునిగఁ జేసికొని నాకరముల బుందేలఖండము వ్యతంత్రము కావించెఱువ నట్లీర్వాదము నొనంగుడు.”

శివాజీనేత్రములనుండి ప్రేమబాష్పములు ఎఱిపించఁజొచ్చెను. సుభీభుజముపైనుండి హస్తము నెత్తి యది ఛత్రిపాలునిభుజముపై నిడి ప్రేమపూర్వకముగ నిట్లు నుడివెను.

“మూర్ఖభూమి కింతహృదయపూర్వకముగ నేతఁజేయు ధన్యుడ వగు నోయువకుఁడా! మహారాష్ట్రదేశమున నేను నీకు న్నాగత మొనంగుచున్నాను. నాయుద్దేశములను గార్యములను నన్నుఁ బోలినయొకమిత్రునిఁ బొందుటచే నాకివర్త్యులుగు నానందము ప్రాప్తిఁ దినది. నీవించుకతడ విచ్చటనే యుండుము. నే నీబాలిక నామెజగ తుని కప్పగించి యిట నేతెంతును. అపుడు నేను శాంతముగ రహస్యమున నీతో సంభాషించెదను.”

ఇట్లు పలికి శివాజీ లింబాజీపటేలుకడ కేగి సుభీ సుతని కప్పగించి యిట్లనె.—“కొనుము. ఇదే నీకన్నయ వచ్చినది. ఈమెకు నిర్లక్ష్యత హెచ్చు. అనామదునగరపు చాండబీబీవతఁ గత్తిఁ దిప్పటలో కీమె వెనుదీయునదికాదు. ఢిల్లీరామహాసరదారు లిరువురు దిలేర్ ఖాన్ జయపూపఁజులు కొప్పునై న్యముతో మహారాష్ట్రదేశముపై దాడి నచ్చుచున్నారు. ఆసమయమున నీ వధమమొకవందమందెరుగుపరులఁ గొని యరుణకేతనాలమున కేతేరవలయు.”

పటే—మహారాజా! మాగ్రామమునఁ గత్తిబ్రహ్మగ్రామ
రందఱు భవదాజ్ఞానుసారము నేరయివర్చు సార్వభౌమ. పాపము
భమునుండి వెలువడిన పౌతిశబ్దమును జగదంబ యగు భవానిచోట
నుండియే వెలువడినదని మాయెల్లర దృఢవిశ్వాసము మనుజునిగూర్చి
మల్లంపింపవచ్చుగాని భగవతిగూర్చి మల్లంపింప నెవరితరిము? మహా
రాజా! దయనీసి తడిసినవస్త్రములవీడి యీపాడివస్త్రములధరింపుడు.”

శివాజీ యేమియుఁ బలుకక తనతడివలువలఁ దొలగించి పటే
లోనంగిన వలువలఁదాల్చెను. పిదప లింబాజీపటేలు కడు నతనిసముప
నిట్లనియె.

“ఏలిక ధనహీనులకు ధనము, దిక్కులేనివారికి దిక్కు, దుష్టశి
శుకులు, గోబ్రాహ్మణపౌత్రులకులు” —అని జనులమునది యెంత
యు యథార్థము. దేవరవిశ్రావడకమలములు నాయీకుటీరము మెట్టు
టచే నే నంతయు ధన్యుడను. దేవర కాతిధ్య మొనంగి వాయించు
గల సామ్రాజ్యభోజ్యముల దేవరసేవయం దుపసేవములజేయు మహా
భాగ్యము నాకు లభింపఁగలదా?

శివాజీ సాభిమానముగ నిట్లు పలికెను.—“నేను నీవాడను.
నమస్తమహారాష్ట్రమునకు నట్లే నేను మీరూటల చెప్పకు తిరస్క
రింపఁజాలుదును? ఇన్ని యావిశ్యకములగు మహద్విషయములఁ
జర్పించుటకై యీటుదేలయువకునితో నేగవలయును. రెండుజా
ములు కాకుండఁగనే గాఁగల్గుదును. అపుడు నీకోర్కె నెట్లించి నీయింట
భుజింతును.”

సర్వవిషయభిసందములను స్వీకరించుచు శివాజీ యటనుండి
బయలుదేలుచుండఁ బటే లిట్లు పలికెను:—దేవా! అటుదేలయువ
కుడు నిష్ఠాసాయంకాలమునకే యిట కేతెందియుండెను. అతడు

తనమధురభావలవలనను బనితీర్చవలసమువలనను మాకెల్లరకుఁ జాల
 ప్రేమాన్నముఁ డయ్యెను. “ శివాజీమహారాజుడర్చు మెట్టిది ? పలు
 కెట్టిది ? వారిదర్శము సర్వసులభ మగునా ? కాదా ? స్వతంత్ర్య
 పాప్తికై వారు మొదట నే మొర్ర్చిరి ? వారియుద్ధప్రీతి యెట్టిది !
 ఏయాయుధములను వా రుపయోగింతురు ! ” మున్నగు బహువిధప్ర
 శ్నముల నాతఁడు వచ్చుటతోడనే మ మ్మడిగెను. మహారాజుదర్శనో
 త్కంఠచే నతనికి రాత్రి యంతయుఁ గన్న మూత్రవడడయ్యె. నేన
 తనిఁ గొని దేవరసేవయం దుపస్థితుఁడనుగా సిద్ధపడితిని. కాని సుభీ
 నీటఁ బడుటచే నాఁగిపోవలసివచ్చెను. దేవరక్యవలన సుభీచారి
 ములు దక్కెను. ఆబుందేలయువకుఁ కప్రియత్నముగ మహారాజుద
 ర్శనమును లభించెను. ”

ఆవల మరల శివాజీజయజయకార మయ్యెను. జయజయకా
 రము ప్రతిధ్వనింపకపూర్వమే యతఁడు ఛత్రసాలునిఁ దనవె టఁ గొని
 యటనుండి వెడలిపోయెను. ఒకవినుోది, యాబుందేలయువకునితోఁ
 గూడ మహారాజు, చూచుచుండఁగనే యంతర్హితుఁడయ్యె నని చె
 ప్పెను. ఎల్లరు గ్రామిష్ఠులుఁ గను గంభీరముద్రిఁ దాల్చి భివానిపద
 యసహాయమువలన మహారాజు తా నేమి కోరిన నది యొసరింపఁగలఁ
 డని వలుకుచుఁ దమతమ యిండ్ల కేగిరి.

శివాజీమహారాజు ఛత్రసాలుని వెంటఁగొని స్వతంత్రీతావిష
 యికములగు ప్రసంగములఁ గావించుచు భీమానదియొడ్డున కేగి యట
 నుండి యానదీతీరము వెంటఁగి చాలదూరముపోయి తుద కొక యెత్తై
 నప్రదేశముకడఁ జేరుకొనెను. దూరమునుండి యాతావుఁ గాంచినచో
 నట మచుజావాసముండవచ్చు ననునూహకూడఁ గలుగదు. శివాజీ
 యొక పెద్దశిలకడకుఁ బోయి “ ఏసాజీ ” యని బిగ్గలఁగఁ బలుకుటతో

డనే “మహారాజా” యని వివరించెను. ఆశిలబ్రద్దలై లోనికిగొట్ట కొకచక్కనిమాగ్గ మేర్పడెను. ఛత్రీసాలునకుఁ జాల వివృతము గలిగెను కాని యారఁ డేమియుఁ బలుకక శివాజీ వెన్వెన్క నాగుహఁ జొచ్చెను. కొంచెముదూర మేగుసరి కొకసభామంటపము కానవచ్చెను. అచ్చట గాలియు బాగుగఁ దగులుచుండెను. వెలుంగునకుఁ గొడువలేకుండెను. భూమిగర్భమున డాగియున్న యింతటిగొప్పమంటపముఁ గాంచ ఛత్రీసాలునివిస్మయమునకు మేరలేకుండెను.

ఛత్రీసాలునిమనస్థితి గ్రహించుటకు మహారాష్ట్రదేశమునంతను దనవలకుపై నాడించుబాణాయగు శివాజీకి విలంబమేల యగు? ఆతఁడు తత్క్షణమే ఛత్రీసాలునితో నిట్లనెను.

“ఛత్రీసాలా! ఈదివ్యమంటపముఁ జూడ నీకు గొప్పనాశ్చర్యము గలుగుచున్నదికాబోలు. కాని యిట్టిగుప్తఫలములును గుప్తమాగ్గములును, స్వాతంత్ర్యకార్యముల నెంతయుఁపకరించునో నీకుఁ దెలిసినపుడు నీయాశ్చర్య మినుమడించును. మహారాష్ట్రమండలిను ఈశ్ములు పన్నాస్థులు నిచటివారికి సమత్వతత్త్వమును బాగుగ జూపిందిరి. కాని స్వాతంత్ర్యమునకై పోరునల్పువారు చాలతక్కువ మంది యేర్పడిరి. శూరులు చతురులు, రాజనీతిజ్ఞులు పగుమహారాష్ట్రీలు బహుమిదిరాజ్యసేవామిగ్గులై యుండిరి. కావున మొట్టమొదట నిరుదాకేతనతలమైనఁ గూడినవారు రాజకీయవిషయముల యొడఁజ్జులు, నపరిచితులు నై యుండిరి. మహానుభావుఁడగు రామరాసస్వామి కర్మమాగ్గోపదేశ మొవరించి, చాలమందితరుణవయస్కుల నుదాత్తములైఁగొనివచ్చెను. మహారాష్ట్రమండంతటను బతాకలు మాటుగఁ గృపాశయితే కిచ్చింపఁదొడఁగిరి. హరినామమునకు మోక్ష పారిహరఘోషదేవతబ్లములు వివరించసాగెను కాని యు

భవము గలమేచ్ఛసైవ్యమునెమట మేము నిలువఁజాల మని యెంచి యెడదు వేచి రహస్యాక్రమణమునేయ మొదలికిరిమి. శామహాగ్రాస్త్రి శూరులు లెక్కకుఁ జాలకొలఁదిమొందియే యైవను బ్రబలమగు బీజా పురపుసైవ్యముపై నడచున రహస్యాక్రమణము సల్పి నిత్యము జయముఁ గాంచుచుండెడివారు. ఇట్టియాకస్మికరహస్యధాటివమయమున నక్కియందుట కిట్టి గుప్తస్థానములు బాగుగ మవకరించును. గుప్తస్థానములం దక్కడక్కడ చారులుగూడ నేర్పడియున్నవి. కావున నేడు మహాగ్రాస్త్రి లేస్తానమున సంలేధావమయిరో యెవరికిని జాడ తెలియదు. వారు నేపీ యాశాపునుండి నాల్గయిదుయోజనములదూరమున నెచ్చటనఁ తేలుదురు. తఱచు మేము రెండుమూడుగుప్తధాతులు గావించి శత్రుల నిరర్థకులఁ గావించి చాలఁగ భోజ్యవచార్థములను, దుపాకి గుండ్లను మొదలును గొల్లఁగొట్టినవస్తువులఁ గొని కొలఁదినపటిలోనే యిట్టయొకగుప్తస్థానమున సంత్రిభావమై పోవుచుందుము. కావుననే మా కేమియు నష్టము గలుగదు. శత్రువులుకాత్రము సంకటమునఁ బడిపోవుదురు. ఛత్రసాలా! నీ కివ్వ డిట్టిగుప్తస్థానములయవయోగము తెలిసినదా! రాజాస్థానమందలిరాజపుత్రులు బుండేలఖండమందలి బుండేలురు, గొప్పవీరులు రణవియలు నగుదురు. కాని వారు బలా బలములను సమయావమయములను భావింపఁజాలరు గుట్టుమట్లు నెఱుంగరు. వారు తిన్నగఁబోయి పగతుర నాక్రమింతురు. తఱచుగ స్యనాశనమునకే కారణభూతు లగుదురు కాని గుప్తధాతు లొసరించుదమకఁ బ్రబలశత్రువు లొంగఁడు.”

ఛత్రసాలుఁ డేకాగ్రమనస్కుడై యాసినమాల ప్రియు వినుచుండెను. అతనిచేరిని బట్టుకొని శివాడే యిట్లనెను.—

“రమ్ము. మన మాకడఁ గూరుచుండము. ఈతావ్రసే

మనసంభాషణము జరుగు నని నేను మొదటనే నిశ్చయించుకొంటిని. నేను యిబాజీవతేజగృహమునకు నిష్క్రమింపరాదేదు. అచ్చట నీతోసమాకేశ మగు నని నే ననుకొనుచుంటిని. "

శివాజీవంకకు భక్త్యాశ్చర్యములతోఁ జూచుచు ఛత్రీసాలుఁ డిట్లనెను. — " మహారాజా! శిమనందగృహమునకై నే నిటకు వచ్చు చుండుట తమ కెట్లు తెలిసెను? విశేషించి, త మృన్వేషించుకొనుచు నేనీగ్రామముననే చేరుదు నని తమ కెట్లు తెలిసెను! ఈస్థానముననే తమరు నాతో సంభాషింపుదు రని యెట్లు నిశ్చయించితిరి! "

ఛత్రీసాలునిపరీక్ష కుత్తర మీయకయే శివాజీ " ఏసాజీ! ఒకసారి యిటురమ్ము. " అని పిలిచెను.

మెంటనే యేసాజీ వచ్చి శివాజీయెదుట నిలువఁబడెను. అపుడు శివాజీ ఛత్రీసాలునితో నిట్లనెను. — " ఛత్రీసాలా! నీ వితని నెప్పు డైన నెచటనైన జూచి యుంటివా! "

ఛత్రీసాలుఁ డేసాజీ నావాదమంతముఁ దిలకించి యిట్లు చెప్పెను. " లేకు, మహారాజా! నే నితనిఁ జూచుటకు నేడే మొద టిసారి. "

అట్లుపై శివాజీ వత్సవ నిట్లనెను. — రాజధానియందు ఢిల్లీనే నవిడియఁజూకును రాజస్థానమందలిరాజపుత్రులకు శత్రులవృత్తియే తెలియును. శత్రునేన రాజప్రసాదమునఁ బ్రవేశించువఱకు బుం దే లఖండముదలిగాజన్యులకు శత్రువులు తమదేశము ప్రాధీనపఱచుకొని నాశనముచేసిరనికూడఁ దెలియదు. దీనికి ముఖ్యకారణ మేమనఁగ, శత్రువృత్తాంతముఁ దెలిసికొనుటకు బుందేలురు రాజపుత్రులు నట్టి యుపాయములను పలువరు. శత్రుశిబిరముల గుప్తరూపమునఁ జొచ్చి తదవృత్తాంతములను సాంగోపాంగముగఁ దెలిసికొనుట వారికిఁ దెలి

యనో లేక యది యశుచితమయియు బిజ్జితవ మయి వారు భావిం
తునో కాని యిది గొప్పహాటు. లేక ప్రమాదము. ఛత్రసాలా !
అనుభూతులగు నాగూఢచారులలో నేనాజీ యొకఁడు. నే నితని
దేవగఢస్పృశ్చాంతముఁ గొనిరమ్మని పంపితిని. దేవగఢమును జయించి
సైన్యము ఢిల్లీకి మరలినతోడనే యితఁడుగూడ మరలిరాసాగెను. నీవు
దేవగఢమునుండి బయలుదేలునరి కీతఁడుగూడ వేసము నూర్చి నీవెం
టఁబ్రయాణమయ్యెను. మార్గమధ్యమునఁగూడ నీతఁ డెన్నియోసా
రులు వేసము నూర్చికొనెను. అప్పటప్పటికి వివిధహాపములతో నా
జాడ నీకెఱింగించినదికూడ నితఁడే. ”

ఇప్పుడు ఛత్రసాలునికన్నులు విడిచి. దేవగఢమునుండి బయ
లుదేలునమయమున నేనాజీవిబోలు నొకమనుజునితోఁ దనకు సంభా
షణ జరిగినట్లు, జ్ఞప్తికి వచ్చెను. పిదప నతఁ డేనాజీయే యని గ్రహిం
చెను. ఇతఁ డానాఁగినయెల్లతావులందును నకలవిధసాకర్యములు నేఁ
కలిగినవో యతనికిఁ దెలిసెను. శివాజీవంకరుఁ గృతజ్ఞతాపూర్వకదృ
ష్టులఁ జూచుచు నతఁ డిట్లు పలికెను:—

“ మహాశుభావా ! తమచాతుర్యము రాజనీతిజ్ఞతయు శక్త్యనీ
యములు. నిన్నసంధ్యాకాలమున నేనాజీయే నన్నుఁ గొనివచ్చి నన్ను
లింబాజిపఠేలుగృహముకడ నిలిపె నని నాకు బాగుగఁ దెలిసినది.
నేను చాలగుస్తముగ యాత్ర సల్పుచుంటిని. ఐనను గుప్తచరునివలన
దేవర నాజాడఁ దెలిసికొంటిరి. అతనిసాయముననే తమరు నన్నుఁ
వమపాదసాన్నిధ్యమునకుఁ బిలిపించి నాకపరిమిశోపకార మొనరించి
తిరి.

శివాజీ గంభీరభావమున నిట్లు పలికెను.—“ ఛత్రసాలా ! నేను
కేవలము నాకర్తవ్యమును నిర్వహించితిని. అనేకకష్టములనహించుచుఁ

గతోరమగు ప్రవాసశ్రమ మనుభవించుచు, నలంఘ్యమగు వింధ్యా ద్రిని లంఘించుచు, దుస్తరమగు నశ్మదానదినఁ దరించుచు బుండేల ఖండమువంటి దూరదేశమునుండి కేవలవరోపకారతత్పరుడై యొక యువకుఁడు నాకడ కరుదెంచుచున్నఁ డని వినినపుడు నేనూరక కూర్చుండి నీకేమియు సౌకర్యము నలువకున్నచోఁ బరమేశ్వరునియెదుట నేను గొప్పయపరాధి నగుదును. నేను స్వయముగ నేతెంచి నిన్నుఁ గలిసికొనుటయే యుక్తమైయుండెను. కాని నీవు దేవగఢమునుండి బయలుదేలుతరిని నీయుద్దేశమేమో నాకుఁ దెలియదు. నాకు నీయుద్దేశము తెలివినప్పుడు నీవు కడు త్వరితముగఁ బయనమునీయుచుంటివి. కానఁ జేయునది లేక నిన్నుఁ గలిసికొనుట కీహసము నిర్ణయింప వలసివచ్చెను. ”

అటుపై శివాజీ యిండుకతడ పూరకుండెను. సరోజమరంద మునుగోలుభ్రమరరాజముమాడ్కి ఛత్రసాలునిదృష్టి తదేకలగ్నమై శివాజీముఖమున నిలిదియుండెను. శివాజీముఖకమలమునుండి యువ దేశావృత మెపుడు వెలువడునో తదానందము నే నెపుడు కనఁగలుగునో యని యతఁడు యోచించుచుండెను. కొంచెమునీవు విచారించి యిట్లు శివాజీ పల్కెను.—

“ ఛత్రసాలా! బుండేలఖండమునుండి యవనులఁ దొంగిలుటకు నేటికనుక ననేకయత్నములు జరిగియున్న వనియు, గాని పరిశ్రమ్యవనైరాదులచేతనే నేటికతఁడు సాఫల్యము లభింపలే దనియు వినుచున్నాము. ఇది యథార్థమగునా! బుండేలఖండమందలియాంత రిక్ష్మితిగతులు నీకు బాగుగఁ దెలిసియుండును. కావున నీ విడుదుగుచుంటిని. బుండేలఖండపురాజులు సరిదాడులు నటనుండి యవనులఁ

బాటద్రోలుటకై మైకమత్వముతోఁ బ్రేరేపింపఁబడుననుప రనుట నత్వముకాదా ! ”

ఫలిసాలుఁడు మిగుల శక్తుడై యుట్లు పలికెను. — మహా రాజా ! బుందేలఖండస్వాతంత్ర్యయన్నమున నేటివఱకు జనులకు సంపూర్ణమగు విఫలతయే కలుగుచుండెను. కావుననే నేను దేవరవారిసాన్నిధ్యమున నుపస్థితుఁడఁ గావలసివచ్చెను. బుందేలఖండముపై నుండి యవనులస్వామిత్యము లేవక తొలగిపోవు నని మూఠఁజేసి గారి కత్యంతవిశ్వాస ముండెడిది. వారియందు గొప్పసాహసము, ససాధారణమగు ధైర్యము, నతులితమగు యోత్రము నుండెడివి. కాని యాయోన్యోన్యకలహకారణముననే వారిరాజ్యము వోయెను. ప్రాణములు వోయెను. తుదకు బ్రాణములకన్నఁ బ్రాణములకన్న నుదాత్తాశయము వప్తమైపోయెను. ఆవసానమున శాశ్వతనిత్య వారికిఁ బ్రాప్తిండుకాలమున వారికన్నులు విడిచి. వారిసేవ యంతయు మూసి పోయి రాజ్యము యవనులకు వశమైపోయి వారై హింసాచాపల విడి న్వల్లంకయాత్రోత్సర్జకు లయిన సమయమునఁ దమవిఫలతకు మేతువు వారికిఁ దెలిసెను. ఆసమయముననే వారు నన్నిటకు వచ్చి తమకడ గురుమంగోపదేశముఁ బొంద నాజ్ఞాపించిరి. వారియావతిఁ జాలించుటకై వారియదారాశయము నెఱవేర్చుటకై బుందేలఖండమును యవనులకఠోరముగ్నినుండి విడిపించుటకై నే నితడు తమనన్నిత్య ముపస్థితుఁడ నై తిని. తమరు దయతో నాకు యోగ్యమంతోపదేశముఁ గావించును. స్వాతంత్ర్యసంపాదనకు సులభతమహ్నామును దమరు నాకెఱింగించి స్వాతంత్ర్యముగొఱుకు పోవుటకు నాకు దివ్యశక్తికలుగు నట్లుశీర్షదించుచు.

శివా — (నన్నెచుముగ) ఉత్తముగు భూతదయాశిలిము

నదుట నిల్చికొని, యేమనుజుఁడు స్వదేశోద్ధానమునకై వ్యాదయపూర్వకముగ యత్నము నలుపునో, యాతనిదూర్ఘ మజ్జ్వలబలభుచిమి తేజోవిలసితమై యొప్పును. సీతివ్యాయ శమతాదేవతలు మంగళగా నమునేయుచు ఎతని చెన్నుఁగి తిరుగుదురు. ఎఱుపెఱిగు ముదిన్య జ్యోతిని గేల బూచి యాశీర్వాది యతి శుభములను బ్రసాదించును. ఔదార్యము, మాధుర్యము, సర్వకృప, యి. వి. కి. పి. గాము రలు వీచుచుండును. దక్షిణాయుఁ దర్పరితయు నాశనిమూర్తి యున్నట్లు తకముగ, సుగమముగ నొనరించును. ప్రిసన్నతము, సగౌరవము నందితూననము నుత్సాహభరితముఁ గావించును. సంపన్నతము, నీకోగతము, నిర్వ్యసంతయు, నతనిసంపాదితమును గానాద్యములను ఈవిధమున స్వతంత్రితాదేవి పరివారమున గూర్చి యున్నట్లును. కావచో నానందచామరునిను కిలు శుభములను ప్రసాదింప నాలా! నేనును నీవలె స్వతంత్రితాదేవి కోకధర్మము. ఇంతిటు మించి నేను ని కేమి చెప్పఁగలుగుదును !

భరితీ—(గంభీరముగ) మహారాజా! తమ రిక్తు పలుకవలదు. తమయందు గొప్పసామర్థ్య మున్నది. తమయధికార మత్యధికము. నమస్తభారతివర్ణమునను యథార్థవాస్తవతంత్రీస్వజ్ఞానము మొట్టమొదటఁ దమకే లభించినది. మత మనుసరించునది దిరుగుమహారాష్ట్రులను ప్రథమమునఁ దమకే స్వదేశప్రేమచాకకు సంధించిరి. భారతివర్ణమున వాస్తవతంత్రీప్రజారోపణముఁ దొలుదొల్తఁ దమకే కావించితిరి. పైతస్యరూపు మగుచుండు భారతివర్ణపౌరుషమున ముక్కుందు సుధావర్షముఁ గురిపించినది తమకే. భారతివర్ణభావివాస్తవతంత్రీస్వమున కాది గురువులు తమకే. స్వతంత్రితాదేవిమందిరముఁ జేరిగోరు నావంటి

యల్పజ్ఞులకుఁ దమయువదేశానుసారముగ నడచుట మొట్టమొదటికర్తవ్యము.

శివాజీయాసమయమున నెవ్వయో విచారములందు ముగ్గుఁడై యుండెను. ఛత్రసాలుఁడు మాటాడకుండ నాతినివంకకే చూచుచుండెను.

చాలసేపకే విచారముగ్గుఁడై యుండి శివాజీ యిట్లనెను —
 ఛత్రసాలా! బుందీ బుండ్లపరిస్థితియు మహారాష్ట్రపరిస్థితియు నొక్కటి కాదు. ఏప్రతున్నయిలవలసిన మహారాష్ట్రదేశమున స్వాతంత్ర్యము లభించి, దో, కేవల మాప్రియన్నయిలవలసిన బుండేలఖండమున స్వాతంత్ర్యము గలుగదు. దేశకాలపరిస్థితుల బాగుగఁ బరిశీలించిన పిమ్మట ను యచి తోచినమాఁగము నవలంబించుట శ్రేయము. మహారాష్ట్రము చాలరాష్ట్రములకంటె స్వతంత్రముగనే యుండెను. ఏతన్నీ వాచులు స్వరాజ్య స్వాతంత్ర్యసాధ్యముల మఱచియుండలేదు. కావుననే వానిని స్వరాజ్యాభిముఖులఁ గావించుట కధికకాలము, నధికపరిశ్రమయుఁగూడ నావశ్యకములు కాలేదు. మహానుభావులగు రామ దాసస్వామియుఁ గర్తవ్యదక్షులగు వాతిశిష్యులును, బహుశత్రుముల వింశయత్నము నలపి కేవలదైవాదులై విస్మయములగు మహారాష్ట్రుల నుపదేశామృతముఁ జిలికి లేజనువులుగను నెబలులుగను, స్వావలంబులుగను గావించిరి. అభిముఖులఁ గావించుటకుఁ గాలపరిశ్రమాధిక మావశ్యకము కాకున్నను నిస్సత్తులగుటచే మహారాష్ట్రుల స్వాతంత్ర్యమునకుఁ బూనాది సిద్ధమగుటకుఁ జాలకాలము పట్టెను. కాని బుండేలఖండపరిస్థితి యిట్టిది కాదు. బుండేలఖండము నేడు యవనులయధికారముననే యున్నది. కాని యచటిస్వరాజ్యస్వాతంత్ర్య స్వావలంబనములకు గౌరవాన్నితముగు నేరహాసము కలదు. బుండేలగు

స్వరాజ్యస్వరూపమును ముఱచిపోయి యుండినను, వారికి స్వతంత్రతాశక్తి మవరిచితముగనే కన్పట్టినను మధురస్వతంత్రతాఫలముల స్వావముమాత్రము వారిప్పటికి ముఱచియుండరు. కావున వారేఫలముల నాకాంక్షించుచున్నారో యాఫలముల స్వరాజ్యవృక్షముననే యుండు పని వారి కొకసారి విశ్వాస మెప్పుడు కలుగునో యప్పుడు బుండేలఖండస్వాతంత్ర్యమునకు తిట్టుచు గుఱునాది సిద్ధమయ్యెను పని యెంచవచ్చును బుండేలఖండప్రజ విక్కిలి తక్కువకాలమునఁ గడు నులభముగ సిద్ధమయివఁబడగలదు. ఇదికాక యచ్చటిప్రజ మాండలికనాయకులకు, సకదాతులకు వశమై యున్నది. అంతయు మాండలికనాయకులు శరణులు సన్యోన్య మైకమందిన సచ్చటిప్రజయు విశశమై వారికి దోహదంగవలసివచ్చును. ఛత్రసాలా! నీవు బుండేలఖండముఁ జేరుటతోడనే మొదట స్వాతంత్ర్యముఁ గావించి ద్వేషవిరోధబీజముల నాశనము కావింపుము. అభిమానులయెదుట సమీతవహించియు, బుద్ధిమంతులకు సచ్చజెప్పియు, సజ్జనులకు వదేశ మొసంగియు, మూర్ఖుల కాపఁజూపియు, వారిమనములందు స్వాతంత్ర్యసహసుభూతిఁ గల్గింపుము. మనఃప్రీకృతులు తఱచు భిన్నము లగుట వలన వ్యక్తిగతికలహము, వ్యక్తిగతద్వేషము, వ్యక్తిగతమాతృస్వము నిర్మూలము కాజాలవు. వివను సాధ్యమగుసంతవఱకు నీవు బుండేలు రన్యోన్యవైరభావముఁ, గలద్వేషమాతృస్వములను ముఱచి స్వాతంత్ర్యప్రయత్నియున సహాయ లగు నుపాయ మొసరింపుము. ప్రభుమును స్వాతంత్ర్యపతాకాతలమున బుండేలుర నెల్ల నొక్కవోఁగూర్చి పిదప స్వాతంత్ర్యయాధము నారంభింపుము. ”

ఉపదేశసుభాషితోమాంచితుడై ఛత్రసాలుఁ డిట్లు పలికెను:— మహాత్మా! మహారాష్ట్రమున రామనాస్వయివో శై బుడే

లఖండమునఁ బ్రాణనాథస్వామి జనులకు స్వాతంత్ర్యస్థితి నొసంగుదుఁ
దిరుగుచున్నాడు. బుందేలఖండమునఁ బ్రాణనాథస్వామివచనములు
రాజాజ్ఞలకన్న మూల్యతరములై యుండును. ఇదికాక దలపతిరాజు
వామకుఁ డగు తేజస్వి యగు నొకరాజకుమారుఁడుగూడ శతదాశేశ
ముననే బుందేలఖండమువల దంతటఁ దిరుగుచున్నాఁడు. కావున బుం
దేలఖండమున స్వాతంత్ర్యవిషయికుడుగు నన్నాహము చాలఁగ జరి
గిన దని నేను వక్కాణింపఁగలను

శివా—పుత్రసాలా ! బుందేలఖండమున నింతటిసన్నాహమై
యున్నచో నీ విక మిగిలినకార్యము నెఱవేర్చుటకు వైశం బచలఁ
జేసింపవలయును. అచ్చట శత్రుసహాయ మొర్చి జయశాలిని
కమ్ము. వృద్దేశముపైఁ గ్రమ్మితి సధికాంక్షా' కావ్యమేలుము.
తురుష్కులను ముగలులను విశ్వసించక వారిపై వ్యథుల మ్రందింపు
ము. అవి యత్యధికసంఖ్యాకములై నీపై ధాటిసల్పు నెంచినచో నాకు
వార్తనంపుము. నే నెల్లనిధముల నీకుఁ తోడుపడి వారల ధ్వంసమొ
సరించెదను. నాతో వారు వైరముమొనరిడింపమయమున సాయోధ్య
వాసీమూలేయే నాకు సాయమొనర్చుటచే నేను ముసల్మానుల నుంత
యు లెక్కఁగొననైతిని. గొప్పగొప్పయవనవీరులు నాతలఁద్రొంచు
టకై దర్బపూరితులై నాపై కేతేత, నేను వారి నెల్లర మడియిందితిని.
కాన నీ వేమియుఁ జింతనేయకుము. నీశేషమున కేగుము. నేనఁ గూ
ర్పుము. యవనుల దేశమునుండి పాఠాద్రోలుము. ఎల్లపుడును గేల
విచ్చుకత్తిని జాల్చుము. పరమేశ్వరుఁడు నిన్నుఁ గాపాడును. గోబ్రా
హ్మణవృతిపాలనము, వేదసంరక్షణము, సమరమున శౌత్యప్రకర్షనము
క్షత్రియులముఖ్యకర్తవ్యములు. ఏతత్కార్యమున నీప్రాణములుగూడఁ
జోయినను, నీవు సూర్యచంద్రులము భేదించుకొని స్వర్గముఁ జేరి యు

చట సపారసౌఖ్యము నందుదువు. నీవు యుద్ధమున విజయివే యైనచో
 బుండేలఖండమున స్వరాజ్యము స్థాపితమగును. నీకీర్తి శాశ్వతమై
 వెలుంగును. కావున స్వదేశము కేగి స్నేహ్యులతో బోరునట్లుము.
 అవసరమైనచో అలీయ మగు కరుణింపై గుప్తధాటి పల్పి తద్బల
 ము గుండింపుచు. విశ్వసనీయులగు బుండేలయవకుల మామన
 ముతతో యుద్ధమున నున్నచో నీవు నా కృపాశ్రయము. నీయం
 తఃకరణమున బంధుస్నేహజైలమున వెలుగు భువనమున నెల్ల
 పుడు నుజ్జ్వలముగ నుండుచు. ఎంతయు దాన్యవాశము కాకుండునో
 యంతివఱకు దేశమున శాంతిసుఖసద్భావములకుఁ బెంపుచేయుట
 నమ్మము. పవిత్రస్వరాజ్యధ్యేయమును సతతము నీయెట్లయెదుట
 నుంచుకొనియు. బుండేలులు గొప్పవీరులు. వారియం దొక్కమాటు
 స్వరాజ్యప్రేమ మదయుంచినచో వారు శ్మితాంతునివలె నితాం
 తవిక్రమప్రకృతులు. గావించి స్వరాజ్యస్థాపనము గావించుకొం
 దురు. ఛరిగిగాలా! మన మాజగన్వియామకుండగు పరమేశ్వరుని
 సుతులమేకదా! మన మర్యాదమునకుఁగాని దురాచరణమునకుఁ
 గాని చేతఁ గృపాణము బూపలేదు. స్వాస్థిసిద్ధిఁ గావించుకొనుటకుఁ
 గాని, బరులస్తాబావికాధికారములఁ దొంగిలించుటకుఁగాని, యనా
 వశ్యమగు రాజ్యస్మృష్టను దృష్టిపఱచుకొనుటకుఁగాని మనము హస్త
 మున శస్త్రముఁ దాల్చలేదు. ఈశ్వరుఁడు వాంఛించున్యాయము వేఱు
 మార్గులఁ గానఁపును వివశతచే ముమాయుధ మెత్తవలసివచ్చును.
 మన మార్యాదశీలుఁడగుపరమేశ్వరుని తిప్పదలముగు నేవకులము.
 మనవంటిసేవకులను విజయులఁ గావించుట కేవల మార్తరివశము.
 నిష్టామబుద్ధితో స్వకర్తవ్యములఁ బాలించుటయే ముపది. విజయల
 మగుట యావరమేశ్వరు యధీనము. మనమేకాగ్రమునకు లక్షమై యా

పాశ్చాత్యునికార్యము నిర్వహించ నుండుటయైపు డాదము మన యెది సంతృప్తుడు కాకుండునా?

ఛత్రి—(గర్వదీప్తికమున) మహాగాజా! తమయవదేశాత్మక సేవనమున నామనమున నొకనూరిన తేజస్వించార మొదవుచున్నది. నానిరాశమగు మనసు బల్కిచుచున్నది. ఇతికర్తవ్యతావిమూఢమగు నుత్తి పౌంధమగునది. తేజోవిహీనమగు నాత్మవిశ్వాసము తేజోమ ల్కరమున గర్వమొందితిశ్రుముగ న్నదేశమున కేగి దానిని స్వచ్ఛం యుచున్నది. దానిని సాక్షాత్కరించుచున్నాను. కాని దీనికిఁ బూర్వమున నామె చేరువును వాంఛించుచున్నాను. కాని దీనికిఁ బూర్వమున నామె జయసింహునకు నామె జాలప్రేమ కలదు. దేవగణయుద్ధమున నేను ధీశక్తిపరునిపక్ష మునఁ జోరాడితిని.

శివాజీ ఛత్రిసాలనివంకకుఁ గడు నానందమునఁ జూచుచు నిట్లు పలికెను.—“ధీశక్తిపరునితోఁ జోరుటకు మున్ను నీ వాలని సేవాభ్యంతరస్థితుల నెఱింగితివి. చాల మంచిపని చేసితివి.”

ఛత్రి—రాజాజయసింహుడు నతనిపై నికులుఁ దుదికు బహు దూర్భానోకాయు దేవగణయుద్ధమున నాముఠమున ధీశక్తిపరుని పక్షమునకు జయము లభించె నని యంగీకరించిరి. కావున జయసిం హుడు నేన్నొకసారి ధీశక్తి కేగి సార్వభౌమునిశంకరించవలయు నని కోరుచున్నాడు. నన్నఁగూర్చియు నాదేశముఁ గూర్చియుఁ బామ మాతో నివేదించునట. అతడు నన్ను ధీశక్తి రమ్మని చాల పట్టువట్టును. కాని యట్లు చేసినఁ జాలకాలము వ్యక్తులుగు నని నే నెంచుచున్నాను. తమ రాజ్య యొసంగినచో నేను ధీశక్తి కేగక వెంటనే బుద్ధిబంధ

ముఁ జేరి సాధ్యమగునంత త్వరితముగఁ జోరునని నాచోఁడు స్వయం
త్రీముఁ గావించుకొనెదను.”

శివా—ధిల్లీ కేగుటఁ జాలకాలము వ్యర్థమగు నని నేను నొంగి
కరింతును. కాని యంతిమోపాయమగు యుద్ధమునకు ముందుగ నీ
వొకసారి ధిల్లీ కేగివచ్చినచో బుందేలు రందలు నింక యుద్ధము
తప్ప వేఱుపాయమా లేదని గ్రహింతురు. బుందేలఖండమున పల
నులు, నీచులు, విభావలోలురు నగు రాజులే యెక్కువ మండికలరు.
కాన సామోపాయము లన్నియు నెఱవేర్చినఁగాని వారు యుద్ధము
నకుఁ గడంగరు. కావున ధిల్లీకేగి ముందుగనే ధిల్లీపతిచే లేదనిపించు
కొనుట యుత్తమము. నీవు జయసింహుఁడు చెప్పినట్లు ధిల్లీకిఁ బొమ్ము.
అవటఁ బాదుషా నీతో సరిగ్గముగ మాటయైన నాడఁడు. సరళమార్గ
ముల ననుగమించుటచేఁ బాదుషా లెక్కఁగొనిఁ దని బుందేలవృత్తు
లకు జోధపడినప్పుడు వా రంతిమమార్గమగు యుద్ధము సంగీకరింపక
తప్పదు. ధిల్లీనుండి నీవు వెంటనే బుందేలఖండముఁ జేరుము. ఉపదే
శించి, ప్రాశ్నించి యెట్లు సాధ్యమైన నట్లు జనుల నీపక్షమునకుఁ గొను
ము. విదపఁ బాదుషాతోఁ బోర సిద్ధపడుము. నీసాయనస్యము, నీపది
త్రాకయము, నీనిస్సావ్యర్థశ్యాపాకముఁ గాంచి బుందేలయువకులు నీ
జూటఁ బాటించురు. కొన్నిదినము లిచటనుండి నాకార్యవేదాధిక
జూతు నని చెప్పితిని. కాని పరిస్థితులనుబట్టి స్వాతంత్ర్యమార్గము
మాకుచుండును. కావున నీకు స్వాతంత్ర్యవేమకంటె మిన్న యగు
వేటాకమార్గ ముండఁజాలదు. కావున నిచ్చటను నీవు వ్యర్థముగ సమ
యముఁ గోల్పోవకుము. నీవీరావృత్తియునుండి నాసాయముఁ గొని మన
మిరువురముఁ గలిసి శత్రువులపై దాడివేడలినచో జనులు క్రీస్తునతిను
నాకే యాపాదించురు. దాని బుందేలఖండమున కంత లాభ ముండదు.

కావున నీవు స్వయముగ నీ దేశమునకుఁ బోయి యుద్ధము నేయుము. లాలచికాలముననే మిత్రశత్రుజులు వచ్చి నిన్నుఁ గలియును. నీవు క్రిలక్ష్మినిఁ జేకొందువు నీయశమాచంద్రార్కము విలసిల్లును.”

శివాజీయపదేశము విన ఛత్రసాలునిహృదయ మాశోతాహాళిరతమై యాతనినేత్రములనుండి యానందాశ్రువు లొలుకఁ దోడఁ గను. అతఁ డసారముగు భక్తితో శివాజీపాదములఁ బడెను. శివాజీ పేరుపూర్వకముగ నాతని నెల్ల క్షాగిలించుకొనెను. భరతవృక్షావృతం త్రేయోతిహాసమునఁ గల్యాణజయముగ నేతత్ప్రసంగము కడు మహత్వవ్రాజ్యముగ నెంచబడును.

త్వరితముగ ఛత్రసాలుఁడు దక్షిణమునుండి పయనమయ్యెను. వెడలుపుకు శివాజీ యతనికిఁ బ్రేమపురస్కరముగ నొకఖడ్గము లొసంగెను. అఖడ్గము తనికరమున నున్నంత కాలము స్వయముగ శివాజీ తనతో నున్నట్లు ఛత్రసాలుఁ డెంచుచుండెను.

ప్రచండమగు దేవగఢయుద్ధమున నొరంగజేబునకే జయము లభించెను. ఒరంగజేబు దక్షిణాపథము నంతను దశవశము గావించు కొనఁగోరుచుండెను. తదిచ్చాశరీపూర్తికి మంచియారంభమే యయ్యెను. ఈవిజయకారణమునఁ బామిషాయాజ్ఞాచుసారముగ ఛిస్టీనిగరమున గొప్పయుద్ధము జరిగెను. సగిరమంతియు బాగుగ నలంకరింపఁబడెను. దీపకలు వెల్లింపఁబడెను. బాణసంచాలు కాల్పఁబడెను. మనీషులందు నమాజులు పఠింపఁబడెను. విషయమంది మరలి వచ్చు బయసంఘమును బహదూర్ ఖాన్ కోకాసును సగరప్రవేశ సందర్భమున నాదరసత్కారములు గావించఁ బెద్దయోధ్యులు సేయఁబడియెను. నాయంప్రాప్తన యైవవెనుక నుజ్జ్వలప్రకాశమున నాజయశౌలరకు న్నావగతియు కానుండెను. ఉత్సరప్రేములగు స్త్రీనిగరవాసులు విలువఁగల

వస్త్రములు భరించి వితానమండపమున విహరించుచుండిరి. వీరులకు ప్వాగత మొసంగుటకుఁ బ్రార్థనాసంతరము స్వయముగఁ బాదుపా కూడ పచటకు రానుండె.

నిష్ఠాశుముగ ధరాభాగముల కన్నిటికి నువకృతి యొనర్చు మూర్ఖభగవానుఁడు భూమ్యపరాక్రభాగము వెల్లింపజనెను. అలంఘితుపాదుపా మనమునఁ బక్షపాతము నిండియుండెను. జానిమూలమున సతఁడు కొండోకకాలమున కొక యన్యాయముఁ గావించునండెను. కావుననే భావ్యుఁ డింక పచట నుండుట యనుచిత మని భావించెఁగాఁజోలు. గజాయాధుఁడై యేలేంచుతరిని బాదుపా కడు నుపిర్చునుండై యుండు నని జనులెంచుచుండిరి. కాని యొకఘోరపాతికము శాచరించుచునుజ్జాముఖము సిగ్గుచేత నాత్మనిండచేత నెంతిశోభాకూన్యమై యుండునో పాదుపాముఖ మానమయమున సంతశోభాహీనమై యుండుటఁ గాంచ నెల్లరికి గడు పబ్బురమాయెను. సరియే. శతఘ్నులు గర్జింపసాగివని. కఠోరసమరవాద్యములు మొరియఁదొడఁగివని. ఇరువురివీరులకు ప్వాగతమొనగుతావుననొకయుద్ధండమగు పటభవనము నిర్మింపఁబడెను. ఆభవనమున నొకయత్కృష్ణతాసనమున నొరంగజీ బాసీనుఁడయ్యెను. అందుఁ దమతమస్థానముల నుపస్థితులై యుండిన సరదారులు, వజీరులు, సమీరులు మున్నగువారెల్లరుమఁ బాదుపా పచ్చటలోడనే లేచి యుచితాచరణముల సలిపిరి. వీరి విశేతల పగరప్పివేశము కాఁదొడఁగెను.

బహదూర్ఖాకోకా కొండలు విశిష్టులగు వీరులతోఁగూడ సదర్పముగ వితానమంటపముదెనకు పాగుచుండెను. కాని సగరవానులదృష్టి యశనివంకకుఁ బోలేదు. రాజాజయసింహుఁడును నమమనము విజయకారణమున ముందహాసమొనరించుచు, నొక్కొక్క

వృక్ష తనతో నున్న యొకతరుణవీరునితో మాటాడుచు మండపము వంకకు నడచుచుండెను. కాని యతనివైపునకును జనులదృష్టి పోలేదు. అందఱియనములకు నేరేములకు నొక్కటే కేంద్రస్థానముగ నుండెను. అందఱియంగుళులు నొక్కదెనకే చూపుచుండెను. అందఱిస్వాంతముల నొక్కవిషయమే యధిస్థించియుండెను. దేవగఢ మెవ్వ నియతులపరాక్రమమున విజితమయ్యెనో, ఢిల్లీవాసు లెట్లో ముందు గనే వినియుండిరి. దేవగఢదగ్గమును జయించివీరుడు కడు నుదృఢ జాడు, మాంసలుడు—ననుభవశాలి, వయోవృద్ధుడు, గౌర్యకూర్చియు నై యుండు నని చాలనుంది భావించుచుండిరి. కాని ఇట్లా జయసింహునడచువ్రక్క నశ్యాకూఢుడై యున్న లేజన్వీ యగువీరుడే దేవగఢయుద్ధమును జయించె నని వినుటతోడనే వారియాశ్చర్యమునకు మేగలేకుండెను. అందఱిదృష్టియు నావీరునిదెనకే పరిగెను. బహదూర్ ఖాన్తోకా పాదుషాచెంతనే యొకయాసనముపై నాసీనుడయ్యెను. రాజా జయసింహునకును బాదుషాసమీపముననే యొక యాసనము లభించెను. కాని యెల్లరిదృష్టి యమానముగ నొకమూల నిలిచియున్న తరుణవీరునియందే లగ్నమై యుండెను. అవీరునకుఁ గూడఁ బాదుషాసమీపమునఁ గూరుచుండుట కాజ్ఞ లభించునేమో యని యెల్లరుఁ డలచుచుండిరి. కాని దేవగఢవిజేత యగు నాయువ కవీరవరుడు నిలిచియున్న దెనక నొరంగజేటు బుద్ధిపూర్వకముగఁ జూడకుండుటఁ గాంచ నెల్లరికి నత్యాశ్చర్యము గలిగెను. రాజా జయసింహు నకు దీనివలన మిక్కిలి యాశ్చర్యము విచారముఁ గలిగెను. ఏమి యుక, నతఁడు మొదటినుండియు ఛత్రసాలానివిక్రమముఁగూర్చి పాదుషాకుఁ బూర్వముగ నివేదించియుండెను. ఇట్టియెడఁ బాదుషా యావాసీయము నాతఁడు సహింపఁజాలకపోయెను. ఛత్రసాలునివిషయమున

నాథః కేమియః శిష్టజాలకపోవుటచే నాదుమా దేశగళయధము మాటనెత్తక విడిచి, మీనుమిక్కిలి రాజా జయసింహుని ఛత్రినా లుని సగౌరవింతుటకై బహదూర్ ఖాన్ కోకాను మిక్కిలముగఁ బొగ జెను. ఇది యరినిమనసు సంకను వితిచెను. ఏదియో పల్కుటకై యాతఁడు లేచి రిలిచెను కాని కవటి యగు నొంగజే బరిని కేమి యు మాటాడ ననకాక మొనంగక తానే యరినితో నిట్లాయె.—

“రాజా! మీరు ఛత్రిసాలునివిషయమున నేడేని చెప్పఁగోరు చున్నారు కాబోలు. దేశగళమును జయించుటలో ఛత్రిసాలుఁ డుగూడఁ గొంతతేర్యముఁ జూపియుండవచ్చును. మీ కింనుక ఈమె వడి యుండవచ్చును. ఐన సరినియాసేవ యంతగఁ బ్రశంసనీయుము కాదు. మహీభారాజవంశము మొదటినుండియు సామ్రాజ్యమునకు నిల్లాయనకుఁ గలుగిరోధి చంపతెరాయచ్చత్రిసాలురు విప్లవకారు లగుటయందు సంశయ మెంతమాత్రము నుండనవసరములేదు కావున సరినియెడ నాదరముఁ జూపుటకాని, యరినికున్నతిపదివి నొసంగుట కాని యనుచితిము. అనావశ్యకము. ఒకసారి చంపతెరాయనికిఁ బదవి యొసంగఁబడెను. దానిపరిణామము మీ కందఱకు విదిలిమే. నెనుకటివిప్లవౌధర్మముల కేమియు దండనము విధింపఁబడకుండుటయే ఛత్రిసాలునికి గొప్పయదృష్టము. సామ్రాజ్యమున కీర్తివిప్లవకారుల సేవ యంతయు నావశ్యకముకాదు మీరు వృద్ధముగ సరినిఁగూర్చి యేమియు నివేదింపఁక్కఱలేదు. ఇంక మీరొసర్చిన సేవలు ప్రశంస నీయుములే.”

జయసింహుఁడు కడు ఖిన్నుఁడు, లజ్జితుఁడు నయ్యెను. ఏమి పల్కుటకు నాతని కేమియుఁ దోఁపలేదు. ఇంతలో నొకసారి వాడు భ్రాదృష్టి ఛత్రిసాలునిపైఁబడెను. అరిఁ డాతనిరీతియు, దేజము,

గాంచెను. అతడు మొదట నించుక సిగ్గుపడెను. పిదప సుంత తిత్తిర పడెను. తుదకు గోధ్రోణి తోడితడు డయ్యెను. కాని యతడు తన యీ స్థితి నేఁకి నెఱుకవడకు వెంటనే వేటొకవ్యక్తులకు మరల్చి మెల్లమెల్లగ నొకయూరొక్కో మాటాడఁదొడఁగెను. రాజు జయసింహుఁడు మాత్ర మిదియంతయుఁ గనిపట్టెను. మొదటినుండియు ఖిన్నుడై యున్న యతఁడు పాదుషావిలక్షణాదాసీన్యమును గోధ్రమునుజూచి మఱింత యావేశభరితుఁడయ్యెను ఈపక్షపాతి మాతఁడు చూడఁజాల కపోయెను. అసమయమున నతఁడు చేయుఁది లేక యంతయు దిగ మ్రొంగి యశాఁక తిష్ఠానమునఁ గూర్చుండెను. ఇంతలో ఛత్రసాలుఁ డతనిచెంతకేగి యెదుట నిలువఁబడి యిట్లు పలుకనారంభించెను. —

“అయ్యా! విషమున కింతకన్న నెక్కువ పరీక్ష యనావశ్య కము. బోగ్గులు మాటిమాటికిఁ గడిగినలాభమెను! ఇత నాకు దేశ ముండు బోన ననుజ్ఞ యొసఁగుడు. నామనను స్వదేశీయులపై ననే యున్నది. కేవలము తినుకూర్చునారము తమ్ము సంతోషపెట్టుటకే—రాక్షసులు లేకున్ను—నే నిచటికి వచ్చితిని. ఇత నే నేగ దను.”

అని పలికి ఛత్రసాలుఁడు పోవుటకు సంసిద్ధుఁడయ్యెను. అసమ యమున నెల్లరినృప్తియు, దుదకు, బాదుషాదృష్టియుఁ దనపై ననే యుండుటఁ గాంచి యాయవకాశమును విడువనేల యని యాతఁడు పాదుషాద్విక్షేప యిట్లనెను. —

“ఎవడనిగాని, బిరుదమునుగాని, బహుమానమునుగాని యాపించి నే నిటకు వచ్చియుండలేదు. రాజువారు సాకుఁ బితృన్యస మానులు. నాపై వారిఁ జాలమక్కువ. వారియొజ్జవలననే నే నుచటి కేలేందితిని. సామ్రాజ్యమునకు దాసుఁడనై నను, దేవిగృహిద్యమును

జయింపలేడు. బుండేలురను ముసల్మానులదాస్యమునుండి యుద్ధ రింపఁ దనప్రాణమునైన నర్పింప సంసిద్ధుఁడగు పురుషుఁడు ముస్మానులకు దాస్య మెట్లు పలుపఁగలుగును? నేను రాజావారితో దక్షిణమున కేగినయట్లేకయి నెఱవేఱెనది. వీరకృపాణముతోడ నేను దేవగఢమును జయించితి నో యాకృపాణమే బుండేలురను దాస్యవిముక్తులఁ గావించ నాదామినివలె మెఱయును. బుండేలఖండమందలి ప్రితిబుండేలుఁడును ఛత్రసాలుఁ డని జ్ఞప్తియందుంచుకొనఁదగును. (రాజాజయ సింహునివంకఁజూచి) మహారాజా ! ఇంక నే నేగుదును. రాజోపు వింధ్యవాసినీమహాతస్సనమునకు దయసేయఁ దమరించుక శ్రీమఁగై కొనినచో ననుగృహీతుఁడ నగుదును. తమరు నాకొఱ కేమియుఁ జింతనీయకుఁడు. వింధ్యవాసినీదేవియే నన్ను రక్షించును."

అని పలికి ఛత్రసాలుఁ డటనుండి శరవేగమున బయలుదేఱెను. మున్ను ఛత్రసాలునిపరాక్రమముఁ దెలిసి విస్మితులైన ఢిల్లీవాసులు అతనియావేశభరిత మగుభావణము వినియు నాకస్మికముగ నదృశ్యుఁడగుటఁ గాంచియు స్తంభితులై పోయిరి. ఛత్రసాలునివిషయము దక్క మతేప్రసంగమును వారికి రుదంపదయ్యెను.

ఇరువదియైదవ ప్రకరణము

వీరులచింతలు

“సామిరీ!” ఈలంక స్వర్ణ మయమైచను దీనిని నామవ సిచ్చ గింపదు. జననియు జన్మభూమియు స్వర్గముకన్న గరీయములు.” అని భగవంతుఁ డగు శ్రీరామచంద్రుఁడు స్వదేశమునకై వెడలునప్పుడు చెప్పియుండెను. భగవంతుని యీశీయావతుల్య మగు ప్రకటన మేదియో భయకరూపమునఁ బ్రత్యేక దేశభక్తుని హృదయమున నిమిది యుండును. స్వదేశము నిష్ఠన మని భావించి ధనసంపాదనమునకై విదేశముల కేగువాఁడు, స్వదేశము నిర్వీర్యమని యెంచి యాత్మికుల హుతిలపరిద్రవమునకై విదేశగతుఁ డగువీరుఁడు, స్వదేశము రస విహీన మని యెంచి ప్రకృతిసౌందర్యదర్శనాభిలాషియై సమీపస్థములగు దేశముల సంచరింతురసికుఁడుగాఁడ స్వదేశప్రత్యాగమనమునకై యెంతటియాతురుఁ డగుచున్నాఁడు? అట్టిచో రత్నఖనిమయమై, మహాశూరిసమన్వితమై, సృష్టియందరీవిలాసభవనమై యున్నారై టుండేలఖండిమును దగ్గింప భద్రసాలునిఁ బోలు నద్రవీయమార్పిభక్తుఁ డెంతయాతురుఁడై యుండునో, దేశమాతసార్థకజన్మలగు పుత్రులు, భక్తులుమూల్రేమ యెఱుంగఁగలరు. బలీయములగు పితౄరాజ్ఞాబంధముల సనుభవించి, ముష్కరకర్తవ్యకుడ్యముల నుల్లంఘించి, శ్రీరామ దంధుని మాతృదేశానురాగము స్వస్థుఖమును దృఢీకరించి, భారత వృద్ధక్షీణాగ్రమునుండి యుత్తరాగ్రమువఱకు లంకనుండి యయోధ్య వఱకు ఊకాలమునఁ జేరుచుండెను. అట్లే దేవగధ ముద్ధమునందలి

యద్విశ్రీయతరాశ్రిమపద్యసమయమున, శివాశ్రిమహానామోశీ
సంభాషణకాతమున, ఛిన్మీసాంస్థామూనియేనుటఁ బ్రసంగించుచురి,
ఛత్రిసాలశిరీరముమాత్ర మాయాస్థానముల నుండినను ముసలనా
రియు బుండేలఖండముననే సంచార మొందించుచుండెను. కాని
శ్రీరామచంద్రునికి లంక యెట్లు ముసుర కెక్కలేదో, విభీషణునియా
దిసత్కారమున వీశి యయోధ్యఁ జేరుట యెట్లుతినికి సులోకసుఖ
ముకన్న మిన్నయై తోచెనో, యటులే ఛిన్మీగరిశోభాసాగద్యముల
నిచ్చుగింపక ఛత్రిసాలుడు జయసింహునాజ్ఞఁ గైకొని సాధ్యమైంత
శీఘ్రముగ బుండేలఖండముఁ జేరెను బుండేలఖండప్రాంతమునఁ జేరి
ములతకుగిడుచుఁ బోవుచున్నకొలది నతినికిఁ బ్రాణరాధన్వయమున
దేశములు బుండేలులయాశయముల నెరిఁగితిమనఁగనుగు పరివర్తన
ముఁ గలిగించినదో స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చుచుండెను.

దృష్టానుగు ప్రతిబింబమును గొన బాలకు లెట్లు వివిధప్రియ
త్నము లొందుచుండునో, యట్లే బేతవాతరంగిణ్యంతగిత్తిము లగు
భూషప్రతిబింబములఁ బట్టుకొని నెంచి జగోపరిభాగమున దినకరుడు
తనస్వకరములఁ జూచుచుండెను. బేతవాచీతీరమున నిలువఁబడి
యిరువురునునుకూతులకూతులు వానియావృష్టప్రియత్నముఁ గాంచు
చుండిరి వారివేషచర్యలఁ గాంచిఁ గేవలచక్రికృతిసౌందర్యగ్భాసా
లాపనోదశీ వారచరి కేతెందిరిని చెప్పఁజాలము. స్పృష్టిశోభావీక్షి
గాగతులగువారి కిన్నియస్త్రములయక్కఱయేముండును ! వారిము
ఖము లింతగంభీరములై యెల యున్నవి ! తిన్నభిముల నానందేతిరి
మగు నవ్యలికార మేల ప్రత్యక్ష మగుచున్నది ! ఒక్కొక్కయడుగిడ
వారింతరావధానులై యుండినీల ?

కాని యంతలోఁ దనగాంధీర్యముఁ ద్యజించి యుక్తమునకుఁడు

తనసహచరులతో నిట్లనియె. — విమలదేవా ! వీరోచితములగువస్త్రాభరణాదికముల ధరించినవారు తమవిచారాచరణములకుఁగూడ వీరోచితమగు వ్యకూపము నొసంగవలయును. లేకున్న నసామంజస్యదోషము జనించి నటనయంతయు వెలువడును.

తనసహచరునిఁ గాంచుచు విమలదేవుఁ డిట్లనెను. — నీవు నాకై సుంతయు విచారింప నక్కఱలేదు. నే నెల్లప్పుడు నీవేషముననే యుండుటచే నేతన్నిర్వహణము నాకు బాగుగఁ దెలియును. కాని విమలదేవా ! నీచింతయే నాకన్నిటికన్న నెక్కువగ నున్నది. నేనెదిమిది నాశ్చర్యమిదియు నొకేరీతి నీకు నేర్పుచున్నాను నీకుఁగోచరమగుచునే యుండువు.

విజ — మంచిది. నేనెప్పు డెట్లు పోరవిడితిలో యెఱింగింపుము. ఎవరైన విజయదేవా ! యని పిలిచిన నే నెప్పుడు వ్యాకులపడితిని ? నేవకులనుండి నమస్కారము లందుకొనునయమున నే నెన్నఁడు లజ్జించితిని ? నామొగమునఁ బొరుష మెప్పుడు కొఱతవడెను ? నీవు నానడకను బలుమాటు లాక్షేపించియుంటివి. కాని యిహలోకేతెంచుతరి నాగమన మంతపొరుషవంతయై యుండెను ? విమలదేవా ! ఈవేషపరివర్తనమున నీవు తప్పక నాకు గురుడవే యగుచువు. కాని యిప్పటివావర్తనముఁ గాంచిన నీవు తప్పక నాయెదుట నోటమి నొప్పుకొనవలయును.

విమ — అవునవును. ఏలకాదు ! నేటినీగమనము నేమనవలయును ? నీవు ఎడమచుండఁ జూచిన జల్గిధిలోఁ దరంగము లెగుడుచున్నట్లున్నది. నాటిపాఠముల బాగుగ నప్పుగింది పూర్వపాఠముల నన్నిటి మొదలినశిష్యునిఁ గాంచినగురువున కెంతటియానందము కలుగఁజాలునో, యట్టియానందమే నేను నీనడకను విన్నుఁ గాంచిన నాకుఁ

గలుగుచున్నది. విజయదేవా ! ఛత్రసాలుని గలిసికొనఁ జోవుచున్నాముననే నీదృష్టి యంతటికోమలమైపోయినది. కపోలములు లజ్జాదుణి తములై నవి. వదనము మనోహరమగు ఘర్మభిందుకిరీటము ధరించి యున్నది. ఇంక ఛత్రసాలుసంయోగమున నీదశ యెట్లుండునో !

జయ—(మందహాసముతో) నీదశ యెట్లులుండునో నాది యున్నట్లే. అత్యల్పములగు నమృతదోషములఁ గాంచఁ గల్గుటయు, నాత్మదోష మెంతగొప్పదైనఁ గాంతఃకాలకుండుటయు, మాంసమూ శునిః సహజగుణము. నీయందలి దానిని మించిన విశేషగుణ మేమన నాత్మదోషములు నీకు నాయందుఁ గన్పట్టుటయే. మందరములగు నీసేత్రము లమృతమృదులు గురియుచున్నవి. చంచలమగు నీభూలత తాంత్రికమూడుచుకొన్నది. నీమందరవదనమున భావ్యాకాసూచక మగు నానందములు కుచు న్నుట్లు న్ను ది. కాని యిట్టి యవస్థతో ఛత్రసాలునియెదుటికిఁ జోవుచున్నట్లు నీవే యెఱుంగ వని తోచుచున్నది

విమ—విజయదేవా ! జయసాగరపరోశరమున మునుఁగునమయమున నే నేవేషమున నుంటివో నీకుఁ దెలియును. ఆనమయమున స్త్రీవేషముఁ గాంచి రవ్వంతయు సందియమందఃకాలని ఛత్రసాలుడు పురుషరూపమున నున్న నన్నెట్లు సంతోయించును ? పదునాటువత్సరములనుండియు నిరంతరపురుషవేషమున నుండి వ్రేజలచే యువరాజనియు, రాజపదార్థుఁ డనియు భావింపఁబడి, నరరూపమున వివాహ మొనరింపఁబడి, రాజగఁ బట్టాభిషిక్తుడై యున్న నీస్త్రీతఁకు పురుషుఁడు కాఁడు, వనిత యని యెవ్వ రనఁగలరు ! నావాస్తవికస్వరూప విషయమున ఛత్రసాలుని కెత్తినందియముఁ గలుగలే దని నేను దృఢముగ విశ్వసించుచున్నాను. ఆదిరముననే నేను ఛత్రసాలునిస్వాతంత్ర్యము

తృప్తిసమరమునఁ బొల్గినదను. కాని నీవిషయమున నా కెక్కుడుసం
దియము జనియించుచున్నది. గులాబిపూలఁబోలు నీకపోలములు,
షిగ్గసుందరములగు నీవాస్తములు మధురమందహాసము, మృదుగా
త్రముఁ గాంచి నీ వంతఃపురమున నుండఁదగుడువు కాని యుద్ధరా
మునఁ బోరాటమునకుఁ దగ వని ఛత్రీసాలుఁ డెంచును. నీవు విజయ
దేవుఁడని విజయవై ఛత్రీసాలునియంతఃపురము వెలుంగఁజేయ
నగును.

విజయ—(పత్ర్యయ) నావర్తమానవ్యాదయేకస్వరూపం నన్నట్లు
లోనర్ప ననుమతించునా !

విమ—ఈవివాహము తుద కెల్లగఁ బరిణమించునో, వివా
హంపుదినముననే నీశ్చయింపఁబడియె. ఎచ్చట విజయ—కాదుకాదు.
విజయదేవుఁడు నివసించుచుండునో, యచ్చటనే విమలదేవుఁడు నుం
డును.

విజయ—నీలాకికనహధర్మచారిణిని సహవాసినిగఁ జేసికొని
రుచున్నట్లున్నది. నాథా ! సమయము లభించినప్పుడు నీయీప్రియ
పత్నిపై నీయనుగ్రహముఁ జూప మఱువపుకదా !

విమ—విజయదేవా !

విజయ—విజయదేవా ! విజయదేవా ! యని పట్టుకొంటివేమి!
ఇట్టియే కాంతస్థానమున నిజనామమున నేల పిలువవు ! సాధ్యమైనంత
వఱకు మన మిరువురముమూత్రీమే కలిసియున్నప్పుడు నన్న విజయా
యనియే పిలుచుచుండుము. దాననే, నాకధికతమయగు నానందము
కలుగును.

విమ—కాని నీయాత్మణికానందమునకై నేను ఛత్రీసాలుని
సహవాసమును విడఁజాలను. బుందేలఖండనావృత్తివృత్తి

యగునటకు మనమిరువురిము విజయకేవలిమలదేవులుగనే యుండుము. వీలయిన, సేరూపముననే మనము ఛత్రీసాలునియంతికమున నుండఁ గలుగుదుము. బుందేలఖండము న్యతంత్రీప్రసవ్యము విమలదేవుడు విమలగను విజయదేవుడు విజయగను బరివర్తముఁ జెందుటలో విలంబముండిను.

విజయ—విమలదేవా! నీమాట యెంతయు బాగుగ నున్నది. ఏయాశయము సిద్ధింపి మనము రాజభవనమునుండిబయలుదేరితిమో, తొది సిద్ధించునదొక ముసల మామూలవేషములతోడనే యుండుట మొందిది. ఛత్రీసాలునికి మననిజరూపము లెఱుకవడిన మనలను యుద్ధ రింగమున కేల కొనిపోవును! మన మాతనికి బాచర్య యెల్లొర్పఁ గలము!

విమ—విజయదేవా! భావిసౌఖ్యమును దిలఁచికొని మనము మిగుల జాగరూకతతో మెలఁగవలయును. ఛత్రీసాలుడు, దదనుచ గలుగు మననిజవేషముల గుఱైఱుంగఁబండ్ల నుండుట మనము ముఖ్యముగ మునునందుంచుకొనఁ దగువిషయము. లేకున్న నాట యంతయుఁ జెడవోవును. కాని విజయదేవా! ఛత్రీసాలునికి కేగి యుండు సేన నెఱయి మునునెఱిగింపఁబరియకాని, యాని కెట్టసేవఁ జేయవలయునో మనము తెలఁపలేదు. సవైకార్యము కొరఁదగునో సత్ప్రయోగముగఁగోవా!

విమ—(త్తేజముతో) నేను సమరికాలమున హస్తమునఁ గల్పరాగాము ధరించి పోరాడుటగును, నెల్లరును శిష్యములలో నెదిరించున మాయమున ఛత్రీసా నునకొమ్మలోని కేగి యుండుకే నేవఁదెలుటగును నిశ్చయమొనఁగోవి.

విమ—(రాలోచనముగ) ఎ మిదజాములు ఛత్రీసాలునికి

సేవజేయుట నాకర్థంతానందకరముగ నుండును. కాని యుద్ధరంగమున నిలువఁబడి కత్తిదూయుటెట్లు ! కేవలశోభామాత్రముగ నేటిదనుకఁ గృపాణము వెల్లొడవేసికొని తిరిగిననేను దాని నొరనుండి అయ్యలెడలించి శత్రువులపై నెల్లు ప్రియోగింపఁగలను ? నావలెనే స్రపాణులగు మనుజుల ఖడ్గపాతాల నెల్లు కావించును ? రక్తపాతీనులను శవపర్వతిములను గాంచిన మనోనేర్పియు రెల్లు పైకృము తహించి యుండఁగలవు ! విజయదేవా ! మనము నమరరంగమునకుఁ గేవలాకరిచితులము ! కృపాణపాత్రలమై మన మాలవి కెల్లు సాయమొనర్పఁగలము !

వి — " గలదేవా ! నీ ఏయన్ని విషయములఁ జూతించుము. సామరాజ్యమవంతులగు వీరులకుఁగూడ నమరరంగప్రవేశమున కొక తూక ప్రధమదియ ముండనే యుండును. శూరులు, సాహసరులు, గతి నమన్ములు నగుటకై వారును నమరదేవతకడ ననేకపాతములఁ జమవలసియే యుండురు. ఛత్రిసాలునికే బరాక్రమశాలులగు తల్పై నొకలకుఁ దోకుపడటకై భగవతియగు వింధ్యవాసినియే యాహవరంగమున సంచరించుచుండును ఆమెయే మలగు ఉగ్రహలననము ధులఁ జేయును. ఆమెప్రభావముననే కార్యసిద్ధి యగును. ఛత్రిసాలునికే విమలనీలముపార్శ్వి కలుగును.

ఇట్లు నడిచి విజయదేవుడు మెల్లమెల్లగ ముందువకు సాగెను. నాల్గవకులడి నెనుదిరిగి గూఁగి ఏమి జేయు పురికితవఁగు కై యుచ్చటనే సర్పలముగ గుఱియింపఁబడినది. ఇది చూచి ముందుకు నుండి వచ్చుచున్న యుగ్మవృద్ధుని దిదగ్గ నుండి ముందుకు కాని వచ్చెను. అతనికి ముగ్ధులైన పుత్రులు నుండినది. అతఁడేదయ్యా

చెప్పనుండ నింతలోఁ జరిచితిముఁ బ్రేమమయము నగు మధురస్వరము వినుఁజడను.

“మిత్రా! నిలువుఁడు, నిలువుఁడు. నవ్వుమగ్గు స్వాతంత్ర్యమును మరలఁ జొందుటకై మీయట్టిమ్మడులనుకుమారగాతులగు యువకులు సమకథామీఁ జూత సంతిధులు గాఁగా ఘర్షిసాలునికి విమలవిజయప్రాప్తికి విలంబముండదు బుడేలఖండస్వాతంత్ర్యకేత సత్కారము మీ కత్యంతప్రేమమయస్వాగత మొనంగుచున్నాను.”

విమలవిజయదేవులు తేజస్వంతమగు ఘర్షిసాలునిముఖమును జడకద్య్టఁ జూచుచు మాటాడక నిలువఁబడిరి.

ఘర్షిసాలుఁడు తమ్ము సమీపించుకొలఁది వారీయాసఁదాళ్చు గొడుములు పెంపొందుచుండెను. విమలవిజయదేవులసౌందర్యము లొక దాని నొకటి మించియుండెను. వారి ముఖభావపవిత్రిత వైశుల్యము గూడ లజ్జితము నొనరించుచున్నట్లుండెను. వారు తమకుకోమలులై యుండిరి. వారినేర్పిములు విద్యుత్ప్రకాశములై యమ్మరిము ప్రియముచున్నట్లుండెను. శరీరము స్నిగ్ధమై నుండునై యుండెను. రచ్చాయ పరిచుచునోహరమై యుండెను. వారిని గాంచఁగనే ఘర్షిసాలుఁడు కొలఁదినపటిడమక సంభ్రాంతుఁ డయ్యెను. జయపాగరిసరోవరముం దలి దేవీమానవీసౌందర్యములఁ గాందిననాఁడు ఘర్షిసాలుని మానసికావస్థ యెట్లుండెనో నేడు వట్ల యుండెను. అతఁడు వారి ననురాగ పూర్వకముగఁ జూచుచుండెను.

తొదిలి విమలతేవుఁ డెట్లో సాహసించి నవిసయముగ నమస్తార మాశరించి యిట్లనియె:—మహారాజా! తమనేపైకై విమలదేవుఁడు స్వకేరీలు పెర్చింప సంతిధులై యున్నాఁడు.

ఇచ్చి—ఎవ్వరు? విమలదేవుడా?

విజ—మహారాజా! ఈ విషయముగూడఁ దమనేవత్తై న్వకతీరము నర్పించుచున్నాఁడు.

ఛత్రీ—ముజీ నీవు విజయుఁడవా? ఈ విషయము వినినపుడు నీ యింకా నానానై నారు కదా! మంచిది. నాకు నేడు విజయవిజయ లాభము గలిగినది. రక్తముఁ బ్రవహించు తేసి మానవులకధిపతియై క్రొత్తముఁ జూపి లభించెను విజయముకన్న నీ విజయవిజయ సంతోషముఁ బవిత్రీకరము. అధికతరతరములు కలుగఁచును. వినుట! కవరదితుఁడనగు వోవిజయా! మీరు నాతో భీకరరణం గమన మునుకొనరా?

విను, విజ—(ఒక్కసారిగ) చిత్తము మహారాజా! శివరమున విశ్రాంతి ననుయమునఁ దమకు నేవఁజేయుట మా కెంతయుఁ దివసిగఁ దోచుచున్నదో పదురరంగమునఁ దమకై త్రుత్రులతోఁ జోరాదుటయు మాకంతయుఁ దివసినే తోచుచున్నది.

ఛత్రీ—(మిగులఁ గురూహలమున వారి జూతులు) నుకు మారకుమాటలారా! పుష్పకోమలములగు మీతమత్రులఁ గాంచిన మీరు నేవఁజేయుటకుఁగాక నేవ జంతుటకు జన్మించితి రని తెలియ వచ్చును. ఛత్రీసాలుఁడు తనకు నేవఁజేయుచుకొనఁ గోరినఁ. కాని మీయట్టిమనుమారులకు నేవనేయుటయంతే నా కధికతరానందము గలుగును. మీరు నాతో శివరమునకు రంకు. ప్రాణనాథస్వామినివో పదేశమున బుందేలఖండమంతయు సంత సఁభ్రమమున మేల్కొంచినది! ఉద్యానవనములయందలికుసుమములయందును, గగనమునఁ దలివక్షత్రీములయందును, గృహములయందలిశిశువులలోను లభింపని కోమలత కేవలస్వారంభమునకై యాహవక్షత్రీమున మహా సిద్ధముగనున్నదని బుందేలవీరు తెలుంగుదురుగాక. రణరంగములగు నీమనుమారయువకులఁ గాంచినఁ బ్రేక్షకవీరునియందు నాకాభిమా

నము జనియించును. రహోత్సాహతేజ ముద్భవించును. మీయట్టియై లోకేశ్వరందర్శనంతులును, జవిత్యోగోములులు నగు దేవమూర్తలను జుండేనఖిలసాక్షాతంత్రీయోధులుగఁ జూచి వింధ్యవాసిసీదేవి పస న్నుచిత్తమై మాకు వరముల నొనింగి దేశము స్వతంత్ర మొనర్చును.

విమ—మహాగాజా! మేము తమయొద్దకు రానిశ్చయించుకొని తేగ్గహమును విడిచితిమి.

విజ—తారకలకు శీతకర్ణుఁ డెవట నున్నాఁడో చెప్పనక్కఱ లేదు. పరమేశ్వరుఁ డెవట తారకునో శక్తుల కెఱింగింప నక్కఱలేదు. శృంగమునకు మోకరంద మేడ లభించునో తెలియఁజెప్పఁ బనిలేదు. మహాగాజా! భవదీయసేవాధులమై స్వస్థానమునుండి వెడలునప్పుడు భవదీయతేజము గుప్తరూపమున మాకు మార్గముఁ జూపుచుండెను. సర్గునూధుర్యము నూశ్రేయము నెడఁబొచ్చుచుండెను. ఇట్లుగుటఁ దమ జాతిల పరిణామముఁ గల్పమేమియుఁ గలుగలేదు.

విమ—ఓర్వాశాజమందిరము వీడిన క్షణకాలములోనే మిమ్ముఁ గలిసికొంటిమి. దీని మూలముననే మామాకగర్భకుఁ డెంతచతురుఁడో మీ రెఱుంగఁగలరు.

చక్ర—విజులదేవా! నీతల్లి యగు హీరాదేవి నీవు స్వాతంత్ర్యపతాకాచ్ఛాయ నిలిచి పోరాడవలయు నని యిచ్చుగించుచు న్నుతా!

విమ—ఆమెకు వాయితార్కము నమృతమేయైన నే నీవిధముగ తపాస్యమున శ్రవనమునుండి బయల్పెడనేల! ఓర్వాసింహత్వమున స్వాతంత్ర్యపతాకస్థాపన మొనరించి, భరీమోహించి, ప్రతినిధిని వింధ్యవాసిసీదేయజయధ్వజ మొనర్చి చతుర్ముఖశివునామోహముఁ గాదించుచు, వేలకొలది వీరుల వెంట నిడికొని తమనహాయ

మునకై వచ్చియుండెడివాడను. కాని నేంతటిభాగ్యవంతుడవా? మహారాజా! తమతండ్రిగారిప్పయత్నములకు నాతల్లి యెంతటివిఘ్నములఁ గల్పించెనో తమవ్రోపుమొలకుఁగూడ నట్టివిఘ్నములనే కల్పించనున్నది. తమరు బుండేలఖండమునకు మరలివచ్చితి రనియు, సైన్యమును బోత్సహమునఁ బోవొనర్చుచున్నా రనియు బుంతేలులు గుంపులు గుంపులుగ వచ్చి మిమ్ముఁ జేరుచున్నా రనియు విని నప్పటినుండి యామె మిగుల వ్యాకులయై యున్నది. ఎల్లండి యామె తననభాధ వనమున న్వపత్ననాయకుఁడనభ నౌకదానిని మరల జరువ నున్నది. అందుఁ దమప్రయత్నముల నెల్ల నివృత్తముల నొకర్పరల యునో తమనచాయకుల నెల్ల నాశనమొనరింపవలయునో యీ కుశంశము చర్చింపఁబడును."

ఫత్తిసాలుఁడు తిదేకధ్యానమున విమలతేజువికాటల నాటిం చుచుండెను. విమలదేవుఁ డిట్లు చెప్పసాగెను — కాని యానభాగం గూడ నామెయాశయము నెఱవేఱదనియే నే నెంచుచున్నాను. ఏల యునఁ బ్రాణనాథస్వామియొక్కయు, దలపతిరాయసింహుక్కయు నిగతి పరిశ్రమమున బుండేలు లెల్లరుఁ దమయత్నముకడవ్యయ నొనగి నారు. కాబట్టియే పృథమమున నామెపక్షమున నుండిన యనేకులుగు రాజులును, నాయకులును, నిష్ప జామపక్షము వీడి తప్పుఁ జేరుదురు.

ఫత్తి—విమలదేవా! నీమాట యెంతయు బాగుగ నున్నది. ప్రాణనాథస్వామిలవారు తమదివ్యజాణితే బుండేలఖండమున విలక్షణముగు పరివర్తరముఁ గలిగించివారు. ఇప్పటివఱకు నాశిఖిగ్రామము నిల్లయించుకొనలేదు. యుద్ధము వింకను ప్రకటించలేదు నాయాశయములఁ బ్రజల కింకను దెలఁపలేదు. ఇవను సంఖ్యాతీతమగు బుండేల యువకులు వాకై వెదకుచున్నారు. విమలదేవా! నీనొక్కమాట నీతి

ద్లీని గిరిసింహగోరుచున్నాను. ఆమెపక్షమువారి నొకమాటు సమాధానపఱువఁ గోరుచున్నాను. స్వాతంత్ర్యవిరుద్ధములగు ప్రయత్నముల వారేల యొకదృఢుచున్నారో విని యబ్బుపై వారిని న్యాయపక్షవలంబఁమునకై పార్థింపవఁగోరుచున్నాను. కావున నెల్లుండి జరిగెడిసభలోని కేటెనను బోవలయు నని యెంచుచున్నాను.

విజ—రాణి యగు హీరాదేవియు నామెపక్షమువారు మీ మాటల విడుదు రతి మీరాశించుచున్నారా!

ఛక్ర—విందురుగాక వివశండురుగాక. కాని నే నొక్కమాట
 వారికి దప్పక జోధించెదను అన్యోన్యమార్పిదవ్యామోహము లగు
 నాత్మిలు, ప్రాశ్నలచేతను, మృదువచనములచేతను శాంతము లగు
 నని నావిశ్వాసము. కావున కను మానావమానములను
 ముతను తింపక నాటుండేలసోదరుల స్వాగతంబు
 నచ్చెద. వినులదేవా! చతుర్ముఖాలయవిగ్రహధ్యులు
 యాభారుఁ డీదినము నిర్మయించినాఁడు.

విను—మొదటిసారి తత్త్వీయర్థమున శతఃశు వైఫల్యము నందుటఁజేసి యతఁడు శ్లోమండి తద్ధ్వంసమునకై రాజాజ్ఞఁ దెప్పించు కొనినది రెండుదినములకుఁ దరువాతి నభ్యాభవమున హీరాదేవినభ జరుగును. నభ జరుగునమయముననే ఫిహాయిళానుని పైనికు లేగి దేవాలయము ధ్వంస మొందును.

ఫలి) — చాల బాగున్నది, కాని గణదులపాఠానుఁ జేల థాం
క్షేరమునకుఁ బోయెనో మీ రెఱుంగుదురా !

మొదట విమలదేవుడు కొలదిసేపటిదనుక మాటాడకుండి విజయదేవుడెవ జూచుచు నిట్లనియె.—“కంచుకీరాయలు తనరాజ్యము నాలని చిట్టివేయ నిశ్చయించెను. ఇందులకే యాతడు నిష్పటి

సాయంకాలమున మహాశంబరమఠో ఛాంధేరమునకుఁ జోయినాడు.

ఛత్రీ—(సాశ్చర్యముగ) ఏమంటివి ! కంచుకిరాయలు తనరాజ్యము రణదలహాటనున కిచ్చివేయువా ! శుర్పలులగు హైందవులశక్తి నీరీతి ధ్వంసముచేర్చు సమకట్టుట కతని కేమి పట్టినది ! అది కెవ్వరు జెప్పవారు లేరా !

విమ—మహారాజా ! మొహానుండియు నతనియభిప్రాయములు శున్నములుగ మండలేదు. అదియఁగాక నీరాజ్యము రణదలహాటనున కిచ్చివేయుము. లేకున్న ఛత్రసాలుఁడేలేంచి నీరాజ్యము నాక్రమించి లోబఱచుకొనును” అని వాటిల్లి యున్నాడు. వియవివాహ మొకసాధారణమాండలికునిగుఱూరు నియు, వారిలకు రాజ్యమున నిబ్బభాగము నొసంగరాదు. నిశ్చయించబడినది. ఛాంధేరరాజ్యనివాసులును, మంత్రి యగునెల్లరాయలును దానికి వొప్పకొనలేదు కాని కంచుకిరాయ లెవ్వరిమాటలను విఁడయ్యె.

ఛత్రీ—ఓయీశ్వరుడా ! నీచే నయఁదలంచి వీరి నుబుద్ధిని మృచ్చి విమలదేవా ! నీవీసమయమున నీభవసమునకు ములి పొమ్ము. ఛాంధేరరాజ్యప్రజలసహాయ మిప్పు డత్యంతావశ్యకమై యున్నది. హీరాదేవి సభపరమభావము చేసి నిన్నుఁ గలియదును నీరాజ్యమంతయు సైన్యమంతయు నాకు సాయము లేన పరిస్థితై యున్నది నీచే నాని యగు చామందరాయలు నాయాస్థైర్యమున నీరీతిచుచున్నాడు. నిష్పత్రము నాలినికమ్ము హీరాదేవిసభ ముఖము కాగన చాముండురాయనిఁ గూడి సన్నిహితులగుఁగ నీ ఫిదాంభానునిపై న్యము ముగ్ధింపవలయును. సహాయమునకై యెన్నఁక గన్న బుండల చీగులఁ గొండఱ వెంటఁడికొని సమయమునకు దలపతిగాయలఁ జేరుకొనును. చతుర్ముఖభగవానుడు నిన్న విడయి నొసర్చును.”

విమలదేవుఁ డటనుండి మరలిపోవ సిద్ధముగ నుండెను. కాని విజయదేవుఁ డటనుండి కదలఁగోరుట లేదు. అది చూచి విమలదేవుఁడు : “ఇప్పు డేమి యాలోచించుచున్నావు ? నకువుము. మరలి పోదము.” అని విజయదేవునితో ననెను.

విజయ—నే నిప్పు డట వచ్చి చేయునదేమి ! ఏ స్నేదియైన కావ్యము నిర్వహించుకొననిమ్ము. మహారాజా ! తమయాజ్ఞయైన నేను తమతో నుండి తమ కేదైన నేనఁజేయుదును.

ఛత్రీ—విజయా ! నా కెట్టిసేవయు నక్కఱలేదు. ఐనను మీతోడినుండిన నాకు స్వర్గసుఖము లభించును. విమలా ! నీవు నీమిత్రుని కేమిచేయుములదనుక ఏడుము. అట్లుపై మరల నీతనిఁ గలిపికొందువు.

విమ—మహారాజా ! దాన నాకేమియు హానిలేదు. కాని యానమయమునఁ దమరు విజయనిపైఁ జూపిన యనుగ్రహము నా పైఁగూడఁ జూప వాగ్దానమొసంగుఁడు.

ఛత్రీ—విమలా ! విజయఁడు నాకెంతటి ప్రియుఁడో నీవు సంతటిప్రియుఁడవే. ఈవిమలవిజయలూఠము నాకెంతయు సుఖకా యకము. మీయిరువురపై నను నాకు నిర్వాహముగ ననురాగము గలదు.”

విజయవిమలుల యానందమునకు మేలెరుండెను. కొలఁదిసేప టకి విజయదేవుని తోమలవార్తస్పృశుఖ మనుభవించుచు ఛత్రీనాలుఁ డటనుండి వెడలిపోయెను.

విమలదేవుఁడు తన మందిరమునకు మరలివచ్చినప్పటికి నవవిరా హిణియగు తనకొంతి హఠాత్తుగ బాడవీడి యేగె నని యతని కెఱ్ఱ వడియె ! అతఁ డిత్తుతత్తాత్పర్యమునఁ దదన్వేషణమగుఁ డయ్యెను !

ఇరువదియూటవప్రకరణము

ఛత్రసాలసంఘాతాధ్యక్షము

చంపతకాయలు వీరవర్ణము నందిననాటినుండియు హీనాశేషి
 కాను కృత్రిమ్యుల నైతి నని తలచుచుండెను. చంపతకాయలు
 అధియంపఁబడె ననియు, మహింబా క్రాంతిమింపఁబడె ననియు, ముఖ
 లాచ్చత్రిసాలుని గతి చాలి యుద్ధములపాలై రవియు జేడు కా
 కున్న లేపైన చా రంతిమొందకతప్ప దనియు నామె యేనాఁడు వినె
 నో, నాడే చంపతకాయలు సమూలముగ విధ్వంసం దయ్యె ననియుఁ
 దనజీవితపు బ్రధానకర్తవ్యము ముగిసెననియు నామె తలఁచెను. ఇంక
 నేయేచోటులనుండి యేయేవిధములఁ దనపూర్వపాపములకుఁ బ్రాయ
 శ్చిత్త మొసరించుచుఁ దన శేషజీవనముఁ గడుపునవలయునో యని
 యు నామె నిశ్చయించుకొనెను. చిరకాలముదనుకఁ దనగుప్తచారుల
 మూలమున ఛత్రసాలసుఫలాదేవులవిషయమునఁ దన కేమియుఁ దెలి
 యుగాకుండుటచే వారి నిరువురిని గాటిమెకము లంతమొందించుకొను
 ననియు నిశ్చయించుకొని యామె మిగులఁ బ్రసన్నమై యుండెను.
 ఆననుయముననే శుభకరణమహారాజు సమరప్రత్యాగతుఁ దయ్యె.
 శుభకరణునితోడి క్షణికసమావేశము నామె చాలకాలమువఱకు మఱి
 వలేదు కాని యానడుమనే విమలదేవునినిచాచాముఁ బట్టభిషేకము
 ఒరుగుటచే నాయుత్సవమున నామె శుభకరణుని మఱిచుచుండెను.
 ఇంతలో దేవగణయధ్యక్షుఁడ బావపాపమున నుండి బోరాడి ఛత్ర
 సాలుఁడు మహద్విజయము పొందె నని యామె వినెను. ఆమెకు
 మృగ నిష్ఠుడు భావ్యవత్స జ్ఞప్తికి వచ్చెను. బుందేలులయాశయము

తిప్ప, దింతితిత్తికముగఁ బరివర్తవముఁ గాంచు నని యామె న్వసము ననై నఁ దలఁచియుండలేదు. శుభకరణుడు నావత్తుమున నుండి పోరా దహన్నును, నే నొంటిగఁ జూచుచు చిక్కినప్పుడు ఛత్తీసాలునిఁ జరాభూతు నొనరింపఁగల నని యామె దృఢముగ నమ్మియుండెను. కాని పొగినాధస్వామి ప్రజలభ్యుదయముల నెంతగ వివర్యస్తముల గా వింతెనో, యాతఁడు ప్రజలభ్యుదయముల నెంతగఁ బాటఁదొడ్డెనో, దాశ్యవినోదశత్రుత్వము లెంతకర్తవ్య మని ప్రజలెంతగ శావించుచుండిరో, తనప్రజలకుఁ దుడకుఁ దక్కునై న్యమే తనకుఁ బ్రతిపక్షమై యాత్మభయము నెత్త నెంతగ సంసిద్ధమయ్యెనో, యామె యూహించినవలెన లేదు. స్వప్నములోనిరాజు లెల్లరు వెనుకబడిరిఁ గనుక నాయమొందర్చు రనియు తనప్రత్యేకవచనమునకు నమ్మితింతు రనియు, బుజ్జేలవీరు లెల్ల రభివేతవముల నంది తనయూనతిఁ బాలింతు రనియు నామె పూర్ణముగ విశ్వసించియుండెను. కావుననే యామె ఛత్తీసాలుడు పై న్యసంగ్రహ మొత్తుచున్నాడని వివరణ నే స్వప్నమునందలి రాజులకు నాయులకు నెల్లరు సభాసమంత్రణము లంపెను. సభాదినము నియత మె యిచ్చి రాష్ట్రపాలకుఁడగు ధర్మాయాభాను తనదృఢముగ నుండ నేర్పాకొనించు ఓర్కాంగకవాయి నేత్రములు మరల సమావేశసభాభవనంపు దన కాకృష్టము లగును, డెను.

నేలఁబీరాదేవిశేషము పురుషశేషమా శ్రీశేషమా యని నిశ్చయించుట చిగులఁ గట్టముగ నుండెను. ఆమె కిచ్చునొచ్చు రాజాపర్వతసింహాశీకస్త్రాణ ముందుటచే మిఖాకృతి పోగువనంబునై కన్పించుండెను. ఆమె యుక్తరీయాంచలము భుజములనుమార్చిమే యుంటియుండెను. హస్తముల ననాచ్ఛేదముగ కృపాణ మెగయు

చుండెను. ఆమె సభామండరమున కెవ్వడు వెడలునా యని విమల దేవుడు నిరీక్షించుచుండెను. కొలదిసేపటి కామె భవనమునొండే వెలువడి యుపన్యక్తమును సలంకరణముతో సభామండరపుదెస కేగెను. విమలదేవుడు నానందమున నశ్వాసరూఢుడై శీఘ్రముగ సేనాని యగు చాముండరాఁయనికడ కేగెను.

హీరాదేవి సభాభవనముఁ జేరునప్పటికి ఫిదాయీఖానుఁ డభ్యుదయముపై నాసీనుడై యుండెను. మండపమంతయు జలంజలఖండ పురాజలతోడను, సుబాదులతోడను నిండియుండెను. ఆమె పురుష గమనమున ఫిదాయీఖానునియొద్దఁ జేరి యుచ్చలనే యొకయాసనమున నుద్దేశించుచుండెను. ఆమెవ్యవహారముఁ గాంచి యెల్లరుఁ జింతింపఁ బడిరి. ఆ సమయమున నొక లేది యారితి గల్గించెను. “ఫిల్లీపాదుషా” అను బిరుదుగల యొక బంధమున విద్రోహమును విద్రోహమున సమూహముగ ధ్వంసమొనరించి మన కెంతటిమహోపకారముఁ గావించియున్నారో మీ రెఱుంగుదురు. ఈదేశమును బాము ప్వాధీఃమొనర్చుకొని నకదారు ఫిదాయీఖానుఁబోలు సెరకర్నము దీనిపై సధికారిగ నిలువించి యాదేశమందలి సామ్రాజ్యహితులగు ప్రజలహితుఁడు బెంపొందింపఁ బొదుషావా రెంతయు సాయపడినారు.”

సమయనే యొకయువకుఁడగు నాయకుఁడు లేచి యిట్లనెను:—
“రాణీ! ఈసమయమున నిచ్చట నుపస్థితులైనవా రెల్ల రంధ్రు లనియు బధిరు లనియు మూర్ఖు లనియు నీ వెంచుచున్నావు కాఁజోలు! ఫిదాయీఖాను కాని పాదుషావారుగాని మన కేమి హిత మొనరించినారు? మహిమబాధిపతి యగు చంపరాయనిప్రాణముల హరించి మరల జుండేలబంధముపై నవ్యాఘ్రపూర్వకముగ జడయాపన్ను విధించినాఁడు. మనప్రాణాధికములగు దేవాతము లరికీఁడుముగ విధ్వస్తము

లగుచున్నవి. మనలను మనభగ్గుమును సమముగ వీరు నశింపజేయుచున్నారు. ఇట్టియవస్థలో మఃహిలము పెంపొందుచున్నదను టేటిమాట!

హీరా—(సోదోకముగ) నీ విట్టిమాటలచే నన్నీఁ బాదుషా బారినిఁ గూడ నవమానించుచున్నా వని యెఱుంగకున్న ట్లున్నావు. దీనిపరిణామము నీవిషయమున నెంతభయంకరముగ నుండునో యాదియు నెఱుంగనట్లున్నావు. ఇంకను నీవు పిల్లవాడవు. సర్దారుశిదాయీ భానునియొక్క కాని పాదుషావారియొక్క కాని యశాదార్యము నూహింపనైనె యె దగవు. నీవు సమర్థుడవై బుద్ధిమంతుడ వగుదనుక మేము చెప్పెడి మార్గము ననుసరించుటయే నీకుఁ గర్తవ్యము. శుభకరము.”

నడుమనే యొకముదుసలియేలిక యిటు లనుచు లేచె:—
“రాణీ! ప్రజల తుపదేశ మొసరించి పెడదారిఁబెట్టి యుచుభవశాలి యట్లు నటించి నీవు నేటిదనుక బుండేలఖండమునకు మహావకార మొనర్చితివి. బుండేలఖండమున నీరీతి నగ్గిరగిల్చి నీవు దూరమున నుండి చిత్రిముఁ జూచుచుంటివి. బుండేలులయొకతరమును దేశదోహిగ నొనర్చివై చితివి. కాని యాయనర్థము లన్నియుఁ జాల విని యెంచి కాఁజోలు. నూతనానర్థములఁ గల్పింపఁజూచుచున్నావు. విశ నింక నీవు దయయుంచి యాయువకులను మోసగించి నశింపజేయుప్రయత్నములను వీచుము.”

హీరాదేవి యావేశ మెక్కుడయ్యెను. ఆమె యిట్లనెను:—
“నీవెట్లు లనాలోచితముగ మాటాడుచున్నావు! నీకు మతిపోలేదుకద!”

సమీపముననే కూర్చుండియుండిన యొకముదుసలిసరదాబుఁ డెట్లనియె:—“అతనికి మతియుఁ బోవలేదు. అతఁ డనాలోచితముగ

మోటూపటము లేదు. ఇప్పటివఱకుఁ దానొనిర్పించారకములకై యా
రిసకి విచారము గలుగుచున్నది.”

హీరా—(గట్టిగనటచుచు) చాలును. ఇంక మీరు నోతెత్త
కుఁడు. మీయోనాటలు నాకుఁగాని తాబ్త్రీపాలకచుకోశ యునికిఁగాని
సమ్మతములు కావు. ఇంక మీ రిట్టివకాటల నాడిం బాకుచుచోయి
నకు వేలుపాయములేక మీరాద్యములను మండిలములను న్నాస్తికపక్ష
చుకొనవలసినచున్నను.”

హీరా దేవియొక్క తూతాబెదరింపు చాలమందిరాజులకు సతదా
రులకు నివమానదనక ముయ్యెను. ఒకఁ డిట్లు చెప్పినై చెను.—

“నీవు మానాడికుము. మారాద్యముల నేగతిఁ గావాకుకొని
వలయుకో మాకు బాగుగఁ దెలియవచ్చినది. పడులచేఁ దన్నుతఁ
దనుచుఁ జిత్తము చిత్తమును చుండుటకంటె యాత్మిబాహుజుఁబిశ్వా
సమున మారాద్యములు బాగుగ సంరక్షింపఁజను నని మె మిచ్చి
జెఱింగితిమి. మీరు మారాద్యముల సంరక్షణవిషయక మగువింతిమ
టయే మాకు శుభకరము.”

హీరా—(అధికవిచారమున) నేడు మీబుద్ధులు సరిగ లేవని
లోచించుచున్నది.

కలిం—రాణీ! మాబుద్ధులు మొదటనే తిన్నగ లేండికను.
నీమాటుమాటలలోఁ బడియే యిప్పటివఱ తిన్నయో మరాఛరిణము
లోఁగించితిమి. ఇప్పటిబుంజేలఖండిమందిలి నీలివినాశమునకుఁ గా
రిణము రాజుల మగు మేమే. మాబుద్ధులు తిన్నగనే యుండినఁ బతి
హంతకురాలివచనములకు లోనై తిన్నగముల వ్రనుసరింపకుండియే
యుండుము. చంపతిరాయలమహాపావనకార్యము దోషముక్తముగ
మోక్షఁ గల్పింపకయే యుండెడిది. అత్మచినాశమునకై కత్తి నెత్తక

యే యుండెడివారము. మిగిలియుండిన మాయధికారముఁ గోలుచోనక
యే యుండెడివారము. ఇప్పుడు మాబుద్ధులు తిన్నవడినవి కావుననే
నీపక్ష మెంతటిన్యాయరహితమో దుర్మితయుక్తమో స్వాస్థ్యశ్రాద్ధమో
మాకు బాగుగఁ దెలియవచ్చినది.

హీరా—(కన్నులు పెద్దవిగఁ జేసి యాముదుసలిరాజుఁ జూ
చుచు) ఓరాజా! నీ కేమిప్పనిది! ముందది. నీవు వాయెడి నిట్టవైరు
ద్వముఁ బూనఁదలఁచిన నానభలోని కేవల చిత్తివి! నామాట నొప్పు
కొనకుండిన నోర్చాస్త్రముల వడుగిడనేల?

కలిం—నీ కట్టిమాట లాడఁ నిధికారమే లేదు. ఓర్చాబ్రాహ్మము
తో నీ కట్టిసంబంధము లేదు. ఈయన్నతాసనముపైఁ గూరుచుండ
నీకేమి యధికారమున్న దని ముందుగ నేనే నిన్నకుగూడున్నాను!
ఓర్చారాజ్యముపై నిధికారము వహింప నీవెవ్వలెపు?

హీరా—(గుండ్రబెనవులతోఁ గొఱుకుచు) పరిలోకపాసి యగు
రాజునకు భార్యను. యివరా జగు విమలదేవునితల్లిని.

కలిం—ఇదింతయుఁ గట్టిపట్టుము. మరణకాలమునఁ బర్యవ్ర
సింహుఁడు చెప్పినదానిని మేము మఱచియుండలేదు. “విమలదేవుఁడు
నాకుమారుఁడు గాను, చంపకరాజులే నిజముగ నాయుక్తరాధికారి”
యని యతఁడు నుడిచి-మాటల నెల్ల రెఱుఁగువారు. ఇచ్చట నిష్క
డువస్థితులగు సరవతుల్లారు నాఁడు నుండిరి. మరణకాలమునఁ బర్యవ్ర
సింహుఁడు జేమనెనో వారే చెప్పెడఱుగాక. విమలదేవుఁడు నాపుత్రుఁడు
కాఁడని యతఁడు స్పష్టముగ వచించియుండలేదా! ఓర్చాసింహాసన
ముపై భక్తిసాముఁడు కూర్చుండివలయు ననియేకదా యుతనియొ
కమహాభా!

చాలమంది—అవునవును!

ఒక రాజు—రాజా పర్యవేక్షించుచును యుంతి మేచ్చు నొక వేర్పనల యును. ఓ రాజు సింహాసనముపై ఛత్రానిలుని గూర్చుండఁజెప్పునల యును. అట్లునవకమున మనము చంకతిరాయలయొడఁ బూనినైరు ద్యమునకుఁ బ్రీతికీర్తియఁ జేసికొనవలయును. ఛత్రానిలుండే యోరాజు సింహాసనానీరును కానిర్దును.”

అంతః జాలమంది రాజులు “అప్రసవ్వుక్లే” యనిరి. అంతః జాలమంది శుశ్రీసాలజయజయధ్వనిములఁ గావించిరి.

ఆసమయముననే గంభీరభావముతో సభామంటవమొదెస కేగు
దెంచుచున్న యవకుఁ డొకఁడు వారి కెల్లరుఁ డగప్పట్లేను. మరల
నెల్లరురాజులు సరదారులు లేతి “భలే”నాలునికి జయము” అని
యప్ప తనసరమునఁ బలికితి.

హీరాక్షవి శోధమున వత్సంతసంతమై యాహ్లాదక కా
 వ్యయ్యు. ఛత్రిసాలజయభావము విగ్రహిదాయాభావము
 విగ్రహించుటను గభామంతవశుంధలి గాజును సుదారులును
 మిగులు బ్రహ్మ కన్యకలెండిరి. అసమయమున నాపరమేశ్వరు
 నాది పాపాత్మలించి బ్రహ్మ

[illegible]

79) — (2) గొప్పయము, చచ్చటినుండి వెడలిపోవుటకై
 80) — (3) నీలమనీ, గలిసియుండుటకు బేరముపూర్వకముగఁ బ్రవ
 81) — (4) పీఠమునలందలి దేవులకు ముఁ బొగొట్టటకు వచ్చియు

నామీ నీకు నాపై నింకటినిష్కారణకోప మేల? నేను నీయెడ నెట్టి యుపరాధముఁ గావించితివి?

శీరా—నీయపరాధానుకృతిమణిక విద్వింశ నాకుఁ దీక్షుపాటు లేదు. ఈసభ సామ్రాజ్యభక్తిప్రదస్కరమునకై చేయఁబడినది. సభ ముగిసినపై నీయపరాధములు తెలియఁజేయఁబడును. తమచిలిమగు దండకము నీ కొసంగఁబడును.

శీరా—(సభయముగ)కొను.

ఛత్త్రీ—(శివాయాళానుఁ జూచుచు శాంతముగ)బుండేలఖండమున మనస్థానులపరిపాలనావధి ముగిసినది. శీఘ్రీకాలముననే బుండేలఖండము స్వాతంత్ర్యముఁ బొంది దాస్యముక్తమై యాచందము ననుభవించఁగలదు. నేడే చతుర్భుజాలయముకడ శుభకరముగు స్వాతంత్ర్యప్రయత్నసహారంభ మయినది. విమలదేవుఁడు తనసేనానియగు చాముండరాయని వెంటఁగొని చతుర్భుజాలయముకడ సన్నుచున్నాఁడు అధికసంఖ్యాకు లిచ్చటిప్రజలుకూడఁ దస్మాదాయమునకై సంసిద్ధులై యున్నాఁడు. కొలఁదినేపటిలో విమలదేవనలసతిచాముండరాయులువిజములై యిట వచ్చెనగు. హా! చతుర్భుజాలయస్వం సమునకై నీయంపికపై నికులు శీఘ్రముగనే యమపురముఁ జేరుదురు. నిన్ను బంధించుభారమును స్వయముగ నేను వహించితిని. నీవు మాటాడకుండ లేది నానెంట వచ్చెదవేని నిప్రాణములు దక్కును. ఏమాత్రమైని సత్కరించఁజూచెద వేని యీభక్తము నిన్నంతమొనరించి నైచును. ఎరువును. సింహాసనమునుండి క్రిందికి దిగుము. నీ వీసమమును నాఖైదీవి."

శివాయాళానుఁడు కొలఁదినేపటివఱకు మాటాడక యాగోదించుచుండెను. అతఁడు మొదట నలునైపుఁడౌ న్నప్పై నిగుడించి

తుదకు హీరాదేవిదేవకుఁ జూచెను త న్నింక నిస్సహాయునిగ నెఱిగి
సి హాసమునుండి దిగనున్నతరి, హీరాదేవి కర్కశస్వేదమున నిట్లు
నియె. —

“ మహాశయా ! మీ తీక్ష్ణవానికి సుమంగయు భీతిల్లకుఁడు.
మీ డిచ్చటివఱకుఁ జెప్పిన గొరతలు నశశ్యము. మీపై వికు లీనాశీఁ
జనుకృపాలయముఁ బడఁగొట్టియుండుదురు. వాసుండరాదునుగాని
విమలదేవుఁడుగాని వారితో నెఱుఁడు బోరాడదు. ఓర్చుచి
లత్యంతిపితృననీయులు. తాజభవులు వారెఱుఁడు విజ్ఞేయనుచి
కార్యము తొలపదు. మీరు నిశ్చింతులై కూరుచుండుఁడు. (గా
జాలఁ జూచి) మీ రందఱు విదోహి యగు ఛత్రిసాలునిమాటలకు
గోనై చక్రివర్తితోడను సామ్రాజ్యముతోడను వైరముఁ బూనుట
శుభకరి మని యెంచుచున్నాఁగా ! చక్రివర్తియొక్క యంతరిమహా
సామ్రాజ్యము నెరుఁగొట్టఁజూచుట మహామార్భము. మీరు ఛత్ర
సాలునియొప్పియన్నుఁ బ్రశిక్తుండుచున్న శూరుమహాశయుఁడు,
వాదుషావారు మీరు వానితో నేకీభవించుచున్నారని యెంచెదరు.
ఛత్రిసాలునిప్రియన్నులయొక వసంతుష్టిని సామ్రాజ్యమునెడ సహా
నభూతిని బ్రకటించుటకే నేఁ డీపథ జరుపఁజెడిచితి. వాదుషావారు
మీపై నాగ్రహింపకుండునట్లు, బుంచేలఖండపుశాంతికి భంగము
వాటిల్లకుండునట్లు, మీసామ్రాజ్యభక్తికి గలంగము కలుగకుండు
నట్లు కేవలవాగ్దానముఁగాక క్రియాపముఁగాఁడ మీరు ఛత్రి
సాలునికార్యములకు వైగుర్భుఁడు బూనవలయును. మహేంద్రమహా
శయా ! మీరు రివ్వంతమైన భీతిల్లఁదగదు. ఎవ్వఁడు మిమ్ము ముట్ట
వై న సాహసింపడు. ”

ఛత్రిసాలుఁడు వెనుకటియట్లే శాంతిభీతుడై యిట్లనియె —

“ఓదాయాభా! నిర్భక్తమును వివరముగా గావించకుము. బుందే
లులసాహసపరాక్రమములు నీవు బాగుగ నెఱుంగుదువు. కావున
చూటాడక నాకు స్వాధీనుడవు కమ్ము. ఇంక నీతో నే నేమియుఁ
జెప్పుచు. ఇటుపై నాకార్యము ఖర్చును విరవహించుచు.”

అధికారతేజోభరితములగు ఛత్రీసాలునిమాట లనవ్యాములై
నోచు హీరాదేవిమాటల నుండై : దలచుకొనక ధీదాయాభానుడు
తనయాసరమునుండి గబగబ విగి, ఛత్రీసాలునికడ కేఠెంచి యవసర
శిరస్సుఁజై సవిశయముగ నిట్లనె — “నేను తమయాజ్ఞకు బద్ధుఁ
డను. అనుగ్రహించి నాప్రాణగుణ మొనరించి నన్న నాపెండ్లము
బిడ్డలతోఁ గలిసికొన సనుమతింపుడు.”

ఛత్రీ—భాన్! వ్యాకులపఱకుము. నీచాగ్రములు వారింపఁ
బడవు. (సభనైపుఁ జూచి) సోదరులారా! వింధ్యవాసినీదేవి యాశీ
ర్వచరమునను, మీసంకల్పమునను, నేను విప్లవానిని విప్లవంతాడని
ప్రయత్నించునఁ దగిలియున్నాను. కాని యెన్నడును నైత్యము
జెందుదనికీ విప్లవాని నాఫలము కలుగఁను. ఇందులకుఁ గాని
తంత్రీని విప్లవానిని విప్లవంశముగాఁ జూచును. ఎవ్వరి హిత
ము సమకూర్చుచోయోయులు ననుబడుచున్నవో, వాతే ప్రకృ
తము సంకల్పము నొనర్చును. వాతే వాతానునను వింక స్వకం
నియోగమును నొనర్చును. మనమును నొనర్చునొకటములు నొనర్చు
ములంగఁ జూచు కొనుకొనుచును. ఎట్లును పరిత్యజ్యకర్తతో
మ మెప్పు యోగముగఁ జూచును! ఇప్పుడెఱుకొను మనయంతరికావా
మలనలనఁ గలిగి నె గు మీరెఱుంగ గొ కదా. ధీవ యాభానుఁ
డు నీ తోట కును గాఢాపాదముగ నియమింపఁబడిన యు. మీ
మృత్యు గోయ్యోనొమ్మలయ్యు లుడింప నరని కఠికార మొనఁగఁబడి

ఁది. దీనికి మీయంతఃకలహములే కారణము. బుండేలఖండమునశ్శిరు
 సేవముకల్పించి విధిక్యవృద్ధులక నెల్లతిపై నవ్యాయుతుగు జిహ్వా
 వన్న విధింపఁబడినది. దీనికి మీయంతఃకలహములే కారణము. బుండే
 లఖండముందలి దేవాలయము లన్నియు విధ్వస్తములు కాఁజొచ్చెను.
 పరమపూజ్యములగు దేవతావిగ్రహములు పాదపరితఱు లయ్యెను.
 అడుగడుగునకు ధక్తమున కవమానము గలుగుచున్నది. దీని కంత
 కునుఁ గారణము మీయంతఃకలహమే. మీరు లిండిగారిలో విరో
 ధముఁ బూని పారిస్వాతింత్రివిషయికప్రియత్నముల నాతంకముల
 గల్గించి పారిప్రియత్నముల సర్వవిధముల చిర్యముల నొనర్చిచె
 లితి దీని మీకేమి లాభము చేకుట్రో మీరే యూహించుకొనుఁడు.
 దీనిచే బుండేలులకు మీ క్రైశ్నుధము సమకూర్చితిరి కొండము
 కన్నులఁ దెరిచి దేశస్థితిఁ జూచిన మీయంతఃకలహములమూలమున
 బుండేలఖండమున కెంతటియపరిమితియుఁ హని పాటియైతే తెలియఁ
 గలదు. మహాభారతగ్రంథమున మీరు కౌరవపాండవుల భయంకర
 యుద్ధవిషయముఁ జదివి యుండవచ్చును. వరప్రసాదనాశనమునకై వా
 ర్లెస్లు ప్రయత్నించుచుండిరి కాని యన్యులతోఁ బోరాడవలసివచ్చి
 నప్పుడు వా రెల్లకృతము నందుచుండిరో మీ రాగోచించుటలేదు.
 అంతఃకలహములఁ బొండవు లై గుగురు గౌరవులతోఁ బోరుమఱ
 డిరి. కాని యన్యులతోఁ బోరాడనగు సమయమున వారెంతటియభి
 మానమునఁ గౌరవపాండవులముగ మేము నూర్చిమగుర మని నుడువు
 చుండిరి! నేను మనము కౌరవపాండవులయూయునదేకీము ననుసరిం
 పవలయును. మీతోడను జక్రిస్త్రైస్యములతోడను బోరాడుటనే
 లిండిగారు ప్రాణముల వీడిరి. కాని వా రిప్పుడు జీవితులై యుండ
 లేదు. ఇప్పుడొక వారిపై మీ కక్రిస్త్రైస్యము లేదు! లిండిగారు

వీరనాథకళకున, లేక తెలివిలేమిచే, కాక యసూయానశున మిమ్మన
మానింది యుండవచ్చును. మీతోడ విరోధముఁ బూనియుండవచ్చు
ను. మీకు శారీరకమానసికకష్టములఁ గలిగించి యుండవచ్చును.
కాని వారి కార్యము లన్నియు నుదాత్తముగు స్వాంత్యాశ్రయము
కొఱకే యొనరించిరి. అల్లయు నాకార్యము సిద్ధింపలేదు. తుదకు
జంధుడ్రోవావరిస్పరివైరములమూలమున నేతుదకుసాధుల్యములభివలే
జరి వా గొఱిగిరి. తమయూహతోడ ప్రమాదమునకై వా రిశ్యంతిం
జూపుచున్నారె. కాని తమపాపములు నెఱుఁగునప్పటి కధికవిలంబ
యొద్దును. కావున వారు దానిని సవరింతుకొని జాలకపోయిరి.
ఇప్పుడు నే నాకార్యము న్వయముగ వహించితివి. తండ్రిగారు మీ
యొక నొకరిని యపరాధములకై నేను మీకడనుండి మన్ని
వేతుచున్నాను. తండ్రిగారియపరాధ మక్షమ్య మని మీకుఁ దోచిన,
దానికే యుదిత మని తలంచి మీరు విధించెను దండనము ననుభ
వించ నేకు సంతోషుడనై యున్నాను. ఛత్రసాముడు నిశ్చయించి
తనతండ్రివేషమున కీకూర్చాన మొనరించి మీయెదుట నిలువఁబడి
యున్నాడు. మీ కుదితమని తోచిన వెనుకటిసంఘటనముల మఱచి
స్వాంతిస్థితియన్నియుల నాకు నాయు యొనఁగూను. లేక నాకు
మరిగడంపము విధించుట యుదిత మని తోచిన నెఱుఁగించి మీరు
స్వయముగ స్వాంతిస్థితి సరిపాదనప్రయత్నముఁ గావించుడు మీ
కస్తాభూతములను గాని క్షమావచనమును గాని సమానప్రేయ
మున స్వీకరింప నేను సంసిద్ధుడనై యున్నాను."

గద్గదస్వరమున నొకభూతి యిట్లు నడివెను. — ఛత్రసామా !
నీతండ్రి మా యెడ నెఱుఁచురాధముఁ గావించియుండలేదు. మేము
దుష్ట యగు నీహీన దేవతలతోఁ జక్కయే యుంటిమి సములఁ

దేచ్చితిమి. చంపరాయలప్రాణములఁ గొంటిమి. పరస్పరవైరమున నెంతటియశభము వాటిల్లినదో, వాటిల్లుచున్నదో యిప్పుడు మే మెఱుంగఁగల్గితిమి. ప్రాణనాథస్వామి మావాస్తవావస్థయి మా కెఱింగించెను. మాకన్నులయెదుటి భ్రమయవనిక పూర్ణముగఁ దొలఁగిపోయినది. మేము హీరాదేవిపక్షము వీడి నీకు సాయపడుటకు, స్వాతింత్ర్యకేతనచ్చాయ నిలుచుటకునుఁ సంసిద్ధులమై యున్నాము. మే మింతదనుకఁ జేసిన నింద్యకార్యములకై యువారుఁడవై నిపు మనుష్యుడమింతు వని మే మాశించుచున్నాము. హీరాదేవీ ! అన్యాయము యము పాపకలితము నగు నీపక్షమును నేటినుండి మేము పరిత్యజించితిమి. ఇంక మేము ఛత్రసాలు ననుసరించెదము.”

హీరాదేవిప్రధము మేరమిఱివోయెను. ఆమె కివ్వకు కర్తవ్యాకర్తవ్యములు తెలియుట లేదు. ఆమె దురాశాశిఖరమునుండి యవమానకూపమునఁ బడిన ట్లయ్యెను. లక్షలకొలందిగ వృద్ధికము లొక్కమాటుగ నామెను గుట్టనట్లుగ నామె బాధపడుచుండెను. దృష్టిచంచలమయ్యెను. ఆమె తననేత్రములనుండి ఛత్రసాలునిపై నగ్నికణములఁ గురియుచున్న దని యెల్లరకుఁ దోచుచుండెను. ఆమె యుభివలక్షణముగు దృష్టిచే, తనచేతిఖడ్గమును, సమీపమున నిలిచి యున్న ఛత్రసాలునిఁ జూచెను. కాళ్లు కంపించుచుండ నామె ఖడ్గమున ఛత్రసాలు నేయుటకై వికల యగుచుండెను. ఇంతలో ఛత్రసాలుని మధురగంభీరస్వర మామెచెవులఁ బడెను. ఛత్రసాలుఁడు మాటాడుచుండుటఁ గాంచి యామె యధికమగు సభికారగర్వమున దనయాసనముపైఁ గూలఁబడెను.

ఛత్రసాలుఁడు మిగులఁ బ్రసన్నుడై యిట్లనెను.—“రాజులారా ! నాయకుతారా ! మీరు నేడు నన్ను ధన్యునిఁ గావించితిరి.

ప్రాణనాథస్వామిపూర్వముల ధన్యములఁ గావించితిరి. బుండేలస రాక్షసుమును ధన్యముఁ గావించితిరి. వెనుకటివరస్పరావరాధముల పైరించి బుండేలఖండకల్యాణరథమును దాస్యాంధకరకూపమునుండి బయల్పెడబొంది, స్వాతంత్ర్యధన్యభవనదిశకుఁ గొనిపొందు. రండు. మన మందఱు మానందపూర్వకాలింగన మొనర్చుకొని భావికర్తవ్యము నిశ్చయించుకొందము. " ఛత్రిసాలుఁ డీమాటఁ జెప్పుచుండగనే రాజులు నాయకులు, బ్రాహ్మణపూర్వకాలింగనాభిలాషులై ముందు నకు వచ్చుచునే యుండిరి. ఇంతలో హీరాదేవి యాడుపులివలె గర్జించుచు ఛత్రిసాలునిపై కెగసెను. ఆమె తనఖడ్గమును ఛత్రిసాలునిపైఁ బ్రయోగించినై యుండెను. కాని యింతలో నెవ్వరో పైనుండియే యామెహస్తముఁ బట్టుకొనిరి. ఆమె క్రోధధరితమగు దృష్టితోఁ దన హస్తముఁబట్టుకొనిన వారివైపు చూచెను. చూడఁగనే యామెకోర్కొనఁబడియు నెఱిచిపోవ భీతియై చూడఁబోడంగెను.

మీఘగర్జనముఁ బోలు భీషణగర్జన మయ్యెను. — పావనీ ! అప విత్రిమగు నీహస్తమును గృహించుట నాదురదృష్ట మని నే నెంచుచు న్నాను. కాని యమూల్యమగు నీబుండేలఖండరత్నముఁ గాపాడ నిరుపాయుడనై యట్లొనరింతుమయ్యెను. నీహస్తముఁ గ్రిందికి దింపుము. నీనేత్రముల కెక్కినరక్తము దిగఁమిగుము. నిన్నుఁబోలుగా యీసీ యీర్ష్యనశ్చయ నెందు వెదకిననుగాన్పింపదు. కాని నేఁడు నేను నీయవరాధముల కన్నిటికి దండన మొనంగెదను. అనాఁడు నీవు నన్ను మోసగించి పాతీపోతివి. కాని నేఁడు నన్నుఁ దప్పించుకొనఁజాలవు. నే నెడిగిన దానికంతకు సరియగు ప్రత్యుత్తరము నాకందవలయును. దాని ని విమమంతియైన మోసముఁ గావించినను, నీనోటనుండి యస త్యవ్యాకృత మేదియైన వెలువడినను, నీయూర్ధ్వమే నీరక్తముతో నెండి కల్పింపఁగలదు. "

హీరాదేవిమొగము మిగుల నల్లవడిపోమెను. ఆమెయం దొక్కమాటయైన నాడుటకు శక్తిలేకుండెను. కొలదిసేపటి కామె యింక శుభకరణుడు తన్ను విడువఁ డని యెఱిఁగెను. ఐనను నామె యతని ప్రశ్న కేమియుఁ బ్రతిత్తురై మొసంగలేదు. ఆమెనేత్రములనుండి యశుభార వ్రవహించుచుండెను.

శుభకరణుఁ డామె మాండ్రకంకుటఁ గాంచి, మరలఁ గనురుచు నిట్లనెను:—“ హీరాదేవి! నాప్రశ్న కుత్తరము వెంటనే రావలయును. లేకున్న నింకొక్కక్షణముగో నీశిరము భూమిపై దొడ్లుట కానవచ్చును. ”

నిర్భాగ్యురాలగు హీరాదేవి వెక్కివెక్కియేడ్చుచు నిట్లుందియె:—“ లలిత కొమార్తెయునకు భంగము వాటిల్లలేదు. ఆమెకూతృప్తహృదయుఁ గావించుకొనలేదు. కొండగుట్టమీదినుండి పడి యామె మరణించెను ”

హీరాదేవిమాటల నాలకించి కొలదిసేపటివఱకు శుభకరణుడు నిశ్శబ్దముగ నుండెను. అటుపై నీవిషయమున హీరాదేవి యసత్యమేల చెప్పెనో యెఱుఁగగోరెను. కాని యామె యూరక యేడ్పుచుండఁగాని యొక్కమాటయైన నాడలేదు. చాలసేపటి కామె యింత మాత్రమే నుడివెను. —“ నేను ప్రజలమనములఁ జంపఁతెరాయలపై ననవ్యూహం గల్గించుటకే యీయనత్యచూడితిని. ” అటుపై నామె మరల వెనుకటిచందమున నేడ్పుచుండెను.

శుభ—(పోదోకముగ) రాజులారా! నాయకులారా! నేటికఁ బడునారేండ్లకుఁ బూర్వము చంపఁతెరాయనిప్రాణము వారిం చెడ నని యా, సతనిప్రాణతంత్ర్యప్రాయత్నముల భంగముఁ గలిగింతు ననియు, మీయెదుట నేను ప్రతిఘటించి యుంటిని. కాని నేడు మీయంద

తీయెడుట నేను తత్ప్రజ్ఞావిముక్తిఁ గావించుకొనుచున్నాను. నన్ను మోసగించి యావృత్తివచేయింపఁబడినది. కావున నావ్రతిఁబండి విముక్తుఁడ నగుటకు నాకు సంపూర్ణమగు సధికారము కలదు. హీరాదేవి యెట్లు నాచేఁ బ్రీతిపఁచేయించెనో మీ రందఱు నెఱుఁగుదురు. ఇప్పుడు నేను దానినుండి విముక్తుఁడ గావలయునో యక్కఱలేదో మీరే చెప్పుడు.”

రాజులు శరదారులు—నేటినుండి మేముఁగూడ హీరాదేవి పక్షముఁ ద్యజించి ఛత్రసాలునిపక్షము గ్రహించినాము. మీ కీవచ ప్రతిజ్ఞనుండి విముక్తి నంద సంపూర్ణమగు సధికారము కలదు. మిమ్ముఁ బోలు యోధులనహాయమున బుండేలఖండము శీఘ్రముగనే స్వాతిం త్ర్యముఁ బొందును.

శుభ—“ఇంక బుండేలఖండము స్వతంత్రమయ్యె ననియే తలఁపుడు. నేను మీయందఱి యెదుటఁ జూర్చిప్రతిజ్ఞఁ ద్యజించి బుండేలఖండస్వాతిం త్ర్యమువలె నాప్రాణములనైన నర్పింప నూతి నదీడు, గైకొనుచున్నాను. స్వాతిం త్ర్యభాషుఁడగు మీయువక నాయకుఁడ జయజయధ్వనిములఁ గావింపుడు.”

అందఱు—(గంభీరోక్తి తముగ) “ఛత్రసాలునికి జయము.”

శుభ—ఛత్రసాలా! నాపీయపుత్రుఁడు దలపతి యేడ నున్నాఁడు! వానిఁజూడ నామన మాతుర మగుచున్నది.

ఛత్ర—మహారాజా! అతఁడు తనస్థైర్యముఁ గొని విమలదేవునికి సహాయముగఁ జతుర్భుజాలయముకడ కేగిరాడు.

శుభ—విమలదేవుడు హస్తమున ఖడ్గముఁ గొని పోరాడుచు న్నాఁడ!

ఛత్ర—దిత్తము.

శుభ — ఎవ్వరితో?

ఛత్ర — చతుర్భుజాలయవిధ్వంసమునకై యేగిన యవనసైన్యముతో.

శుభ — కాజలారా! నామకులారా! విమలదేవునితోలు యువకులకు చేతఁగత్తిఁగొని పోరాడుచుండ మనయట్టివాతి కిటఁ గూరుతుండి పాగుస్థ మొనరించుట తగదు. నమవుఁడు. అందఱముఁ జతుర్భుజాలయముకడ కేగుదము.”

శత్రుముల భయంకరఘోషముకొర మయ్యెను. వెంటనే యెల్లఁగు ఛత్రసాలజయఁబయధ్వంసముఁ గావించుచుఁ జతుర్భుజాయతనము దెనకుఁ బరువడిరి.

ఇరువదియేడవ ప్రకరణము.

బంజీలఁడ స్వాతంత్ర్యనిరసము

ఓర్కాయుద్ధమున విజయఁబట్టి ఛత్రుని సోగింపఁజేయు నూతిక నిడెను. ఓర్కా ప్రాసాద కిభరము, ఇ సెంసాద సెంసాద నదు స్వాతిం త్రోచిన్న బల విరాజిల్లు సాగెను. సోంకర్కొ విధి కుకీతణదనితా మోద మోర్కాస్థలకు లభించెను. వారిచతుర్భుజాలయరక్షణము మిగులనైపుణితో జరుగుచుండెను. కావుననే యోర్కాజనులు ఛత్ర

సాలునిఁ బరమేశ్వరావతారముగ భావించఁదొడఁగిరి. స్వాతంత్ర్యము నకై వారు త్రికరణశుద్ధిగఁ బోరాడ నిశ్చయించుకొనిరి.

ఛత్రసాలునివిజయవార్త కడుపేగమున సమస్త బుందేలఖండము నను వ్యాపించెను. అంతికాలమున నెల్లరును ఛత్రసాలుండు ఫిదాయీ ఖాను నోడించి బంధించె ననుమాటయే యుచ్చరించుచుండిరి. బుందేలఖండమున నటనటఁ జెడరియున్న మునల్మారులెల్లరు ఫిదాయీ ఖాను బందీకృతుఁ డయ్యెనను వార్త విని పాఠిపోయిరి. ఛత్రసాలుఁ డోర్నాలో స్వాతంత్ర్యయుద్ధసన్నాహములఁ గావించుచుండె నను వార్త వినినతోడనే బుందేలయువకులు గుంపులుగుంపులుగ నాతని కవి కేతేరఁ గడఁగిరి. ఛత్రసాలునితేజోబలములు నానాటికి శుష్కపక్ష చంద్రునివలె వెల్లిండుచుండెను.

సభామండపమునఁ గూడినరాజులును సరదారులును దశపక్షమునఁ జేరుటఁజూడ ఛత్రసాలుని కమితానంద మొనరియుండెను. శుభకరణునింతటి వీరశిరోమణికూడఁ దశపక్షముననుండి యాజనల్పులఁ గాంచినతోడనే యతనియానందమున కవధిలేకుండెను. ఇంక నీకాక్యము తప్పక నెఱవేటు నని యుతఁడొచ్చెను.

దలపతిరాయశుభకరములు వరస్వరాలింగనముఁ జేసికొనలేదు. కాని యుద్ధమున వారిరువురుఁ జూపిన యమేయపరాక్రమమునకు దేవగణ మాకేషమునుండి వారిపై సుమన్వష్టిఁ గురిపింపవలసెను. వారిరువురు నన్యోన్యము, దృష్టులచేతను, ముఖవిశాసముచేతను నమిరోత్సాహగర్జనములచేతను నాలింగనము సేసికొనిరి. కాని వారియానందముఁబోలు నానందము నేటివఱకు జగమున నేడనకరిసయులకుఁ గలిగియుండదు.

పూవువలె లలితము, వెన్నువలె మృదులము, రిక్కవలె గ్లాంతిమంతమునగు విమలదేవునియొద్దభక్తివికృతియు ఛత్రసాలునికన్నుల యెరుడునుండి తరలజాలకుండెను. విష్ణులును యుద్ధము ముగియునటకుఁ గత్తిద్రోహముననే యుండెను. ముఖమునందలిస్వేదమును శుభకరణుఁ డభిమానపూర్వకముగ స్వహస్తములచేఁ దుడుడుచుండ శాంతిచే నరుణిమ గడిలుకొని సముదితశాస్త్రధునిపగిది వెలుంగునానుఁ దతిసుకుమారకుమారుఁ డొక్కుమ్మడి నదృశ్యుఁడగుటచే ఛత్రసాలుని కుండియూండి కమంగడు నాశ్చర్యమగుచుండెను. ఆకోమలకుసుమము రణక్షేత్రిమున రాలిపోయిన దేవీ యని ఛత్రసాలుని కనుమాన మొదవఁదొడఁగెను. అతఁడు విమలుని వెదక బోఁబోవ శుభకరణుఁడు నివ్రుతి నిట్లనియె.—

“ఛత్రసాలా! నీవు విమలునిఁగూర్చి చింతసేయకుము. అతఁడు కుశలముగ నున్నాఁడు. కాని యతఁ డింక నీయెరుటికి రా నిచ్చగించుట లేదు.”

శుభకరణునిమాట విని ఛత్రసాలుఁ డింకను వెఱంగండెను. ఛాయవలె ననుక్షణము దనతో నుండుమిత్రోవరుఁడగు విజయదేవు నాతఁడు విమలదేవునిబాడఁ దెలిసికొను మనసు. కాని యాతనినుండియు శుభకరణునియొత్తరమే లభించుటచే నతఁడు నివ్వెఱంగండెను. “ఎమలదేవుఁడు నన్నుఁ గలిసికొనఁగోరుటలేదా” యని ఛత్రసాలుఁడు విజయు నడిగెను. “అగువేళ తచ్చునరకి స్వయముగనే కలిసికొనును” అని విజయుఁ డుత్తర మొసంగెను. ఛత్రసాలుఁడు శప్తముపైఁ దన్నుఁ దాసమాధాన పఱిదికొనెను. పిదప నతఁడు రణదులవాఖాయవిషయమై ధాంధేరమునకుఁబోవ సిద్ధపడుచుండెను.

ఛత్రసాలప్రాణరాధుఁడు గల్పనాతీతముగు కీర్తి లభించెను.

బుందేతుర స్వాభావికాచార్యము సంపూర్ణముగ నుత్తేజితమయ్యెను. క్రిమిక్రిమముగ భట్రిసాలునిబలము వర్ధిల్లెను. ఓర్కానోనుడు టాటాకి ముఘటమయ్యెను. ఓర్కాదుర్గము చిన్నదై యుద్ధకార్యముల కనుషయక్తముగ నుండెను. ప్రాణనాథస్వామియొక్కయు శుభకరణునియొక్కయు సమ్మతిపై “గఢాకోట” దుర్గమున సామగ్రియంతయు నిలువఁబడి యుచియు సేనాకేంద్రముగఁ జేయఁబడియెను. చాముండి రాజుఁ డోర్కాను గాపాడుచు నటనుండెను.

హీరాబేవి సఖామంటపమునుండి వెలువడుటతోడనే కూయ మైపోయెను. అమె యెప్పు డెచ్చోటికి బోయెనో యెవ్వరికి సుంతయుఁ దెలియలేదు. భట్రిసాలునిసేనకుఁ డొకఁ డొకయర్థపురుషవేషమున నొగ్గ యున్నాదిని ధీన్రితనకుఁ బోవుచుండుటఁ జూచెను. అమె హీరాబేవియూ మఱొకతెమోకూత్రీయు నిశ్చేతము కాలేదు.

భట్రిసాలుడు కొలఁదినసతో ధాంధేరునకుఁ బయనమయ్యెను. శుభకరణునిపతిరాయలు ధాంధేరుమీదుగ స్వకీయమగు సాగరరాజధాని తోనుద్దేశముఁ బ్రకటించిరి. ప్రాణనాథస్వామి మఘలాబేవిని గలిసికొనఁగోరెను. కాన భట్రిసాలుడు వీరతోడనుఁ గొలఁదిపై గర్జముతోడను ధాంధేరునకుఁ బయలుదేరెను.

ధాంధేర మిదితీహారమున నుండఁగనే యాకస్మికముగ విజయజేప్రఁడు మాయమయ్యెను. తొలుత విమలజేప్రఁడు వీమటకే భట్రిసాలుఁడు నిన్నుఁడయ్యెను. ఇతఁడు విజయజేప్రనిఁగూడ వీమట కలఁడు ముతంత భన్నుఁడయ్యెను. కాని తోకమున నేది వచ్చినను మేలుకొఱకే యచు ప్రాణనాథస్వామియొక్క శుభోపదేశము వినియే యతఁడు సమాధానపడవలసివచ్చెను.

రణదులహాభాసునకుఁ డనరాజ్యము ధారవోయ సంకల్పించిన

కంచుకిరాయలయవస్థ చాల శోచనీయమైపోయెను విజయ మొకసా
మాన్యుడగు సరదానుకుమారుఁడుగాక చొప్పున-530 స్పృహవశా
జగుచితులదేవునికి వివాహితి మయ్యె నని రణదులహాళా కి దెలి
సెను. కంచుకిరాయలు త న్నేదియో మౌనగింపఁజూచుచుండి ని
యు రాజ్యవిషయమునఁగూడ నేదియో మాయచేయు నుండు
దేంచెను. విజయను చితులదేవునకుఁ బెట్టి నేయుట యిది యో
నవమానకరముగఁ గన్పట్టెను. కావున నతఁడు మిగుల
“ సీపు శిఘ్రముగ రాజ్య మంతయు నాయధీపముగావించి రాక్షసిని
కమ్ము. లేనిచో యుద్ధమునఁ జుచ్చుటకు సన్నద్ధుఁడవు కమ్ము” అను
కంచుకిరాయలకు వార్త నుంపెను. కంచుకిరాము లాగిరికి జన రాజ్య
మొనఁగఁగోరినను, దవజీవితమునఁగాదు. కాని రణదులహాళా పుట్టె
లందె నుంపఁగోరుట విన నతఁడు మిగుల భయపడిన యుద్ధము
మాట విని మఱియు భయంపడెను. ఏమిచేయుటకు నా నిం దిండు
ట లేదు. అతఁడు తనరాజవదవినిఁ బ్రాణములకంటెను, రాజ్యము
రాజవదవికంటెను మిన్నగఁ జూచుకొనుచుండెను. అతఁడు కంచుకి
గూడ విషవఁజాలఁడయ్యెను.

సాయంకాలమున రణదులహాళానుడు కోవమునఁ గొప్పునా
టిన నేర్పిములతోఁ గంచుకిరాయలదర్బారులోనికి వచ్చెను. కంచుకి
రాయల కతఁడు సరిగ యనుదూతవలెఁ దోఁడను అనిచికోటినుండి
యవ్వియత్నముగనే “ ఈయనుదూతబారినుండి న న్నెవరుకీంటు
రు !” అనువాక్యము వెలువడెను.

“ ఛత్రసాలుడు. ” అని యంతలో నెవరో పలికిన ట్లామె
ను. భయవిస్ఫూరితనయనుండై కంచుకిరాయ లెఱుగికిఁ జూచెను.
యథార్థముగనే కొందఱిజరులతో ఛత్రసాలుడు వచ్చుచుండువాడ

వచ్చెను. ఈసమయమున ఛత్రిసాలుడు తక్కువేతెవ్వరుఁ దన్నుఁ గాపాడఁజాల రని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనెను. అతఁడు పరువిడి ఛత్రిసాలునివరణములఁ బడఁబోవుమండ నింతలోఁ బ్రాణనాథస్వామి యిట్లనియెను.

“మీయల్లునిక్కాస్తేఁ బడుట యుచితముకాదు. అపదనుండి మీమ్మఁ గాపాడుట ఛత్రిసాలునకుఁ గర్తవ్యము.”

కంచుకిరాయలు కొలఁదీమాటలలోఁ గడుప్రేమతో ఛత్రిసాలునకు స్వాగతమిడి తనకుమిగుల సమీపమున నొకయోననముపైఁ గూర్చుండఁజెప్పెను. ఎల్లుగును జెంతనే యాననములపైఁ గూర్చుండిరి. ఆసమయముననే పృథ్వాని నజ్జవరాయలుకూడ సభలోని కేతెంచెను. సభాకార్యక్రమమంతయు నాతనియావధివహుఁడఁ గాజూచెను. శుభకరణునివెంట పఱవముసుంగులతో నుండిన మువ్వరు వనితలును జవనికచాటున చుఫలాదేవిచెంతఁ గూర్చుండిరి. శుభకరణునివెంట నామూగురుకాంతలు నెటనుండి వచ్చి రని ఛత్రిసాలునకు సక్కజమొనవెను. అతని నాశ్చర్యావిష్టునిగఁ జూచి డలపతిరాయలు మందహాసముచేయుచుండెను.

రణదులహానుని ఛత్రిసాలునిపై నికు లిరువురు బంధించిరి—
పిదప సజ్జవరాయలు ప్రాణనాథస్వామిగో నిల్లినెను:—

“స్వామీ! గతివింధ్యవాసినీవార్షికోత్సవసమయమున విజయోదయములదేవులు కూర్చిమాల్లికను దేవి ఛత్రిసాలునికఁగమున వేయించి ప్రకటించిన యిచ్చను సంపూర్ణముగ నెఱవేర్చుట యసంభవముగుటచే సగమైన నెఱవేర్చు సుఫలాదేవిరాణిగారు కోరుదున్నారు. రాజకుమారి యగు విజయఛత్రిసాలునకుఁ గడు ననుయాపిణి యగు వధువు. ఈవిషయమున వధూవరులమారలగు సుఫలాదేవులకుఁ

దొలుతనే మాటలు జరిగినవి. కాన విజయ వెనుకటినుండియు ఛత్ర సాలునకు నిశ్చితయుగు వభువు. తమ రనుమతి నొసంగినచో శిష్యముగఁ బరిణయనన్నాహము కావించఁబడును. ”

ప్రాణనాథస్వామి కంచుకొయల నిట్లడిగెను. — “ ఎమకు రాణినుఫలాదేవియుద్దేశము సమ్మతమేకదా ! ఛత్రసాలునికి మీయరితే నిచ్చి వివాహముసేయ విచ్చుగింతురుకదా ! ”

కంచు — స్వామీ ! ఇంతకన్న నేమికావలయును ? కాని చిక్కేమనిన విజయ యింతకుముందుగనే విమలదేవులకు వివాహముయ్యెను.

ప్రాణ — మీ రీవిషయమునఁ జింతింప నక్కఱలేదు. విజయను, మీకాజ్యమును గాపాడుటకే యాయుపాయ మొనరింపఁబడెను. విమలదేవుడుగూడ వాస్తవమున విజయవలెకే కుమారి. కావున విజయను కన్యకగనే పాటింపనగును.

కంచు — (సంతసమున) నేనెన్నఁడును దమయాజ్ఞకు బద్ధుడనే. తమరు నుడివినదంతయు నాకు సమ్మతమే. నేను కేవలము రాజాజ్యము రిణమలహానానుభవేతఁ బడరా దని మాత్రమే వాంఛించుచున్నాను.

ప్రాణ — ఈవిషయమున నేమియుఁ జింతింపకుడు.

పిదపఁ బ్రాణనాథస్వామి విజయను బిలిపించెను.

కొంచెముసేపటికి విజయ తెరచాటునుండి వెలువలికి వచ్చెను. కాని యామె యొంటరిగ లేదు. ఆమెతోఁగూడ నింకొక సుందరియును యువతి ప్రాణనాథునివైపునకు వచ్చుచుండెను.

విజయ వందలు గుఱులించిరి. కాని యారెండవబాలికను శుభకరణదలపతిచ్చత్రసాలులుతక్క మతెవ్వరు గుఱులించలేదు.

ఛత్రీసాలునకు జయసాగరసరోవరసంబంధముగు దైవికనూత వికసాధర్యములు జ్ఞప్తికి వచ్చెను. ఆతఁడు పలుసారులు విమలదేవుడు వేషభారియగు వనిత యని వినియుండెను. వింధ్యవాసినివరము పూర్ణముగ నెఱవేఱునేమో యని యతఁ డనుమానించెను.

ప్రాణనాథప్రభుఁడు విజయ నిట్లడిగెను. — “విజయా! నేను నిన్నొకతెనే పిలిచితిని. ఈమెనుగూడ నేల వెంటఁ గొనివచ్చితివి?”

విజ—వింధ్యవాసినిదేవి హఠాఁగరువుతీపై ననుగ్రహింపఁ జూపెను. తానిఫలముఁగూడ మాయీభువునకు సమానముగనే లభింపవలయునని మేము కోరుచున్నాము.

ప్రాణ—విమలదేవకుమారునివేషమున మన్నదియీ బాలికయే!

విజ—చిత్తము.

ప్రాణ—తాని వక్రతపింహునికస్యకు ఛత్రీసాలునితో నెట్లు వివాహసంబంధము కాగలదు!

శుభకరణుఁడు తనయాసనమునుండి లేచి నిలిచి గంభీరముగ నెల్లనఁ: — “ఈవిమల పర్యతపింహునిపుత్రీక కాదు. నాపుత్రిక.”

శుభకరణునివచనములు విని యెల్లరు విస్మితులైరి.

శుభకరణుఁ డది చూచి మరల నిట్లనియె.—

“విమలదేవుఁడు—అనిఁగా—విమల నాపుత్రిక యనుమాట విన్నట్లగు మీ కెల్లరకు నాశ్చర్యము కలుగుచున్నది. హీరాదేవి చంద్రాయలయెడఁ బన్నినకుట్రకు విమలదేవుఁ డొకముఖ్యంగము. హీరాదేవికి నుతుఁడు లేకుండెను. కాన నోర్వారాజ్యము చంపతగా ముగివంశమునకుఁ జెందువను భయమున నామె నలుపురిగర్భవతులగు వారికిఁ గతిభ్రామి నుంచుకొని తాను గర్భవతి యని, ప్రకటించెను. అనిలువునో నొక్కతె కేనియుఁ బుత్రుఁడు పుట్టినచో, నోర్వారా

జ్యము సంవత్సరాయలకుఁగాని యాతనిసంతతికిఁగాని చేబడుట తప్ప నని యామె తూసించెను. ఆచలుపురిలో నాభార్యయొక్కతే. మొకట మిగిలిన మువ్వరుస్త్రీలును బ్రసవించిరి. మూగురకును బాలికలే పుట్టిరి పిదప నాభార్యకూడ నీవిమలను బ్రసవించెను. హీరాక్షవి

౧౪ యామె సాధారణవనిత కాదు.

౧౫ చెను. అది మొదలు నా

౧౬ విమలదేవునిచరిత్రము విని యందఱు విస్మితులైరి. ఛత్రసాలునియూ నందమున నాశ్చర్యముఁగూడఁ జాలగ మిలితమయ్యెను.

వింధ్యవాసినయిచ్చ విభక్తముగఁగాక సంపూర్ణముగ నెఱవేటు నని శజ్జనరాయ లమితానందముఁ బ్రకటించెను.

ఛత్రసాలునివికసితవదనముఁ దిలకించుచుఁ బ్రాణవాధస్వామి విమలావిజయలహస్తముల ఛత్రసాలునిచేతి కందిచ్చెను.

ఆందఱు వింధ్యవాసినీజయజయకారముఁ గావించి వధూవరు లకు మంగళాశీర్వచనముఁ గావించిరి.

ఆనమయమున బదరున్న సాదలపతిరాయలసంబంధవిషయము నఁగూడఁ బ్రాణవాధస్వామి చాలఁగఁ జింతించుచుండెను. అప్పటి వఱ కతఁ డేమిచేయుటకు నిశ్చయించఁజాలకుండెను. ఇంకను నిశ్చయింపకుండు టనుచితమని యతనికిఁ దోచెను. కనుక నతఁడు మొదట బదరున్నసాను తెలుపటికిఁ దిలిచి పిదప నెల్లకిని విశేషించి శుభ కరణునకును, బదరున్న సాదలపతిరాయల యశోవ్యవ్రేమవృత్తాంతమును దెలియఁజేసి, పిమ్మట బదరున్నసా యవసకన్యక యగుటచే నొకయార్యరాజుకుమారునికి వివాహితి యగుట లొకకదృష్టిచే ననుచితముగఁ దోచుననియు, నదిగాక వివాహమువలన సాగరరాజవంశము

కష్టంకితమగుట సంభవమనియు, గాన బదరున్నీసా కన్యగనే యుండి కలపతికాఁబలకు నేవఁ జేయఁదగు ననియు నిశ్చయించెను. దాననే బదరున్నీసా సంతృప్త యయ్యెను. ఉపస్థితులగు నందఱికి నదియే యుక్త మని తోచెను.

ఏనాఁడు బుందేలు లందఱు నై కృము నందిరో, యేనాఁడు భృథకరణఁడు, కాజు లందఱు ఛత్రసాలునిపక్షమునఁ గలిసిరో, యా నాఁడే బుందేలఖండము స్వతంత్రమయ్యెను. రణదులహాఖానునకుఁ గూడ ఫిదాయీఖానుజకుఁబలెనే ప్రాణదాన మొసఁగఁబడెను. కాని యతఁడు కృతఘ్నతఁ జూపెను. హీరాదేవి పాదుమాతోఁ గలిసి బుందేలఖండముపై మరల దాడినల్పుటకై పంపినసేన కారఁడే నాయకత్వము వహించెను. “గిరహ” యుద్ధమున బుందేలఖండము విజయవిమలలతో ఛత్రసాలుని కతివై ధవముగ వివాహము ఒరుగుచుండినమహమున, నదియే తగినవేళ యని యుద్ధమున బుందేలఖండమున కరిగి పంపెను. ఛత్రసాలున కది తెలియుటతోడనే వివాహోదితవేషముతోడనే యతఁడు ఖాను నెదుర్కొనఁబోయెను.

ఆయుధమున రణదులహాఖాను యాపుమాసెను. అందే హీరాదేవియు మడిసెను.

బుందేలఖండస్వాతంత్ర్యసంపాదకుఁడగు ఛత్రసాలునకు విమల విజయప్రాప్తితోఁబాటు విమలావిజయాప్రాప్తియు లభించెను. శీఘ్రముగనే యాతఁడు మహావైధవమునఁ జనరాజధానినిఁ బ్రవేశించెను.

ఆంధ్ర ప్రచారిణి గ్రంథనిలయము,

(1911 వ సంవత్సరములో స్థాపించబడినది.)

పి రాఘవము.

నవలలు—నవరసధరితములగునవలలు—పుణ్యచరిత్రములు.

200-250 పుటలకు మించకుండ—రెండుమాసముల కొక్కటిగా వెలువడును.

చందాదారులసౌకర్యమునకై నవలలవెలలు చొకతేసి పోస్తే మేమే భరించి పూర్వపునిబంధన లీకించివిధముగా మార్చినాము.

—* ని బంధనలు *—

1. ఇందుఁ జందాదారుగఁ జేరువారు ప్రవేశమునుముక్తిందముందుగా 0—4—0 తెల్లెంపవలయును.

2. ఇందురెండేసిమాసములకొక్కటిగ వెలువడుచుండు మంచి రేపడలైందుగల ప్రతిగ్రంథమును పోస్తే మనీఆర్డరు కనిపాక్షాలు మేమేభరించి రు 1-0-0కిమాత్రమే చంజాదారులకుఁ బంపుచుండుము.

3. చంజాదారు లగువారు వెనుకటిగ్రంథములన్నియుఁ గొనవలయునను నియమములేదు. కాని వారు కోరినచో వెనుకటిపుస్తకములుకూడఁ జందాదారుల వెలలకే పంపుచుండుము. కొత్తగ వెలువడుచుండు గ్రంథములు మాత్రము చంజాదారులు లేపుక తీర్చుకొనుచుండవలెను.

4. ఇందుఁ బ్రీకటింపఁబడు అనుబంధములు చంజాదారులు లేపుక తీర్చుకొనునవలయునను నియమములేదు. కోరినవారికే పంపుచుండుము.

5. సంవత్సరముచందా అనఁగా ముందుప్రీకటింపఁబడు అటు పుస్తకములకు రు 5—4—0 లు ముందుగఁ జంపువారికి అటుపుస్తకములవలకు ప్రీతిపుస్తకమును అకొరిజస్తర్లవార్పిలుగాపంపుచుండుము.

Awarded abundant Certificates
FUTURE READING.

Free!

ABSOLUTELY

Free!

జీవితరహస్యము చిత్రము!

మీ భవిష్యత్ జీవితరహస్యము చిత్రము

అంజనాలయము

లోకేశ్వరీ తెలిసికొని ఆనందించుడు మీ జీవితరహస్యమంతయు ఆంజనమాలము
వఁ గన్నులకుఁ గట్టినట్లువ్రాసి వంపఁబడును. జాతకములున్న వ్రాసి వంపవలెను.
జాతకములు లేనివారు తొమ్మిది అక్షరములు నుమాయయిస్సుతో వ్రాసివంపినఁ
జాలను

4 వారములకు	...	రూ 0—2—0
క్లుప్తముగా గతము	. .	0—3—0
దశలవయిని జీవితము	.	1—0—0

ఫలితములు వ్రాయుటకు ఛార్జీలు.

Reading Charges.

	మాసములవారీ Monthly	వారములవారీ Weekly
పంచవత్సర ఫలితములు (1 Year)	రూ 1—8—0	రూ 2—4—0
దశకు ఫలితములు (10 Years)	రూ 8—4—0	రూ 8—8—0
పూర్వాజాతకముకు (Full Life)	రూ 15—8—0	రూ 25—8—0

అయిదురూపాయల ప్రైవట్ రుతుకు సగము ప్రైవటు అడ్వాన్సు వంపవలెను

వి. సోమనాథశర్మ, కాకినాడ.

(తూర్పుగోదావరిజిల్లా)

ఆంధ్ర ప్రబంధ గ్రంథమాల.

ఇందుఁ జూచినకపులచే కవియంపఁబడి ఇంతవఱకును ముద్రితములు కానట్టియు, ముద్రితములైనను నిపుడు ప్రచురింపఁబడియు సత్కృత్యమప్రబంధములును పురాణములును ప్రకటింపఁబడుచుండును.

2. ఇందు చందాదారులుగా చేరువాడు చంపాకృష్ణశర్మయ్య నక్కరలేదు. ప్రకటింపఁబడిన గ్రంథములను గొనుచుండుటయే.

—• రాధామాధవము. —•

శృష్టజేనరాయల కాలములోనివాడై రాయలచే రాధామాధవబిరుదము నందిన చింతలపూడి యెల్లయకవికృతమైన రాధామాధవమును శృంగారప్రబంధమును మొదటిగ్రంథముగాఁబ్రకటింపఁచుచున్నారము. అల్లసానిపెద్దనకవీంద్రుఁడు రాయలయొద్దఁజనున 'నగరు' 'తగరు' 'తొగరు' 'వగరు' అనుపదములనే ప్రాసస్థానములయందుంచి రామాయణభారతభాగవతపరములుగా పద్యములను చెప్పమని నమస్కయింపఁగా మనోహరములుగా పద్యములనువిరిచించిన మహాకవియీశ్వరముని.

విభవసంవత్సర ముకరసంక్రాంతిదినమున వెలువడును. కొంచుపైజున నించుమించు 300 పేజీలు. చక్కనిచేపరువొడఁగిందముగా ముద్రింపఁబడును.

క్యాలికోబయిండు

రు 1—8—0

రేపరుబయిండు

1—4—0

వి. పి. భర్తృలు కొనుకొనివి.

వలయువారు:—

మనీజరు.—ఆంధ్రప్రబంధగ్రంథమాల.

కవిశేషరచనము.

(తూర్పుగోదావరిజిల్లా.)

(పూర్వోక్తాపరిచిత్త)

ఇందు తెలుగుదేశం పక్షం కోరినంతగా సాధించినది 18

అను, ఉపభూతానామంశో కృష్ణమనంశో కృష్ణమనంగా వచనమున
మున నాంధ్రీకీ శి నంవర్తకమున కాణనంధులకునుగాఁ బ్రకటించు
చు నాంధ్రీ మున మోరొనినాంధ్రీకీ శి ముననాంధ్రీకుండును.

ప్రతిపక్షము. (2) చందాదారులు కు పోస్టల్ మేముభరించి ఒక్క
సంవత్సరము కు పాపము తగ్గి, తండ్రియందును. మనియును
కన్యకానీతి 1-0-0 ముఖ్యము నుగచుండును. (చందాదారులు
కానివారికి పోస్టల్ గా రు 1-5-0 లు)

చందాబాదులకుచోస్టిలో నెల, ఇతరులకుచోస్టికాక నె.,

సా.ప్ర.శా. 2-8-0 ఇక మిగిలి వాస్తవంగా 4-0-0 లు.

సంపాదకుడు, పురాణగ్రంథశాలికా కార్యస్థాపకుడు, వికాపురము.

